



**MAANPUOLUSTUS-  
KORKEAKOULU**

# **Maavoimien taistelun kuvat 2020**

Ari Raunio (toim.)  
Petteri Jouko – Pasi Kesseli – Jukka Kulomaa

**SUURSOTIEN VUOSISATA**  
**SODAN JA TAISTELUN KUVA 1900-LUVULLA**

**Sotahistorian  
laitos**

Julkaisusarja 2 No:8

**Ari Raunio (toim.)**  
**Petteri Jouko – Pasi Kesseli – Jukka Kulomaa**

**SUURSOTIEN VUOSISATA**  
**Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla**

**MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU**  
**Sotahistorian laitos**  
**Helsinki 2002**

Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2

N:o 8

© Tekijät ja Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos

ISBN 951-25-1336-6

ISSN 1456-4874

Hakapaino Oy

Helsinki 2002

# Lukijalle

Maanpuolustuskorkeakoulun perustamisvuonna 1993 aloitti myös Sotahistorian laitos toimintansa tosin Historian laitoksen nimisenä. Laitoksen päätoiminta-alueiksi määritettiin Suomen sotahistoria, toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan painottuva uusimman ajan sotataidon historia ja sotataidon teorian kehittyminen. Uutta aluevaltausta laitoksen toiminnassa edustivat paneutuminen sotataidon teorian kehittymiseen ja toisen maailmansodan jälkeiseen sotahistoriaan. Aluksi pyrittiin kartoittamaan edellä mainittujen uusien päätoiminta-alueiden tutkimustilannetta. Sittemmin määritettiin laitoksen henkilökunnalle uudemman sotahistorian osa-alueista henkilökohtaisia erityisosaamisalueita. Laitoksen kaikilta tutkijoilta ja opettajilta vaadittiin edelleenkin erityisosaamista Suomen sotahistoriasta. Upseerikurssien opinnäytetöiden aiheiksi alettiin antaa myös uudemman ajan sotahistorian aiheita. Tämä tarkoitti myös sitä, että historian tutkimuksen piiriin otettiin aiheita, joiden tutkimukseen ei ollut käytettävissä arkistolähteitä. Uuden tiedon tuottamiseen pyrittiin yhdistämällä tietoja useimmiten ulkomaisten tutkijoiden suorittamasta perustutkimuksesta ja muusta aiheeseen liittyvästä aineistosta.

Taistelun kuvan 2020 tutkimukseen liittyen Sotahistorian laitos sai huhtikuussa 2001 tehtäväksi laatia tutkimuksen Sodan ja taistelun kuvasta 1900-luvulla. Sotahistorian laitoksen silloinen johtaja, eversti, VTM Pekka Uutaniemi pyysi everstiluutnantti evp, VTM Ari Rauniota toimimaan muodostettavan tutkimusryhmän vetäjänä. Ryhmään tulivat Sotahistorian laitokselta dosentti Jukka Kulomaa ja majuri Petteri Jouko sekä laitokselta pois siirtymässä ollut everstiluutnantti, fil.lis. Pasi Kesseli.

Jukka Kulomaa tuli Sotahistorian laitokselle 1997 ja aloitti tällöin paneutumisen Neuvostoliiton/Venäjän sotahistoriaan. Petteri Jouko aloitti työskentelynsä Sotahistorian laitoksella vuonna 2000. Hän laati yleisesikuntaupseerikurssilla 1995–96 diplomityönsä Falklandin sodasta. Pasi Kesseli aloitti Sotahistorian laitoksella 1993 aluksi Jatkosodan historian ilmasotavastaavana. Teoksen valmistuttua 1994 Kesseli paneutui mm. kumoukselliseen ja vastakumoukselliseen sodankäyntiin. Vuonna 1997 Kesselin erityisosaamisalueeksi määritettiin Lähi-idän sodat. Sittemmin Kesseli siirtyi Maanpuolustuskorkeakoulun tohtorikoulutusohjelmaan ja väitteli tammikuussa 2002 israelilaisesta



sotataidosta. Ari Raunio toimi vuosina 1990–1994 Jatkosodan historian toimittajana ja sittemmin osien 4 ja 6 päätoimittajana. Raunio palasi 1997 Maanpuolustuskorkeakouluun, sen Sotahistorian laitoksen johtajaksi. Hänen erityisosaamisalueena olivat sotataidon teorian kehitys ja ajoittain myös yhdysvaltalainen sotataito.

Tutkimusryhmän laatima tutkimusraportti muodostuu ryhmän jäsenten kirjoittamista itsenäisistä osatutkimuksista. Tutkimusryhmän vetäjän tehtäväksi jäi omien osatutkimustensa lisäksi määrittää osatutkimusten järjestys tutkimusraportissa ja kirjoittaa tutkimusraportin johdanto ja yhdistelmä. Tutkimusryhmän jäsenet ovat myötävaikuttaneet molempien syntyyn ennen niiden kirjoittamista käydyissä keskusteluissa ja arvokkain huomautuksin tekstiluonnoksiin.

Tutkimusraporttia esiteltiin tutkimusryhmän ulkopuolisille taistelun kuva 2020 tutkimuksen seminaareissa helmikuussa ja maaliskuussa 2002. Niissä esitetty rakentava kritiikki on erityisesti vaikuttanut tutkimusraportin viimeisen luvun muotoutumiseen. Erityinen kiitos niille, jotka vaivautuivat kirjallisesti kommentoimaan tutkimusraportin käsikirjoitusta.

Tutkimusryhmän vetäjän rooli oli helppo. Kiitos siitä kuuluu tutkimusryhmän muille jäsenille ja professori Ohto Mannisen johtamalle Sotahistorian laitokselle. Yhteistyö oli saumatonta, ja kaikki tutkimustyötä koskevat keskustelut käytiin rakentavassa hengessä. Työn loppuvaiheessa saimme vielä työhön mukaan toimituspäällikkö Pekka Salorannan, joka on tarkistanut tutkimusraportin kieliasun.

Helsingissä huhtikuussa 2002

Ari Raunio

# Sisällysluettelo

<b>Johdanto</b> .....	<b>9</b>
Maailmansodat hallitsevina .....	11
Rajoitetut sodat suursodan uhan varjossa .....	12

## **Ari Raunio**

<b>1. Ensimmäisen maailmansodan vaikutus sodan ja taistelun kuvaan</b> .....	<b>14</b>
1.1 Asevoimien kokoonpano ennen ensimmäistä maailman sotaa .....	15
1.2 Maavoimien kehitys maailmansodassa .....	17
1.3 Sotateoreetikoiden visioita tulevaisuuden sodista ja taisteluista .....	19
1.4 Suomi valmistautui sotaan Neuvostoliittoa vastaan .....	22
1.4.1 Maavoimien painopiste oli Karjalan kannaksella .....	24
1.4.2 Ilmavoimien sodan ajan tehtävien kehittyminen .....	26
1.4.3 Merivoimien sodan ajan tehtävien kehittyminen .....	27
Lähteet .....	28

## **Ari Raunio**

<b>2 Ydinsota hallitsevana Yhdysvaltain uhkakuvissa 1945–61</b> .....	<b>30</b>
2.1 Toisen maailmansodan vaikutus sodan ja taistelun kuvaan .....	30
2.1.1 Länsiliittoutuneiden strategiset pommitukset .....	31
2.2 Sodan kuva Yhdysvalloissa ydinasemonopolin aikana 1945–49 .....	32
2.2.1 Yhdysvallat sitoutuu Euroopan puolustamiseen .....	37
2.3 Yhdysvallat halusi Koreassa 1950–53 välttää kolmannen maailmansodan .....	38
2.3.1 Euroopan puolustusta vahvistettiin .....	39
2.4 Massiivisen kostoiskun strategia .....	41
2.5 Ydinaseista tulee osa taistelukentän tulivoimaa .....	42
Lähteet .....	43

## **Jukka Kulomaa**

<b>3. Neuvostoliitto valmistautuu ratkaisevaan suursotaan</b> .....	<b>44</b>
3.1 Toisen maailmansodan opit perustana .....	46
3.2 ”Vallankumous sotilasasioissa” .....	52
3.3 ”Kahden option” aikakausi .....	58
3.4 Hyökkäyksen ja puolustuksen ero hämärtyy .....	68
Lähteet .....	70

## **Pasi Kesseli**

<b>4. Sissisodankäynnistä tuli osa kumouksellista sodankäyntiä ..</b>	<b>72</b>
4.1 Sissisodankäynnin ja kumouksellisen sodankäynnin teoria	73
4.2 Sissisodankäynti ja vastasissisodankäynti – menestystä ja vastoinkäymisiä .....	76
4.3 Malaijan sota – vastasissien voitto .....	78
4.4 Sodat Indokiinassa ja Vietnamiassa – maolainen kumouksellisen sodankäynnin teoria .....	80
4.5 Sissitoiminta oli yleensä menestyksellistä .....	86
Lähteet .....	87

## **Ari Raunio**

<b>5. Joustavan vastaiskun strategia ja Yhdysvaltain nöyryytys Vietnamiassa.....</b>	<b>89</b>
5.1 Maavoimien oli estettävä sodan laajeneminen ydinsodaksi	90
5.2 Vietnamin sota .....	91
5.2.1 Yhdysvallat voitti taistelut, mutta hävisi sodan .....	94
Lähteet .....	97

## **Jukka Kulomaa**

<b>6. Neuvostoasevoimat Afganistanin sodassa .....</b>	<b>98</b>
6.1 Voimannäyttö eskaloitui taistelutehtäväksi .....	98
6.1.1 Avainkohteiden ja huoltokuljetusten suojaaminen .....	104
6.1.2 Sotatoimet sisseejä vastaan .....	106
6.2 Näännytystaktiikka .....	111
6.3 Vetäytyminen ja tappiot .....	112
Lähteet .....	113

## **Pasi Kesseli**

<b>7. Lähi-itä sotatoimialueena – panssari-ilma-aseen aikakausi jatkui .....</b>	<b>114</b>
7.1 Lähi-idän maiden sotataidon taustat .....	116
7.2 Panssariaselajin ensi askeleet Israelissa .....	119
7.3 Israelilainen salamasotadoktriini .....	121
Lähteet .....	130

## **Petteri Jouko**

<b>8. Kriisi Etelä-Atlantilla yllättää Britannian .....</b>	<b>132</b>
8.1 Ison-Britannian päättäväisyys .....	133
8.2 Brittien toiminta-ajatus ja edellytysten luominen maasotatoimille .....	135
8.3 Maasotatoimet .....	137
Lähteet .....	140

## **Ari Raunio**

<b>9. Yhdysvaltain asevoimat reformin kautta Persianlahden sotaan</b>	<b>141</b>
9.1 Yhdysvaltain maavoimien reformi .....	143
9.1.1 AirLand Battle edellytti maa- ja ilmavoimien yhteistoimintaa taistelussa .....	144
9.2 Operatiivinen johtamisvastuu puolustushaaroilta alueellisille johtoportaille .....	145
9.3 Persianlahden sota .....	146
Lähteet .....	148

## **Ari Raunio**

<b>10. Suomen sotilaallinen uhkakuva kylmän sodan aikana 1944–1990</b>	<b>149</b>
10.1 Suomessa epäiltiin Neuvostoliittoa .....	150
10.2 Rauhansopimus ja yya-sopimus ristiriidassa .....	152
10.3 Rauhansopimuksen rajoitukset – ongelma, jota ei ollutkaan .....	153
10.4 Puolustusrevisio kirjasi yya-sopimuksen mukaisen uhkakuvan .....	156
10.5 Presidentti Paasikivi ei luottanut Neuvostoliittoon .....	158
10.6 Presidentti Kekkonen dilemma idän ja lännen välissä .....	160
10.7 Varautuminen yllätyshyökkäykseen oli varautumista neuvoustouhkaan .....	163
10.8 Presidentti Kekkonen kielsi yya-sopimuksen tulkinnat .....	164
10.9 Parlamentaariset komiteat häivyttivät ns. symmetrisen uhkakuvan .....	165
10.10 Tulevaisuuden sota olisi totaalista ja taistelukenttä syvä ...	167
10.11 Suomen ei tullut varautua ydinasehyökkäykseen .....	169
10.12 Taistelukentän syvyys kasvoi .....	171
10.13 Tekninen kehitys pienten valtioiden ongelmana .....	174
10.14 Alueellinen puolustus .....	175
Lähteet .....	179

## **Ari Raunio**

<b>11 Kehityslinjoja 1900-luvun sodan ja taistelun kuvassa</b>	<b>180</b>
11.1 Suursodista rajoitettuihin sotiin .....	181
11.2 Mullistuksia maavoimien aselajeissa .....	183
11.3 Ilmasodasta integroitu osa sotänäyttämön sotatoimia .....	186
11.4 Suomessa sodan kuva hämärtyi kylmän sodan aikana .....	188



## **Johdanto**

Tutkimustehtävässä sodan ja taistelun kuvasta 1900-luvulla esitettiin tavoitteeksi selvittää, ”miten sodan ja taistelun kuva on nähty Suomessa ja muissa maissa maailmansotien välisenä aikana (1920–30-luku), kylmän sodan aikana (1950–70-luku) ja Persianlahden sodan jälkeen (1980–nykytila) ja millaisena on nähty puolustusvoimien rooli osana maanpuolustusta”.

Tehtävän suorittamista varten muodostettuun tutkimusryhmään kuuluneet kirjoittajat paneutuivat Sotahistorian laitoksen saamaan toimeksiantoon muutamassa tapaamisessa kesällä 2001. Tutkimusryhmän yhdessä tekemä aiheen kartoitus osoitti konkreettisesti sen laajuuden. Käytettävissä ollut tutkimusryhmän jäsenten aika ja erikoisosaaminen pakottivat monenlaisiin rajauksiin. Aikarajausta määriteltäessä todettiin ongelmat lähimenneisyyden tutkimuksessa historian tutkimuksellisin menetelmin. Kylmän sodan päättyminen Neuvostoliiton hajoamiseen 1992 oli historian tutkimuksellisesti myös murros. Siihen oli sopiva lopettaa tutkimus sodan ja taistelun kuvasta 1900-luvulla. Tutkimusraportin ajalliseksi painopisteeksi valittiin kylmän sodan aika eli sodan ja taistelun kuvan kehittyminen toisesta maailmansodasta Neuvostoliiton hajoamiseen. Kuluneella vuosisadalla käytyjen sotien ja taistelujen kehittymistä päädyttiin tarkastelemaan lähinnä neuvostoliittolaisesta ja länsimaisesta näkökulmasta.

Sodan kuvan arvioinnin lähtökohtina ovat yleensä aikaisempien sotien lisäksi muun muassa erilaiset sotilaalliset uhkakuvat sekä asevoimien sotatekninen ja sotataidollinen kehitys. Kaikki nämä heijastuvat myös taistelukentän kuvaan. Sodan ja siinä käytyjen taistelujen kuvat täsmentyvät yleensä sodan päättymisen jälkeisessä murroksessa. Yleensä ainakin hävinneen osapuolen salaiset asiakirjat tulevat murroksen jälkeen tutkijoiden käyttöön.

Sodan ja taistelukentän kuvan kehittymistä 1900-luvulla tarkastellaan tässä tutkimusraportissa lähinnä aihetta sivuavien tutkimusten pohjalta. Niiden tarkastelussa on pyritty seuraamaan uhkakuvien, sotasuunnitelmien ja ohjesääntöjen kehittymistä. Sodan kuvan tärkeänä lähdeaineistona ovat uhkakuvat ja sotasuunnitelmat. Ohjesääntöjen avulla on pyritty täsmentämään kul-

loinkin vallinnutta kuvaa taistelusta. Kylmän sodan aikaa käsittelevä syvällisempi, myös salaiseen arkistomateriaaliin perustuva historiantutkimus on vasta käynnistynyt. Mitä lähemmäksi nykyaikaa on tultu, sitä vähemmän niiden lähteinä on ollut salaiseksi luokiteltavaa materiaalia.

Tutkimusryhmä hahmotteli työn alkuvaiheessa perusolettamuksia sodan ja taistelun kuvan kehittymisestä 1900-luvulla. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen pyrittiin yleisesti irti asemasodasta eli liikuntasotaan. Toisen maailmansodan jälkeen aloitettiin heti valmistautuminen kolmanteen. Vasta kylmän sodan loppupuolella rajoitetut sodat tulivat eri maiden uhkakuvissa korostetumpaan asemaan. Toisen maailmansodan jälkeen sodan kuvaan ovat sisällyneet myös ydinaseet ja vallankumouksellinen sodankäynti. Tutkimusraportin kirjoittaminen näistä lähtökohdista oli houkutteleva, mutta ei valitettavasti osoittautunut mahdolliseksi.

Tutkimustyö päätettiin aloittaa kirjoittamalla ensin sodan ja taistelun kuvan kehittymisestä eri maiden näkökulmista. Sodan ja taistelun kuvaan kehittymiseen Suomessa ja Yhdysvalloissa paneutui Ari Raunio ja Neuvostoliitossa Jukka Kulomaa. Pasi Kesseli sai vastuulleen vallankumouksellisen sodankäynnin ja Lähi-idän sodat. Petteri Jouko sai tehtäväkseen kirjoittaa Falklandin sodasta.

Ensimmäisten maakohtaisten osatutkimusten valmistuttua todettiin niiden muodostavan sinällään sellaisia itsenäisiä kokonaisuuksia, jotka toisiaan tukien antavat hyvän yleiskuvan sodan ja taistelun kuvan kehittymisestä 1900-luvulla. Osatutkimukset ovat siten itsenäisiä kokonaisuuksia ja vastuu niiden sisällöstä on kullakin kirjoittajalla.

Valmistuneet osatutkimukset vahvistivat tutkimusryhmän alkuvaiheen perusolettamusta sodan ja taistelun kuvan yleisistä kehityslinjoista. Maailmansodaksi nimetty suursota tai sen uhka Euroopassa ovat hallinneet länsimaista ja neuvostoliittolaista/venäläistä sodan kuvaa koko 1900-luvun. Sekä ensimmäinen että toinen maailmansota alkoivat Euroopassa ja levisivät pian myös mantereen ulkopuolelle. Toisen maailmansodan jälkeiset supervallat liittolaisineen valmistautuivat kolmanteen maailmansotaan, jota ei kuitenkaan tullut.

Tutkimusraportin laadintaan käytettävissä ollut aika ei mahdollistanut varsinaisia uusia tutkimushankkeita. Raportti perustuukin pääosin osatutkimusten laatijoiden aikaisempaan erityisosaamiseen. Tätä tutkimusta varten he ovat

paneutuneet tuntemaansa tutkimuskirjallisuuteen sodan ja taistelun näkökulmasta. Tutkimusryhmän jäsenten käyttämät keskeiset lähteet on luetteloitu kunkin osatutkimuksen loppuun.

## **Maailmansodat hallitsevina**

Ennen ensimmäistä maailmansotaa arvioitiin mahdollisten Euroopan suurvaltojen tai niiden muodostamien liittoutumien välisen sodan muodostuvan lyhyeksi. Aseteknisen kehityksen arvioitiin johtaneen siihen, että taistelut ja näin myös sodat muodostuisivat lyhyiksi.

Asetekninen kehitys ja teollisuuden tarjoamat mahdollisuudet aseiden ja taisteluvälineiden massatuotannolle moninkertaistivat jo ennen ensimmäistä maailmansotaa tulivoiman taistelukentällä. Kehittyvä teollisuustuotanto mahdollisti myös massa-armeijoiden varustamisen tulivoimaisilla aseilla. Ensimmäisestä maailmansodasta alkoi ilmasodankäynnin nousu maa- ja merisodankäynnin rinnalle uudeksi omaksi sodankäyntimuodoksi.

Sotataidon kehittämisessä maailmansotien välillä nousi johtavaksi ajatukseksi kaikin tavoin välttää asemasotaa ja saada sotatoimet jälleen liikkuviksi. Ennen toista maailmansotaa päädyttiin yleensä arvioon, jonka mukaan mahdollinen uusi maailmansota jäisi lyhyeksi. Näin ei käynyt, sodasta tuli pitkä. Ilmasodankäynnistä tuli toisessa maailmansodassa maa- ja merisodankäynnin rinnalle uusi oma sodankäyntimuoto. Tämän lisäksi ilma-aseen käyttö oli myös osa maa- ja meritaisteluja.

Toisessa maailmansodassa kotirintaman siviiliväestöön kohdistuneet pommitukset hyväksyttiin osaksi sotaa. Maailmansodan loppuvaiheessa käytetyt atomipommit toivat ydinaseet tulevaisuuden sodan ja taistelukentän mahdollisiksi taisteluvälineiksi. Kylmän sodan aikana käydyissä rajoitetuissa sodissa eivät vihollisen selustan pommituksissa syntyneet siviiliuhrit olleet poliittisesti hyväksyttäviä. Mahdollisen suursodan valmisteluihin kuului myös valmistautuminen ydinaseen käyttöön vihollisen kaupunkeja vastaan.



## Rajoitetut sodat suursodan uhan varjossa

Toisen maailmansodan päätyttyä Yhdysvallat demobilisoi nopeasti sodan ajan puolustusvoimansa. Mahdollisen uuden suursodan Yhdysvallat arvioi ratkaisevansa edukseen ydinaseilla. Amerikkalaisarvioissa suursodan aloittajana olisi Neuvostoliitto, joka suurilla tavanomaisilla asevoimilla valloittaisi nopeasti sodan alkuvaiheessa koko Euroopan mantereen. Neuvostoliitossa uskottiinkin heti sodan päätyttyä ilmavoimien tukemien panssariarmeijoiden voimaan. Puna-armeijan joukkojen määrä säilyi suurena sodan päätyttyäkin. Mutta Neuvostoliitto kehitti myös oman ydinaseen ja aloitti avaruuskokeet, joiden avulla kehitettiin mannertenväliset ohjukset, joilla ydinpommit olisi voitu toimittaa Amerikan mantereelle.

Suursodan sijaan maapallolla syttyi useita pienempiä sotia, joissa monissa suurvallat olivat myös suoranaisesti tai epäsuorasti osapuolina. Korean sota 1950-luvulla päättyi Yhdysvaltain kannalta ratkaisemattomana. Etelä-Korea säilyi kuitenkin läntiseen leiriin kuuluvana valtiona. Seuraavalla vuosikymmenellä Yhdysvallat sitoutui Vietnamiin sotaan, josta se pääsi irtautumaan nöyryytettynä vasta 1970-luvulla. Kommunistinen Pohjois-Vietnam valtasi 1975 Etelä-Vietnamin, josta Yhdysvallat oli poistanut joukkonsa kaksi vuotta aikaisemmin.

Yhdysvaltain tekninen ja taloudellinen ylivoima ei ollut riittänyt sodan voittamiseen. Sissisodasta näytti kehittyvän heikomman osapuolen menestyskellinen keino vahvempaa vastaan. Neuvostoliitto koki oman nöyryityksensä Afganistanissa. Maahan 1979 saapuneet neuvostojoukot vetäytyivät Afganistanista seuraavan vuosikymmenen lopulla. Kohta tämän jälkeen Neuvostoliitto hajosi ja kylmä sota päättyi.

Kylmän sodan ajan sotataidollisesti merkittävimmät tavanomaiset sodat käytiin Lähi-idässä, jossa Israel pystyi lyömään moninkertaisesti vahvemmat arabimaiden joukot toistuvissa sodissa. Israelin puolustusvoimat käytti sekä vanhaa että uutta taisteluvälineistöä menestyksekkäästi. Israelin kuuden päivän sodan jälkeen 1967 tekemät johtopäätökset osoittautuivat osin vääriksi. Jom kippur -sodassa 1973 Israel saavutti voiton vasta vaikeuksien jälkeen. Aikaisemmat virheet korjattiin heti sodan jälkeen. Mutta Israelin armeijan seuraavaksi varsinaiseksi koetinkiveksi tulikin intifada eli palestiinalaisten kansannousu. Siihen ei ollut osattu varautua.

Iso-Britannia katsoi 1980-luvulla voivansa luopua sodankäyntikyvystä Euroopan ulkopuolella. Kohta tämän jälkeen se joutui sotaan Falklandinsaarten omistuksesta Etelä-Amerikassa. Saaret miehittänyt Argentiina ei uskonut Ison-Britannian aloittavan sotaa saarten takia. Englanti ryhtyi sotaan ja valtasi saaret takaisin merkittävistä tappioista ja suurista vaikeuksista huolimatta.

Supervallat osallistuivat kylmän sodan aikana osaan maapallolla käydyistä monista sodista. Vallankumouksellinen sodankäynti saavutti merkittävimmät voittonsa Kiinan pitkässä marssissa, Vietnamiissa ja Afganistanissa. Sotatekniikaltaan vahvempi valtio oli lyötävissä ainakin rajoitetussa sodankäynnissä. Tällaisessa sodankäynnissä toisen supervallan tuki sisseille rajoitti sisseejä vastaan taistelevan supervallan sotavoiman käyttöä esimerkiksi sissien kaikkia tukialueita vastaan.

Yhdysvalloissa käynnistettiin Vietnamin sodan jälkeen asevoimien uudistaminen. Pahimpana uhkakuvana oli edelleenkin suursota Euroopassa. Jom kippur -sodasta muodostui amerikkalaisille malli taistelun voittamisesta myös alivoimaisena. Sota arvioitiin ratkaistavan edelleenkin ydinasein. Mutta asevoimien oli valmistauduttava alusta alkaen voittamaan seuraavan sodan taisteluita myös silloin, kun niitä käytäisiin pelkästään tavanomaisin asein. Kylmän sodan päätyttyä käydyssä Persianlahden sodassa Yhdysvalloilla oli sodan kaikkien taisteluiden voittamiseen vaadittava taito ja välineistö. Euroopan sotänäyttämölle kehitetty taisteluoppi toi menestystä Arabian niemimaalla perinteisessä sodankäynnissä.

## **1. Ensimmäisen maailmansodan vaikutus sodan ja taistelun kuvaan**

Ensimmäinen maailmansota Euroopassa muodostui erityisesti länsirintamalla asemasodaksi. Sodan aikana asetekniikka kehittyi suurin harppauksin ja taistelukentälle tuli kokonaan uusia taisteluvälineitä. Euroopassa länsiliittoutuneiden armeijat taistelivat länsirintamalla yhdessä Saksan armeijaa vastaan.

Sodassa taistelleiden armeijoiden läheinen yhteistyö loppui sodan päättyttyä. Sodan jälkeen kukin maa kehitti armeijaansa kansalliselta pohjalta. Uuden maailmansodan uhkan kasvaessa Saksan nousun myötä 1930-luvulla mm. Iso-Britannia ja Ranska tiivistivät yhteistyötään, mutta sotilaallisen yhteistoiminnan kehittäminen sodan varalle jäi vaatimattomaksi.

Maailmansodan jälkeen eri maiden yleisesikunnat tekivät hieman toisistaan poikkeavia johtopäätöksiään sota- ja taistelukokemuksistaan. Pääsääntöisesti yleisesikunnat pyrkivät ratkaisuihin, joilla olisi voitu välttää ensimmäisen maailmansodan kaltainen asemasota. Tavoitteena oli mahdollisessa seuraavassa sodassa käydä liikuntasotaa asemasodan sijaan. Yleensä yleisesikuntien toiminta oli kuitenkin käytännössä valmistautumista tehokkaimmilla taisteluvälineillä ensimmäisen maailmansodan kaltaiseen sotaan. Yleisesikunnista poiketen osa sotateoreetikoista arvioi uusien taisteluvälineiden tuovan mukanaan myös uusia sodankäyntimuotoja.

Maailmansodan aikana taistelukentälle tuli uusina taisteluvälineinä hyökkäys- eli panssarivaunu, lentokone ja taistelukaasut. Konekivääri ja pikakivääri vakiinnuttivat paikkansa jalkaväen sarjatuliaseina. Maailmansotien välisenä aikana pohdittiin uusien taisteluvälineiden vaikutusta taistelukenttään ja asevoimiin.

Asetekniikan kehitys ja teollinen tuotanto kasvattivat merkittävästi tuli-voimaa taistelukentällä. Tämä horjutti hyökkäyksen asemaa ratkaisevana taistelulajina. Ranskassa päädyttiin maailmansodan jälkeen siihen, että hyökkäys ja puolustus olivat taistelulajeina lähes tasavertaisia. Saksassa ja mo-

nessa muussa Euroopan valtiossa kuitenkin hyökkäys jäi siksi ainoaksi päätaistelulajiksi, jolla oli saavutettavissa voitto taisteluissa ja siten koko sodassa.<sup>1</sup>

## **1.1 Asevoimien kokoonpano ennen ensimmäistä maailmansotaa**

Ennen ensimmäistä maailmansotaa sotavoimat jakaantuivat Euroopassa yleensä armeijaan ja laivastoon. Puolustushaaroina olivat maa- ja merivoimat. Rannikkotykistö oli osa meripuolustusta. Rauhan aikana armeijakunta oli yleensä suurin maavoimien yhtymä. Liikekannallepanossa muodostettiin sodan ajan armeija eli kenttäarmeija. Se voitiin jakaa armeijoiksi, joihin kuului armeijakuntia ja ns. armeijajoukkoja. Näinä saattoi olla esimerkiksi ratsuväkeä, tykistöä ja lentojoukkoja. Armeijan kokoonpano vaihteli sille suunnitellun tehtävän mukaan.<sup>2</sup>

Esimerkiksi saksalaisiin armeijakuntiin kuului yleensä kaksi divisioonaa ja armeijakuntajoukkoja. Näitä olivat esimerkiksi viestijoukot ja huoltomuo-  
dostelmat. Saksalaiseen divisioonaan kuului kaksi jalkaväkiprikaatia, itsenäinen jääkäripataljoona, kenttätykistöprikaati, ratsuväkirykmentti, viestiosasto ja pioneerikomppania. Divisioonalle voitiin alistaa lisää joukkoja, mm. tykistöä.<sup>3</sup>

Maavoimien varsinaiset aselajit olivat jalkaväki, ratsuväki ja tykistö. Insinööri- eli pioneerijoukkoja ja tiedonanto- eli viestijoukkoja oli suhteellisen vähän. Ilmapallot, ilmalaivat ja lentokoneet kuuluivat yleensä insinöörijoukkoihin. Maavoimien pääaselaji oli jalkaväki, joka kivääreillään ja pistimillään ratkaisisi sodan lopputuloksen. Kenttätykistö tuki tulellaan jalkaväkeä mm. osallistumalla tulellaan vihollisen tuhoamiseen ennen jalkaväen taistelua, jonka

<sup>1</sup> Tomson, I., Puna-armeijan taisteludoktriini virallisten ohjesääntöjen ja sotilaskirjallisuuden valossa, Sotilasaikakauslehden vuosikerta vuodelta 1930, s. 364.

<sup>2</sup> Alaluku perustuu vuonna 1924 ilmestyneeseen Ruotsin yleisesikunnan sotahistoriallisen osaston tutkimukseen. Muut lähteet on ilmoitettu erikseen. Erfarenheter beträffande härorganisationernas utveckling under och efter världskriget, sammanställda i generalstabens krigshistoriska avdelning, Kungliga krigsvetenskaps-akademiens handlingar och tidskrift 1924, bihäfte n:r 2.

<sup>3</sup> Felddienst-Ordnung (F.O.), Berlin 1908, s. 17.

ratkaisu tapahtuisi lähitaistelussa mies miestä vastaan. Ainoastaan jalkaväki pystyi puolustamaan ja valloittamaan maastoa. Jalkaväen taistelun pääelementit olivat tuli ja liike.

Kivääri oli jalkaväen päätaisteluväline. Joukon tulivoima vaihteli sen kiväärien eli miesten lukumäärän mukaan. Jalkaväen suurin joukko-osasto oli prikaati. Siihen kuului esimerkiksi kaksi rykmenttiä, jotka puolestaan muodostuivat kolmesta tai neljästä pataljoonasta ja yhdestä konekiväärikomppaniasta. Rykmenttien miesvahvuus oli riippuvainen pataljoonien määrästä ja vaihteli 3 200:n ja 4 600:n välillä. Noin tuhannen miehen vahvuinen pataljoona jakaantui useimmiten esikuntaan ja neljään komppaniaan. Ranskassa pataljoonaan kuului lisäksi konekiväärijoukkue. Komppanian miesvahvuus vaihteli 240:n ja 270:n välillä. Komppania jakaantui kolmesta neljään joukkueeseen. Joukkue oli jalkaväen pienin "tuliyksikkö".

Ratsuväen päätehtävänä oli tiedustelu. Liikkuvana aselajina sen muina tehtävinä olivat sivustojen suojaaminen ja toimiminen reservinä. Reservin suunniteltu tehtävä hyökkäyksessä oli saavutetun menestyksen täydentäminen takaa-ajossa. Taisteluun ratsuväki osallistuisi pääsääntöisesti hevosen selästä käyttäen teräaseita, sapelia ja keihästä. Tuliaseena ratsumiehellä oli lyhyt kivääri eli karabiini.

Ratsuväkidivisioonaan kuului kahdesta kolmeen ratsuprikaatia, joissa kussakin oli kaksi ratsurykmenttiä. Rykmentissä oli esikunta ja neljästä kuuteen eskadroonaa, jotka jakaantuivat kolmesta neljään joukkueeseen. Eskadroonan vahvuus vaihteli 150:n ja 180:n miehen välillä.<sup>4</sup>

Tykistön päätehtävänä oli tukea tulellaan jalkaväkeä. Yhteistoiminta jalkaväen ja tykistön välillä oli puutteellisesti järjestetty. Tykistö jaettiin kenttä- ja linnoitustykistöön. Kenttätykistö oli tarkoitettu liikkuvaan sodankäyntiin.<sup>5</sup>

Tykistöprikaatiin kuului kaksi rykmenttiä, joissa kummassakin oli kahdesta neljään patteristoa. Patteristo jakaantui kahdesta viiteen patteriin. Patteri oli pienin tuliyksikkö, jossa oli neljästä kahdeksaan tykkiä.

<sup>4</sup> Virkki, Eino, Sotalaitosoppi I, Helsinki 1933, s. 151.

<sup>5</sup> Emt. s. 158.

## 1.2 Maavoimien kehitys maailmansodassa

Tulen merkitys taistelussa kasvoi merkittävästi ensimmäisessä maailmansodassa. Aikaisemmin lähes yksinomaan kivääreillä varustetun jalkaväen tulivoimaa lisättiin raskailla konekivääreillä, miinanheittimillä eli kranaatinheittimillä, jalkaväkitykeillä, pikakivääreillä ja käsikranaateilla. Uudet aseet vaikuttivat myös joukkojen organisaatioihin.<sup>6</sup>

Raskaat konekiväärit yleistyvät pataljoonissa, joissa niitä sodan loppuvaiheessa oli jopa kaksitoista. Varsinkin puolustustaistelussa raskaat konekiväärit lisäsivät merkittävästi jalkaväen tulivoimaa. Hyökkäyksessä konekivääreillä pystyttiin tukemaan kiväärimiesten liikkeellelähtöä. Mutta aseiden raskauden takia ne eivät pystyneet seuraamaan etenevien kiväärimiesten mukana.

Ennen jalkaväen lähtöä hyökkäykseen pyrittiin puolustaja tekemään toimintakyvyttömäksi tykistön massiivisella tulituksella eli tulivalmistelulla. Puolustajalle jäi kuitenkin yleensä ainakin yksi toimintakuntoinen konekivääri, joka pystyi tulellaan pysäyttämään hyökkääjän jalkaväen etenemisen. Tykistön tulivalmistelusta selvinneiden puolustajan konekiväärien vaimentamiseksi kehitettiin jalkaväkitykki. Sitä käytettiin etulinjassa vihollisen konekivääripesäkkeiden tuhoamiseen suorasuuntaustulella.

Jalkaväen komppanioiden tulivoimaa lisättiin sodan aikana keveillä konekivääreillä (Saksassa) ja pikakivääreillä (Ranskassa). Komppanioiden kiväärimiesten määrää supistettiin sodan aikana kahdesta sadasta lähes puoleen. Komppanian tulivoima pysyi kuitenkin ennallaan tai jopa kasvoi. Saksassa komppaniassa oli sodan lopussa kuusi kevyttä konekivääriä ja Ranskassa kaksitoista pikakivääriä.<sup>7</sup>

Saksalaisilla oli sodan alkaessa miinanheitäjiä, joita käytettiin tykistön tulen täydentämiseen. Sodan aikana ranskalaiset kehittivät saksalaisten miinanheitintä vastaavan kranaatinheittimen. Ase soveltui kranaatin kaarevan lentoradan takia hyvin ampumahaudoissa ja maastoesteiden takana olevien vihollisten tuhoamiseen.

<sup>6</sup> Alaluku perustuu vuonna 1924 ilmestyneeseen Ruotsin yleisesikunnan sotahistoriallisen osaston tutkimukseen. Muut lähteet on ilmoitettu erikseen. Erfarenheter beträffande härorganisationernas utveckling under och efter världskriget, sammanställda i generalstabens krigshistoriska avdelning, Kungliga krigsvetenskaps-akademiens handlingar och tidskrift 1924, bihäfte n:r 2.

<sup>7</sup> Virkki, Eino, Sotalaitosoppi I, Helsinki 1933, s. 116–117.

Muun muassa jalkaväkitykin ja raskaan konekiväärin heikon maastoliikkuvuuden takia kehitettiin hyökkäys- eli panssarivaunu, jonka englantilaiset ottivat ensimmäisenä käyttöönsä vuonna 1916. Aluksi konekiväärillä ja tykillä varustettu panssarivaunu miellettiin jalkaväen apuaseeksi.

Ratsuväki joutui jalkaväen tulivoiman kasvun takia jalkautumaan ennen taistelua. Ratsuväestä tuli ratsastavaa jalkaväkeä, joka käytti hevosta vain siirtymisiin. Tässä vaiheessa ratsuväen periaatteelliset tehtävät; tiedustelu, sivustojen suojaus ja reservi säilyivät vielä entisellään. Tehtävät puolsivat ratsuväen tulivoiman kasvattamista konekivääreillä ja panssaroiduilla ajoneuvoilla eli panssariautoilla.<sup>8</sup>

Linnoitustykistö menetti merkityksensä. Sen tehtävät siirtyivät monipuolistuneelle kenttätykistölle, joka jaettiin kevyeen ja raskaaseen. Tykistön liikkuvuuden lisäämiseksi osa tykistöstä moottoroitiin. Lentokoneita vastaan kehitettiin ilmatorjuntatykkejä ja niiden ympärille syntyi uusi aselaji, ilmatorjunta.<sup>9</sup>

Tulen merkityksen korostuminen sekä ennen jalkaväen hyökkäystä että vihollisen jalkaväen hyökkäyksen torjunnassa johti kenttätykkien määrän voimakkaaseen kasvuun sodan kuluessa. Tykkien lukumäärä suhteessa jalkaväen pataljooniin kasvoi Saksassa 5,2:sta 8,4:ään ja Ranskassa 3,4:stä 12:een. Ammuskulutus tykkiä kohden taistelussa kaksinkertaistui.<sup>10</sup>

Pioneerien määrä kasvoi suhteessa jalkaväkeen noin kaksinkertaiseksi. Silta- ja tietyöt hyökkäyksessä ja kenttälinoittaminen puolustuksessa olivat pioneerien päätehtäviä. Vetäytymistaisteluissa pioneerien tehtävinä olivat mm. siltojen ja kenttälinoitteiden hävittäminen räjähdysaineita käyttäen.<sup>11</sup>

Viestijoukot huolehtivat eri johtoportaiden välisistä yhteyksistä. Taistelualueen kasvu, jalkaväen ja tykistön yhteistoiminnan tarve tulen ja liikkeen yhdistämiseksi vaati hyviä puhelinyhteyksiä. Taistelun aikana puhelinyhteydet katkeilivat tykistötulussa juuri kun yhteyksiä olisi kipeimmin tarvittu. Radioyhteydet otettiin käyttöön.<sup>12</sup> Autojen käyttö varsinkin materiaalikuljetuksiin yleistyivät sodan aikana. Kuljetuksista huolehtimaan perustettiin ns. autojoukkoja.<sup>13</sup>

<sup>8</sup> Emt., s. 152–153.

<sup>9</sup> Emt., s. 168.

<sup>10</sup> Emt., s. 163–164.

<sup>11</sup> Emt., s. 182.

<sup>12</sup> Emt., s. 198–201.

<sup>13</sup> Erfarenheter beträffande härorganisationernas utveckling under och efter världskriget, sammanställda i generalstabens krigshistoriska avdelning, Kungliga krigsvetenskaps-akademiens handlingar och tidskrift 1924, bibl. nr 2, s. 101–103.



Taistelukaasujen käyttö johti kaasujoukkojen muodostamiseen. Ne valmistautuivat monissa maissa sekä taistelukaasujen omaan käyttöön että suojautumiseen vihollisen taistelukaasuilta. Kaasunaamarit lisättiin jokaisen sotilaan varustukseen.<sup>14</sup>

Ennen ensimmäistä maailmansotaa lentokonetta valmistauduttiin käyttämään lähinnä tiedusteluvälineenä. Sodan aikana lentokoneesta kehittyi taisteluväline ja ilmavoimista tuli itsenäinen aselaji ja sodan jälkeen uusi puolustushaara maa- ja merivoimien rinnalle.<sup>15</sup>

### **1.3 Sotateoreetikoiden visioita tulevaisuuden sodista ja taisteluista**

Italialainen Rocco Morretta jakoi ennen toista maailmansotaa Euroopassa vallinneet sotateoriat kahteen pääluokkaan. Ensimmäisen muodostivat vallankumoukselliset sotateoriat, jotka pitivät koneita ja tekniikkaa tulevan sodan ratkaisijoina. Toista luokkaa Moretta kutsui evolutionistiseksi. Siihen kuului ne sotateoriat, joissa luotettiin lukumääräiseen ylivoimaan ja asetettiin ihminen koneiden edelle. Morettan molempiin luokkiin kuuluneiden teorioiden yhteisenä perusideologina oli pyrkimys liikuntasotaan.<sup>16</sup>

Merkittäviä sotateoreetikoita maailmansotien välisenä aikana olivat mm. italialainen Giulio Douhet, englantilaiset John Fuller ja Basil Liddel Hart sekä saksalainen Hans von Seeckt. He kaikki von Seecktiä lukuun ottamatta olivat Morrettan luokituksen mukaan vallankumouksellisia.<sup>17</sup>

Kenraali Giulio Douhet loi ilmasotateorian, douhetismin, jonka mukaan ilmavoimat olisivat sodan ratkaisija. Sota oli Douhetin mukaan aloitettava ilmavoimien hyökkäyksillä jo ennen sodan julistamista. Ilmapommitusten tärkeimmät kohteet olivat teollisuus- ja väestökeskukset sekä vihollisen ilmavoimien tukikohdat. Käytettävät pommitusvälineet olivat sirpale-, palo- ja kaasupommit.<sup>18</sup>

<sup>14</sup> Virkki, Eino, emt., s. 216.

<sup>15</sup> Emt., s. 218–220.

<sup>16</sup> Morretta, Rocco, Huomispäivän sota, Jyväskylä 1934, s. 31–32.

<sup>17</sup> Emt., s. 35.

<sup>18</sup> Emt., s. 58–59.



Englantilainen John Fuller piti maavoimia tulevankin sodan ratkaisijana. Hänen mukaansa kehittyvä ilmatorjunta heikentäisi ilmapommitusten tehoa. Fuller arvioi myös, että sodan ulkopuolelle jäävät valtiot tuomitsisivat jyrkästi sellaisen valtion, joka heti sodan alussa tekisi ilmahyökkäyksiä siviiliväestöä vastaan.<sup>19</sup>

Fullerin mielestä ensimmäisen maailmansodan jälkeen oli siirrytty pisto- ja ampuma-aseiden aikakaudesta ammunnan aikakauteen, jolle oli ominaista pyrkimys käsikähmän välttämiseen. Hänen mielestään taistelussa olisi pyrittävä ratkaisuun etenemällä vihollisasemat kiertäen sen tukialueelle. Täällä oli tuhottava vihollisen komentopaikat ja huoltoelimet. Vihollisarmeijan toiminta ehtyisi pian ilman johtoa ja huoltoa. Fullerin mukaan nykyaikaisen armeijan rungon muodostaisivat panssarijoukot ja jalkaväki. Jalkaväkeä käytettäisiin peitteisessä maastossa ja panssaroituja joukkoja avoimessa maastossa. Molempien aselajien joukoilla olisi oltava korkeatasoinen koulutus. Se olisi mahdollista vain ammattiarmeijassa, joka muodostaisi iskuvoiman. Asevelvollisista koottuja joukkoja voitaisiin käyttää vain vallattujen alueiden miehittämiseen ja hallussapitoon.<sup>20</sup>

Englantilainen Liddel Hart oli myös panssarijoukkojen kannattaja. Hänen mielestään panssarijoukot liikkuisivat niin nopeasti, että tykistö ei pystyisi seuraamaan niitä ja antamaan jatkuvaa tulitukea. Ongelman ratkaisuna Liddel Hart piti lentokonetta. Matalalla lentävät maataistelukoneet pystyisivät tulellaan tukemaan panssarijoukkoja koko niiden etenemisen ajan. Liddel Hart piti Fullerista poiketen jalkaväen mukanaoloa välttämättömänä panssarijoukkojen hyökkäyksessä. Jalkaväen olisi seurattava panssarivaunuja panssaroiduissa ajoneuvoissa.<sup>21</sup>

Saksan armeijan kooksi määritettiin Versaillesin rauhansopimuksessa 100 000 miestä. Sopimuksessa kiellettiin Saksalta mm. lentokoneiden ja panssarivaunujen hankkiminen sekä yleisesikunnan ylläpito. Rauhansopimuksen mukaisen armeijan organisoivat kenraalileiversti Hans von Seeckt. Hän julkaisi

<sup>19</sup> Viljanen, Tulevaisuuden sodankäynti – millainen se on? Sotilasaikakauslehden vuosikerta 1932, s. 686.

<sup>20</sup> Emt., s. 688–742.

<sup>21</sup> Wallach, Jehuda L., Kriegstheorien Ihre Entwicklung im 19. und 20. Jahrhundert. Frankfurt am Main 1972, s. 227–244.

eläkkeelle jäätyään sodankäyntiä käsittelevän kirjan. Hänen mukaansa materiaali ei ollut voittanut eikä tulisi voittamaan ihmistä. Mutta materiaali oli saavuttanut yllötteen ihmismassasta. Massa-armeijat eivät von Seecktin mukaan enää voisi saavuttaa voittoja koska niiden liikkuvuus oli liian huono.<sup>22</sup>

Sotatekniikan mullistavaan vaikutukseen sotataitoon von Seeckt ei uskonut. Uudet hyökkäysaseet olivat ylivoimaisia vain niin kauan kunnes vasta-aseet olisi kehitetty. Douhetismin hän tyrmäsi toteamalla, että ilmavoimat oli tasavertainen puolustushaara maa- ja merivoimien kanssa. Hans von Seeckt uskoi kuitenkin, että seuraava sota alkaisi ilmavoimien hyökkäyksillä. Alkuvaiheessa hyökkäyskohteina olisivat vihollisen ilmavoimat, jotka oli eliminoitava ennen hyökkäyksiä muita kohteita vastaan. Jos molemmilla osapuolilla olisi tasavahvat ilmavoimat niin taistelu ilmaherruudesta muodostuisi pitkäksi. Selvästi ylivoimaisen hyökkääjän ilmavoimien päätavoitteena olisi von Seecktin mukaan vihollisen liikekannallepanon vaikeuttaminen.<sup>23</sup>

Hans von Seeckt piti joukkojen laatua määrää tärkeämpänä. Tämä edellytti hyvin varustettua ammattiarmeijaa. Pelkästään asevelvollisista muodostetut joukot eivät kykenisi liikuntasotaan eikä ratkaiseviin hyökkäyksiin. Mutta ammattiarmeijaa olisi kuitenkin täydennettävä asevelvollisilla joukoilla. Sodan ajan sotavoimien aseistaminen viimeisimmän tekniikan mukaisilla aseilla ei olisi taloudellisesti mahdollista. Tämän takia vain ammattiarmeijalla olisi aseet. Sodan ajan asevelvollisjoukoille ei varastoitaisi aseita vaan valmistauttaisiin niiden massatuotannon käynnistämiseen heti sodan uhatessa.<sup>24</sup> Kehittyvän tekniikan aiheuttama hävityksen kasvu ja tuhovaikutus rintamien takana ei von Seecktin mukaan estäisi uusia sotia syttymästä. Sota ei ollut ennenkään säälinyt naisia, lapsi ja koteja.<sup>25</sup>

---

<sup>22</sup> von Seeckt, Hans, Gedanken eines Soldaten, Berlin 1928, s. 62–65.

<sup>23</sup> Emt., s. 66–69.

<sup>24</sup> Emt., s. 69–71.

<sup>25</sup> Emt., s. 53.

## 1.4 Suomi valmistautui sotaan Neuvostoliittoa vastaan

Neuvostoliittoa (vuoteen 1922 Neuvosto-Venäjä) pidettiin Suomessa koko maailmansotien välisen ajan todennäköisenä vihollisena mahdollisessa sodassa. Kiista Ahvenanmaan omistuksesta kiristi Suomen ja Ruotsin välejä 1920-luvun alkupuolella. Kansainliitto ratkaisi kiistan saarten omistuksesta Suomen eduksi vuonna 1921. Yleisesikunnassa laadittu puolustussuunnitelma Ruotsin keskitys oli voimassa vain vuosina 1919–21. Tämä jäi ainoaksi puolustussuunnitelmaksi, jossa vihollisena ei ollut Neuvostoliitto.

Yleisesikunnassa pahimpana uhkakuvana pidettiin Neuvostoliiton yllätyshyökkäystä Karjalan kannaksella. Neuvostoliiton arvioitiin voivan tehdä se Leningradin alueen kaaderijoukoin. Hyökkäyksen alkaessa rauhan ajan armeijaa olisi vielä sitoutunut pääosin perustamaan sodan ajan armeijaa, joka ei ennättäisi ajoissa Karjalan kannakselle torjumaan hyökkäystä. Siirtyminen aluejärjestelmään 1930-luvulla vapautti rauhan ajan puolustusvoimat sodan ajan joukkojen perustamistehtävistä. Rauhan ajan armeijan yksinomaiseksi sodan ajan tehtäväksi tuli toimiminen suojajoukkoina, joiden oli viivytettävä vihollisen hyökkäysjoukkoja, kunnes aluejärjestelmän perustamat sodan ajan joukot ennätettäisiin keskittää rajoille.

Yleisesikunnan laatimissa puolustussuunnitelmissa varauduttiin toteuttamaan torjuntataistelut joko hyökkäyksellisesti tai puolustuksellisesti. Hyökkäyksellinen vaihtoehto oli hallitsevana koko maailmansotien ajan Jäämeren ja Suojärven välisellä alueella. Laatokan Karjalassa ja Karjalan kannaksella varauduttiin sekä puolustukselliseen että hyökkäykselliseen vaihtoehtoon.

Puolustusrevisioni laati 1920-luvulla Suomen sotilaallisesta maanpuolustuksesta laajan mietinnön. Vuosina 1921–26 toimineen komitean mietinnössä käsiteltiin Suomen sotilaallista maanpuolustusta kokonaisvaltaisesti ja seikkaperäisesti. Monet mietinnössä mainitut maanpuolustuksen lähtökohdat pysyivät muuttumattomina toisen maailmansodan alkuun asti.

Komitean mietinnön mukaan Itämeren tuntumassa käytävän sodan aikana voisi mikä tahansa sotaa käyvä maa loukata Suomen puolueettomuutta. Mahdollisina sotatapauksina pidettiin Englannin sotaa Neuvostoliittoa vastaan tai Puolan sotaa Neuvostoliittoa vastaan, joko yksin tai yhdessä Ranskan kans-

sa. Puolustusrevisio piti mahdollisia Neuvostoliiton suorittamia puolueettomuuden loukkauksia Suomen itsenäisyyden kannalta vaarallisimpina.<sup>26</sup>

Suomen sotilaallinen johto piti 1930-luvulla todennäköisenä, että Itämeren alueella käytävässä sodassa Suomen puolueettomuutta pyritäisiin loukkaamaan maan etelärannikolla. Sotaväen päällikön, kenraalimajuri H. Östermanin mielestä Suomenlahden saaret kiinnostaisivat kaikkia sotaikäisiä valtioita.<sup>27</sup> Samaa asiaa korosti myös puolustusneuvoston puheenjohtaja sotamarsalkka C. G. E. Mannerheim 1935 kirjeessään ulkoministerille.<sup>28</sup>

Sotakorkeakoulun sotalaitosopin opettaja everstilutnantti Eino Virkki piti 1936 ilmestyneessä oppikirjassaan todennäköisenä uuden maailmansodan syttymistä ennemmin tai myöhemmin. Virkin arvion mukaan Neuvostoliitto, Saksa ja Puola eivät pysyisi sodan ulkopuolella, eivätkä nämä kaikki kolme maata olisi samalla puolella.<sup>29</sup>

Mahdollinen sota ainoata todennäköistä vihollista Neuvostoliittoa vastaan nähtiin Suomessa osana laajempaa sotaa Euroopassa. Sotilaallinen johto piti 1930-luvulla Suomen mahdollisuutta selvitä yksin sodasta Neuvostoliittoa vastaan lähes olemattomina.<sup>30</sup> Tällaisessa tapauksessa olisi sotamarsalkka Mannerheimin mielestä Suomen sodan päämääränä pitkäaikainen vastarinta, jolla luotaisiin edellytykset muille valtioille osallistua sotaan Suomen auttamiseksi.<sup>31</sup>

<sup>26</sup> Suomen puolustuskysymys, puolustusrevision mietinnön perusteella laadittu lyhyt esitys ehdotuksista valtakunnan puolustuksen uudestijärjestelyksi, Puolustusministeriö, Helsinki 1926, s. 15.

<sup>27</sup> Österman, H., Maan puolustus ja turvallisuus, Rannikkotykistön vuosikirja 1935, Rannikkotykistön upseeriyhdistys, Helsinki 1935, s. 6.

<sup>28</sup> Kirjeessä Mannerheim totesi mm., että Suomen ja Viron rannikkotykistöpattereiden haltuunotto Porkkalan kohdalla mahdollistaisi koko Suomenlahden sulkemisen. Ks. Puolustusneuvoston kirjelmä n:o 18/35 ulkoasiainministeriölle 23.8.1935. SA, puolustusneuvoston arkisto, nippu 6.

<sup>29</sup> Virkki, Eino, Sotalaitosoppi II, Helsinki 1936, s. 14.

<sup>30</sup> Esimerkiksi vuonna 1931 Yleisesikunta lähetti Ilmavoimien esikunnalle kirjelmän, jossa pidettiin Neuvostoliiton hyökkäyksen pysäyttämistä Karjalan kannaksella mahdottomana, jos Suomi olisi yksin tai vaikkapa Viron ja Latvian kanssa sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Ks. Yleisesikunnan kirjelmä n:o 281/I/31 sal., Ilmavoimien kehittämissuunnitelmassa huomioon otettavia suuntaviivoja. SA, Yleisesikunta, operatiivisen toimiston kirjeistä vuodelta 1931, T 2860/1.

<sup>31</sup> Mannerheimin sanomalehtien päätoimittajille pitämä esitelmä heinäkuussa 1934. SA, puolustusneuvoston arkisto, selostuksia 1934, nippu 7.

### 1.4.1 Maavoimien painopiste oli Karjalan kannaksella

Käytännössä Suomen puolustusvoimia kehitettiin koko maailmansotien välisen ajan torjumaan Neuvostoliiton hyökkäys Karjalan kannaksella. Tällä pääsotänäyttämöllä arvioitiin ratkaistavan Suomen olemassaolo. Sivuotänäyttämönä oli Laatokan Karjala. Kolmannen sotänäyttämön muodosti Suojärven ja Jäämeren välinen alue, jossa Neuvostoliiton ei uskottu käyttävän yhtymätasoisia joukkoja.<sup>32</sup>

Yleisesikunta vastasi lähes koko maailmansotien välisen ajan puolustussuunnittelusta. Vuosina 1919–24 puolustusvoimien puolustussuunnittelun ja joukkojen koulutuksen koordinaatio yhdistyi tasavallan presidentissä. Hänen alaisinaan olivat Sotaväen ja Yleisesikunnan päälliköt. Yleisesikunnan päällikkö alistettiin 1924 Sotaväen päällikölle. Ratsuväenkenraali Carl Gustaf Mannerheim nimettiin vuonna 1931 sodan ajan ylipäälliköksi. Mannerheimin ja hänen johtamansa puolustusneuvosto saivat merkittävän roolin puolustussuunnittelussa. Tämä huipentui vuoden 1938 puolustusvoimien ylimmän johdon järjestelyissä. Yleisesikunnasta siirrettiin puolustussuunnittelusta vastanneet osat puolustusneuvoston puheenjohtajan alaisuuteen. Koulutuksen ylin johto säilyi Sotaväen päälliköllä. Puolustusministerin asema sotilaallisissa kysymyksissä vahvistui, kun puolustusministeriöön liitettiin Sotaväen Esikunta ja Yleisesikunta. Tosin viimeksi mainitusta puuttuivat sen operatiiviset osat.

Rauhan ajan puolustusvoimien päätehtävänä oli ns. suojajoukkoina viivyttää hyökkääjää, kunnes sodan ajan maavoimat eli kenttäarmeija olisi perustettu ja keskitetty Karjalan kannakselle ja Laatokan Karjalaan. Suojärven ja Jäämeren välisellä rintamalla suojajoukkoina olivat rajajoukot.

Sodan ajan joukkojen perustamisvastuu oli 1920-luvulla rauhan ajan joukko-osastoilla. Tämä vaikeutti niitä keskittymästä sodan ajan alkuvaiheen päätehtävään kenttäarmeijan perustamisen ja keskittämisen suojaamiseen. Aluejärjestelmään siirtyminen 1930-luvulla vapautti rauhan ajan joukko-osastot yksinomaan suojajoukkotehtäviin. Sodan ajan joukkojen perustaminen siirtyi aluejärjestelmän sotilaslääneille ja -piireille.

<sup>32</sup> Alaluku perustuu lähinnä Ari Raunion artikkeliin Sotataidollinen viitekehys ennen talvisotaa Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisussa N:o 50, Joensuu 1992, s. 57–83. Muut lähteet on ilmoitettu erikseen.

Rauhanajan maavoimat kouluttivat sodan ajan kenttäarmeijan ja toimivat sodan ajan suojajoukkoina. Maavoimien johtoesikuntana oli Viipuriin perustettu Armeijakunnan Esikunta. Armeijakunnan komentaja vastasi Sotaväen päällikön alaisuudessa joukkojen koulutuksesta. Tässä armeijakunnan komentajan oli otettava huomioon Yleisesikunnan laatimat sodan ajan puolustussuunnitelmat ja rauhan ajan armeijan suojajoukkotehtävät sekä Sotaväen päällikön vahvistamat ohjesäännöt.

Suomalaiset ohjesäännöt olivat sotataidollisilta periaatteiltaan ja rakenteiltaan ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä ensimmäisenä vuosikymmenenä saksalaisten ja ranskalaisten esikuviansa kaltaisia. Ruotsalaiset vaikutteet alkoivat näkyä ohjesäännöissä 1930-luvun alussa. Ennen talvisotaa ilmestyneet ohjesäännöt eivät ratkaisevasti poikenneet ulkomaisista esikuvistaan. Niissä ei ollut dokumentoituna Laatokan ja Jäämeren välisen rintaman suomalainen sotataito.

Vuonna 1924 toimintansa aloittaneen Sotakorkeakoulun merkitys suomalaiselle sotataidolle näkyi lähinnä teoreettiseen pohdiskeluun ja kokeilutoimintaa johtamaan kykenevinä upseereina. Koulun opetustyön käynnistämiseen osallistuneet ruotsalaiset upseerit vaikuttivat omalta osalta maamme erikoisolosuhteiden, talven ja metsien korostumiseen suomalaisessa sotataidon kehittämisessä.

Perusteet suomalaiselle sotilaalliselle menestykselle talvisodassa varsinkin Laatokan ja Jäämeren välisellä alueella luotiin maailmansotien välisen ajan kokeilutoiminnalla. Talvitoimintaan paneuduttiin 1920-luvulla ja seuraavalla vuosikymmenellä kehitettiin metsätaistelua. Taistelutaito metsässä ja toimintakyky asumattomilla alueilla myös tiestön ulkopuolella talvellakin olivat suomalaisinta sotataitoa talvisodassa.

Maailmansotien välisenä aikana Suomen kenttäarmeijan sotajaotus noudatteli yleiseurooppalaisia periaatteita lukuun ottamatta raskaan aseistuksen vaatimatonta laatua ja vähäistä määrää. Muiden maiden joukkojen organisaatioista poiketen oli konepistooli Suomessa yksi jalkaväkiryhmän aseista. Näin aseistuksessa oli vähäisessä määrin otettu huomioon yleisin suomalainen taistelumaasto, metsä.

Suomeen perustettiin panssarijoukko heti ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Se näivettyi lähes olemattomaksi 1920-luvulla, ja talvisodan alussa Suomelta puuttui panssariaselaji käytännössä kokonaan. Ennen talvisotaa



hankittuja keveitä panssarivaunuja suunniteltiin käytettäväksi lähinnä jalkaväen apuaseina.

Panssarivaunujen hankinta oli liittynyt panssarintorjuntaan valmistautumiseen. Talvisodan alkuun mennessä oli ratkaistu hankittavien panssarintorjunta-aseiden mallit ja niiden käyttöön muodostettavat organisaatiot. Mutta sodan alkaessa panssarintorjunta-aseiden hankinnat olivat vielä pahasti kesken.

Lentokoneiden muodostamaa uhkaa oli käytetty yhtenä perusteena sodan ajan armeijan perustamisen hajauttamiselle pois varuskunnista. Perustamisen ja joukkojen keskittämisen suojaamista varten aloitettiin myös ilmatorjuntajoukkojen kouluttaminen.

Hyökkääjän uskottiin käyttävän kaasutaisteluvälineitä. Heti maailmansodan jälkeen valmisteltiin myös omien taistelukaasujen käyttöä. Tästä luovuttiin käytännössä 1930-luvulla, mutta taistelukaasuilta suojautumiseen varauduttiin.

#### **1.4.2 Ilmavoimien sodan ajan tehtävien kehittyminen**

Ilmavoimille ei määritetty tehtäviä heti ensimmäisen maailmansodan jälkeen laadituissa puolustus suunnitelmissa. Yleisesikunta määrittä vuonna 1923 ilmavoimien sodanaikaiset tehtävät. Ne olivat käytettävissä olleeseen lentokalustoon nähden ylimitoitettut. Ylijohdon käyttöön jääville ilmavoimien osille määrättiin kaukotiedustelu-, pommitus- ja taistelutehtäviä. Tiedusteltava alue oli Neuvostoliiton puoleinen osa Karjalan kannasta ja Laatokan pohjoispuoliset alueet Petroskoihin saakka. Pommitettavia kohteita olivat mm. Kronstadtin laivastotukikohta, Leningradin lentokentät ja Nevan yli johtavat sillat. Ilmavoimien oli lisäksi valmistauduttava hankkimaan ilmanherrsus ylijohdon haluamissa paikoissa sekä suojattava ilmahyökkäyksiltä Helsinkiä, Viipuria ja Kouvolaa.<sup>33</sup>

Sotaväen päällikkö kenraaliluutnantti A. Sihvo vahvisti 1931 Yleisesikunnan laatiman uuden suunnitelman ilmavoimien sodan ajan tehtävistä. Ilma-

<sup>33</sup> Yleisesikunnan kirje 20.11.1923 Ilmavoimien komentajalle. SA, Yleisesikunnan arkisto, toimisto I:den kirjelmä 20.11.1923, T 2856/6.

voimien olisi sodan sytyttyä tiedusteltava, pommitettava ja suojattava kohteita. Tämän mukaisesti Ilmavoimien kehitysohjelman mukaisista 17 laivueesta kuusi olisi kaukotoimintalaivueita, kolme hävittäjälaivueita ja loput meri- tai maayhteyskonelaivueita.<sup>34</sup> Puolustusneuvosto käsitteli kehitysohjelman vuonna 1932 ja hyväksyi sen laivueiden lukumäärien osalta sellaisenaan.<sup>35</sup>

Kehitysohjelman supistamisen yhteydessä Ilmavoimien pommitusvoima pieneni torjuntavoimaa enemmän. Laivueiden kokonaismäärän jäätyä kahteentoista kolme oli kaukotoimintalaivueita, kolme hävittäjälaivueita ja loput meri- ja maayhteyskonelaivueita. Kehitysohjelmaa supistettiin vielä ennen talvisotaa yhdellä yhteyskonelaivueella. Tätäkään kehitysohjelmaa ei ennätetty toteuttaa ennen talvisodan alkua. Sodan alkaessa Ilmavoimilla oli käytännössä kaksi kaukotoimintalaivuetta, kaksi hävittäjälaivuetta ja viisi yhteystoimintalaivuetta. Hävittäjälaivueista vain toisella oli ajanmukainen lentokalusto.<sup>36</sup>

### 1.4.3 Merivoimien sodan ajan tehtävien kehittyminen

Yleisesikunta määrittä 1923 Laivastolle sodan ajan tehtävät. Laivaston oli es-tettävä vihollisen maihinnousut Etelä-Suomen rannikolla, tuettava Karjalan kannaksella taistelevan armeijan oikeata sivustaa ja turvattava oma meriliikenne Pohjanlahden yli.<sup>37</sup>

Suomen hallitus antoi 1925 eduskunnalle esityksen laivaston rakentamisesta. Sen mukaan olisi Laivastolle pitänyt rakentaa kaksi panssarilaivaa, neljä sukellusvenettä, yksi koululaiva ja neljä moottoritorpedovenettä.<sup>38</sup> Edus-

<sup>34</sup> Ilmavoimien yleiset tehtävät sodassa Venäjää vastaan, s. 46, Yleisesikunnan operatiivisen osaston kirjelmä n:o 206/VK 27/Op sal, ei päiväystä, saapumismerkintä 24.8.1931. Asiakirjan viimeisellä sivulla Sotaväen päällikkö vahvisti asiakirjan valmistelutöiden perustaksi. SA, Puolustusneuvoston arkisto, saapuneita salaisia ja yleisiä kirjelmiä 1931–39, nippu 8.

<sup>35</sup> Puolustusneuvoston puheenjohtajan kirje 18.5.1932 puolustusministerille koskien Ilmavoimien kehittämishjelmaa. SA, puolustusneuvoston arkisto, kirjelmä n:o 11/32, nippu 6.

<sup>36</sup> Ks. esim. Peltonen, Martti, Ilmavoimien valmius talvisodan edellä, Sotahistoriallinen aikakauskirja 19/2000, Jyväskylä 2000, s. 82–106.

<sup>37</sup> Yleisesikunnan kirje 24.2.1923 Laivaston päällikölle koskien Laivaston toimintaa sodassa Neuvostoliittoa vastaan ja Laivaston lähettämät suunnitelmat 23.3.1923 ja 23.8.1923 sekä Yleisesikunnan päällikön 21.9.1923 päivätty kirje, jossa hän hyväksyi Laivaston suunnitelman. SA, Yleisesikunta, operatiivisen toimiston kirjeistö vuodelta 1923, T 2856/6.

<sup>38</sup> Turtola, Martti, Laivastokysymys Suomen sisäpolitiikassa 1920-luvulla, Poliittisen historian pro gradu tutkielma Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa, Helsinki 1972, s. 83–84.



kunnassa vuonna 1927 hyväksytyn laivastolain ja sitä aikaisemmin myönnettyjen varojen ansiosta hallituksen esityksen mukaiset laivat rakennettiin vuoteen 1931 mennessä. Tosin esitykseen sisältynyttä koululaivaa ei rakennettu ja yksi rakennetuista sukellusveneistä oli pieni.<sup>39</sup>

Laivaston ja rannikkotykistön esikunnat yhdistettiin keväällä 1927 Meripuolustuksen Esikunnaksi. Vuoden 1933 puolustuslaitosasetuksen mukaan esikunnan nimi muuttui Merivoimien Esikunnaksi. Asetuksessa määritettiin Merivoimien rauhan ajan kokoonpanoksi esikunta, Rannikkolaivasto, kolme rannikkotykistörykmenttiä, kaksi rannikkotykistöpatteristoa ja laivastoasema.<sup>40</sup>

Merivoimien sodan ajan päätehtävät rannikon puolustus ja meriliikenteen suojaaminen säilyivät. Rannikkotykistö muodosti meripuolustuksen kiinteän osan. Puolustusneuvosto vahvisti laivastovoimien käyttöperiaatteet keväällä 1939. Merivoimien laivastovoimien päätehtävänä oli sodan syttyessä meriyhteyksien suojaaminen. Lisäksi laivastovoimien oli osallistuttava maihinnousujen ja rannikoita vastaan tapahtuvien vihollisuuksien torjuntaan. Meriyhteyksien suojaamisessa päähuomio oli kiinnitettävä läntisiin yhteyksiin. Laivastovoimien oli erityisesti suojattava yhteydet Saaristo- ja Ahvenanmerellä ja estettävä vihollisen tunkeutuminen Pohjanlahdelle. Pohjoisella Itämerellä ja Suomenlahdella laivastovoimien oli taisteltava vihollista vastaan vain kevin voimin ja sukellusveneillä laskettavin miinoittein.<sup>41</sup>

## Lähteet

Felddienst-Ordnung (F.O.), Berlin 1908.

Enkiö, Sulo, Laivaston synty ja kehitys 1918–1968, Suomen laivasto 1918–1968 I, Meriupseeriyhdistys, Helsinki 1968.

Kijanen, Kalervo (laivasto) – Pohjanvirta, Yrjö (rannikkopuolustus), Meripuolustus, Talvisodan historia 4, Porvoo 1991.

Kronlund, Jarl (toim.), Suomen puolustuslaitos 1918–1939 Puolustusvoimien rauhan ajan historia, Porvoo 1988.

<sup>39</sup> Enkiö, Sulo, Laivaston synty ja kehitys 1918–1968, Suomen laivasto 1918–1968 I, Meriupseeriyhdistys, Helsinki 1968, s. 147.

<sup>40</sup> Kronlund, Jarl (toim.), Suomen puolustuslaitos 1918–1939 Puolustusvoimien rauhan ajan historia, Porvoo 1988, s. 473.

<sup>41</sup> Kijanen, Kalervo (laivasto) – Pohjanvirta, Yrjö (rannikkopuolustus), Meripuolustus, Talvisodan historia 4, Porvoo 1991, s. 115.

Kungliga krigsvetenskaps-akademiens handlingar och tidskrift 1924, bihäfte n:r 2. Erfarenheter beträffande härorganisationernas utveckling under och efter världskriget, sammanställda i generalstabens krigshistoriska avdelning,

Morretta, Rocco, Huomispäivän sota, Jyväskylä 1934.

Peltonen, Martti, Ilmavoimien valmius talvisodan edellä, Sotahistoriallinen aikakauskirja 19/2000, Jyväskylä 2000.

Raunio, Ari, Sotataidollinen viitekehys ennen talvisotaa, Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu N:o 50 Joensuu 1992.

von Seeckt, Hans, Gedanken eines Soldaten, Berlin 1928.

Suomen puolustuskysymys, puolustusrevision mietinnön perusteella laadittu lyhyt esitys ehdotuksista valtakunnan puolustuksen uudestijärjestelyksi, Puolustusministeriö, Helsinki 1926.

Tomson, I., Puna-armeijan taisteludoktriini virallisten ohjesääntöjen ja sotilaskirjallisuuden valossa, Sotilas-aikakauslehden vuosikerta vuodelta 1930.

Turtola, Martti, Laivastokysymys Suomen sisäpolitiikassa 1920-luvulla, Poliittisen historian pro gradu tutkielma Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa, Helsinki 1972.

Wallach, Jehuda L., Kriegstheorien Ihre Entwicklung im 19. und 20. Jahrhundert. Frankfurt am Main 1972.

Viljanen, Tulevaisuuden sodankäynti – millainen se on? Sotilasaikakauslehden vuosikerta 1932.

Virkki, Eino, Sotalaitosoppi I, Helsinki 1933.

Virkki, Eino, Sotalaitosoppi II, Helsinki 1936.

Österman, H., Maan puolustus ja turvallisuus, Rannikkotyöstön vuosikirja 1935, Rannikkotyöstön upseeriyhdistys, Helsinki 1935

## 2 Ydinsota hallitsevana Yhdysvaltain uhkakuvissa 1945–61

Yhdysvaltain sotilasjohdossa arvioitiin jo elokuussa 1944, että sodan jälkeen koko maapallolla vaikuttavia suurvaltoja olisivat Neuvostoliitto ja Yhdysvallat. Ison-Britannian merkitys pysyisi suurena, mutta sen maailmanlaajuinen vaikutusvalta vähenisi merkittävästi.<sup>42</sup>

Toisen maailmansodan loppuvaiheessa sekä Yhdysvaltain että Neuvostoliiton sotilaallisiin valmisteluihin sisältyi valmistautuminen uuteen maailmansotaan. Entisten liittolaisten kumppanuus päättyi jo maailmansodan loppuvaiheessa. Kumpikin suurvalta oli sotilaallisissa valmisteluissaan toisen päävihollisena. Suurvaltojen välisestä vastakkainasettelusta tuli poliittinen tosi-asia muutama vuosi sodan päättymisen jälkeen.

Yhdysvaltain sotasuunnitelmissa mahdollisessa kolmannessa maailmansodassa ratkaisuun pyritäisiin ydinasein. Maavoimien divisioonien määrä olisi sodan alkaessa alhainen ja kasvaisi sen kestäessä hyvin hitaasti. Esimerkiksi vuonna 1947 laaditussa suunnitelmassa arvioitiin maavoimien käsittävän sodan alkaessa reilut 18 divisioonaa. Määrä olisi sama vielä puolen vuoden sodankäynnin jälkeenkin. Vasta vuosi sodan alettua maavoimilla olisi käytössään vajaat 36 divisioonaa.<sup>43</sup>

### 2.1 Toisen maailmansodan vaikutus sodan ja taistelun kuvaan

Saksan toisen maailmansodan alkuvaiheessa saavuttaman menestyksen yhtenä päätekijänä nähtiin sen käyttämä uusi sodankäyntitapa, salamasota. Saksalaiset panssari- ja moottoroidut joukot tunkeutuivat nopeasti lentokoneiden

<sup>42</sup> Ks. esim. Ross, Steven T., *American War Plans 1945–1950*, First published in Great Britain and the United States of America in 1988 by Garland Publishing Inc., New York and London. This edition first published in 1996 in Great Britain by Frank Cass & Co. Ltd, s. 4.

<sup>43</sup> Ks. emt., s. 57.

tukemana syvälle vihollisen selustaan sivustoistaan välittämättä. Saksan taloudellinen ja sotilaallinen voima ei riittänyt salamasodan toteuttamiseen laajalla Neuvostoliiton vastaisella itärintamalla. Näyttävän alkumenestyksen jälkeen siellä siirryttiin vuoden 1941 lopulla asemasotaan. Länsiliittoutuneet olivat Saksan hyökättyä Neuvostoliiton aloittaneet sen kanssa yhteistyön.

Sodan pitkittyessä osapuolien sotateollisuustuotannon merkitys niiden sodankäyntikyvyille kasvoi. Eri maiden asevoimien käytössä olleiden panssarivaunujen, lentokoneiden ja muiden aseiden ominaisuudet kehittyivät ja lukumäärät kasvoivat. Jalkaväkidivisioonien rinnalle perustettiin yhä useampia panssaridivisioonia. Jalkaväen oli yhä enenevässä määrin kyettävä taistelemaan jalkaväen lisäksi vihollisen panssarivaunuja vastaan.

Voittajavaltioiden kohti Saksaa etenevissä armeijoissa toimivat hyökkäysnuolten kärkinä panssarijoukot ja niitä tukivat runsaan tykistön lisäksi lukuisat lentokoneet. Sodan loppuun saakka jalkaväki säilyi kuitenkin kaikissa maissa maavoimien suurimpana aselajina. Mutta panssarivoimat ja niitä tukevat lentokoneet olivat tehneet läpimurtonsa taistelukentällä.

Sodan loppuvaiheessa yhdenlaisen ratkaisijan osaan nousivat strategiset pommitukset. Ne huipentuivat kahteen Japaniin pudotettuun ydinpommiin. Sota loppui Japanin antautumiseen. Yhdysvalloissa arvioitiin perustellusti ydinpommien käytön lyhentäneen taistelua Japania vastaan ja näin säästäneen tuhansien amerikkalaisten sotilaiden hengen. Mutta hinnan siitä maksoi Hiroshiman ja Nagasakin siviiliväestö.

Aikaisemmin tavanomaisin pommein suoritettujen Saksan strategisten pommitusten vaikutusta sotaan lyhentävästi on vaikeampi arvioida. Siviiliväestön tappiot olivat valtavat. Odotettua Saksan kotirintaman luhistumista ei tapahtunut. Pommituksilla vaikeutettiin kuitenkin merkittävästi Saksan sotateollisuutta ja näin Saksan sodankäyntikykyä.

### **2.1.1 Länsiliittoutuneiden strategiset pommitukset**

Tammikuussa 1943 Yhdysvallat ja Iso-Britannia sopivat Casablancassa yhteisistä pommihyökkäyksistä Saksaan (*Combined Bomber Offensive*). Ohjeessa määritettiin pommitusten tavoitteeksi progressiivisesti kasvava Saksan sotilaallisen, teollisen ja taloudellisen järjestelmän tuhoaminen ja

Saksan kansan moraalin murtaminen siihen pisteeseen, että se merkittävästi heikentäisi Saksan kykyä sotilaalliseen vastustukseen.<sup>44</sup>

Isoon-Britanniaan sijoitetun Yhdysvaltain 8. Ilma-armeijan (*Eighth Air Force*) pommitustoiminnan kohteiksi määrättiin Saksan sotilaallisen voiman alkulähteet eli sotateollisuus. Sen tuhoaminen edellytti pommituksilta tarkkuutta, joka oli mahdollista vain päiväpommituksilla. Ison-Britannian ilmavoimat (*Royal Air Force*, RAF) oli jo ennen amerikkalaisten tuloa aloittanut Saksan kaupunkien pommitukset. Omien tappioiden vähentämiseksi englantilaiset olivat siirtyneet yöpommituksiin, joita he jatkoivat amerikkalaisten aloitettua 1943 päiväpommituksensa Saksan sotateollisuuslaitoksia vastaan.<sup>45</sup> Yhdysvallat osallistui sodan loppuvaiheessa myös kaupunkien pommituksiin. Liittoutuneiden pommihyökkäyksillä Saksaan aiheutettiin lähes 1,1 miljoonan ihmisen tappiot, joista 305 000 oli kuolleita.<sup>46</sup>

Japanissa Yhdysvaltain ilmavoimat pommittivat Euroopan perustoimintalinjastaan poiketen korostetusti myös kaupunkeja. Ilmavoimien maaliskuun 9. päivänä 1945 tekemä Tokion pommitus oli tuhovoimaltaan toisen maailmansodan suurimpia. Pommituksissa kuoli 83 793 ja haavoittui 40 918 ihmistä. Ydinpommilla surmattiin Hiroshimassa ilmeisesti lähes 80 000 ihmistä ja Nagasakissa 35 000. Hiroshiman ja Nagasakin ydinpommit mullistivat käsitkset sodankäynnistä.<sup>47</sup>

## 2.2 Sodan kuva Yhdysvalloissa ydinasemonopolin aikana 1945–49

Toisen maailmansodan jälkeinen Yhdysvaltojen asevoimien demobilisaatio toteutettiin Neuvostoliiton kasvaneesta uhasta huolimatta. Asevoimien kokonaisvahvuus 1945 oli 11 118 000 henkilöä. Demobilisaation seurauksena asevoimien kokonaisvahvuus 1948 oli 1 444 000. Puolustushaarojen henkilös-

<sup>44</sup> Ks. esim. Weigley, Russel F., *The American Way of War, A History of United States Military Strategy and Policy*, Indiana University Press paperback edition published 1977 by arrangement with Macmillan Publishing Co., Inc., s. 338.

<sup>45</sup> Ks. emt., s. 335–338.

<sup>46</sup> Ks. emt., s. 359.

<sup>47</sup> Ks. emt., s. 364–367.

tövävuudet vuosina 1945 ja 1948 olivat seuraavat:

armeija ja siihen kuuluneet ilmavoimat 8 267 000 ja 941 000 (armeija 554 000 ja ilmavoimat 387 000), laivasto 3 380 000 ja 419 000 sekä merijalkaväki 471 000 ja 84 000.<sup>48</sup>

Armeijalla oli 1948 noin kymmenen divisioonaa. Niistä kolme oli Yhdysvalloissa, neljä Japanissa ja kaksi Koreassa. Saksassa oli yksi divisioona ja kolme lähinnä poliisivoimana toiminutta rykmenttiä. Lisäksi Yhdysvalloilla oli Itävallassa rykmentti ja yksi rykmentti Triestessä. Maavoimien johdon mukaan sen joukot toimivat lähinnä miehitys- tai muissa hallinnollisissa tehtävissä. Käytännössä Yhdysvalloilla oli taisteluvalmiina vain divisioona.<sup>49</sup>

Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvalloilla oli lyhyehkön ajan ydinase-monopoli. Se päättyi syyskuussa 1949, kun Neuvostoliitto räjäytti ensimmäisen oman ydinpomminsa. Yhdysvallat räjäytti 1952 ensimmäisen vetypomminsa ja Neuvostoliitto omansa jo seuraavana vuonna. Kiina räjäytti ensimmäisen ydinpomminsa lokakuussa 1964.

Toisen maailmansodan aikana Yhdysvaltain asevoimien epäviralliseksi johto-organisaatioksi oli muodostunut puolustushaarakomentajien neuvosto (*Joint Chiefs of Staff, JCF*). Se perustettiin, kun englantilais-amerikkalaisen sotilasyhteistyön suunnittelua varten luotiin englantilais-amerikkalainen yhdistetty esikuntapäällikköjen neuvosto (*Anglo-American Combined Chiefs of Staff*). Yhdysvaltain puolustushaarakomentajien neuvosto piti ensimmäisen kokouksensa 1941 helmikuun 9. päivänä.<sup>50</sup>

Lokakuussa 1945 puolustushaarakomentajien neuvosto arvioi Neuvostoliiton sotilaallisen voiman riittävän lähivuosina (1945–48) Länsi-Euroopan ja Skandinavian nopeaan valtaamiseen. Neuvostoliitto pystyisi samanaikaisesti käymään sotaa myös Turkia ja Irania vastaan.

Neuvostoliiton sotilaallinen voima ei neuvoston mukaan muodostanut varsinaista uhkaa Amerikan manterelle ja Yhdysvaltojen meriyhteyksille. Neuvostoliitolta puuttuivat mm. ydinaseet, kaukotoimintailmavoimat ja valtameri-

<sup>48</sup> Ks. esim. Ross, Steven T., *American War Plans 1945–1950*, First published in Great Britain and the United States of America in 1988 by Garland Publishing Inc., New York and London. This edition first published in 1996 in Great Britain by Frank Cass & Co. Ltd, s. 10–11.

<sup>49</sup> Ks. emt., s. 11–12.

<sup>50</sup> Ks. emt., johdanto.

laivasto. Neuvostoliitto pyrki kylläkin laajenemaan kaikkialla missä se olisi mahdollista, mutta pyrki myös kaikin keinoin välttämään suursotaa.<sup>51</sup>

Loppuvuodesta 1945 puolustushaarakomentajien neuvostossa valmistui arvio ydinaseen vaikutuksesta sodankäyntiin. Arviossa todettiin, että vihollisen ydinase muuttaisi merkittävästi Yhdysvaltojen sotilaallista asemaa. Yhdysvallat olisivat Neuvostoliittoa haavoittuvammat ydinaseelle. Ydinaseen ei katsottu soveltuvan taktiseen käyttöön. Ase oli strateginen, ja sitä käytettäisiin vihollisen teollisuus- ja väestökeskuksia vastaan. Mahdollisessa sodassa Yhdysvaltojen olisi hyökättävä ydinaseillaan ensin Neuvostoliiton ydinasekapasiteettia vastaan.<sup>52</sup>

Ydinaseen arvioitiin korvaavan Yhdysvaltojen konventionaalisten asevoimien alivoimaisuus Neuvostoliiton asevoimiin nähden. Arvion mukaan konventionaalisia asevoimia tarvittaisiin vielä ydinaseaikakaudellakin. Asevoimilla puolustettaisiin tukikohtia, suojattaisiin ydinpommikoneita ja torjuttaisiin vihollisen ilmahyökkäyksiä.

Kesäkuussa 1945 Yhdysvalloilla oli kaksi ydinpommia ja vuotta myöhemmin yhdeksän. Ydinpommien määrä kasvoi viiteenkymmeneen vuonna 1948. Suurin osa pommeista olivat tyyppiä Mark III ja räjähdysvoimakkuudeltaan 20 kilotonnia.<sup>53</sup>

Amerikan Yhdysvalloissa ilmavoimat (*Army Air Forces*) kuuluivat vielä toisen maailmansodan aikana ainakin nimellisesti maavoimiin. Mutta ilmavoimien kehitys omaksi puolustushaaraksi oli jo alkanut. Vuoden 1942 maavoimien uudelleenjärjestelyissä ilmavoimat saivat selkeästi oman esikuntansa ja ilmavoimien komentaja nimitettiin puolustushaarojen komentajien neuvostoon (*Joint Chiefs of Staff*, JCS).<sup>54</sup> Keväällä 1944 liittoutuneiden ilmavoimat Euroopassa olivat tilapäisesti alistettuina Normandian maihinnousun sotilas-komentajaksi nimetyn kenraali Dwight D. Eisenhowerin alaisuuteen.<sup>55</sup>

Sodan jälkeen perustettiin maaliskuussa 1946 ydinpommien maaleihin toimittamista varten strateginen ilmakomponentti (*Strategic Air Command*,

<sup>51</sup> Ks. emt., s. 4–5.

<sup>52</sup> Ks. emt., s. 14.

<sup>53</sup> Ks. emt., s. 12.

<sup>54</sup> Weigley, Russel F., emt., s. 334.

<sup>55</sup> Emt., s. 343.



SAC). Vuoteen 1948 mennessä Yhdysvaltojen ilmavoimilla oli käytössään ydinpommituksiin 18 kappaletta B-50- ja neljä B-32-pommikonetta. Koneiden toimintasäde oli riittävä lentoihin Isosta-Britanniasta ja Japanista Neuvostoliitossa olevien maalien alueelle. Mutta ilmavoimilla ei ollut hävittäjiä, joiden toimintasäde olisi ollut riittävä em. pommikoneiden suojaustehtäviin.<sup>56</sup>

Puolustushaarojen komentajien neuvosto antoi vuoden 1946 lopulla suunnittelijoilleen tehtäväksi valmistella seuraavana vuonna voimaan astuvaa uutta sotasuunnitelmaa. Tammikuussa 1947 valmistuneen vihollistilannearvion mukaan Neuvostoliitolla pystyisi vuoden 1947 alussa muodostamaan sodan ajan asevoimat, jotka käsittäisivät mm. 245 divisioonaa. Niiden taistelua tukisi yli 15 000 lentokonetta. Divisioonista 120 olisi käytettävissä sotatoimiin Länsi-Eurooppaa vastaan, 85 sotatoimiin Balkanilla ja Lähi-idässä sekä 40 sotatoimiin Kaukoidässä. Amerikkalaiset arvioivat Neuvostoliiton kykenevän valtaamaan noin puolessa vuodessa (D+175 päivää) koko Euroopan ja Lähi-idän Suezille saakka.<sup>57</sup>

Vihollistilannearviota muutettiin pessimistisemmäksi huhtikuussa 1947. Neuvostoliiton arvioitiin tarvitsevan Euroopan mantereen valtaamiseen vain 1½ kuukautta (45 päivää). Sinä aikana liittoutuneet pyrkisivät suojaamaan Ison-Britannian ja Suezin länsipuolisia alueita Lähi-idässä sekä meriyhteytensä Atlantilla ja Välimerellä. Tätä sodan ensimmäistä vaihetta seuraisi länsiliittoutuneiden aloittamat strategiset ilmahyökkäykset em. alueiden eteentyönne-tyistä tukikohdista Neuvostoliittoon.<sup>58</sup>

Yhdysvaltain asevoimien käytössä arvioitiin olevan mahdollisen sodan syttyessä 100–200 ydinpommitusta. Yhdysvaltojen 34 ydinpommin ensimmäinen isku kohdistettaisiin 24:ään Neuvostoliiton kaupunkiin. Ydinpommituksissa arvioitiin kuolevan pommituskohteina olevissa kaupungeissa useita miljoonia ihmisiä. Ydinaseen käytön katsottiin voivan johtaa Neuvostoliiton nopeaankin antautumiseen. Mutta sotasuunnitelmassa pidettiin lähtökohtana sitä, että strategiset ilmahyökkäysten voisivat kestää jopa 9½ kuukautta. Sodan kolmas vaihe alkaisi noin vuoden kuluttua sodan alkamisesta. Vaihtoehtoina siinä olisivat Neuvostoliiton antautuminen tai liittoutuneiden konventionaalisten ase-

<sup>56</sup> Ks. esim. Ross, Steven T., emt., s. 12.

<sup>57</sup> Ks. emt., s. 53.

<sup>58</sup> Ks. emt., s. 53–54.



voimien hyökkäys Neuvostoliittoon. Antautumisvaihtoehdossa konventionaaliset asevoimat joutuisivat poliisitehtäviin Neuvostoliitossa.<sup>59</sup>

Ydinpommien määrän kasvaessa lisääntyivät myös ydinpommitusten maalien määrä. Puolustushaarakomentajien neuvoston 1949 teettämän erityis-tutkimuksen mukaan strategisen ilmakomponentin katsottiin pystyvän mahdollisen sodan alkuvaiheessa pommittamaan Neuvostoliitossa 70 kohdetta. Pommitusten seurauksina 2,7 miljoonaa ihmistä kuolisi ja 4 miljoonaa loukkaantuisi. Kohdekaupungeissa pommituksista selviäisi hengissä yhteensä 28 miljoonaa ihmistä. Mutta heidänkin elämänsä muodostuisi erittäin vaikeaksi. Neuvostoliiton teollisuustuotanto laskisi pommitusten seurauksena 30–40 prosenttia. Komitea arvioi Neuvostoliiton pystyvän suurista tappioista huolimatta jatkamaan sotaa vielä pommitusten jälkeenkin.<sup>60</sup>

Tammikuussa 1949 Yhdysvaltojen sotasuunnitelma uudistettiin jälleen. Tässäkin suunnitelmassa pidettiin Euroopan mantereen puolustamista neuvostohyökkäykseltä käytettävissä olleilla voimilla lähes mahdottomana tehtävänä. Norjan, Tanskan ja Ruotsin puolustaminen olisi jo aivan mahdotonta. Ydinpommitukset olisivat edelleenkin tehokkain vastatoimi neuvostohyökkäystä vastaan. Mutta ydinpommitusten kohteet olivat suunnitelmassa muuttuneet merkittävästi. Pommituskohteet olivat tärkeysjärjestyksessä: Neuvostoliiton ydinasetukikohdat, neuvostojoukkojen huoltoyhteydet, -tukikohdat ja joukkojen keskitykset sekä laivaston tukikohdista erityisesti sukellusveneiden tukikohdat. Kolmantena kohteiden tärkeysjärjestyksessä oli Neuvostoliiton ja sen satelliittien teollinen tuotanto.<sup>61</sup>

Hyökkäykselle Eurooppaan oli kolme vaihtoehtoa. Suunnitelmaan ei sisällynyt Neuvostoliiton valtaussuunnitelmaa. Suunnittelijoiden oletuksena oli, että Neuvostoliiton ja sen satelliittimaiden joukkojen tuhoaminen johtaisi Neuvostoliiton antautumiseen.<sup>62</sup>

<sup>59</sup> Ks. emt., s. 56–57.

<sup>60</sup> Ks. emt., s. 106–107.

<sup>61</sup> Ks. emt., s. 125–127.

<sup>62</sup> Ks. emt., s. 129.

## 2.2.1 Yhdysvallat sitoutuu Euroopan puolustamiseen

Iso-Britannia, Ranska, Hollanti, Belgia ja Luxemburg perustivat maaliskuussa 1948 Brysselissä allekirjoitetulla sopimuksella Länsi-Euroopan Unionin (*Western European Union, WEU*). Heinäkuussa puolustushaarakomentajien neuvoston edustajat osallistuivat Länsi-Euroopan Unionin kokouksiin. Puolustushaarakomentajien neuvoston oli vuoden 1949 aikana koordinoitava Länsi-Euroopan Unionin ja omat Euroopan sotasuunnitelmansa.

Länsi-Euroopan Unionin valtioiden ja Yhdysvaltojen sotilaallinen yhteistyö siirtyi 1949 huhtikuussa perustettuun sotilasliitto Natoon. Aikaisemmin maittujen valtioiden lisäksi Pohjois-Atlantin liiton sopimuksen allekirjoittivat Washingtonissa Islanti, Italia, Norja, Portugali ja Tanska. Kreikka ja Turkki liittyivät Natoon helmikuussa 1952.<sup>63</sup>

Länsi-Euroopan Unionin sotasuunnitelmissa asetettu sodan ensimmäisen vaiheen päämäärä säilyi myös Naton suunnitelmissa. Neuvostoliiton hyökkäys olisi pysäytettävä Keski-Euroopassa viimeistään Reinillä.<sup>64</sup>

Yhdysvaltain omissa sotasuunnitelmissa Neuvostoliitto olisi sodan ensimmäisessä vaiheessa vallannut Euroopan ainakin Pyreneille saakka tai jopa koko mantereen. Liittosopimus edellytti nyt Yhdysvaltain osallistumista Euroopan puolustukseen jo neuvostohyökkäyksen alkuvaiheessa. Yhdysvalloissa suhtauduttiin pessimistisesti mahdollisuuksiin Euroopan mantereen puolustamismahdollisuuksiin sodan alusta alkaen ja sen omissa sotasuunnitelmissa korostettiin, että sodassa Neuvostoliittoa vastaan olisi ehdottomasti pidettävä Iso-Britannia–Kairo–Suez tasa.<sup>65</sup>

<sup>63</sup> Ks. esim. Visuri, Pekka, Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan. Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985, Keuruu 1989, s. 65–66.

<sup>64</sup> Ks. esim. Ross, Steven T., *American War Plans 1945–1950*, First published in Great Britain and the United States of America in 1988 by Garland Publishing Inc., New York and London. This edition first published in 1996 in Great Britain by Frank Cass & Co. Ltd, s. 108–109.

<sup>65</sup> Ks. emt., s. 111–112.

## 2.3 Yhdysvallat halusi Koreassa 1950–53 välttää kolmannen maailmansodan

Pohjois-Korean hyökkäys kesäkuussa 1950 Etelä-Koreaan tuli Yhdysvalloille strategisena yllätyksenä. Asevoimat eivät olleet valmiit rajoitettuun sodankäyntiin, mm. maavoimien joukot eivät olleet taisteluvalmiuden edellyttämässä vahvuudessa.<sup>66</sup>

Presidentti Harry S. Trumanin hallinto halusi pitää Korean sodan rajoitetuna. Sodasta ei saanut muodostua uuden maailmansodan alkuvaihetta. Puolustusharakomentajien neuvosto antoi Yhdysvaltojen ja samalla YK:n Korean joukkojen komentajalle kenraali MacArthurille lokakuussa 1950 käskyn. Sen mukaan Yhdysvaltain joukkojen oli neuvostoliittolaisia tai kiinalaisia joukkoja Pohjois-Korean alueella eli 38:n leveysasteen pohjoispuolella kohdattavaan ryhmittäviin heti puolustukseen. Kaikista sotilaallisista kahakoista neuvosto- tai kiinalaisjoukkoja vastaan oli heti ilmoitettava Washingtoniin.<sup>67</sup> Yhdysvaltain ja samalla YK:n Korean-joukkojen komentaja, kenraali MacArthur olisi halunnut laajentaa sodankäyntiä myös Pohjois-Korean huoltoyhteyksiin ja tarvittaessa ottaa käyttöön ydinaseen. Presidentti Harry S. Truman vapautti huhtikuussa 1951 kenraali MacArthurin tehtävistään.<sup>68</sup>

Korean sodan jälkeen Yhdysvaltain asevoimissa esitettiin myös näkemyksiä, joiden mukaan Yhdysvaltojen ei tulisi taistella rajoitettuja, paikallisia sotia Aasiassa. Lisäksi esitettiin, että tulevassa sodassa asevoimilla tulisi olla oikeus koko asearsenaalinsa käyttöön mukaan lukien ydinaseet.<sup>69</sup>

---

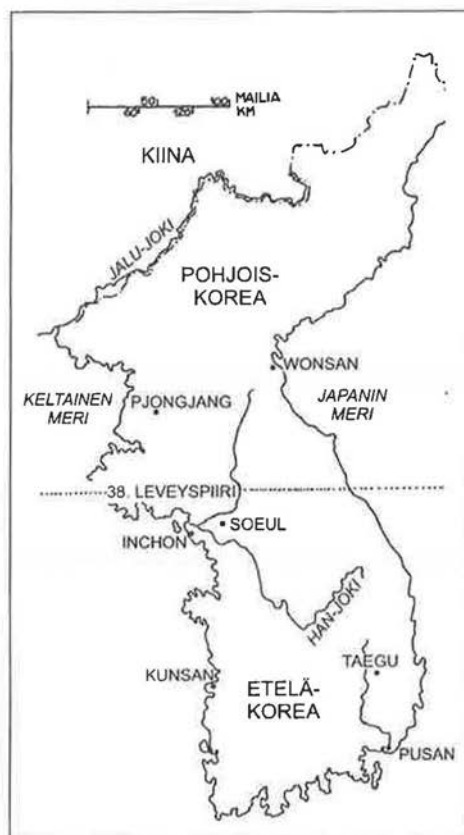
<sup>66</sup> Ks. esim. Weigley, Russel F., *The American Way of War, A History of United States Military Strategy and Policy*, Indiana University Press paperback edition published 1977 by arrangement with Macmillan Publishing Co., Inc., s. 382–383.

<sup>67</sup> Ks. esim. Ross, Steven T. emt., s. 141.

<sup>68</sup> Ks. esim. Weigley, Russel F., emt., s. 387–391.

<sup>69</sup> Ks. emt., s. 451.

**Kuva 1. Korean niemimaa**



### **2.3.1 Euroopan puolustusta vahvistettiin**

Korean sodan aikana marraskuussa 1950 puolustushaarakomentajien neuvosto hyväksyi puolustussuunnitelma *Reaper'in*, jossa valmistauduttiin ajatuksellisesti vuoden 1954 puolivälin jälkeen alkavaan kolmanteen maailmansotaan. Suunnitelman uhkakuvana oli Neuvostoliiton hyökkäys Euroopan ja Lähi-idän valtaamiseksi. Neuvostoliiton arvioitiin käyttävän myös ydinaseita. Neuvostoliiton käytössä olleista 235:stä ydinpommista noin 200 pudotettaisiin Yhdysvaltoihin ja loput Englantiin.<sup>70</sup>

<sup>70</sup> Ks. esim. Ross, Steven T., emt., s. 142–144.

Sodan ensimmäisessä vaiheessa (D–D+3kk) Yhdysvallat liittolaisineen joutuisivat puolustuskannalle. Euroopassa oli suunnitelman mukaan pidettävä linja Trondheim–Oslo–Jyllanti–Rein. Ensimmäisen vaiheen arvioitiin kestävän noin kolme kuukautta. Puolustusvaihe jatkuisi vielä sodan toisessakin vaiheessa (D+3kk–D+9kk), jonka arvioitiin kestävän noin puoli vuotta. Sinä aikana hankittaisiin ilmanherruus ja jatkettaisiin sodan ajan asevoimien liikekannallepanoa. Tämä toiminta jatkuisi myös sodan kolmannessa vaiheessa (D+9kk–D+24kk). Tässä vaiheessa aloitettaisiin myös pienehköt vastahyökkäykset. Neljänteen vaiheeseen ja varsinaiseen vastahyökkäykseen siirtyttäisiin vasta kaksi vuotta sodan alkamisesta. Hyökkäysvaiheen arvioitiin kestävän noin kaksi vuotta.<sup>71</sup>

Strategisen ilmakomponentin ydinpommitukset viholliskohteita vastaan suunniteltiin aloitettavaksi kuuden päivän kuluttua neuvostohyökkäyksen alkamisesta. Pommitusten maaleina olisivat olleet Neuvostoliiton ydinpommituskykyyn vaikuttaneet kohteet, neuvostojoukkojen hyökkäykseen liittyvät tukikohdat ja joukkojen keskitysalueet sekä maan teollisuus ja siitä erityisesti öljynjalostamot.<sup>72</sup>

Monet pitivät sotasuunnitelma *Reaper*’ia vanhana jo syntyessään. Kaikki eivät voineet yhtyä sen perusolettamuksiin ja suunnitelman ei katsottu toimivan riittävän selkeänä ohjeena lähiaikojen sotilaalliselle suunnittelulle. Puolustushaarakomentajien neuvosto piti *Reaper*-suunnitelman yhtenä keskeisenä heikkoutena Euroopan puolustukseen saatavien voimien vähyyttä. Neuvosto totesi Reinin pitämisen mahdottomuuden käytettävissä olleilla voimilla ja antoi marraskuussa 1951 suunnittelijoille tehtäväksi mm. suunnitella vetäytymistä Reiniltä Pyreneille. Pelot perustuivat uhkakuvaan, jonka mukaan Neuvostoliitolla olisi käytössään mm. 175 divisioonaa, 300 sukellusvenettä ja 20 000 lentokonetta. Neuvostoliiton sotilaallisen ylivoiman tasoittamiseksi Euroopassa puolustushaarakomentajien neuvosto näki tarpeelliseksi Nato-liittolaistensa sotilaallisen voiman kasvattamisen, Länsi-Saksan jälleenaseistamisen ja taktisten ydinaseiden sijoittamisen Eurooppaan Naton Euroopan joukkojen komentajan alaisuuteen.<sup>73</sup>

<sup>71</sup> Ks. emt., s. 144–145.

<sup>72</sup> Ks. emt., s. 143.

<sup>73</sup> Ks. esim. emt., s. 147.

Puolustushaarakomentajien neuvosto päätti 1950 Yhdysvaltojen Euroopan joukkojen määrän kasvattamisesta Korean sodasta huolimatta seuraavana vuonna neljään jalkaväkidivisioonaan ja puoleentoista panssaridivisioonaan.<sup>74</sup>

Nato-maat sopivat 1952 helmikuussa Lissabonissa sotilaallisen voimansa kasvattamisesta Euroopassa. Sopimuksen mukaan piti divisioonien määrä Euroopassa kasvaa jo saman vuoden loppuun mennessä 50:een, seuraavana vuonna 75:een ja vuonna 1954 jo 96:een. Sopimuksen tavoitteet eivät toteutuneet. Naton sotilaallisen voiman kasvattamiseksi Saksan Liittotasavalta otettiin toukokuussa 1955 Naton jäseneksi. Saksan asevoimien kiintiöksi sovittiin 12 divisioonaa ja noin 485 000 henkilöä.<sup>75</sup>

## 2.4 Massiivisen kostoiskun strategia

Presidentti Dwight D. Eisenhowerin virkakausi alkoi 1953 Korean sodan aikana. Koreassa samana vuonna solmittu rauha ei vastannut amerikkalaisia tavoitteita. Eisenhowerin hallinnossa laadittiin Yhdysvalloille uutta strategista toimintamallia, jolla estettäisiin sekä yleisiä (*general*) että paikallisia ja rajoitettuja (*local and limited*) sotia. Kansallisen turvallisuusneuvoston joulukuussa 1953 laatima strategia-asiakirja (NSC-162/2) pelkistyi massiivisen kostoiskun (*massive retaliation*) strategiaan. Päävastuu ydinasein suoritettavasta kostoiskusta oli strategisen ilma-aseen johdolla (*Strategic Air Command*).<sup>76</sup> Puolustusministeri John Foster Dulles julkisti strategian puheessaan tammi-kuussa 1954<sup>77</sup>. Massiivisen kostoiskun mukainen doktriini on hyväksytty virallisesti Natossa maaliskuussa 1957<sup>78</sup>.

Uusina strategiseen ydinsotaan soveltuvina asejärjestelminä otettiin 1960-luvulla käyttöön ballistiset *Atlas*-ohjukset ja sukellusveneistä ammuttavat *Polaris*-ohjukset. Eri puolustushaarat laativat jo ennen uusien aseiden operatiivista

<sup>74</sup> Ks. emt., s. 142.

<sup>75</sup> Ks. esim. Visuri, Pekka, emt., s. 66–67.

<sup>76</sup> Weigley, Russel F., emt., s. 399–404.

<sup>77</sup> Emt., s. 443.

<sup>78</sup> Ks. esim. Visuri, Pekka, emt., s. 106.

käyttöönottoa listoja maalikohteista. Puolustushaarojen maalittamisen yhdenmukaistamiseksi perustettiin Yhteinen strategisten maalien suunnitteluesikunta (*Joint Strategic Target Planning Staff, JSTPS*). Esikunnan laatima ensimmäinen lista ydinasemaaleista käsitti Neuvostoliitossa, Kiinassa ja niiden liittolaismaissa yli 2 000 kohdetta. Näistä kaupunkeja oli 131.<sup>79</sup>

## 2.5 Ydinaseista tulee osa taistelukentän tulivoimaa

Yhdysvalloissa valmistuivat 1952 ensimmäiset ydinammuksia ampuvat tykit. Sitä seurasivat pian tykistö-ohjukset. Ydinaseiden toimittamiseen maaliin soveltuivat mm. 1954 käyttöön otettu *Honest John* -tykistöohjus, jonka kantama oli 6–38 km. Yli 130 km:n kantaman omannut *Corpra*l-tykistöohjus oli otettu käyttöön jo vuotta aikaisemmin. Sen seuraaja *Sergeant*-tykistöohjus otettiin käyttöön 1961.<sup>80</sup>

Saksalaisten toisen maailmansodan aikana kehittämien ensimmäisten ohjusten V-1 ja V-2 pohjalta kehitetty *Redstone*-ohjus otettiin Yhdysvalloissa palveluskäyttöön 1958. Ohjuksen kantama oli 400 km, ja sen taistelukärkenä voitiin käyttää joko yhden tai kahden megatonnin ydinasetta. *Redstone*-ohjuksen seuraaja *Pershing* otettiin käyttöön vuonna 1962.<sup>81</sup>

Naton pahin uhkakuva oli neuvostojoukkojen yllätyshyökkäys, jossa Neuvostoliiton johtaman Varsovan liitto hyökkäisi sen Keski-Euroopassa olleilla rauhan ajan joukoilla. Natossa oli jo 1950 otettu käyttöön eteentyönnetyn puolustuksen (*forward defense*) periaate. Euroopan puolustus perustui Saksan Liittotasavallan noin 700 km:n pituiselle raja-alueelle muodostetusta tavanomaisten joukkojen puolustusvyöhykkeestä. Neuvostojoukkojen läpimurto puolustusvyöhykkeestä olisi heti johtanut Naton joukkojen ydinaseiden käyttöön. Tästä automaatiosta luovuttiin vasta 1967 joulukuussa, kun Natossa otettiin käyttöön Yhdysvalloissa 1960-luvun alkupuolella käyttöön otettua joustavan vastaiskun strategiaa noudatteleva uusi strateginen periaate.<sup>82</sup>

<sup>79</sup> Ks. esim. Miller, David, *The Cold War A Military History*, Published by Pimlico 2001, (First published in Great Britain by John Murray 1998), s. 364.

<sup>80</sup> Ks. *emt.*, s. 351–352.

<sup>81</sup> Ks. *emt.*, s. 351.

<sup>82</sup> Ks. *emt.*, s. 358, 25 ja 235.



## Kuva 2.

### Kahtia jakautunut Eurooppa.



## Lähteet

Miller, David, *The Cold War A Military History*, Published by Pimlico 2001, (First published in Great Britain by John Murray 1998)

Ross, Steven T., *American War Plans 1945–1950*, First published in Great Britain and the United States of America in 1988 by Garland Publishing Inc., New York and London. This edition first published in 1996 in Great Britain by Frank Cass & Co. Ltd.

Weigley, Russel F., *The American Way of War, A History of United States Military Strategy and Policy*, Indiana University Press paperback edition published 1977 by arrangement with Macmillan Publishing Co., Inc.

Visuri, Pekka, *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan. Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985*, Keuruu 1989.

### 3. Neuvostoliitto valmistautuu ratkaisevaan suursotaan

Neuvostoliittolaista sodan ja taistelun kuvaa hallitsivat koko toisen maailman-sodan jälkeen tietyt peruspiirteet, jotka hahmotettiin jo 1920-luvulla, kun puna-armeijalle muotoiltiin ensimmäistä yhtenäistä sotilasdoktriinia. Ne tarkentuivat selkeämpään muotoon ennen toista maailmansotaa ja hioutuivat edelleen sodan ankarassa testissä. Teknologinen kehitys oli se tekijä, joka sittemmin muokkasi kuvaa eniten, mutta ei järkyttänyt sodankäynnin keskeisiä periaatteita.<sup>83</sup>

Perimmiltään sotilaallisen toiminnan lähtökohtana oli jo Leninin *Clausewitzilta* omaksuma näkemys sodan ja politiikan yhteydestä. Sota oli ”politiikan jatkamista toisin keinoin”; väline poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Poliittisten tavoitteiden saavuttaminen edellytti vihollisen alistamista omaan tahtoon, mikä voitiin toteuttaa tehokkaimmin tuhoamalla vihollisen sotilaallinen voima ja sen sodankäyntikyky. Tällaisia ratkaisevia tavoitteita voitiin saavuttaa vain offensiivisella toiminnalla. Jotta oma maa kärsisi sodan tuhoista mahdollisimman vähän ja jotta sen eri toiminnot voisivat jatkua mahdollisimman häiriöttömästi, oli tarkoituksenmukaista, että taistelut käytäisiin vihollisen alueella.

Niinpä teoreetikkojen kiinnostus kohdistui ennen kaikkea *liikesodankäyntiin*. Ensimmäisen maailmansodan kaltaista staattista kulutussotaa oli vältettävä ja voittoa – se oli sodan ainut päämäärä – oli tavoiteltava nimenomaan aktiivisella toiminnalla ja syvillä operaatioilla. Operaatiotaidon ja taktiikan kehittäjien pääongelmana pysyikin se, miten liikesotaa voitaisiin kulloisissakin oloissa tehokkaimmin käydä. Puolustuksen merkitys tunnustettiin, mutta se

<sup>83</sup> Luvun lähteet on koottu sen lopussa olevaan erilliseen luetteloon. Aihepiirin keskeisimpiä kokonaisesityksiä ovat *David Glantz*n laajat tutkimukset neuvostoliittolaisen sotataidon eri osa-alueista sekä *Harriet ja William Fast Scott*n teokset asevoimien ja sotilasdoktriinin kehityksestä. Doktriinin osalta on erikseen mainittava myös *Willard C. (Jr) Franklin* ja *Philip S. Gilletten* toimittama *Soviet Military Doctrine from Lenin to Gorbachev*. Tekstissä on rajoitettu vain tietyt yksityiskohtia koskeviin lähdeviittauksiin.

nähtiin luonteeltaan toissijaisena. Puolustuksen tehtävänä oli ainoastaan luoda edellytykset offensiivisen kokonaissuunnitelman toteuttamiselle.

Laajemmissa puitteissa sodan kuvaa ja sotataidon kehittämistä rajasivat muuttumattomat tai hitaasti muuttuvat ulkoiset tekijät kuten oman maan sekä tulevan sodan todennäköisten painopistesuuntien – nimenomaan Keski-Euroopan – maantiede ja muu fyysinen ympäristö. Neuvostoliiton suuri väkiluku oli kaiken suunnittelun pysyvä perustekijä. Väkiluku nähtiin keskeisenä voimalllähteenä, ja autoritäärisen poliittisen järjestelmän puitteissa se muodosti hyvät edellytykset paitsi massa-armeijalle myös tämän armeijan riskejä kaihtamattomalle käytölle.

Poliittisella tasolla sotilasdoktriinin tärkeimpänä pysyvänä päämääränä oli Neuvostoliiton olemassaolon ja vallankumouksen saavutusten turvaaminen. Tähän liittyi puskurivyöhykkeiden ja neutraalien alueiden luominen valtakunnan rajoille. Yhteistyösopimukset naapurimaiden kanssa ja vuonna 1955 muodostettu Varsovan liitto olivat näiden pyrkimysten konkreettisia tuloksia. Uutena piirteenä doktriiniin tuli sodan jälkeisenä aikana mukaan sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän puolustaminen kaikkialla minne se on levinnyt. Tätä sittemmin Brežnevin oppina tunnettua periaatetta toteutettiin käytännössä jo vuonna 1956 kukistettaessa Unkarin kansannousua. Vielä selkeämmän se tuotiin julkii 1960-luvulta lähtien sekä sanoissa että teoissa. Tämän periaatteen mukaisesti toteutettiin invaasio Tšekkoslovakiaan vuonna 1968 ja Afganistaniin vuonna 1979.

Pysyväksi tehtäväksi määritettiin myös sosialismin leviämisen edistäminen kaikkialla maailmassa ja vallankumouksellisen toiminnan rohkaiseminen alikehittyneissä maissa. Tätä kehitystä pyrittiin edistämään ensisijaisesti poliittisin ja taloudellisin menetelmin. Aseapu ja neuvonantaja-apu saattoivat tulla kysymykseen, mutta omat asevoimat haluttiin yleensä pitää erossa näistä prosesseista. Sosialismin kasvupohja oli luotava muilla keinoilla.

Doktriinin määrittämällä viholliskuvalla oli ratkaiseva asema hahmotettaessa mahdollisten tulevien sotien luonnetta. Tämä kuva pysyi oleelliselta osaltaan muuttumattomana koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan. Historiallinen kehitys osoitti, että rajoitetut alueelliset sodat olivat mahdollisia, mutta päähuomio oli kohdistettava mahdolliseen suursotaan. Sen uskottiin saattavan olla ratkaiseva paitsi Neuvostoliiton, myös koko Euroopan ja mahdollisesti koko maailman myöhemmälle kehitykselle. Päävihollinen oli Yhdys-

valtojen johtama "imperialistinen" valtioryhmittymä – Euroopan oloissa Nato – jolla oli käytössään ydinase ja vielä Neuvostoliittoa ja sen liittolaisiakin suuremmat taloudelliset resurssit suunnitelmiensa perustana.

Sodan ja taistelun kuva ei joutunut tältä osin käytännön testiin, mutta se konkretisoitui asevoimien ja sotataidon kehittämisen sekä sotilaallisen suunnittelun kaikilla tasoilla.

### 3.1 Toisen maailmansodan opit perustana

Toisen maailmansodan aikana ja sen päättymistä seuranneina vuosina operaatiotaitoa ja taktiikkaa kehitettiin sotakokemusten perusteella. Doktriinin osalta ei sallittu vapaata julkista keskustelua niin kauan kuin Stalin oli tällä alueella ainoana ylimpänä auktoriteettina. Stalinin näkyvin panos sotataidon teoriaan oli hänen jo vuonna 1918 julistamansa ja toisen maailmansodan aikana uudelleen voimakkaasti korostamansa malli, jonka mukaan sodassa vaikuttavat lukuisat tekijät voitiin jakaa kahteen pääryhmään – pysyviin ja tilapäisesti vaikuttaviin – sillä perusteella, mikä merkitys niillä oli sodan lopputulokselle. Stalinin mukaan voiton tai häviön määritti viime kädessä viisi pysyvää tekijää, jotka olivat:<sup>84</sup>

- selustan vakaus
- armeijan moraali
- divisioonien määrä ja laatu
- aseistus
- päällystön organisatorinen kyky

Näistä viidestä kaikkein tärkein oli divisioonien määrä ja laatu. Sodan ratkaisevana tekijänä pidettiin maavoimia, ja tämä myös näkyi selvästi sota-ajan asevoimien kokoonpanossa. Miesvahvuudella mitattuna maavoimien osuus vaihteli vuosina 1941–1945 noin 81–87 prosenttiin asevoimien kokonaisvahvuudesta. Muilla puolustushaaroilla oli ainoastaan tukeva tehtävä: ilmavoimien osuus oli vain 6–9 prosenttia, laivaston noin 4,5–7 prosenttia ja ilmapuolustusjoukkojen noin 3–5 prosenttia.<sup>85</sup>

<sup>84</sup> Glantz 1992, s. 174. Fast Scott – F. Scott 1981, s. 38.

<sup>85</sup> Fast Scott – F. Scott 1988, s. 19.

Pysyvien tekijöiden rinnalla sodassa myönnettiin olevan erilaisia tilapäisesti vaikuttavia tekijöitä, jotka saattaisivat joksikin aikaa nousta merkittäväänkin asemaan. Näistä tärkein oli yllätys. Ajan oloon tilapäiset tekijät eivät kuitenkaan voisi syrjäyttää pysyvien painoa. Tätä "voiton kaavaa" alettiin kritisoida julkisesti vasta Stalinin kuoleman jälkeen, mutta sitä ei koskaan virallisesti kumottu. Sodankäynnin "lainalaisuuksien" tutkiminen kiinnosti teoreetikkoja edelleen, mutta aiempien tärkeimpien tekijöiden joukkoon voitiin nyt liittää muitakin muuttujia. Ydinaseiden kehityksen myötä erityisesti yllätyksen merkitys alettiin nähdä kokonaan uudessa valossa.

Sodan jälkeisinä vuosina Neuvostoliitossa lähdettiin kuitenkin siitä, että tuleva sota olisi paljolti edellisen kaltainen. Se olisi kahden, vastakkaisia poliittisia järjestelmiä edustavan valtioliittoutuman massiivinen yhteenotto, jossa molemmilla osapuolilla olisi käytettävissään monimiljoonaiset armeijat. Euroopasta tulisi suursodan keskeinen näyttämö. Päämääränä oli lyödä vihollisen voimat, ottaa haltuun tärkeitä maa-alueita ja hajottaa vihollisen liittoutuma pakottamalla sen jäsenet ehdottomaan antautumiseen. Tärkein rooli tässä oli edelleen maavoimilla. Sodan ratkaisevina tekijöinä pidettiin panssarijoukkoja ja mekanisoituja joukkoa, joita olisi käytettävä massamaisesti ja häikäilemättä tykistön ja ilmavoimien tuella. Strategiset päämäärät edellyttivät sotatoimien ulottamista syvälle vihollisen alueelle.

Varsinaisen sodankäyntivälineen, asevoimien, kehitystyö perustui niin ikään sota-ajan malliin ja sotakokemuksien hyödyntämiseen. Siinä näkyi selkeästi Stalinin massan voimaa korostava ajattelu.

Toisen maailmansodan aikana maavoimien operatiivisiksi suuryhtymiksi olivat vakiintuneet rintamat ja niiden alayhtyminä toimivat armeijat ja panssariarmeijat. Taktisen tason yhtymiä olivat armeijakunnat, divisioonat ja prikaatit. Rintamat olivat sodan loppuvaiheessa pystyneet suorittamaan 150–300 kilometrin syvyisiä operaatioita<sup>86</sup> ja eräissä tapauksissa niiden tavoitteet oli saatettu asettaa vieläkin kauemmas.

Sotakokemukset olivat toisaalta osoittaneet, että syvien operaatioiden kärsenä käytetyt panssariarmeijat, jotka olivat olleet erittäin käyttökelpoisia Itä-Euroopan aroilla, eivät välttämättä olleet sitä keskieurooppalaisessa ym-

<sup>86</sup> Glantz 1991, s. 147.

päristössä. Panssareiden avainasemaa ei nytkään kiistetty, mutta panssari-muodostelmien katsottiin tarvitsevan peitteisessä ja rakennetussa maastossa tuekseen enemmän jalkaväkeä. Vuonna 1946 maavoimissa pantiin toimeen organisaatiouudistus, jonka operatiiviselta kannalta merkittävin muutos oli panssariarmeijan korvaaminen mekanisoidulla armeijalla. Niiden käytötarkoitus pysyi samana, mutta kokoonpanoon kuului aiempaa enemmän mekanisoitua (autoilla kuljetettavaa) jalkaväkeä. Myös johtamista yksinkertaistettiin poistamalla tästä armeijatyypistä armeijakuntaporras. Armeijan komentaja saattoi näin johtaa suoraan sen panssari- mekanisoituja divisioonia.

Tämän uudistuksen jälkeen maavoimissa oli kolme operatiivisen tason yhtymätyyppiä: rintama, armeija ja mekanisoitu armeija. Taktisen tason perusyhtymiä oli myös kolme: jalkaväkidivisioona, mekanisoitu divisioona ja panssaridivisioona. Määrällisesti eniten oli perinteisiä jalkaväkidivisioonia, joiden liikkuvuus oli edelleen ratkaisematon ongelma. Autojen määrä oli kasvanut, mutta pääosa marssi vanhaan tapaan jalkaisin. Tämän seurauksena divisioonan etenemisnopeus ei ollut paljoa muuttunut sitten toisen maailmansodan. Se kykeni marssimaan päivittäin enintään 15–20 kilometrin matkan eikä pystynyt seuraamaan moottoroitujen joukkojen mukana.

Seuraavien vuosien aikana panostettiin yhtymien tulivoiman ja miesvahvuuden lisäämiseen vielä entisestään. Silloisen sodankuvan mukaisesti vahvistettiin erityisesti panssarijoukkoja. Panssaridivisioonan miesvahvuus kasvoi vuosina 1946–1954 yli kolmella tuhannella ja panssarivaunujen sekä rynnäkötykkien määrä melkein 150:llä. Yhtymän kokonaisvahvuuteen kuului muutosten jälkeen noin 13 700 miestä ja noin 480 panssarivaunua tai rynnäkötykkiä. Myös jalkaväki- ja etenkin mekanisoituja divisioonia vahvistettiin tuntuvasti. Jalkaväkidivisioonan (n. 13 300 miestä) panssariosia vahvistettiin noin 40:llä (nyt 125) ja mekanisoituun divisioonaan (n. 15 400 ) lisättiin noin 90 vaunua (nyt n. 350). Myös yhtymien tykistön määrää lisättiin kaikilla tasoilla.<sup>87</sup>

Jalkaväen liikkuvuus ja suoja alkoivat parantua oleellisesti sen jälkeen kun ensimmäiset panssaroidut miehistönkuljetusajoneuvot saatiin sarjatuotantoon. BTR-sarjan ensimmäiset versiot voitiin ottaa palveluskäyttöön vuonna 1950. Vallitseva perinteinen taistelun kuva näkyi myös armeijan mekani-

<sup>87</sup> Glantz 1991, s. 163–164, 166.

soinnin ensi askeleissa, sillä ensimmäisen sukupolven kalusto ei tarjonnut mitään suojaa ydinaseiden vaikutuksia vastaan.

Tuloksena oli se, että Neuvostoliitolla oli 1950-luvun puolivälissä Stalinin ajatusten mukainen massiivinen sotakoneisto, joka oli suunniteltu nimenomaan konventionaalista sotaa silmälläpitäen. Pelkästään rauhan ajan asevoimien kokonaisvahvuus oli vuonna 1955 noin 5,8 miljoonaa. Sodan oloissa armeijan vahvuus voitiin nostaa yli 500 divisioonaan.<sup>88</sup> Neuvostoliitolla oli näin käytettävissään kiistatta maailman massiivisin sotakoneisto.

Amerikkalaisilla oli hallussaan ydinase, mutta niiden merkitystä ei vielä pidetty taistelukentällä ratkaisevana. Ne nähtiin pikemminkin vain yhtenä keinona täydentää muiden aseiden tulivoimaa. Stalinin laskelmien mukaan Neuvostoliiton omat maavoimat riittäisivät toimimaan pelotteena, joka pidättäisi vastapuolta turvautumasta ydinaseen käyttöön.

Ydinaseen tehokkuus toki ymmärrettiin ja Neuvostoliitto oli käynnistänyt oman ydinohjelmansa jo sodan aikana. Yhdysvaltain monopoli haluttiin murtaa mahdollisimman nopeasti ja se onnistui vajaassa kymmenessä vuodessa. Vuonna 1949 suoritettiin ensimmäinen onnistunut ydinkoe ja vuonna 1953 räjäytettiin ensimmäinen lentokoneesta pudotettu ydinpomme. Tämä tapahtui vain muutamia kuukausia Stalinin kuoleman jälkeen.

Vuonna 1946 perustetut strategiset ilmavoimat saivat 1950-luvun puolivälissä käyttöönsä ydinpommien kuljettamiseen soveltuvia koneita, joiden toimintasäde mahdollisti edestakaiset lennot Yhdysvaltoihin saakka.<sup>89</sup> Ydinaseiden, samoin kuin kemiallisten ja bakteriologisten aseiden, uskottiin kuluun tulevaisuuden sodan ja taistelukentän kuvaan. Ne eivät silti kenneet heti muuttamaan vakiintuneita ajattelumalleja. Vielä vuonna 1956 pidetyssä NKP:n 20. puoluekokouksessa puolustusministeri, marsalkka *Georgi Žukov* painotti, että uudet joukkotuhoaseet eivät olleet horjuttaneet perinteisen armeijan, laivaston ja ilmavoimien ratkaisevaa roolia.

Strategiassa, operaatiotaidossa ja taktiikassa luotettiin toisen maailmansodan tehokkaaksi osoittautuneeseen malliin. Sodankäynnin painopiste oli

<sup>88</sup> Kiianlinna 1977, liite 1. Glantz 1992, s. 187.

<sup>89</sup> Neuvostoliitolla ei ollut sodan päättymisen jälkeen strategisia ilmavoimia, sillä vuonna 1942 perustetut kaukopommitusilmavoimat oli huonojen kokemusten jälkeen lakkautettu jo vuonna 1944.



*hyökkäyksessä, jolle olisivat leimaa-antavia laajat manööverit sekä panssarijoukkojen, tykistön ja ilmavoimien massamainen käyttö.*

Strateginen offensiivi koostui useiden rintamien, kunkin noin 200–300 kilometriä leveällä alueella, suorittamasta hyökkäyksestä.<sup>90</sup> Rintamiin kuuluvat armeijat suorittaisivat sektoreillaan samanaikaisia tai peräkkäisiä operaatioita. Päämääränä oli saartaa vihollisen voimat tai pilkkoa ne osiin, jotka siten tuhottaisiin. Hyökkäykseen liittyi laaja tykistövalmistelu ja ilmaoperaatio, jolla pyrittiin tuhoamaan tai lamauttamaan vihollisen ilmapuolustus ja saavuttamaan ilmanherruus. Rintaman operaation syvyys mahdollisti vihollisen operatiivisiin ja myös strategisiin reservihin kohdistetut iskut. Maavoimia tuettaisiin ilma-armeijoilla, maahanlaskujoukoilla, kuljetusilmavoimilla, ilmapuolustusvoimilla ja rannikkoalueilla myös merivoimien osilla.

Rintaman maavoimat koostuivat kahdesta hyökkäysportaasta, erillisestä liikkuvasta ryhmästä ja reservistä. Liikkuva ryhmä koostui yhdestä tai kahdesta mekanisoidusta armeijasta ja sillä oli keskeinen rooli laajennettaessa murren jälkeen menestystä vihollisen operatiiviseen syvyyteen.

Rintamaan kuuluvan armeijan hyökkäys tuli suorittaa yhtenäisellä rintamalla ja sodassa kehitetyn mallin mukaisesti. Tulivalmistelun jälkeinen murto suoritettaisiin jalkaväkiarmeijakunnilla, minkä jälkeen saavutettua menestystä kehitettäisiin panssari- ja mekanisoiduilla joukoilla. Liikesodan luonteeseen kuului, että läpimurtotaisteluiden ohella joukkojen oli oltava valmiita kohtaamistaisteluihin, etenkin operaatioiden myöhemmässä vaiheessa.

Rintama oli alin johtoporras, jolla oli käytettävissään orgaanisia ilmavoimia (rintamailmavoimat) ja joka saattoi tehdä itsenäisiä päätöksiä niiden kohdentamisesta ja käytöstä. Ilmavoimat tukivat maavoimien hyökkäystä hitaammin lentävillä rynnäkkökoneilla (potkurikoneilla), jotka antoivat eteneville joukoille lähitulitukea toisen maailmansodan mallin mukaisesti. Suihkukoneet iskivät kauempana etenevien joukkojen edessä oleviin kohteisiin ja pommikoneet kauemmas selustaan; vihollisen reservieihin, lentokentille ja muihin maaleihin.

Hyökkäykseen saattoi kuulua myös operatiivisia maahanlaskuja, joita suoritettiin tavallisesti divisioonan voimin. Sodan jälkeisinä vuosina asevoimiin

<sup>90</sup> Glantz 1991, s. 169.

kuului kaikkiaan kymmenen maahanlaskudivisioonaa, mutta sodassa saatujen kielteisten kokemusten perusteella aselajin kehittämiseen ei aluksi erityisesti panostettu. Ydinaseen merkityksen kasvaessa maahanlaskuihin ryhdyttiin 1950-luvun puolivälissä jälleen kiinnittämään enemmän huomiota. Painopiste oli aluksi edelleen operatiivisella tasolla.

Rintamaoperaatioissa maahanlaskujoukkoja oli määrä käyttää aina 100 kilometrin syvyyteen vihollisen selustassa.<sup>91</sup> Niiden avulla voitiin ottaa haltuun sellaisia kohteita, jotka olivat tärkeitä hyökkäyksen onnistumisen ja nopean etenemisen kannalta ja vihollisen sodankäyntikyvyn lamauttamiseksi (tärkeät maastokohdat, teolliset ja hallinnolliset kohteet). Maahanlaskujoukot häiritsisivät vihollisen vetäytymistä hyökkäyksiin tai esimerkiksi tuhoamalla tiettyä ja muita kulkuväyliä. Ne iskisivät myös muihin tärkeisiin kohteisiin kuten lentokentille, vihollisen komentopaikkoihin, varastoihin, siltoihin ja muihin liikenteen solmukohtiin. Joukkoja oli tarkoitus sekä pudottaa laskuvarjoilla että kuljettaa lento- tai liitokoneilla kohteisiin tai niiden läheisyyteen.

*Puolustusoperaatiot* olivat hyökkäykseen verrattuna toissijaisia, mutta ne saattoivat tulla kysymykseen ajan voittamiseksi omaa hyökkäystä valmisteltaessa tai toissijaisilla suunnilla oman offensiivin aikana. Sodan kokemukset olivat tässäkin suunnittelun perustana. Ne olivat osoittaneet, että ohut nauhamainen puolustusryhmitys oli helposti murrettavissa. Tästä syystä puolustuksen piti perustua aina syvälle porrastettuun ryhmitykseen. Niinpä esimerkiksi armeijan puolustusryhmitys oli 1950-luvun puolivälissä enimmillään 70 km leveä ja 60 km syvä.<sup>92</sup> Se käsitti kolme puolustusvyöhykettä, joiden edessä oli vielä etujoukkojen valvoma suojavyöhyke. Pioneerien, panssarijoukkojen ja tykistön tukemat jalkaväkidivisioonat miehittivät peräkkäisten puolustuslinjojen yhtenäisiä taisteluhautalinjoja. Taistelun tarkoituksena oli torjua vihollinen etulinjan eteen ja pitää pääpuolustusvyöhyke pysyvästi omien joukkojen hallussa.

Mikäli vihollisen onnistuisi murtautua ryhmitykseen, oli ensiarvoisen tärkeää rajoittaa murto ja estää sen laajeneminen. Puolustuksen syvyys tarjosi siihen hyvät edellytykset. Vihollinen oli lyötävä vastahyökkäyksillä, joihin oli

<sup>91</sup> Kiianlinna 1977, s. 35–36. Glantz 1994, s. 329.

<sup>92</sup> Puolustusryhmitysten mittasuhteista ks. taulukko 2.

varauduttu sekä taktisella että operatiivisella tasolla. Panssarirykmentit (divisioonatasolla), panssari- ja mekanisoidut divisioonat (armeija- ja armeijakuntatasolla) ja mekanisoidut armeijat (rintamatasolla) olivat tällöin keskeisessä asemassa.

### 3.2 ”Vallankumous sotilasasioissa”

Ydinaseen kehitys pakotti tarkistamaan doktriinia perusteellisesti 1950-luvun lopulta lähtien. Syynä oli ydinaseiden määrän kasvu ja ohjusten tulo niiden tärkeimmäksi kuljetusvälineeksi. Tuleva sota sai uhkakuvissa entistä huomattavasti totaalisemman luonteen.

Ydinaseiden ymmärrettiin merkitsevän sitä, että tulevaisuuden suursota ei rajoittuisi Eurooppaan ja perinteisille rintamalinjoille, vaan se saattaisi kohdistua ydiniskuina kummankin osapuolen koko valtioalueeseen ja myös Amerikan mantereelle. Neuvostoliitolla oli jo ennen 1950-luvun loppua käytettävissään mannertenvälisiä ohjuksia, ja nimenomaan ydinohjusten katsottiin olevan sodan tärkeimpiä taisteluvälineitä. Neuvostoasevoimien organisaatiossa tämä näkyi vuonna 1959 perustettujen strategisten ohjusjoukkojen nostamisena tärkeimmän puolustushaaran asemaan – sille paikalle, joka oli perinteisesti kuulunut maavoimille. Strategiset ilmavoimat menettivät pysyvästi asemansa tärkeimpänä ensi-iskun välineenä, sillä ohjukset olivat tähän tarkoitukseen nopeampia, tehokkaampia ja vaikeampia tuhota.

Kehityksen tärkeänä kiintopisteenä on pidetty vuotta 1960, jolloin sodan kuvan muutos todettiin julkisesti mahdollisimman korkealla poliittisella tasolla. Kommunistisen puolueen keskuskomitean pääsihteeri *Nikita Hruštšev* korosti tuolloin korkeimmalle neuvostolle pitämässään puheessa ydinaseiden ratkaisevaa merkitystä sodankäynnissä. Lokakuussa 1961 pidetyssä NKP:n 22. puoluekokouksessa Hruštšev totesi sotilaallisessa kehityksessä tapahtuneen suorastaan vallankumouksen ydinaseiden myötä.<sup>93</sup> Vuonna 1962 ilmestyneessä V. D. Sokolovskin toimittamassa ja sittemmin klassikon aseman saaneessa *Sotilasstrategia*-teoksessa todettiin ydinaseiden saattavan

<sup>93</sup> Fast Scott – F. Scott 1988, s. 32.

sinällään ratkaista sodan lopputuloksen. Niitä oli tästä syystä pidettävä sodankäynnin pääaseina. Maavoimien tehtäväksi jäisi hyödyntää ydiniskujen tuloksia, tuhota vielä jäljelle jääneet vihollisen voimat ja ottaa haltuun maa-alueita. Suursodan lopputuloksen määrittäisi strategisten ydinaseiden käyttö. Konventionaalisella operaatiotaidolla oli itsenäistä merkitystä vain paikallisissa sodissa.

Ydinasedoktriinin mukaisesti hahmoteltu suursota poikkeaisi ratkaisevasti kaikista aikaisemmista. Se ei alkaisi maitse tapahtuvilla hyökkäyksillä rajojen yli vaan ohjusiskuilla syvälle vastustajan alueelle; pääkaupunkeihin, teollisuuskeskuksiin, asevoimien ryhmytyksiin ja muihin strategisesti tärkeisiin kohteisiin. Sodan uskottiin eskaloituvan väistämättömästi maailmansodaksi, joka olisi ennennäkemättömän tuhoisa. Osapuolten oli mahdollista saavuttaa ratkaisevia tuloksia hyvin lyhyessä ajassa, jopa muutamassa minuutissa. Viholliselle ei sen takia saanut antaa mahdollisuutta aloittaa sotaa, vaan aloite oli ilmeisessä uhkatilanteessa temmattava itselle ennakoivalla ydiniskulla. Pidettiin hyvin mahdollisena, että myös Neuvostoliitto ja muut sosialistiset maat kärsisivät suuria tuhoja. Laajemman maa-alueen, tehokkaan ilmapuolustuksen ja kehittyneempänä pidetyn yhteiskuntajärjestelmän ansiosta niiden mahdollisuudet selviytyä voittajina arvioitiin kuitenkin oleellisesti länsimaita paremmiksi.

Doktriini merkitsi sotataidollisen ajattelun painopisteen siirtymistä selvästi strategiselle tasolle. Maavoimien operaatiotaito ja taktiikka jäivät toissijaiseen asemaan, mutta eivät silti menettäneet täysin merkitystään, sillä menestyskellisen sodankäynnin uskottiin edelleen vaativan asevoimien kaikkien osien yhteistoimintaa. Uudessa tilanteessa oli tärkeintä muokata asevoimat sellaisiksi, että ne kykenisivät toimimaan tehokkaasti ydinsodan oloissa.

Divisioonien määrä ei enää ollut ratkaiseva ja miesluku vieläkin vähemmän. Ajattelun muutos näkyi vakinaisten asevoimien vahvuudessa, jota supistettiin 1950-luvun puolivälin noin 5,8 miljoonasta noin 3,2 miljoonaan vuoteen 1965 mennessä.<sup>94</sup>

Maavoimien osalta oli kiinnitettävä paljon entistä enemmän huomiota joukkojen suojaamiseen ja niiden liikkuvuuteen. Uudelleenjärjestely käynnistyi jo 1950-luvun puolivälissä marsalkka Žukovin johdolla ja prosessi jatkui

<sup>94</sup> The Military Balance 1965–1966.

myös sen jälkeen kun hänet oli vuonna 1957 syrjäytetty puolustusministerin tehtävistä.

Uuden ajattelun mukaan joukkojen tuli olla pienempiä ja pystyä liikkumaan nopeammin, jotta ne kykenisivät selviytymään ja toimimaan ydinsodan oloissa. Silloiset massiiviset mekanisoidut yhtymät ja hitaat jalkaväkiyhtymät eivät soveltuneet uuteen sodan kuvaan ja ne päätettiin hajottaa kokonaan.

Mekanisoitujen armeijoiden tilalle tulivat *panssariarmeijat*, joiden iskuvoimana olivat *panssaridivisioonat*. Jalkaväen osuutta vähennettiin tuntuvasti aiemmasta. *Armeijan* kokoonpanoa supistettiin niin ikään. Mekanisoitujen divisioonien sekä jalkaväkidivisioonien tilalle luotiin uusi ja vain yksi yhtymätyyppi, *moottoroitu jalkaväkidivisioona*. Kummassakaan armeijatyypissä ei yleensä ollut armeijakuntaporrasta, mikä teki divisioonien johtamisesta suoriin vaikeampaa.

Tavoitteena oli moottoroida kaikki joukot. Yhtymien tuli lisäksi olla kokoonpanoiltaan sellaisia, että ne pystyisivät paremmin myös itsenäisiin sota-toimiin.

Miesvahvuuden ja panssareiden osalta divisioonien organisaatioita kevennettiin tuntuvasti. Moottoroidun jalkaväkidivisioonan määrävahvuus oli 1960-luvun lopulla noin 10 500 ja panssarivahvuus noin 190. Panssaridivisioonan vastaavat luvut olivat noin 9 000 ja noin 330.<sup>95</sup>

Tosiasiallisesti yhtymien tulivoima kuitenkin kasvoi kehittyneemmän aseistuksen myötä. Uusien konventionaalisten aseiden lisäksi sekä armeijaan että panssariarmeijaan kuului 1960-luvun alusta lähtien ydinkärjillä varustettu ohjusrykmentti. Myös divisioonat saivat omat ohjusyksiköt 1960-luvulla. Ydinase ei siten enää ollut pelkästään strateginen taisteluväline vaan keskeinen osa maa-voimien operaatiotaitoa ja taktiikkaa. Euroopassa olevien taktisten ydinkärkien määrä kasvoi vuoden 1970 ehkä noin 3 500:sta mahdollisesti jopa kaksinkertaiseksi vuoteen 1976 mennessä.<sup>96</sup>

*Aikatekijän* merkitys korostui aivan uudella tavalla sotataidon kaikilla tasoilla. Sota alkaisi molemminpuolisilla ydiniskuilla ja kaikki maaoperaatiot tapahtuisivat tässä kehyksessä. Toiminnalle olisi ominaista hyvin kiivas tem-

<sup>95</sup> Glantz 1991, s. 186.

<sup>96</sup> Ydinkärkien määrästä ks. Miettinen 1976, s. 188–189.

po ja alkuvaiheen menestykset tai takaiskut saattaisivat vaikuttaa peruuttamattomalla tavalla lopputulokseen. Tämän takia oli entistä määrätietoisemmin pyrittävä aktiivisuuteen ja aloitteen hallussapitoon. Nopeus olisi ratkaisevaa sodan ensi vaiheesta lähtien.

Oli johdonmukaista, että *hyökkäyksen* merkitystä alettiin korostaa vieläkin enemmän kuin aikaisemmin. Oikea-aikaiset ydiniskut ja niiden tulosten nopea hyödyntäminen nopeasti liikkuvilla joukoilla nähtiin menestyksen avaimena. Ydiniskujen tuhot huomioon ottaen oli entistä tärkeämpää, että taistelut käytäisiin vihollisen alueella.

Yhtymille ei enää määritetty kapeita läpimurtoalueita kuten aikaisemmin, vaan periaatteena oli tehdä vihollisen puolustukseen useita aukkoja ydiniskuilla. Näistä aukoista suunnattaisiin nopeasti voimia vihollisen puolustuksen syvyyteen. Operaatiot olisivat erittäin nopeita ja joukot etenisivät monissa suunnissa samanaikaisesti. Ei muodostuisi toisen maailmansodan tapaista yhtenäistä lineaarista rintamaa, vaan kiiloina etenevien joukkojen välille jäisi laajojakin aukkoja, jotka hallittaisiin ydiniskuilla ja tykistötulella.

Oleellinen muutos aiempaan verrattuna oli panssarijoukkojen entistä korostuneempi osuus. Aiempien oppien mukaan vihollisen asemien murtoon piti käyttää pääosin jalkaväkeä ja panssarimuodostelmat oli tarkoitus vetää taisteluun vasta menestystä hyödynnettäessä. Nyt panssariyhtymät saivat pääosan jo läpimurtovaiheessa, sillä jalkaväen apua ei ydintulta käytettäessä enää tarvittu. Moottoroidut jalkaväkiyhtymät seuraisivat niiden perässä ja tuhoaisivat ne vihollisen joukot, jotka olivat vielä toimintakykyisiä ydiniskujen jälkeen. Laskeuma-alueilla edettäisiin jalkautumatta ja taistelua käytäisiin ajoneuvoista.

Hyökkäysoperaation myöhemmässä vaiheessa todennäköisin taistelu-muoto ei enää ollut puolustukseen ryhmittyneen vihollisen asemien murtaminen vaan *kohtaamistaistelu*, jossa molemmat osapuolet olisivat liikkeessä kohti toisiaan. Joukkojen marssiryhmyyksen tuli tästä syystä olla sellainen, että siitä voitiin siirtyä nopeasti taisteluun mihin tahansa suuntaan.

Operaatioalueet olisivat entistä paljon laajempia. Rintamaoperaation lopullinen tavoite voitiin 1960-luvun lopulla asettaa 800 kilometrin syvyyteen ja armeijan operaation syvyys kasvoi aina 300 kilometriin saakka. Moottoroidun jalkaväkidivisioonan päivätavoite saattoi olla enimmillään 100 kilometrin sy-



vyudessa.<sup>97</sup> Tämän piti olla ainakin teoriassa mahdollista sellaisessa tilanteessa, jossa vihollinen oli pystytty tehokkaasti lamauttamaan ydinaseilla.

Ydindoktriini merkitsi myös *maahanlaskujen* merkityksen kasvua. Maajoukot saattaisivat moottoroinnista huolimatta olla liian hitaita ydiniskujen tulosten hyödyntämiseen. Tällaisessa tilanteessa maahanlaskut nähtiin keskeisenä keinona pitää yllä hyökkäyksen tempoa. Niillä oli myös keskeinen asema pyrittäessä tuhoamaan vihollisen ydintaisteluvälineitä. 1960-luvulla kuvaan tulivat operatiivisen tason lisäksi myös taktiset maahanlaskut, joilla pyrittiin lisäämään hyökkäyksen nopeutta ja syvyyttä. Taktisiin maahanlaskuihin käytettiin rykmentin tai pataljoonan vahvuisia joukkoja ja moottoroidusta jalkaväestä irrotettuja helikopterikuljetteisia pataljoonia.

Ratkaisut olivat tässä kiinteästi sidoksissa teknologiseen kehitykseen. Ensimmäinen varsinainen kuljetushelikopteri saatiin käyttöön vuonna 1953 ja sen rinnalle ryhdyttiin jo ennen vuosikymmenen loppua kehittämään uusia tehokkaampia malleja.<sup>98</sup> Suurempi kuljetuskyky mahdollisti myös raskaamman aseistuksen mukaan ottamisen.

Ydinaseiden olemassaolon myötä oli tarkistettava erästä operaatiotaidon ja taktiikan keskeistä periaatetta – voimien keskittämistä. Tuhoutumisvaaran ollessa suuri joukkoja ei ollut enää järkevää massoittaa suppealle alueelle ennen hyökkäystä, vaan ne oli suunnattava hyökkäykseen hajautetusta ryhmyksestä ja suoraan liikkeestä. Tarkkaan ajoitettu keskittäminen ja painopisteen luominen tapahtuisi vasta murtoalueella. Sekä armeijan että divisioonan joukot voitaisiin ryhmittää vain yhteen portaaseen. Vastatoimille altis toinen porras olisi ydintulta käytettäessä tarpeen vain silloin kun vihollinen oli ehtinyt ryhmittyä lujaan puolustukseen. Myös sodan ajan perua olevasta erillisen liikkuvan ryhmän käsitteestä luovuttiin, koska kaikki joukot olivat nyt luonteeltaan liikkuvia. Perusajatuksesta ei silti luovuttu, vaan liikkuvan ryhmän tehtävät annettiin toisessa portaassa tai reservissä oleville panssarijoukoille.

Ilmavoimien merkitys maajoukkojen välittömänä tulitukena oli vähäisempää kuin aiemmin, sillä ohjukset olivat tähän tehtävään paljon tehokkaampia.

<sup>97</sup> Rintaman osalta ks. Glantz 1991, s. 194, Table 95. Armeijan ja divisioonan hyökkäysryhmyyksistä ja tavoitteiden syvyydestä ks. taulukko 1.

<sup>98</sup> Mi-4 pystyi kuljettamaan kerralla 14 sotilasta varusteineen, mutta vuonna 1957 esitellyn Mi-6:n kapasiteetti oli jo noin 70 ja hätätilanteessa jopa 100 miestä. Hirvonen 2000, s. 38–39.



Ilmavoimien maalit määritettiin nyt yleensä kauemmas vihollisen ryhmytyksen syvyyteen. Tärkein tehtävä oli maavoimien suojaaminen yhdessä ilmatorjuntajoukkojen kanssa ja vihollisen ydinaseiden ja ydinaseita kuljettavien ilmavoi-  
mien tuhoaminen.

*Puolustuksen* merkitys taistelumuotona väheni siitä mitä se oli ollut aikaisemmin. Staattisessa ryhmytyksessä olevilla joukoilla oli suuri tuhoutumisriski ja strategisella tasolla puhtaasti puolustuksellista sotaa ei pidetty edes mahdollisena. Operatiivisella tasolla puolustus saattoi tulla kysymykseen sodan alkuvaiheessa, hyökkäysten välissä olevina taukoina ja toissijaisilla suunnilla. Se oli kuitenkin aina vain välivaihe, jonka aikana oli luotava edellytykset hyökkäykseen siirtymiselle.

Ydiniskujen uhan takia puolustuksen piti olla kaikilla tasoilla hajautetumpaa sekä leveys- että syvyyssuunnassa. Esimerkiksi armeijan puolustusryhmytyksen leveys saattoi nyt olla enimmillään yli kaksinkertainen aiempaan verrattuna ja syvyys yli kolminkertainen. Näin estettiin vihollista saamasta yksittäisillä ydiniskuilla aikaan ratkaisevia tuloksia. Divisioonan puolustusryhmitystä hajautettiin saman periaatteen mukaisesti.

Puolustusryhmitys säilytettiin sekä operatiivisella että taktisella tasolla edelleen kolmiportaisena. Operatiivisella tasolla ryhmitys muodostettiin kuitenkin vain tärkeimmille suunnille ja niiden välissä olevat miehittämättömät alueet oli määrä hallita tulella, esteillä ja liikkuvilla joukoilla. Taktisella tasolla ei enää käytetty sodan perintöä olevia yhtenäisiä taisteluhautalinjoja. Ne korvattiin ympäripuolustettavilla erillisillä tukikohdilla, jotka pystyivät taistelussa tukemaan toisiaan. Puolustukseen uskottiin tulevan ydinaseita käytettäessä väistämättä murtumia. Ryhmytyksen oli tämän takia oltava sellainen, että taistelukykynsä säilyttäneet osat pystyisivät jatkamaan tehokasta taistelua naapureiden tilanteesta huolimatta – myös ryhmytyksen sivustoille ja selustaan tunkeutunutta vihollista vastaan. Salaamiseen ja joukkojen suojaamiseen kiinnitettiin runsaasti huomiota.

Puolustus muuttui luonteeltaan entistä aktiivisemmaksi, kun sen tehoa voitiin lisätä ydinohjuksilla ja maahanlaskuilla aseisiin tunkeutuvan vihollisen selustaan. Panssarijoukot sijoitettiin yleensä taaempaan portaaseen, josta ne saattoivat tehdä vastahyökkäyksiä tarpeen mukaan. Elektronisen häirinnän merkitys korostui aivan uudella tavalla. Päämääränä oli häiritä erityisesti vihollisen ydinasejoukkojen toimintaa.

### 3.3 ”Kahden option” aikakausi

1960-luvun kuluessa suurvaltojen ydinasekilpailussa ajauduttiin tilanteeseen, jossa alettiin yhä enemmän epäillä sitä, olisiko kummankaan osapuolen mielekästä yrittää ratkaista sotaa hyväkseen näitä aseita käyttämällä. Ydinasepariteetin vallitessa niistä alkoi tulla enemmänkin vain strategisia pelotustekijöitä. Yhdysvalloissa ajattelun muutos merkitsi luopumista massiivisen vastaiskun doktriinista ja uutena joustavan vastaiskun oppina, joka omaksuttiin myös Naton strategiaksi vuonna 1967.

Neuvostoliitossa tämä heijastui vaihtoehdottomasta ydinasedoktriinista luopumisena ja konventionaaliseen sodankäynnin entistä oleellisesti suurempaan arvostukseen. Arvioitiin, että molemminpuolisen ydinsateenvarjon alla olisi mahdollista käydä myös suursotaa vain tavanomaisin asein – ainakin jonkin aikaa ja ainakin silloin kun kummankaan suurvaltaosapuolen tärkeimmät kansalliset edut eivät olleet suoranaisesti uhattuina. Esimerkiksi Euroopassa käytävä sota saattaisi olla luonteeltaan juuri tällainen. Taktisten ydinaseiden käyttö mahdollisti ainakin teoriassa myös rajoitetun ydinsodan, jonka tuhot rajoittuisivat vain taistelualueille.

Tuloksena oli kompromissi, jossa sotaa valmistauduttiin käymään sekä tavanomaisin asein että ydinasein. ”Kahden option” ajattelu alkoi voimistua 1960- ja 1970-luvun taitteesta lähtien ja kehitys jatkui samansuuntaisena Neuvostoliiton hajoamiseen saakka. Asevoimien operaatiotaitoa, taktiikkaa ja aseistusta kehitettiin niin, että se soveltuisi ilman uudelleenjärjestelyjä molempiin vaihtoehtoihin. Ydinaseet eivät kuitenkaan olleet neuvostoasevoimien keinovalikoimassa ensimmäisellä sijalla, vaan sotaa piti käydä mahdollisimman pitkään konventionaalisin menetelmin. Neuvostoliiton poliittinen johto alkoi tähän liittyen korostaa johdonmukaisesti ydinaseiden ensi käytöstä pidättäytymistä.

Puolustusministeri, marsalkka A. Gretškon vuonna 1974 julkituoman uhkakuvan mukaan oli varauduttava viiteen mahdolliseen sotatyyppiin.<sup>99</sup>

<sup>99</sup> Fast Scott – F. Scott 1988, s. 77.

1. strateginen ydinsota
2. laajamittainen alueellinen ydinsota
3. laajamittainen alueellinen konventionaalinen sota
4. konventionaalinen sota suppeammalla sotatoiminäyttämöllä
5. konventionaalinen sota tällaisen sotatoiminäyttämön jossain osassa

Tyypittelyssä tunnustettiin paikallisten sotien mahdollisuus ja tarve pystyä käymään niitä voitokkaasti. Käytännössä pääpaino asetettiin silti edelleen pääuhkakuvan mukaisen laajamittaisen sodan käymiseen. Myös paikallisten sotien arvioitiin voivan eskaloitua laajamittaiseksi, mikäli suurvaltaosapuolet sekaantuisivat niihin. Mitään erityistä paikallisiin sotiin tarkoitettua doktriinia tai joukkotyypppejä ei kuitenkaan ollut katsottu tarpeelliseksi kehittää siihen mennessä, kun asevoimat sekaantuivat Afganistanin sotaan vuonna 1979. Kansallisia "imperialismin vastaisia" vapaussotia oli tuettava, mutta niissä sovellettavaa erillistä sotataidollista konseptia ei ollut.

Asevoimien organisaatorakennetta täydennettiin 1980-luvulla uhkakuvan mukaisesti muodostamalla koko Varsovan liiton puitteissa ylijohton ja rintamien välille uusia alueellisia suunnittelu- ja johtamistasoja, laajoja strategisia toiminta-alueita ja niihin kuuluvia alueellisia sotatoiminäyttämöitä (TVD) – myöhempiä strategisia suuntia. Uhkakuvan painopiste näkyi näissä järjestelyissä selvästi. Erityistä huomiota kiinnitettiin läntiseen strategiseen toiminta-alueeseen, joka jaettiin kolmeksi alakokonaisuudeksi (luoteinen, läntinen ja lounainen TVD).<sup>100</sup>

Sotatoiminäyttämön (suunnan) komentajan alaisuudessa saattoi olla useita rintamia ja myös muiden puolustushaarojen joukkoja. Uudet rakenteet antoivat mahdollisuuden entistä joustavampaan laajojen yhteisoperaatioiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Ylijohdolla oli lisäksi käytettävissä vielä erilliset reserviksi tarkoitetut voimat.

Yksi muuttuneen ajattelun mittari oli jälleen vakinaisten asevoimien kokonaisvahvuus, jota alettiin 1960-luvun lopulta lähtien taas kasvattaa. 1980-luvun puolivälissä se oli kohonnut yli 5 miljoonaan, samalle tasolle kuin Stalinin viimeisinä vuosina. Erona oli se, että kasvu tapahtui nyt pääasiallisesti

<sup>100</sup> TVD = *teatr vojennyh deistvii*, "sotatoimien näyttämö". Suomenkielisessä tutkimuksessa on käytetty myös nimitystä "sotinäyttämö", ks. esim. Vuohelainen – Tilander – Uutinen 1989, s. 68. Miettinen 1984, s. 43. Aluejaosta esim. The Military Balance 1986–1987, s. 229.

muualla kuin maavoimissa. Niiden rauhan ajan vahvuus pysyi 1980-luvun puoliväliin saakka suurin piirtein 1960-luvulla vakiintuneella tasolla, läntisten tietojen mukaan noin 2 miljoonassa.<sup>101</sup>

Maavoimien vakinaisten divisioonien määrää sen sijaan lisättiin tuntuvasti. Tämä oli mahdollista sijoittamalla yhtymät erilaisiin valmiuskategorioihin ja pitämällä vain osaa niistä jatkuvasti taisteluvahvuisina. Kasvu keskittyi nimenomaan moottorituihin jalkaväkidivisiooniin, joilla oli uusissa taisteluopeissa entistä keskeisempi sija. Niiden lukumäärän arvioitiin kasvaneen vuosina 1965–1990 enemmän kuin puolella (90:stä 142:een). Vakinaisten panssari-divisioonien määrä sen sijaan laski muutamalla (50:stä 46:een).<sup>102</sup>

Myös divisioonien vahvuutta ryhdyttiin kasvattamaan 1960-luvun lopun tasosta. Moottoroidun jalkaväkidivisioonan määrävahvuus oli 1980-luvun lopulla melkein 13 000 miestä, joten kasvua oli noin 2 400 – melkein neljännes. Divisioonan konventionaalista iskukykyä oli lisätty mm. nostamalla panssarivaunujen määrää yli 80:llä – vajaasta 190:stä noin 270:een. Panssaridivisioonan miesvahvuutta kohotettiin 9 000:sta noin 11 500:een, siis runsaalla neljänneksellä. Tämä kasvu sijoittui kuitenkin muihin kuin varsinaisiin taisteluvaunuyksiköihin, sillä vaunujen määrää – se oli nyt noin 320 – oli aiemmasta hieman supistettu.<sup>103</sup>

Kaikissa organisaatioissa oli aiempaa enemmän erilaisia tukevia osia. Neuvostokaluston ja taktiikan toimivuutta oli voitu testata käytännössä Lähi-idän sodissa, ja arabimaiden niissä saamat kokemukset näkyivät etenkin ilmatorjunnan ja panssarintorjunnan tehostamisena. Suuret panssarivaunutapioit lienevät osaltaan vaikuttaneet moottoroidun jalkaväkidivisioonan vaunuvahvuuden tuntuvaan lisäämiseen.

Organisaatiokehityksen pelkistettynä punaisena lankana oli pyrkimys eri aselajien mahdollisimman tehokkaaseen yhteistoimintaan. Taktisella tasolla tämä näkyi erityisen selvästi juuri moottoroidun jalkaväkidivisioonan kehittämisessä.

<sup>101</sup> The Military Balance.

<sup>102</sup> The Military Balance.

<sup>103</sup> Glantz 1991, s. 186, 212.

*Hyökkäyksen merkitykseen voiton avaimena uskottiin edelleen lujasti. Jos Euroopassa alkaisi suursota, oli tärkeä päästä nopeaan ratkaisuun, sillä sodan pitkittyessä lännen suurempi taloudellinen ja sotilaallinen potentiaali alkaisi vaikuttaa ja seurauksena saattaisi olla tappio.*

Ydinsodan oloissa hyökkäys oli alusta lähtien ainut vaihtoehto ja toiminnan tuli olla tällöin äärimmäisen päättäväistä ja häikäilemätöntä. Entisen DDR:n arkistoista löytyneiden tietojen perusteella Varsovan liitto valmistautui tähän aina 1980-luvun lopulle saakka. Läntiset tutkijat ovat rekonstruoineet arkisto- ja muiden tietojen perusteella ydinaseisiin tukeutuvan operaatiosuunnitelman, jonka mukaan liiton yhteisten voimien oli tarkoitus hyökätä Keski-Euroopassa laajalla rintamalla ja ottaa haltuun Naton tämän suunnan toimialue Ranskan Atlantin rannikkoa, Pyreneiden niemimaata ja Italiaa myöten. Offensiivia valmistauduttiin tukemaan sadoilla ydinaseiden iskuilla ja mahdollisesti myös kemiallisilla aseilla.<sup>104</sup>

“Ydinoptio” edellytti jatkuvaa asekehittelyä ja sen tuloksena voitiin vuosina 1976–1980 esitellä kolme uutta maataisteluiden tukemiseen tarkoitettua ydinohjusta divisioona- ja armeijatason sekä ylempien johtoportaiden käyttöön. Niistä tehokkaimman kantomatka oli peräti 900 kilometriä.<sup>105</sup> Ohjusten lisäksi kehitettiin ydinkranaatteja, jotka tulivat 1970-luvun jälkipuoliskolla kenttätykistön ammusvalikoimaan.

Myös ydinsodan välttämisen katsottiin edellyttävän voimakasta ja nopeaa offensiivia. Tässä tarkoituksessa ryhdyttiin 1970-luvulla kehittämään konventionaalista manööveria, josta tuli aina 1990-luvulle saakka noudatettu operaatiotaidon ja taktiikan keskeinen kulmakivi. Toinen maailmansota ja etenkin puna-armeijan syvät operaatiot sodan loppuvaiheessa nousivat uudestaan intensiivisen tutkimuksen kohteiksi. Historia oli se kokemusvarasto, josta haettiin oppia siihen, miten konventionaalista hyökkäyssotaa piti käydä.

Erityisesti kiinnitettiin huomiota sota-aikana käytettyihin liikkuviin ryhmiin ja etuosastoihin, joista oli tuolloin saatu hyviä kokemuksia. Niiden tutkiminen muodosti perustan, kun ryhdyttiin kehittämään ns. *operatiivisia manööveriryhmiä* (OMG)<sup>106</sup> ja *etusastoja*, manööveriryhmien taktisen tason vastineita.

<sup>104</sup> Suunnitelmista esim. Wihtol 1993, s. 330–332.

<sup>105</sup> Isby 1988, s. 294.

<sup>106</sup> OMG = *operativnaja manevrjonnaja grupp*

Erillisen liikkuvan ryhmän käsitteestä oli ehditty jo luopua ydinaseiden valtakaudella, mutta nyt palattiin tavallaan takaisin aiempaan malliin.

Operatiivisia manööveriryhmiä oli tarkoitus käyttää läpimurtotaisteluissa saavutetun menestyksen nopeaan hyödyntämiseen syvälle vihollisen ryhmitykseen. Rintaman OMG saattoi koostua yhdestä tai kahdesta vahvennetusta panssariarmeijasta. Pienempiä OMG-organisaatioita luotaessa otettiin uudestaan käyttöön armeijakuntakokoonpano, josta oli aiempien organisaatio-uudistusten yhteydessä pääsääntöisesti luovuttu. Uudistus ulotettiin myös tällaisen armeijakunnan alajohtoportaisiin, joina eivät toimineet divisioonat vaan pienemmät ja joustavammat prikaatit. Armeijan OMG saattoi nyt koostua joko panssari- tai mekanisoidusta armeijakunnasta tai panssaridivisioonasta. Divisioona puolestaan saattoi käyttää etuosastonaan esimerkiksi panssariprikaatia tai vahvennettua panssaripataljoonaa.

Hyökkäysjoukkojen porrastus pysyi edelleen ongelmana, sillä taaemmat portaat olivat haavoittuvia mahdollisille ydiniskuille. Kaikilla tasoilla katsottiin sen takia olevan edullisempaa tyytyä vain yhteen portaaseen, jonka tukena olisi reservejä ja paljon erilaisia manööveriryhmiä ja etuosastoja. Porrastuksen tulisi kuitenkin vastata kulloisiakin taisteluloja ja tarpeen mukaan se voisi olla syvempikin.

Sodan alkuvaiheella ja yllätyksellä uskottiin olevan edelleen keskeinen merkitys lopputulokselle. Laaja liikekannallepano veisi aikaa ja vastustajan olisi helppo tulkita se sodan signaaliksi. Mittavat uusien joukkojen perustamiset ja siirrot eivät voisi sen takia tulla sodan ensi vaiheessa kysymykseen, vaan tärkeimpiin suuntiin piti luoda jo rauhan aikana riittävät strategiset joukko-keskitykset ja materiaaliset toimintavalmiudet. Vain näin menetellen voitiin säilyttää yllätyksen tuomat edut ja aloittaa taistelutoiminta tilanteessa, jossa vihollisen valmius vastatoimiin olisi mahdollisimman alhainen. Niinpä Neuvostoliiton läntisimpiin osiin ja Varsovan liiton maihin samoin kuin Kiinan rajalle sijoitetut divisioonat pidettiin koko ajan korkeassa taisteluvälmiudessa, kun taas muualla maassa olevat joukot olivat paljon alhaisemmassa valmiudessa.

Sodan syttyessä oli tarkoitus pyrkiä laajalla offensiivilla mahdollisimman nopeasti sellaiseen asetelmaan, jossa omat joukot olivat useissa suunnissa syvälle vihollisen ryhmityksen sekaan työntyneinä. Laskettiin, että vihollinen ei tällaisessa tilanteessa voisi käyttää ydinaseitaan, koska myös sen omat joukot olisivat ydiniskujen vaikutuspiirissä. Joukkojen ja taisteluiden nopean



liikkeen takia vihollisen olisi vaikea määritellä tarkasti ydiniskujen maaleja. Sen olisi pakko siirtää usein ydinaseittensa laukaisulaitteistoja, mikä vaikeuttaisi edelleen niiden käyttöä.

Edellisestä seuraisi, että taistelu ei olisi lineaarista eikä sillä pyritäisi tiettyjen maastolinjojen valtaamiseen. Vihollisen ryhmytykseen tehtäisiin useita syviä murtoja ja niillä tavoiteltaisiin sellaisia kohteita, joiden tuhoamisella tai valtaamisella voitaisiin tehokkaasti järkyttää vihollisen kykyä jatkaa sotaa. Kysymys ei enää ollut vihollisen sotavoiman massamaisesta ja erottelemattomasta tuhoamisesta vaan valikoiduista kriittisistä kohteista. Tärkeimpiä olivat vihollisen ydinaseet ja niiden käyttöjärjestelmät.

Konventionaalisen operaation läpimurtovaiheessa käytettäisiin hyökkäyksen kärkenä pääsääntöisesti moottoroituja jalkaväkidivisioonia. Niiden koonpanoa voitiin muokata tätä tehtävää silmälläpitäen. Ydinaseita käytettäessä läpimurron suorittaisivat entiseen tapaan panssarivoimat, joille raivattaisiin tietä ydiniskuilla.

Päävoimien edellä liikkuvien etuosastojen tehtävänä oli varmistaa joukkojen mahdollisimman nopea liike läpimurron jälkeen. Kohdatessaan vastarintaa etuosastojen tuli aluksi pyrkiä kukistamaan se omin voimin. Tämän onnistuessa päävoimat eivät ryhmittäisi lainkaan, vaan jatkaisivat etenemistä taisteluvalmiissa marssiryhmyyksessä. Muussa tapauksessa lisättäisiin taisteluun vedettävien joukkojen määrää vastarinnan voimakkuuden mukaan. Periaatteena oli sitoa vihollinen, minkä jälkeen se saarrettaisiin ja tuhottaisiin alueelle saapuvilla lisävoimilla. Tämänkaltaiselle manöveroinnille uskottiin olevan eurooppalaisissa oloissa hyvät mahdollisuudet, sillä ydiniskujen uhan laskettiin pakottavan vihollisen hajautettuun ryhmytykseen. Sen olisi tällöin vaikea torjua yllättävistä suunnista tulevia nopeita saarrostopuolia.

Rintamille alistetut taktiset ilma-armeijat suojaisivat maavoimien etenemistä, tuhoaisivat vihollisen ryhmytyksen syvyydessä olevia maaleja ja suorittaisivat tiedustelua. Niiden tärkeimpiä iskukohteita olisivat ydinasejärjestelmät, esikunnat, johtokeskukset, ilmavoimat ja niiden tukikohdat, ilmatorjuntajärjestelmät, joukkokeskittymät, huoltokeskukset ja muut vihollisen toimintakykyyn oleellisesti vaikuttavat kohteet. Ydinaseita käytettäessä ilmavoimat täydentäisivät pääiskuvoimana olevien ohjusten tehoa.



Rintaman hyökkäysoperaation lopullinen tavoite katsottiin voitavan asettaa vihollisen puolustuksen lujuuden mukaan 600–800 kilometrin syvyyteen.<sup>107</sup> Operaation onnistuessa oli Euroopan sotanäyttämöllä siten mahdollista saavuttaa ratkaisevia tuloksia jo yhdellä laajalla strategisella iskulla. Armeijan operaation syvyys oli vastaavasti 250–350 kilometriä ja yksittäisen moottoroidun jalkaväkidivisioonan tavoite oli 50–70 kilometrin päässä. Viimeksi mainitun osalta oli siis katsottu aiheelliseksi tinkiä 1960-luvun ydindoktriinin optimistisimmista arvioista.

**Taulukko 1. Armeijan ja divisioonan hyökkäysryhmituksen kehitys<sup>108</sup>**

	ryhmituksen leveys (km)	ryhmituksen syvyys (km)	armeijaoperaation syvyys ja divisioonan etenemisnopeus enimmillään (km)
toisen maailmansodan loppuvaihe			
– armeija	13–55	enint. 30	100–180
– jv.divisioona	1,5–2	3–4	10–15/pvä
1950-luvun puoliväli			
– armeija	40–50	enint. 40	150–200
– jv.divisioona	enint. 4	..	15–20/pvä
1960-luvun alku			
– armeija	75–125	enint. 100	270
– moott. jv.divisioona	11–30	20–30	55–60/pvä
1960-luvun loppu			
– armeija	enint. 100	120–150	300
– moott. jv.divisioona	10–25	enint. 50	100/pvä
1980-luvun loppu			
– armeija	40–100	80–100	250–350
– moott. jv.divisioona	8–25	25–30	50–70

<sup>107</sup> Glantz 1991, s. 228–230.

<sup>108</sup> Kiiänlinna 1977, s. 26–29, 31. Liitteet 2.3. ja 2.4. Glantz 1991, s. 148–149, 156, 170–171, 173, 188–190, 195–196, 200–201, 231–234, 238, 240–242. Eri lähteet eivät ole mitoista täysin yksimielisiä. Tässä on tukeuduttu ensisijaisesti David Glantzin esittämiin lukuihin.

1980-luvulle tultaessa alkoi käydä ilmeiseksi, että aseteknologian kehityksessä oltiin jälleen siirtymässä uuteen aikakauteen. Perinteisten sodankäyntivälineiden ja ydinaseen haastajiksi oli tullut risteilyohjuksia ja muita edistyneen teknologian aseita, jotka voitiin taktisella, operatiivisella ja jopa strategisella tasolla rinnastaa ydinaseisiin. Neuvostoliitossa kehitystä ja sen mukanaan tuomia muutospaineita esiteltiin julkisuudessa erityisesti marsalkka *Nikolai Ogarkovin* kirjoituksissa. Vuosikymmenen puoliväliin mennessä yleisesikunnassa oli tultu siihen tulokseen, että uudet asejärjestelmät saattaisivat perin pohjin muuttaa tulevan sodan luonnetta.

Tulevien konventionaalisten operaatioiden uskottiin olevan syviä ja äärimmäisen intensiivisiä. Toiminta perustuisi huipputarkkaan maa-, ilma- ja avaruustiedusteluun ja maalintamisyjärjestelmään. Elektronisen sodankäynnin osuus korostuisi entisestään. Joukkojen tulivoima olisi suuri ja tuli olisi kauaskantoista, erittäin tarkkaa ja tuhoisaa. Automaattiset johtamisyjärjestelmät takaisivat iskut reaaliajassa. Sota alkaisi massiivisella tulivalmistelulla, jossa käytettäisiin ballistisia ohjuksia, pitkän matkan risteilyohjuksia, muita tarkkuusaseita, avaruuteen sijoitettuja aseita ja kolmannen sukupolven ydinaseita, joiden saastuttava vaikutus oli vain sadas- tai tuhannesosa entisiin verrattuna. Tulivalmistelu saattaisi jo sinällään ratkaista sodan lopputuloksen.

Näissä puitteissa myös maataisteluiden luonne muuttuisi radikaalisti. Joukkojen laatu olisi tärkeämpi kuin niiden määrä. Sotaa käytäisiin todennäköisesti entistä pienemmillä, mutta erittäin liikkuvilla yhtymillä – taktisella tasolla kenties mieluummin prikaateilla kuin divisioonilla. Panssarijoukkojen osalta kehitys nähtiin ongelmallisena, sillä vaunut olivat hyvin haavoittuvia tarkkuusaseille. Uusi teknologia pakottaisi ylipäänsä kiinnittämään paljon enemmän huomiota joukkojen suojaamiseen.

Uuteen taistelun kuvaan liittyi *ilmaelementin* hyvin voimakas korostaminen. Tähän painotukseen oli saatu ilmeisiä vaikutteita lännestä, ja 1980-luvun lopulla alettiin puhua kolmiulotteisesta *maa-ilmataistelusta* vastineena amerikkalaisten kehittämälle ilma-maataisteluopille. Joukkojen porrastusperiaatteet saivat nyt teoreettisissa kirjoituksissa uuden ulottuvuuden. Optimaalinen ryhmitys käsittäisi maaportaan, joka murtaisi vihollisen puolustuksen ja etenisi sen jälkeen vihollisen ryhmytyksen syvyyteen. Sitä tukisi voimakas ilmaporras, joka iskisi vihollisen selustaan ja auttaisi sen saarrostatamisessa.

Tässähän ei oikeastaan ollut perimmiltään mitään uutta, sillä sama perusajatus oli tuotu julki jo 1930-luvun syvän taistelun opissa. Vasta nyt oli saavutettu sellainen teknologian taso, jonka arvioitiin mahdollistavan opin käytännön toteuttamisen myös tältä osin.

Ylijohdon alaisuudessa oli jo entuudestaan maahanlaskudivisioonia ja 1970-luvun alussa eräisiin sotilaspiireihin perustettuja maahanlaskuprikaateja. Myöhemmin 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla rintaman kokoonpanoon lisättiin ilmarynnäkköprikaati ja armeijan kokoonpanoon ilmarynnäkköpataljoona. Ylijohdon ja rintaman joukot oli tarkoitettu operoimaan enimmillään jopa 300 kilometrin syvyydessä vihollisen alueella. Armeijaportaan ilmarynnäkköpataljoonat toimisivat matalammin tavoittein.<sup>109</sup> Länsimaisten lähteiden mukaan maahanlaskujoukkoihin kuului 1980-luvun lopulla seitsemän maahanlaskudivisioonan lisäksi ainakin yksi itsenäinen maahanlaskurykmentti, 11 ilmarynnäkkö- ja 4 maahanlaskuprikaatia sekä noin 30 itsenäistä ilmarynnäkköpataljoonaa.<sup>110</sup>

Alemmalla taktisella tasolla oli tarkoitus suorittaa hyökkäykseen liittyen maahanlaskuja komppanian-pataljoonan vahvuisilla voimilla ja edistää taistelua yhdessä järjessä etenevien manööverivoimien kanssa. Esimerkiksi divisioonan etuosaston taistelua voitaisiin tukea helikoptereilla kuljetettavilla moottoroidun jalkaväen yksiköillä.

Maahanlaskujoukkojen rinnalla kehitettiin erikoisjoukkoja, joita voitiin käyttää tiedusteluun, kommandoiskuihin, hävitystöihin ja muihin erityistehtäviin syvällä vihollisen selustassa. Näitä joukkoja oli armeijan ja laivaston ylijohdon sekä eri turvallisuusviranomisten alaisuudessa. Läntisten arvioiden mukaan eri organisaatioilla oli 1980-luvun lopulla käytettävissä 16–24 erikoisjoukkojen prikaatia, 4 rykmenttiä ja yli 40 erillistä komppaniaa.<sup>111</sup>

Uudistuksia tuki merkittävästi helikopteriteknologian kehitys. Kuljetus-helikoptereita ryhdyttiin Vietnamin sodan esikuvien mukaisesti aseistamaan, ja ensimmäinen *taisteluhelikopteri* saatiin tuotantoon 1970-luvulla (Mi-24:n ensi lento 1969). Maahanlaskujoukot ja maavoimat saivat uuden tulitukiaseen, joka osoitti tehonsa konkreettisesti Afganistanin sodassa. Myös lentokoneet

<sup>109</sup> Glantz 1994, s. 367–368.

<sup>110</sup> Isby 1988, s. 386.

<sup>111</sup> Isby 1988, s. 386, 392–397.

tulivat taas voimakkaammin mukaan kuvaan, sen jälkeen kun oli alettu kehittää ja valmistaa tukitehtäviin soveltuvia rynnäkkökoneita ja hävittäjä-pommitajia.

Helikopterikalusto koottiin aluksi rintamailmavoimien alaisuuteen, ilma-armeijoiden helikopterirykmenteiksi. Tätä jäykkää keskittämistä tarkistettiin 1980-luvun lopulla, jolloin kalustoa liitettiin myös sekä armeijan että divisioonan orgaanisiin kokoonpanoihin. Armeija ja panssariarmeija saivat kuljetus-helikopterirykmentin ja osa myös taisteluhelikopterirykmentin. Moottoroituihin jalkaväkidivisiooniin sekä panssaridivisiooniin liitettiin helikopterilaivueet, jotka mahdollistivat taktisten maahanlaskujen itsenäisen ja joustavamman toteuttamisen.

*Puolustus* pysyi aiempaan tapaan toissijaisena sodankäynnin muotona aina 1980-luvun lopulle saakka. Se saattoi tulla kysymykseen laajemman kokonaissuunnitelman osana silloin, kun tarkoituksena oli puolustaa erillisiä suuntia, erilaisia avainalueita ja avainkohteita, voittaa aikaa, kuluttaa vihollisen voimia ja luoda näin edellytyksiä sille, että omat joukot voisivat siirtyä hyökkäykseen. Puolustuksen painoarvo oli kuitenkin kasvanut ydindoktriinin ajoista, sillä se nähtiin nyt tilapäisesti mahdollisena myös strategisella tasolla.

Puolustuksessa olevat voimat oli 1960-luvun tapaan hajautettava mahdollisimman paljon. Armeijan vakiorhythitys säilyi 1980-luvulla mitoiltaan suurin piirtein samana kuin 1960-luvulla. Moottoroidun jalkaväkidivisioonan lohkon leveys oli sama kuin jo 1960-luvun alussa, mutta sen syvyyttä oli uusien aseiden ja uusien taisteluoppien takia lisätty aina 20 kilometriin saakka.

Entiseen tapaan korostettiin puolustuksen olevan nimenomaan puolustusta syvyydessä. Etenkin sellaisessa tilanteessa, jossa vihollinen käyttäisi ydinaseita, pidettiin selvänä, että ryhmytykseen tulisi murtoja. Oli keskityttävä näiden murtojen rajoittamiseen ja vastahyökkäyksiin, joissa liikkuvat panssarivoimat olivat keskeisessä asemassa. Omalla puolustusalueella voitiin tehdä myös maahanlaskuja läpimurtojen tukkimiseksi ja vihollisen voimien lyömiseksi. Tehokkaaseen tulen käyttöön, panssarintorjuntaan, ilmatorjuntaan, miinoittamiseen ja muihin pioneeritekniisiin valmisteluihin oli kiinnitettävä suurta huomiota. Puolustavat joukot oli suojattava mahdollisimman hyvin ydinaseiden ja kemiallisten aseiden vaikutukselta.

## Taulukko 2. Armeijan ja divisioonan puolustusryhmityksen kehitys<sup>112</sup>

	ryhmityksen leveys (km)	ryhmityksen syvyys (km)
toisen maailmansodan loppuvaihe		
– armeija	30–70	40–50
– jv.divisioona	6–14	4–8
1950-luvun puoliväli		
– armeija	50–70	45–60
– jv.divisioona	10–25	7–10
1960-luvun alku		
– armeija	60–150	150–200
– moott. jv.divisioona	20–30	10–15
1980-luvun loppu		
– armeija	60–120	150–200
– moott. jv.divisioona	20–30	15–20

Hyökkäyksen tavoin myös puolustustaistelua valmistauduttiin käymään joko pelkästään tavanomaisilla aseilla tai sekä tavanomaisilla että ydinaseilla.

### 3.4 Hyökkäyksen ja puolustuksen ero hämärtyy

Ydinaseita käytettäessä oli selvää, että niiden tehoa voitaisiin hyödyntää parhaiten siinä vaiheessa kun vihollinen on vasta keskittämässä joukkojaan hyökkäystä varten – kun välitöntä kosketusta vihollisen päävoimiin ei vielä ole. Konventionaalisen tulen kasvanut teho ja laajempi ulottuvuus mahdollistivat sen käytön samaan tarkoitukseen. Hyökkääjää oli kulutettava tulella mahdollisimman paljon jo siinä vaiheessa kun se ryhmitti joukkojaan ja alkoi lähestyä puolustusryhmitystä.

Perinteinen ero hyökkäyksen ja puolustuksen välillä alkoi tämän kehityksen myötä hämärtyä, ja uusien täsmäaseiden tulo 1980-luvulla hämärsi tätä

<sup>112</sup> Eri lähteiden ilmoittamissa mitoissa on eroja, jotka eivät kuitenkaan ole tulkinnan kannalta ratkaisevia. Tässä käytetty Glantz 1991, s. 152, 155–156, 157, 174, 176, 192–193, 237, 243.

eroa edelleen. Klassisen clausewitzilaisen käsityksen mukaan puolustajalla oli se etu, että hän saattoi valita paikan missä taistelu käytäisiin. Hyökkääjä taas saattoi valita ajankohdan ja taistelun painopistesuunnan.

Ydinaseita ja uudenaikaisia konventionaalisia aseita käytettäessä tämä jako ei enää pätenyt, sillä puolustaja saattoi iskeä hyökkääjää vastaan suu- relta etäisyydeltä jo ennen kuin hyökkäys oli alkanut. Puolustaja saattoi myös valita näiden iskujen ajankohdan ja sillä tavalla riistää hyökkääjältä sekä aloit- teen että aikaedun. Taistelua käytäisiin todennäköisesti samaan aikaan mo- lempien osapuolien ryhmityksen koko syvyydessä.

Teoreettisissa kirjoituksissa ryhdyttiin 1980-luvulla kehittämään uutta ajattelua vastaavaa tuli-iskuoperaatiota ja taktisen tason kauaskantoista tulen- käyttöä. Lähtökohtana oli oletamus, jonka mukaan tuleva sota ei alkaisi maa- voimien operaatioilla vaan osapuolten vastavuoroisilla tuli-iskuilla. Niillä pyrit- täisiin tuhoamaan tai lamauttamaan vihollisen ydinasejärjestelmät ja muut keskeiset kohteet jo ennen maasotatoimien alkamista. Tämä parantaisi puo- lustautumisen edellytyksiä ja loisi hyvät lähtökohdat menestyksekkäälle ma- nööverisodalle. Onnistuneet tuli-iskut edellyttivät tarkkaa maalinmäärittystä, mikä korosti tiedustelun merkitystä.

Puolustuksen painoarvo hyökkäykseen verrattuna näytti lisääntyvän 1980- luvun jälkipuoliskolla, jolloin ryhdyttiin voimakkaasti korostamaan sotilas- doktriinin puolustuksellista luonnetta. Maan johtoon noussut Mihail Gorbatšov alkoi puhua ponnekkaasti suurvaltaryhmittymien aseistuksen vähentämisestä pelkästään *puolustuksellisen riittävyuden* tasolle. Neuvostoliiton vakavien sisäisten ongelmien takia tässä tosin nähtiin yleisesti vain välttämättömyyden muuntamista hyveeksi. Sotateoreettisissa kirjoituksissa alettiin joka tapauk- sessa kiinnittää selvästi aiempaa enemmän huomiota puolustusoperaatioihin ja puolustustaisteluun. Muutos heijastui myös taktiikkaan ja käytännön harjoit-uksiin.

Sotilasjohtajat korostivat kuitenkin sitä, että puolustuksen ja hyökkäyk- sen erottaminen selkeiksi erillisiksi kategorioiksi ei enää ollut mahdollista. Mo- lemmissa käytettäisiin samoja aseita ja taistelutapoja ja molemmat olisivat luonteeltaan aggressiivisia. Varsovan liitto julkisti vuonna 1987 uuden puo- lustuksellisen doktriinin, mutta Neuvostoliiton silloinen puolustusministeri *Dimitri Jazov* suhtautui siihen melkoisen kriittisesti. Jazovin mielestä hyökkääjää oli mahdotonta kukistaa pelkästään puolustautumalla. Sodan alussa armeija voisi

kyllä olla strategisessa puolustuksessa, mutta sen jälkeen oli entiseen tapaan välttämätöntä kyetä vastahyökkäykseen. Tämä ei jäänyt pelkästään Jazovin käsitykseksi, sillä vuonna 1989 julkaistu sotilastermien sanakirja ilmoitti entiseen tapaan hyökkäyksen olevan päätoimintamuoto vastustajan kukistamiseksi.<sup>113</sup>

Tulevassa sodassa puolustus olisi entistä enemmän luonteeltaan *offensiivista puolustusta*. Persianlahden sota vuonna 1991 tarjosi kurkistusaukon tulevaisuuteen ja osoitti paljolti oikeaksi sen, mitä Ogarkovin kaltaiset teoreetikot ja puolustuksellisen doktriinin kritikat olivat esittäneet. Offensiivisuus ja aloitteellisuus olivat liittouman voiton keskeisiä osatekijöitä, kun taas Irakin puolustuksellinen strategia oli johtanut murskatappioon. Menestyminen mahdollisessa tulevassa sodassa edellytti näistä kokemuksista oppimista – myös Neuvostoliiton ja sittemmin Venäjän doktriinia ja sotataitoa kehitettäessä.

## Lähteet

Brisky, Larry A., The Reconnaissance Destruction Complex: A Soviet Operational Response to Airland Battle. The Journal of Soviet Military Studies, N:o 3/1990.

Fast Scott, Harriet – F. Scott William, The Armed Forces of the USSR. Westview Press Boulder, Colorado. Arms and Armour Press / Royal United Services. Institute for Defence Studies, London. 1981.

Fast Scott, Harriet – F. Scott William, Soviet Military Doctrine: Continuity, Formulation, and Dissemination. Westview Press / Boulder and London 1988.

Frank, Willard C. Jr. – Gillette, Philip S. (ed.), Soviet Military Doctrine from Lenin to Gorbachev, 1915–1991. Westport, Connecticut. London. 1992.

Glantz, David M., Soviet Military Operational Art: In Pursuit of Deep Battle. Frank Cass 1991.

Glantz, David M., The Military Strategy of the Soviet Union: A History. Frank Cass 1992.

Glantz, David M., The History of Soviet Airborne Forces. Frank Cass 1994.

Harjula, Juha, Lyhyen kantaman ydinaseistuksen asema sotilasliittojen doktriineissa ja asevalvonta-neuvotteluissa. Tiede ja Ase. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu N:o 45. Joensuu 1987.

Hirvonen, Pasi, Helikopterikuljetteiset maahanlaskujoukot Neuvostoliiton sotataidossa. Yleisesikunta-upseerikurssin diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu 2000.

Isby, David C., Weapons and Tactics of the Soviet Army. London 1988.

Jalonen, Olli-Pekka, Neuvostoliiton sotilaallisen doktriinin kehitys. Rauhantutkimus tänään No. XI. Tampere 1990.

Kiianlinna, Lauri, Neuvostoliiton maavoimien operaatiotaidon ja taktiikan kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen. Diplomityö. Sotakorkeakoulu 1977.

<sup>113</sup> Puolustuksellisen doktriinin problematiikasta esim. Frank – Gillette (ed.) 1992, s. 347–359.



Miettinen, Jorma, Euroopassa olevat ydinaseet ja niiden merkitys. Tiede ja Ase. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu N:o 34. 1976.

Miettinen, Jorma, Sotilasliittojen asevoimien ja doktriinien muutostrendit. Tiede ja Ase. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu N:o 47. Joensuu 1989.

The Military Balance. The International Institute for Strategic Studies. London. Julkaisut vuosilta 1965–1991.

Military Operations of the Soviet Army. United States Army Intelligence Threat Analysis Detachment. Arlington, Virginia. 1976.

Sartonen, Miika, The Soviet Strategic Air Force after the Second World War. Kadettikurssin tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu 2001.

Seaton, Albert – Seaton, Joan, The Soviet Army: 1918 to the present. New York and Scarborough, Ontario. 1987.

Vuohelainen, Jorma – Tilander, Heikki – Uutinen, Ari, Suurvaltojen maavoimien operaatiotaito ja taktiikka 1990-luvulla. Tiede ja ase. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu N:o 47. Joensuu 1989.

Wihtol, Erik, Atlantin rannikolle Blücherin merkeissä. Sotilasaikakauslehti n:o 3/1993.

## 4. Sissisodankäynnistä tuli osa kumouksellista sodankäyntiä

Nykyaikaisen sissisodan synty voidaan ajoittaa siirtomaavallan asteittaiseen päättymiseen toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Tuolloin monet itsenäisyyteen tähtäävät kansat valitsivat tavoitteeseensa johtavaksi keinoksi sodankäynnin. Siirtomaiden kyky tavanomaiseen sotaan siirtomaaisäntien armeijoita vastaan ei kuitenkaan yleensä ollut joukkojen ja aseistuksen alivoiman vuoksi mahdollista. Näin kolonialismin päättämiseen tähdänneet osapuolet valitsivat sodankäyntitavakseen usein sissisodankäynnin.<sup>114</sup>

Toinen merkittävä syy sissisotien syntyyn oli toisen maailmansodan jälkeisen maailmassa vallinnut kolmijakoinen maailmankäsitys. Siinä vastakkaisia ideologioita edustivat itä ja länsi, jotka ydinaseuhan vuoksi eivät kuitenkaan kyenneet avoimesti ottamaan mittaa toisistaan. Tämän seurauksena taistelu vaikutusvallasta käytiin kolmannen maailman kehityksessä olevissa valtioissa, missä suurvallat ryhtyivät tukemaan vastustajiensa vihollisia antamalla mm. aseapua itsenäisyyttä tavoitteleville kansoille mahdollistaen näin kumouksellisen aseellisen toiminnan. Samalla kansallisuusaatteen rinnalle sotaa ylläpitäväksi voimaksi tuli myös poliittisia ja uskonnollisia päämääriä.<sup>115</sup>

*Sissisodankäynnillä* tarkoitetaan epätavanomaisten, pääsääntöisesti paikallisten joukkojen sotilaallisia ja puolisotilaallisia operaatioita vihollisen hallussa olevalla tai vihamielisellä alueella<sup>116</sup>. Tätä määritelmää ei pidä sotkea suomalaiseen taktiikkaan kuuluvaan sissitoiminnan käsitteeseen, joka tarkoittaa tavanomaiseen sodankäyntiin liittyviä, mutta sissisodankäynnin menetel-

<sup>114</sup> Dupuy, Trevor N. (ed.), *International Military and Defence Encyclopedia*, Volume 6, Brassey's (US) Inc., Washington 1993, s. 2874.

<sup>115</sup> Seppänen, Esa, *Sissisota – aikamme sota*, Kirjayhtymä, Tampereen Kirjapaino Oy 1971, s. 38–39 ja 41, Phelps, Thomas L., *The French in Indochina. An Individual study project*, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania 1990, s. 20 ja O'Neill, Bard E., *Insurgency & Terrorism. Inside Modern Revolutionary Warfare*, Brassey's (US) Inc., 1990, s. 2 – 3.

<sup>116</sup> Field M[annual] 100-20, *Military Operations in Low Intensity Conflict*, Headquarters Departments of the Army and Air Force, Washington 1990: Glossary, s. 4.

min toteutettuja vakinaisen sotaväen operaatioita. Silloin, kun sissisodankäynnin keinoja käytetään yhteiskuntajärjestelmän kaatamiseksi, puhutaan *kumouksellisesta sodankäynnistä*. Kumouksellinen sodankäynti on kuitenkin käsitteenä sissisotaa laajempi, koska kumoukselliseen sodankäyntiin liittyy sissisodankäynnin menetelmien lisäksi yleensä piirteitä myös poliittisesta indoktrinoinnista, sabotaaseja ja terrorismia sekä muita matalan profiilin, kuten peitettyjen ja salaisten operaatioiden toisiinsa liittyviä osa-alueita. Täten kumouksellinen sodankäynti voidaan määritellä organisoiduksi liikkeeksi perustuslaillisen hallituksen syöksemiseksi vallasta kumouksellisista toimintaa ja aseellisia konflikteja käyttäen<sup>117</sup>.

Sissisota on sodankäynnin muotona vanha, toisin kuin sen tukahduttamiseen pyrkivä *vastasissisota*. Yleistäen voidaan todeta, että toisen maailmansodan jälkeisessä maailmassa sissisotiin reagoitiin yleensä hitaasti tunnistamatta niihin liittyviä laajoja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Näin vastasissisota kehittyi vähitellen yritysten ja erehdysten myötä. Nykyisin vastasissisodankäynnin menetelminä käytetään yleensä samoja keinoja kuin vastustajatkin, sissit, käyttivät. Vastaavasti *vastakumouksellisen sodankäynnin* menetelmät kehittyivät myös vähitellen. Vastakumouksellisen sodan päämääräksi muotoutui yhteiskuntajärjestyksen ja *status quon* säilyttäminen, ja kokemusten karttuessa sotilaallisten ja puolisolilaallisten vastaoperaatioiden rinnalle otettiin käyttöön myös poliittisia, taloudellisia, psykologisia ja erilaisia siviilihallinnollisia keinoja.<sup>118</sup>

#### 4.1 Sissisodankäynnin ja kumouksellisen sodankäynnin teoria

Lähinnä 1900-luvun jälkipuoliskolla syntyneet kumouksellisen sodankäynnin ja modernin sissisodan teoriat ovat enimmäkseen neuvostoliittolaisen Vladimir Iljitš Leninin, kiinalaisen Mao Zsedongin, vietnamilaisen Vo Nguyen Giapin ja bolivialaisen Che Guevaran kehittämiä. Tunnetuin näistä on Mao ja hyvin lähellä hänen ajatuksiaan – tosin lähinnä toiminnallisella tasolla – on pohjois-

<sup>117</sup> Sama, s. 4.

<sup>118</sup> Seppänen, emt., s. 142–144 ja FM 100-20: Glossary, s. 2.

vietnamilaisia joukkoja Indokiinan ja Vietnamin sodissa (1946–1975) johtanut kenraali Giap. Kaikkien edellä mainittujen kirjoituksissa ja toiminnan taustalla on nähtävissä paljon yhteisiä ajatuksia, merkittävimpänä niistä ajattelumalli, joka voidaan johtaa ajassa taaksepäin ainakin kiinalaiseen sodankäynnin filosofiin Sun Tshun kahden ja puolen vuosituhannen päähän: ”Vain sodankäynnin epätavanomaisia menetelmiä käyttäen voi heikompi kukistaa vahvemman.”<sup>119</sup>

Maon kumouksellisen sodankäynnin teoriassa tärkeimmät elementit ovat aika, alue ja tahto. Tässä kolmiyhteydessä kumoukselliset vaihtavat aluetta aikaan, jota puolestaan tarvitaan pyrittäessä vaikuttamaan väestön tahtoon sen tuen hankkimiseksi. Tästä viimeksi mainitusta Mao käytti termiä ”massojen mobilisointi”, mikä toteutettiin muokkaamalla kansalaisten mielipiteitä tai lupaamalla heille konkreettisia elinolojen parannuksia. Kun väestön tuki saavutettiin, sissi sai turvallisen tukialueen, jolloin hänestä tuli ”kala, joka ui väestön muodostamassa vedessä”.<sup>120</sup> Lisäksi maantieteellisesti turvallisella tukialueella, minne saattoi vetäytyä vastatoimien ulottumattomiin, sekä ulkoisella tuella, mm. ase- ja koulutusavulla, on sittemmin katsottu olevan keskeinen merkitys kumoukselliselle sodankäynnille, varsinkin toiminnan alkuvaiheessa.

Myös Maon käyttämästä tavasta jakaa kumouksellinen sota kolmeen vaiheeseen on tullut tunnetuin ja myös käytetyin tapa suunnitella ja organisoida kumouksellista sodankäyntiä. Ensimmäisessä vaiheessa sissiarmeija puolustautuu ylivoimaisen vihollisen strategista hyökkäystä vastaan välttämällä ratkaisutaisteluita, toisessa vaiheessa kulutetaan vihollista niin, että se joutuu siirtymään strategiseen puolustukseen, ja kolmannessa vaiheessa toteutetaan vastahyökkäys kansannousuun liittyen lähinnä konventionaalisen sodankäynnin menetelmiä käyttäen. Tässä prosessissa sissiarmeijan sodankäyntikyky kasvaa vähitellen siten, että sen koulutus ja varustus mahdollistavat ratkaisutaistelun kolmannessa vaiheessa tavanomaisin sodankäynnin menetelmin. Näitä periaatteita Mao sittemmin toteutti menestyksekkäästi ns. ”pitkän marssin” aikana 1934–35 ja japanilaisia miehittäjiä vastaan ennen toista maailmansotaa ja sen aikana käydyssä sodassa. Lisäksi kumoukselli-

<sup>119</sup> Seppänen, emt., s. 27–28.

<sup>120</sup> Thompson, emt., s. 68, O'Neill, emt., s. 74–85 ja Seppänen, emt., s. 65–69.

seen sodankäyntiin liittyy terrori, varsinkin kumouksellisen toiminnan alkuvaiheessa. Terrorin tarkoituksena on kasvattaa turvattomuuden tunnetta kansalaisten keskuudessa ja näin luoda edellytyksiä uudelle, turvallisuuden takaa-  
valle hallinnolle. Edellä mainitun perusteella kumouksellinen sota jaetaan nykyisin useasti pelkistään terrorismiin, sissisotaan ja tavanomaiseen sotaan huolimatta siitä, että terrorismivaihetta ei välttämättä katsota tarvittavan, jos kumouksellisten kansansuosio on jo alkuvaiheessa suuri.<sup>121</sup>

Edellä kuvattujen Maon kumouksellisen sodankäynnin periaatteiden voidaan katsoa olleen taustalla myös Leninin ja Guevaran ajatuksissa. Leninkin korosti omassa teoriassaan pitkäaikaista kansannousua (partisaanisotaa), erona oli tosin se, että poliittinen indoktrinointi toteutettiin ns. soluttautujilla, jotka vähitellen pyrkivät romahduttamaan olemassa olevan hallintojärjestelmän. Lisäksi Leninin teoriassa terrorilla oli merkittävä osa olosjen muokkaamisessa kumoukselle sopivaksi, mutta myös omien kurissa pitämiseksi. Guevara vastaavasti – poiketen Maosta, jonka teoriassa sissiliike eteni maaseudulta kaupunkeihin – painotti erityisesti kaupunkisissitoimintaa ja kumouksellisen sodankäynnin ideologista puolta, koska hän ei pystynyt olosuhteiden vuoksi aloittamaan sissisotaansa maaseudulta. Tämän vuoksi Guevaran kirjoitukset toimivat sittemmin kaupunkisissien ja terroristien innoituksen lähteenä.<sup>122</sup>

Sissisodassa käytettävät joukot voidaan myös pelkistään jakaa kolmeen ryhmään: pääjoukkoihin, alueellisiin sisseihin ja kyläsisseihin. Pääjoukot ovat kokopäivätoimisia taistelijoita, parhaiten koulutettuja sekä varustettuja, muodostavat kumouksellisen toiminnan kovan ytimen ja ovat niitä joukkoja, jotka laajennettuna muodostavat kumouksellisen sodankäynnin viimeisen vaiheen, tavanomaisen sodankäynnin armeijan. Alueelliset sissit ovat suhteellisen hyvin indoktrinoituja ja varustettuja ja toimivat sisseinä sen osan vuodesta, jolloin toimeentulon hankkiminen ei vaadi heitä työskentelemään siviileinä. Alueelliset sissit kyetään tarvittaessa kokoamaan ja hajauttamaan tarvittaviin operaatioihin. Kyläsisnit toimivat siviileinä päivisin ja sisseinä öisin. Näitä joukko-

<sup>121</sup> Eversti Xue Guoanin esitelmä Maosta sissisotaseminaarissa Maanpuolustuskorkeakoululla 16.10.2001, Thompson, Sir Robert, *War in Peace. An Analysis of Warfare since 1945*, Orbis Publishing, London 1981, s. 6–7 ja Seppänen, emt., s. 43–47.

<sup>122</sup> Seppänen, emt., s. 27–28, O'Neill, emt., s. 42–43 ja Cross, J. P., *The Jungle warfare, Arms and Armour Press, Artillery House, Artillery Row London 1989*, s. 111.

ja, jotka ovat yleensä saaneet vain rajallisen koulutuksen, mutta omaavat paikallistuntemusta, voidaan käyttää paikallistiedusteluun, ansojen rakentamiseen ja pieniin väijytyksiin. Käytännössä tämä kolmijako ei ole kuitenkaan monesti ollut näin selväpiirteinen, vaan eri tyypit ovat saattaneet sulautua toisiinsa ja vaihdella ajoittain keskenään.<sup>123</sup>

Pelkistään voidaan sanoa, että kun sissisodankäynti liitettiin kumouksellisen sodankäynnin teorioissa osaksi kumouksellista sodankäyntiä ja vielä pitkälti vasemmistolaisen kumouksellisten johdossa, vastakumouksellisen ja vastasisissisodankäynnin kehittäminen keskittyi länsivaltojen piiriin. Vastatoimet kehittyivät kuitenkin enimmäkseen reagoivasti ja vasta 1950-luvun lopulla britit alkoivat ensimmäisinä saada Malaijassa positiivisia tuloksia vastakumouksellisesta sodankäynnistä. Käytännössä onnistunut vastakumouksellinen toiminta edellytti sissien ja kumouksellisten menetelmien tuntemista. Näin myös vastakumouksellisille väestön tuki ja aika muodostuvat tärkeiksi tekijöiksi. Vastatoimet piti myös ehtiä käynnistämään ennen kuin kumouksellinen toiminta voimistui niin, että sen tukahduttaminen tuli mahdottomaksi. Yleistäen tällaisia vastatoimia olivat väestön tuen hankkiminen hallituksen toimille ja tarvittavat uudistukset tyytymättömyyden vähentämiseksi, sissien eristäminen väestöstä ja ulkoisesta tuesta, heidän pakottaminen taisteluihin, ennen kuin he olivat valmiita siihen, sekä tukialueiden etsintä, sissien paikantaminen ja lopulta tuhoaminen.<sup>124</sup>

## **4.2 Sissisodankäynti ja vastasisissisodankäynti – menestystä ja vastoinkäymisiä**

Sissisodankäynti sodankäyntimenetelmänä on toisen maailmansodan jälkeen enimmäkseen liittynyt osana suurempiin kokonaisuuksiin kumouksellista toimintaa. Näin ollen voidaan sanoa, että ne tavoitteet, joita sissisodan keinoin on ajettu takaa, ovat useimmiten olleet strategisia, toisin sanoen valtiollinen

<sup>123</sup> Cross, emt., s. 100–102.

<sup>124</sup> Kesseli, Pasi (toim.), Kumouksellinen ja vastakumouksellinen sota. Tutkimus Malaijan (1948–60), Vietnamin (1946–75) ja Algerian (1954–62) sodista, Maanpuolustuskorkeakoulun Historian laitoksen julkaisusarja 2, n:o 4, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1998, s. 25–26.

itsenäisyys tai poliittisen järjestelmän muutos, vaikka sissisodan keinot taistelukentällä ovatkin olleet lähinnä taktisia<sup>125</sup>. Vastapuolella ovat enimmäkseen olleet toisen maailmansodan ajan suurvalta-armeijoiden joukot sen ajan mukaisesti varustettuina ja koulutettuina. Tällaisessa tilanteessa heikosti varustettujen ja koulutettujen joukkojen kyky käydä sotaa samankaltaisin keinoin paremmin varustettuja ja koulutettuja joukkoja vastaan on ollut mahdotonta. Tällaisessa lähtökohta-asetelmassa syntyi nykyaikainen sissisodankäynnin ja vastakumouksellisen sodankäynnin teoria, jossa tavoitteena on välttää lineaarista taistelua siihen saakka, kunnes siihen on saavutettu kyky. Sen sijaan, ns. epätavanomaisten menetelmien käyttöä tässä teoriassa suositaan. Tällöin vastustaja pystytään pakottamaan taistelemaan sille epäedullisella ja voimia kuluttavalla ja sitovalla tavalla.

Edellä mainitun ajattelumallin omaksuminen vei länsimailta, jotka olivat toisen maailmansodan jälkeisen ajan sissisodankäynnin pääasiallisina kohteina, kahdesta vuosikymmenestä vuosikymmeniin, ja näyttää siltä, että eräät maat eivät ole vielääkään tajunneet vastasissisodankäynnin ja vastakumouksellisen sodankäynnin lähtökohtaa, pitkäjänteistä panostamista vastustajan käyttämien menetelmien analysointiin. Täten käytännössä menestymättömyys vastasissisodassa ja vastakumouksellisessa sodassa on pitkälti ollut – paitsi hitautta muuntua käyttämään samoja taktisia keinoja kuin vastustaja – myös tietämättömyyttä kumouksellisen sodankäynnin laajoista yhteiskunnallisista ulottuvuuksista. Niinpä pienetkin taktiset joukot ovat menestyneet taisteluisa huomattavasti suurempia ja paremmin koulutettuja joukkoja vastaan silloin, kun niiden vastustaja ei ole tajunnut niiden strategiaa, vaan on panostanut taistelujen voittamiseen taktisella tai enintään operatiivisella tasolla, mutta kokonaissodankäyntistrategiaa ei ole ollut tai se ei ole antanut riittäviä suuntaviivoja tai voimavaroja käytävälle vastasissisodankäynnille.

Edellä esitetystä on useita esimerkkejä 1940-, 1950-, 1960- ja 1970-luvulta. Huomattavaa näissä sodissa on, että ajan kuluminen ei korreloi sodasta oppimisen kanssa. Esimerkiksi ranskalaiset saivat runsaasti kokemuksia Indokiinan sodastaan vuosilta 1946–1954 ja britit Malaijan sodastaan vuo-

---

<sup>125</sup> Eversti Xue Guoanin esitelmä.



silta 1948–1960, mutta tämä tieto ei löytänyt tietä amerikkalaisten käyttöön heidän sitoutuessaan laajalti Vietnamin sotaan vuosina 1965–1972.<sup>126</sup>

Ranskalaisten sota Indokiinassa vuosina 1946–54 *Vietminhiä* vastaan ja ALN:ää (*Armée de Libération Nationale*) vastaan Algeriassa vuosina 1954–62, brittien sota MRLA:ta (*Malayan Races' Liberation Army*) vastaan Malaijassa vuosina 1948–60 sekä amerikkalaisten sota *Vietkongia* vastaan Vietnamia vastaan vuosina 1965–1972 ovat parhaat esimerkit länsimaiden sodista sissi-armeijoita vastaan toisen maailmansodan jälkeen ja Afganistanin sota (1979–89) sekä Tšetšenian sota Neuvostoliiton/Venäjän vastaavista sodista samana aikana. Kaikkia näitä sotia yhdistää kaksi perustavaa laatua olevaa yhteistä piirrettä: ensinnäkin, sissiarmeijoiden ideologia on pohjautunut osaksi tai kokonaan maolaiseen teoriaan. Toiseksi, vastasissiarmeijoiden menestymättömyys on perustunut niiden puutteelliseen kykyyn käydä vastasissisotaa, mikä tarkoittaa sitä, että tämäntyyppiseen uhakuvaan ei oltu varauduttu ja tämän vuoksi edelleen vastasissiarmeijoiden kyky muuttaa tavanomaiseen sodankäyntiin soveltuvaa taktiikkaa ja organisaatiota paremmin vastasissisodankäyntiin soveltuvaksi on ollut hidasta.

### 4.3 Malaijan sota – vastasissien voitto

Malaijan sodan taustalla on poliittisen kiinalaisvähemmistön itsenäisyysajatus, joka puhkesi aseelliseksi kriisiksi kesällä 1948. Aivan sodan alussa maan siirtomaaisännillä, briteillä, ei ollut alueella riittävästi joukkoja toiminnan tukahduttamiseen, mutta britit tajusivat varsin nopeasti tilanteen vakavuuden ja luonteen ja osasivat riittävän ajoissa käynnistää vastatoimet. Vastaavasti malaijisissillä oli toimintaympäristössään alusta alkaen sellaisia heikkouksia, joita he eivät koko sodan aikana kyenneet poistamaan. Niinpä kun toimintaa tarkastellaan kumouksellisen sodan vaiheiden kautta, terrorivaihe samoin kuin sissisotavaiheen alku on erotettavissa, mutta tavanomaisen sodan vaihetta

<sup>126</sup> Schwarz, Frederick J., *Doctrines of Defeat, La Guerre Revolutionnaire and Counterinsurgency Warfare*. Master of Arts in the Department of West European Studies in the Graduate School, Indiana University 1992, s. 41–42, Short, Anthony, *The Origins of the Vietnam War*, Longman Singapore Publishers, Singapore 1996, s. 255–256 ja Thompson, emt., s. 196–197.

Malaijassa ei ollut ja sissisotavaihekin jäi tehokkaan vastasissitoiminnan vuoksi tuloksiltaan vaatimattomaksi.<sup>127</sup>

Malaijisissien vahvuus oli suurimmillaan 1950-luvun alkupuolella noin 10 000 taistelijaa. Organisaatio oli lähes klassisen kolmijaon mukainen. Päätoimintamenetelmät olivat ylläköet linja-autoja ja junia vastaan sekä hyökkäykset kumiplantaaseille ja tinakaivoksille. Malaijan viidakko suosii sissien toimintaa hajautetussa taistelussa, mutta koska tieverkko oli vähäinen ja liikkuminen oli mahdollista vain tiestöä pitkin, lukumääräisesti moninkertaiset hallituksen joukot pystyivät eristämään sissit tietyille alueille, jolloin koottu toiminta muodostui mahdottomaksi, varsinkin sen jälkeen, kun britit saivat lentoaseen käyttöönsä. Lisäksi britit tunsivat sissien taistelutavat, koska olivat itse ne koulutaneet taistelemaan japanilaisia vastaan toisessa maailmansodassa. Malakan niemimaan kapeudesta johtui, että sisseiltä puuttuivat myös turvalliset suoja-alueet, ja lopulta myös paikallinen väestö – malaijit, jotka muodostivat väestön enemmistön – kääntyi sisseille vihamieliseksi ja helpotti näin hallituksen toimia sissien eristämisessä, etsimisessä ja lopulta tuhoamisessa.<sup>128</sup>

Vastasissitoiminta ja vastakumouksellinen toiminta voidaan Malaijalla jakaa neljään vaiheeseen: Armeijan ja poliisin operaatioihin poliisikomentajan johdossa vuosina 1949–50 kriisin ollessa vielä itämisvaiheessa, paikallistä väestön uudelleen asuttamisohjelmaan vuosina 1950–52, vastasissitoiminnan vuosiin 1952–1957 ja sissien tuhoamiseen vuosina 1957–61.<sup>129</sup>

Iskujen määrän alkaessa kasvaa alun vastatoimien aiheuttaman laskun jälkeen uudelleen vuonna 1950 britit ryhtyivät vakavissaan taisteluun sisseejä vastaan. Joukkojen määrää alettiin nostaa siten, että vuoteen 1955 mennessä armeijan ja kansallisen poliisin vahvuus oli yhteensä jo noin 300 000 miestä, jolloin ylivoima sisseeihin muodostui noin 60-kertaiseksi. Vastasissioperaatiot yhdistettiin sotilasjohdon käsiin, vastasissitoimintaan kykeneviä erikoisjoukkoja alettiin perustaa lisää, helikoptereilla ja pommituskoneilla lisättiin tiedus-

<sup>127</sup> Kesseli, emt., s. 28–33.

<sup>128</sup> Strawson, John, *A History of the SAS Regiment*, Martin Secker & Warburg Ltd., London 1984, s. 154–158, Ladd, James D., SBS. *The Invisible Raiders*, Lionel Leventhal Ltd., London 1983, s. 144, Hayden, H. T., *Shadow War, Special Operations and Low Intensity Conflict*, Pacific Aero Press, Vista California 1992, s. 174, Carver, Michael, *War since 1945*, London 1980, s. 25–26 ja Crawford, S., *The SAS at Close Quarters*, Sidgwick & Jackson, London 1980, s. 26–28.

<sup>129</sup> Olli, Jaakko, *Brittiläisten erikoisjoukkojen käyttö terrorismin vastaiseen taisteluun II maailmansodan jälkeen*, Maanpuolustuskorkeakoulun kadettikurssin tutkielma 1997, s. 25.

telu- ja iskukykyä. Toimintaa helpotti se seikka, että brittien erikoisjoukoilla oli kokemusta viidakkotaistelusta jo toisen maailmansodan ajoilta. Tyypillisessä jäljittämisen- ja tuhoamisoperaatioissa erikoisjoukkojen sotilaat paikansivat kuu-kausiakin kestäneissä vastasissiooperaatioissa yhdessä paikallisten jäljestäjien kanssa sissien tukeutumisalueet, minkä jälkeen jalkaväki eristi alueen ja hie-  
man paremmin koulutettu merijalkaväki ilma-aseen tukemana aloitti sissien tuhoamisen. Tällä tavoin tehdyllä systemaattisella aluepuhdistuksella koko maa saatiin vähitellen vuoteen 1961 mennessä hallituksen joukkojen hallin-  
taan.<sup>130</sup>

Malaijan sodan lopputuloksen kannalta merkittävää oli myös, että britit tajusivat jo varsin varhaisessa vaiheessa, että sodan poliittinen ulottuvuus oli kokonaisratkaisun kannalta tärkein. He lupasivat malaijilaisille itsenäisyyden ja saivat yhä pitää omistusoikeudet paikallisiin kaivoksiin ja plantaaseihin. Tämän päätöksen seurauksena hätätilalailla erilaisine kieltoineen ja säätelyi-  
neen sekä paikallisväestön uudelleenasettamisohjelmalla sissit pyrittiin eris-  
tämään väestöstä, samalla kun paikallisväestön sosiaalisia ja taloudellisia  
elinoloja ja perusturvallisuutta ryhdyttiin parantamaan. Vuoteen 1961 men-  
nessä maa rauhoittui ja lopulta itsenäistyi. Paradoksaalisesti molemmat puo-  
let lähestulkoon saavuttivat tavoitteensa. Sissi saavuttivat itsenäisyyden –  
tosin eivät tavoittelemaansa kommunistista hallintomallia – ja britit kumin ja  
tinan vapaan saannin maailmalle.<sup>131</sup>

#### **4.4 Sodat Indokiinassa ja Vietnamsissa** **– maolainen kumouksellisen sodankäynnin teoria**

Ranskan sodalla Indokiinassa on nähtävissä samanlaiset taustat kuin Malaijan  
sodassa. Ranskan Indokiinan – tarkemmin nykyisen Vietnamin valtion – alu-  
eella *Vietminh*-sissiliike pyrki toisen maailmansodan jälkitilanteessa muodos-  
tamaan itsenäisen valtion, johon tavoitteeseen vielä sittemmin liittyi kommu-  
nistinen valtiojärjestelmä. Toisin kuin Malaijan sisseillä, *Vietminhillä* oli monia

<sup>130</sup> Hayden, emt., s. 174 – 175, Asprey, Robert B., War in Shadows. The Guerrilla in History, Mcdonald  
and Jane's Publishers Ltd., London 1975, s. 848 – 849 ja Kesseli, emt., s. 38 – 42.

<sup>131</sup> Thompson, emt., s. 86 – 87, Carver, emt., s. 20 – 23 ja Kesseli, emt., s. 44.

etuja puolellaan. Alue oli laaja ja suurimmaksi osaksi peitteinen, muuta toisin kuin Malaijassa, täällä oli kulkuteitä enemmän ja myös vesireittejä. Suojaiset raja-alueet mahdollistivat tukeutumisen naapurimaiden alueille ja lisäksi kommunistisen Kiinan syntymisen jälkeen vuodesta 1949 Kiina toimi *Vietminhille* paitsi tukialueena, myös joukkojen kouluttajana ja aseistajana. Tästä kaikesta oli apua *Vietminhille*, mutta merkittävintä sodan lopputulokselle oli kuitenkin se seikka, että ranskalaiset eivät missään vaiheessa sotaa ymmärtäneet sen luonnetta – kokemuksiahan tämäntyyppisistä sodista ei vielä ollut – ja näin riittävän nopea voiman kasvattaminen ja sellaisten vastatoimien kirjo, joilla tilanne olisi vielä alkuvuosina ollut hallittavissa, jäi tekemättä.

Ranskan Indokiinan sodassa on nähtävissä maolaisen mallin mukaiset kumouksellisen sodan vaiheet; terrorismi, jota käytettiin sekä ranskalaisia että paikallisia sotilaita ja viranomaisia vastaan tavoitteena tehdä paikallinen väestö tyytymättömäksi olemassa olevaan hallintoon, sissisota, jolla pyrittiin aiheuttamaan vahinkoa vastustajan sotavoimalle ja hajottamaan sen voimaa samalla itselle epäedullisia taisteluita välttämällä sekä ratkaisutaisteluvaihe, jonka tarkoituksena oli lyödä ranskalaisjoukot. Myös joukkojen jako päävoimaan, alueellisiin sisseihin ja paikallississeihin oli kumouksellisen sodan mallin mukaisesti klassinen. Verrattuna Malaijan sisseihin myös *Vietminhin* sotilaallinen johtaja, kenraali Giap ennakoi jo sodan alkuvaiheessa sissisotavaiheen päättymistä ja ryhtyi rakentamaan tavanomaisten joukkojen johtamiseen kykenevää päämajaa.<sup>132</sup>

Toimintansa alkuvaiheessa *Vietminhin* joukot olivat heikosti varustettuja ja aseitettuja ja selkeästi ranskalaisiin nähden alivoimaisia, 50–70 000: 115 000. Vuoden 1950 alkuun mennessä oli Kiinan tuella kuitenkin saatu koulutetuksi jo neljä divisioonaa. Pohjois-Vietnamin alueella kuitenkin *Vietminhillä* oli paikallinen ylivoima, vaikka heikkoutena olikin panssarien ja ilma-aseen puute.<sup>133</sup>

Ranskalaiset aliarvioivat vastustajaansa koko sodan ajan pitäen sitä vain talonpoikaisarmeijana. Lisäksi ranskalaiset pyrkivät soveltamaan eurooppa-

<sup>132</sup> Joes, Anthony James, *Modern Guerrilla Insurgency*, Praeger Publishers, Westport CT, USA 1992, s. 95–96, Asprey, emt., s. 747–748, Davidson, Phillip B., *Vietnam at War. The History 1946–1975*, Presidio Press, Novato California 1988, s. 44 ja Currey, Cecil B., *Victory at any Cost. The Genius of Viet Nam's Gen. Vo Nguyen Giap*, Aurum Press, London 1997, s. 159.

<sup>133</sup> Currey, emt., s. 156–161 ja Davidson, emt., s. 43.

laista sotataittoa viidakkoon, missä suurten mekanisoitujen joukkojen liikuttaminen niiden alta väistyviä sissejä vastaan oli voiman haaskausta. Silti ranskalaisilla oli sodan alussa lähellä Kiinan rajaa olevassa Viet Bacissa mahdollisuus ratkaista sota, mutta hyvin alkanut hyökkäys keskeytettiin kuitenkin, ilmeisesti kelirikon vuoksi ja siksi, että vastustaja arvioitiin pystyttävän lyömään myöhemminkin. Tämä virhearvio pakotti ranskalaiset vähitellen puolustuskannalle. Alun liikkuvien operaatioiden jälkeen ranskalaisten taktiikkana oli kaupunkien puolustus ja tärkeimpien yhteyksien varmistaminen, mitä varten ranskalaiset rakensivat Punaisenjoen suistoon hallitsemansa alueen ympärille ns. *de Lattre*-linnoitusketjun, johon kuului kaikkiaan yli 1 200 tukikoh-  
taa 5–6 tukikohdan ryhminä. Aktiivinen osa vastasissitoiminnassa oli erillisten operaatioalueiden puhdistaminen. Tämä ns. öljypilkkutaktiikka ei kuitenkaan toiminut, koska joukkoja oli liian vähän sekä puolustamaan kaupunkeja ja yhteyksiä että aktiiviseen toimintaan. Näin laaja maaseutu sekä liikenneyhteydet jäivät öiksi *Vietminhin* täydelliseen hallintaan.<sup>134</sup>

Ranskalaisten perusvirhe Indokiinassa oli kuitenkin pohjimmiltaan enemmän poliittinen kuin sotilaallinen. Poliitiikka vaikutti siihen, että ranskalaisviranomaiset ja sotilaat eivät saaneet riittävästi tukea, eivät voiman kasvattamiseen eivätkä hallinnollisiin parannuksiin. Näin myöskään paikallisväestön hankkiminen omalle puolelle ei ranskalaisilta onnistunut, vaikka ranskalaiset perustivatkin ns. liikkuvia operatiivisia hallintojoukkoja (*GAMO, Groupes administratifs mobiles operationnels*) tukemaan paikallista väestöä perustarvikkeilla. Pyrkimyksenä oli kuitenkin luoda alueille ranskalaismielinen hallinto, mitä paikalliset eivät hyväksyneet ja kun ranskalaiset osastot siirtyivät pois alueilta, *Vietminh* palautti sen nopeasti takaisin itselleen myötämieliseksi, kuten myös ”öljypilkku-taktiikkaa” sovellettaessa.<sup>135</sup>

Sodan ratkaisu käytiin Dien Bien Phun laaksossa ranskalaisten tukikohdassa Pohjois-Vietnamissa lähellä Laosin rajaa. Tässä varuskunnassa oli joukkoja vain pieni osa ranskalaisten kokonaisvahvuudesta Indokiinassa, noin 11 000 miestä, mutta sen symbolinen arvo oli niin suuri, että tappio siellä vaikutti nopeasti ranskalaisten vetäytymiseen Indokiinasta. Molempien osa-

<sup>134</sup> Davidson, emt., s. 46–47, Currey, emt., s. 140, Asprey, emt., s. 733–734 ja Joes, emt., s. 105.

<sup>135</sup> Asprey, emt., s. 777.

puolten tarkoituksena oli käydä Dien Bien Phussa sodan ratkaisutaistelu. Giapilta se onnistui, ranskalaisilta ei. Tässä taistelussa koostui hyvin pienoiskoossa ranskalaisten strategia Indokiinassa; itsepintaista sankaruutta, epä-määräistä strategiaa sekä riittämättömiä keinoja. Ranskalaiset eivät myöskään olleet huomanneet *Vietminhin* kasvavaa voimaa Dien Bien Phun alueella, mikä sekin kuvastaa ranskalaisten aliarvioivaa suhtautumista vastustajaansa. Itse taistelua voidaan kuvata tavanomaisen sodan taisteluksi, siis kumouksellisen sodan viimeiseksi vaiheeksi. Noin kahdessa kuukaudessa Giap löi noin kolminkertaisella ylivoimalla ranskalaiset. Tappion seurauksena ranskalaiset jättivät Indokiinan syksyllä 1954 ja viimeiset sotilasneuvonantajatkin poistuivat alueelta kesään 1957 mennessä.<sup>136</sup>

Ranskalaiset ottivat kuitenkin oppia Indokiinan sodasta ja ryhtyivät tutkimaan huonon menestyksen syitä. Tämän seurauksena syntyi vastakumouksellisen sodankäynnin *La Guerre Revolutionnaire* -doktriini, jota ranskalaiset joutuivat melko pian Indokiinasta vetäytyttyään soveltamaan Algerian sisällissodassa. Tämä sota osoittaa varsin hyvin, että kokemuksista oli opittu, ja se seikka, että Ranska joutui lopulta luopumaan Algeriasta, ei johtunut sotilaallisesta menestymättömyydestä, vaan poliittisista ratkaisuista. Vastasissitoimissaan Algeriassa ranskalaiset panostivat alusta asti huomattavaan sotilaalliseen ylivoimaan, olivat kärsivällisiä jäljittamisoperaatioissa ja vaikeahkosta maastosta huolimatta onnistuivat eristämään vastassaan olevat ALN:n sissit lähes täydellisesti joko vuoristoalueille Algeriassa tai Algerian rajojen ulkopuolelle. Niin sanottuihin rauhoittamisohjelmiin ranskalaiset eivät sen sijaan Algeriassakaan panostaneet merkittävästi, vaikka niitä käynnistettiinkin. Sodan aikana kansalaisten elinolot eivät parantuneet merkittävästi eivätkä ranskalaiset onnistuneet voittamaan algerialaisia puolelleen, vaan menestys perustui nimenomaan sotilaallisiin saavutuksiin ja jopa terrorin käyttöön mm. pääkaupungissa Algerissa, mitkä molemmat olisivat saattaneet sodan pidentyessä olla kestävämpiä ratkaisuja.

<sup>136</sup> Joes, emt., s. 109, Hupe, Bruce H., *The Generalship of General Henri E. Navarre During the Battle of Dien Bien Phu*, U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas 1994, s. 37 ja O'Ballance, Edgar, *The Indo-China War 1945–54; A Study in Guerrilla Warfare*, Faber and Faber, London 1964, s. 198 ja 217.



Ranskalaisten vetäydyttyä Indokiinasta sota jatkui Vietnamissa Pohjois- ja Etelä-Vietnamin välisenä sotana. Kiinan tukiessa edelleen Pohjois-Vietnamia ja *Vietkongia*, joksi *Vietminh* oli muuttanut nimensä, Yhdysvallat sitoutui vähitellen kommunismin patoamispoliittikkansa vuoksi tukemaan Etelä-Vietnamia, aluksi antamalla sotilaallista asiantuntija-apua ja vuodesta 1965 aina vuoteen 1972 myös asevoimiensa joukoilla.

Yhdysvallat kohtasi samat vaikeudet Indokiinassa kuin Ranskakin. Vaikka *Vietminhin* sota ranskalaisia vastaan olikin Dien Bien Phussa saavuttanut jo tavanomaisen sodankäynnin vaiheen, sen rivit olivat melkoisesti harvenneet. Siksi toiminta amerikkalaisia vastaan lähti käyntiin jälleen terrorismivaiheesta, laajentui vähitellen sissisotaan ja kulminoitui laamittaiseen tavanomaiseen hyökkäykseen, ns. *Tet*-hyökkäykseen vuodenvaihteessa 1967–68. Vaikka tämä taistelujen sarja oli Pohjois-Vietnamin joukoille tappiollinen, se käänsi yleisen mielipiteen Yhdysvalloissa lopullisesti Vietnamin sotaa vastaa ja johti lopulta vuonna 1972 amerikkalaisten vetäytymiseen alueelta.<sup>137</sup>

Amerikkalaiset tajusivat Vietnamin sodan tyypistä sotaa\* yhtä vähän kuin ranskalaisetkin. Samalla tavalla amerikkalaiset pyrkivät soveltamaan mekanisoitua sodankäyntiä ja tulivoimaa viidakkoon odottaen nopeita tuloksia, mutta eivät menestyneet. Amerikkalaisten vastasissi- ja vastakumouksellinen sodankäynti oli kuitenkin ranskalaisiin verrattuna poikkeus sikäli, että amerikkalaiset perustivat monentyyppisiä vastasissijoukkoja sotilaallisiin erikoisoperaatioihin ja myös runsaasti erilaisia hallinnollisia joukkoja ja ohjelmia. Ongelmana vain oli, että nämä erilaiset kokeilut jäivät varsin suppeiksi monista hyvistä kokemuksista huolimatta ja myös niiden vaikutus jäi vähäiseksi. Osaltaan tämä myös kuvastaa hyvin sitä seikkaa, että amerikkalaiset eivät tajunneet Vietnamin sodan perimmäistä luonnetta ranskalaisia paremmin, vaikka heillä oli käytettävissään brittien asiantuntemus västasissisodasta Malajassa ja ilmeisesti myös ranskalaisten kokemuksia Indokiinasta.

<sup>137</sup> Kish, Paul, *Obscuring Victory and Defeat the Vietnamese Tet Offensive; An Operational Perspective*, Naval War College, U.S.A. 1995, s. 9, Nalty, Bernard C. (ed.), *The Vietnam War. The History of America's Conflict in Southeast Asia*, Salamander Books Ltd., London 1996, s. 187–189 ja Hayden, emt., s. 233–234.

\* Amerikkalaiset käyttivät tämän tyyppisestä sodasta nimitystä *compound war*. Se kuvaa sotatyyppiä, joka pitää sisällään piirteitä sissisodasta, mutta myös tavanomaisesta sodasta. Muita tällaisia sotia ovat olleet mm. Afganistanin sota ja Israelin hyökkäys Libanoniin vuonna 1982.



Jo ennen sitoutumistaan asevoimillaan Vietnamin sotaan amerikkalaiset vaativat etelävietnamilaisia ottamaan vastuuta omasta puolustuksestaan, ensin Etelä-Vietnamin armeijaa täydentäviä siviili- ja vapaaehtoiskaarteja ja myöhemmin erikoisjoukkoja vastasissitehtäviin ja vastakumouksellisiin tehtäviin. Ensiksi mainittuihin kuuluivat mm. 300-miehinen erikoisyksikkö *1<sup>st</sup> Observation Group*, joka oli tarkoitettu toimimaan mahdollisessa miehitystilanteessa pohjois-vietnamilaisten selustassa sekä 150-miehisiä sissikomppanioita (*Mobile Guerrilla Forces*, MGF) tiedustelu- ja vastasissitehtäviin. Jälkimmäisiin joukkoihin kuuluivat ns. CIDG (*Civilian Irregular Defense Groups*) -joukot, 12 000 taistelijaa, joiden tarkoituksena oli suojata Etelä-Vietnamin väestö Pohjois-Vietnamin terroriteoilta. CIDG kuului taas suurempaan kokonaisuuteen, jota kutsuttiin *Strategic Hamlet* -ohjelmaksi. Tämä, kuten myös sen rinnalle perustettu ns. *New Life Hamlets* -ohjelma olivat täysin puolustuksellisia ja luonteeltaan vastavallankumouksellisia ja ne pitivät sisällään myös yhteiskunnallisten olojen parantamiseksi suunnattuja toimia.<sup>138</sup>

Yhdysvaltojen asevoimien liittyttyä sotaan vastakumouksellisen sodankäynnin menetelmistä tuli pääasiallisesti sotilaallisia operaatioita, joissa korostui tulivoiman, myös ilma-aseen käyttö sellaisiin massamaisiin pommitusoperaatioihin kuten *Rolling Thunder* tai *Linebacker* -operaatiot, joiden tarkoituksena oli tuhota Pohjois-Vietnamin sotapotentiaali. Ranskalaisten tavoin myös amerikkalaiset perustivat tukikohtia suojaamaan tärkeitä kaupunkeja, kyliä ja liikenneyhteyksiä ja samoin menestyksekkäitä. Myös liikkuvia etsintäoperaatioita toteutettiin, mutta niihin käytetty erikoiskoulutettujen joukkojen – mm. Vihreiden barettien sekä ilmakuljeteisten keveiden joukkojen – määrä ja myös tulokset olivat melko vähäiset.<sup>139</sup>

*Tet*-hyökkäyksen jälkeen amerikkalaiset joutuivat sodankäynnilleen asetettujen rajoitusten vuoksi suojaamaan joukkonsa tukikohtiinsa ja eivät enää sen jälkeen saaneet aloitetta itselleen edes paikallisesti, samalla kun *Vietkongin* aktiivinen toiminta kuitenkin jatkui. Tämän vuoksi amerikkalaiset suuntasivat

<sup>138</sup> Hayden, emt., s. 230 ja 234, *Gypsies of the Battlefield, The CIDG Program in Vietnam and its Evolutionary Impacts*, US Army War College and Historical Study 1992, s. 1 ja 6 ja Thompson, Leroy, *US Elite Forces – Vietnam*, Squadron/Signal Publications, Combat Troops n:o 7, Texas 1985, s. 6 ja 8.

<sup>139</sup> Uutaniemi, Pekka, *Kumous- ja vapaussodat 1960- ja 1970-luvuilla*, Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 1122, Helsinki 1973, s. 44 ja Nordeen, Lon O. Jr, *Air Warfare in the Missile Age*, London 1985, s. 11.

vastatoimensa yhä enemmän vastakumouksellisten ohjelmien rakentamiseen, tärkeimpänä näistä ns. RD (*Revolutionary Development Pacification Program*) -ohjelma. RD-ohjelma piti sisällään useita aliohjelmiä eikä se sisältänyt taistelu-tehtäviä. Käytännön toteutuksen erilaisissa ohjelmissa hoitivat etelävietnamlaiset ja amerikkalaisten osuus rajoittui lähinnä rahoitukseen, asiantuntija-apuun ja koulutukseen. RD-ohjelman päätavoitteena oli yhteiskunnallisten kehitysohjelmien tukeminen sekä *Vietkongin* aktiivisen toiminnan ja soluttautumisen estäminen maaseudulla. Ohjelman monipuolisuudesta huolimatta tässä vaiheessa sotaa oltiin kuitenkin jo myöhässä. Kaiken kaikkiaan eri-laisiin vastakumouksellisiin ohjelmiin panostaminen jäi vähäiseksi verrattuna perinteiseen sodankäyntiin suunnattuihin resursseihin. Tappio oli tosiasia myös amerikkalaisille, joiden viimeinen yksikkö kotiutui Vietnamista elokuun lopulla 1972.<sup>140</sup>

#### 4.5 Sissitoiminta oli yleensä menestyksellistä

1900-luvun jälkipuoliskolla syntyneen käsityksen mukaisesti onnistunut vastakumouksellinen sodankäynti edellyttää kumouksellisen sodankäynnin luonteen tuntemista. Vain tällöin pystytään käynnistämään oikein kohdistetut ja ajoitetut vastatoimet tarkoituksenmukaisella tavalla.

Sissisodankäynti, joka sodankäyntitapana on ikivanha, sai 1900-luvun jälkipuoliskolla uusia muotoja osana kumouksellista sotaa. Itsenäistyvien tai vallan muutosta tavoittelevien kansojen tai niiden osien strategioissa sissisodankäynnillä pyrittiin tasoittamaan voimasuhteita ylivoimaista vihollista vastaan käyttämällä tilannetta ja olosuhteita hyväksi. Ratkaisutaisteluita pyrittiin välttämään oman voiman kasvattamiseksi, samalla kun vastustajan voimaa hajotettiin sissisodankäynnin keinoin.

Kaiken kaikkiaan sissisota oli kuitenkin vain yksi – tosin melko merkittävä – keino kumouksellisessa sodankäynnissä, jossa perusajatus oli kansan voittaminen oman ajatuksen taakse. Samalla tavalla vastakumouksellisen sodankäynnin keinot muotoutuivat vähitellen vastaamaan olemassa olevaa uh-

<sup>140</sup> Hayden, emt., s. 238 ja 243 ja Nalty, emt., s. 123, 129–130 ja 267–270.

kaa. Ennen kaikkea kysymys siis oli Maon termiä lainaten ”taistelusta sieluis-  
ta”. Täten se osapuoli, joka pystyi hajottamaan vastustajien ja joskus omienkin  
rivejä terrorin ja sissisodan keinoin ja samanaikaisesti luomaan yhteiskunnal-  
lisia parannuksia, yleensä menestyi. Tarkasteltaessa jälkeinpäin sellaisia toi-  
sen maailmansodan jälkeisiä sotia, joissa on käytetty sissisodankäynnin me-  
netelmiä, voidaan yleistäen todeta, että kumouksellisessa sodankäynnissä  
sissitoiminnan merkitys kokonaisuudesta on ollut merkittävämpi kuin vasta-  
kumouksellisessa sodankäynnissä vastasissitoiminnalla. Kun kumouksellises-  
sa sodassa sissitoiminnalla pyrittiin hajottamaan vastustajan voimaa ja näin  
tasoittamaan voimasuhteita, sotilaallisten menetelmien – sissien paljastami-  
sen ja tuhoamisen – tarve vastakumouksellisen sodankäynnin kokonaisuu-  
desta on sittemmin nähty vain noin viidesosana. Loput neljä viidennestä voi-  
mavaroista tuli käyttää varmistamaan, että vastaavanlainen tilanne ei pääsisi  
enää syntymään uudelleen, toisin sanoen yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin ja  
taloudellisiin parannuksiin. Näin meneteltiin vain Malaijalla, missä vasta-  
kumoukselliset saavuttivatkin lopulta voiton.

## Lähteet

Asprey, Robert B., War in Shadows. The Guerrilla in History, Mcdonald and Jane's Publishers Ltd., London 1975.

Carver, Michael, War since 1945, London 1980.

Crawford, S., The SAS at Close Quarters, Sidgwick & Jackson, London 1980.

Cross, J. P., The Jungle warfare, Arms and Armour Press, Artillery House, Artillery Row, London 1989.

Currey, Cecil B., Victory at any Cost. The Genius of Viet Nam's Gen. Vo Nguyen Giap, Aurum Press, London 1997.

Davidson, Phillip B., Vietnam at War. The History 1946–1975, Presidio Press, Novato California 1988.

Dupuy, Trevor N. (ed.), International Military and Defence Encyclopedia, Volume 6, Brassey's (US) Inc., Washington 1993.

FM 100-20, Military Operations in Low Intensity Conflict: Headquarters Departments of the Army and Air Force, Washington 1990: Glossary.

Gypsies of the Battlefield, The CIDG Program in Vietnam and its Evolutionary Impacts, US Army War College and Historical Study 1992.

Hayden, H. T., Shadow War, Special Operations and Low Intensity Conflict, Pacific Aero Press, Vista, California 1992.

Hupe, Bruce H., The Generalship of General Henri E. Navarre During the Battle of Dien Bien Phu, U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth Kansas 1994.

Joes, Anthony James, Modern Guerrilla Insurgency, Praeger Publishers, Westport CT, USA 1992.

Kesseli, Pasi (toim.), Kumouksellinen ja vastakumouksellinen sota. Tutkimus Malaijan (1948–60), Vietnamin (1946–75) ja Algerian (1954–62) sodista, Maanpuolustuskorkeakoulun Historian laitoksen julkaisusarja 2, n:o 4, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1998.

Kish, Paul, Obscuring Victory and Defeat the Vietnamese Tet Offensive; An Operational Perspective, Naval War College, U.S.A. 1995.

Ladd, James D., SBS. The Invisible Raiders, Lionel Leventhal Ltd., London 1983.

Nalty, Bernard C. (ed.), The Vietnam War. The History of America's Conflict in Southeast Asia, Salamander Books Ltd., London 1996.

Nordeen, Lon O. Jr., Air Warfare in the Missile Age, London 1985.

O'Ballance, Edgar, The Indo-China War 1945–54; A Study in Guerrilla Warfare, Faber and Faber, London 1964.

Olli, Jaakko, Brittiläisten erikoisjoukkojen käyttö terrorismin vastaiseen taisteluun II maailmansodan jälkeen, Maanpuolustuskorkeakoulun kadettikurssin tutkielma 1997.

O'Neill, Bard E., Insurgency & Terrorism. Inside Modern Revolutionary Warfare, Brassey's (US) Inc., 1990.

Phelps, Thomas L., The French in Indochina. An Individual study project, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania 1990.

Seppänen, Esa, Sissisota – aikamme sota, Kirjayhtymä, Tampereen Kirjapaino Oy 1971.

Strawson, John, A History of the SAS Regiment, Martin Secker & Warburg Ltd., London 1984.

Thompson, Leroy, US Elite Forces – Vietnam, Squadron/Signal Publications, Combat Troops n:o 7, Texas 1985.

Thompson, Sir Robert, War in Peace. An Analysis of Warfare since 1945, Orbis Publishing, London 1981.

Eversti Xue Guoanin esitelmä Maosta sissisotaseminaarissa Maanpuolustuskorkeakoululla 16.10.2001.

## 5. Joustavan vastaiskun strategia ja Yhdysvaltain nöyryytys Vietnamissa

Presidentti Kennedyn puolustusministerin Robert McNamaran johtama puolustusministeriö arvioi 1960-luvun alkupuolella Yhdysvaltojen globaalien vastuiden edellyttävän siltä kykyä käydä kahta ja puolta sotaa yhtä aikaa. Se tarkoitti yhtä sotaa Euroopassa, yhtä Aasiassa ja pienempää sotaa jossain muualla.<sup>141</sup> Vuonna 1969 valtaan tulleen presidentti Nixonin hallinto oli valmis supistamaan yhdellä sodalla vaatimusta Yhdysvaltain asevoimien kyvystä samanaikaisiin sotiin.<sup>142</sup>

Presidentti John F. Kennedy astui virkaansa tammikuussa 1961. Hän hyväksyi massiivisen kostoiskun sijalle uuden strategisen perusajatuksen. Se tuli tunnetuksi joustavan vastaiskun (*flexible response*) doktriinina.<sup>143</sup> Maaliskuussa 1961 presidentti Kennedy totesi eräässä puheessaan, että Yhdysvaltain puolustuksen on oltava sekä joustava että luja. Yhdysvaltojen oli valmis tauduttava vastaamaan vapaaseen maailmaan tavallisin tai ydinasein tehtävään hyökkäykseen sopivalla, nopealla, valikoidulla ja tehokkaalla iskulla.<sup>144</sup>

Strategisen ydinsodan maalit jaettiin 1963 laaditussa uudessa maali-kohdelistassa viiteen eri kategoriaan. Ne olivat Neuvostoliiton ydinohjusten sijoituspaikat, pommikoneitten ja sukellusveneiden tukikohdat, muut sotilas-kohteet, komentokeskukset ja teollisuuskaupungit. Maalilistan periaatteesta poiketen presidentti Kennedyn puolustusministeri McNamara puhui julkisuudessa kohteiden jakautumisesta asutuskeskuksiin (1/3–1/5) ja teolliseen tuotantoon (2/3–1/2).<sup>145</sup>

<sup>141</sup> Ks. esim. Weigley, Russel F., *The American Way of War, A History of United States Military Strategy and Policy*, Indiana University Press paperback edition published 1977 by arrangement with Macmillan Publishing Co., Inc., s. 448.

<sup>142</sup> Ks. emt., s. 470.

<sup>143</sup> Ks. emt., s. 438.

<sup>144</sup> Ks. emt., s. 445.

<sup>145</sup> Ks. esim. Miller, David, *The Cold War. A Military History*, Published by Pimlico 2001, (First published in Great Britain by John Murray 1998), s. 365.

Presidentti Kennedyn hallintokaudella epäiltiin taktisten ydinaseiden käyttömahdollisuuksia rajoitetussa sodassa. Ydinaseiden käytön jälkeen sota ei enää olisi rajoitettu ja paikallinen. Tämä ajattelun mukaisesti Kennedyn hallinto panosti aikaisempaa enemmän asevoimien tavanmukaiseen aseistukseen.<sup>146</sup> Natossa joustavan vastaiskun doktriini hyväksyttiin 1967 puolustusperiaatteen toiminta-ajatuksiksi<sup>147</sup>.

## 5.1 Maavoimien oli estettävä sodan laajeneminen ydinsodaksi

Yhdysvaltain maavoimissa oli 1950-luvulla otettu käyttöön ydinsodan taistelukentälle suunniteltu viisijakoinen ns. Pentomic-divisioona. Divisioonan vahvuus oli runsaat 12 000 henkilöä.<sup>148</sup> Siitä päätettiin luopua 1962.<sup>149</sup> Saman vuoden maavoimien kenttäohjesäännössä (FM 100-5) määritettiin Yhdysvaltojen asevoimien keskeiseksi tavoitteeksi konfliktin nopea ja päättäväinen keskeyttäminen keinoin, jotka parhaiten soveltuivat estämään sen laajenemisen yleiseksi (ydin)sodaksi.<sup>150</sup>

Maavoimien divisioonat saivat uudet kokoonpanot 1960-luvun puolivälissä. Silloin otettiin käyttöön ns. ROAD (*Reorganization Objective Army Divisions*)-divisioonaorganisaatiot. Divisioonien henkilöstön määrä kasvoi reilusti yli 13 000:n. ROAD-divisioonatyyppejä oli neljä, jalkaväki-, mekanisoitu, panssari- ja maahanlaskudivisioona.<sup>151</sup>

Kaikkien divisioonatyyppeiden iskuvoiman muodostivat 10–11 pataljoonaa, joiden johtamista varten divisioonissa oli kolme prikaatin esikuntaa. Kaikissa divisioonatyypeissä oli erityyppisiä pataljoonia vaihteleva määrä divisioonatyypin mukaan. Jalkaväkidivisioonassa oli kahdeksan jalkaväkipataljoonaa ja

<sup>146</sup> Ks. esim. Weigley, Russel F., emt., s. 445.

<sup>147</sup> Ks. esim. Visuri, Pekka, Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan. Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985, Keuruu 1989, s. 115.

<sup>148</sup> ROAD-divisioonien osalta ks. esim. Visuri, Pekka, emt. s. 108–109.

<sup>149</sup> Ks. esim. Clancy, Tom, *Into the Storm. A Study in Command* Tom Clancy with General Fred Franks, Jr. (Ret.) This edition published 2000 by Sidgwick & Jackson (First published 1997 by G. P. Putnam's Sons) s. 155.

<sup>150</sup> Ks. esim. Summers, Harry G. Jr., *On Strategy. A Critical Analysis of the Vietnam War*, Presidio Press 1982, s. 69.

<sup>151</sup> Ks. esim. Visuri, Pekka, emt., s. 109.

kaksi panssaripataljoonaa. Mekanisoidussa divisioonassa oli seitsemän mekanisoitua pataljoonaa ja kolme panssaripataljoonaa. Panssaridivisioonassa oli viisi mekanisoitua pataljoonaa ja kuusi panssaripataljoonaa. Maahanlaskudivisioonassa oli yhdeksän maahanlaskupataljoonaa ja yksi panssaripataljoona. ROAD-divisioonaorganisaatiot olivat voimassa 1980-luvulle saakka.

Rajoitetut sodat olivat entistä selvemmin muuttumassa myös epätavanomaisiksi. Neuvostoliiton pääministeri Hruštšev ilmoitti tammikuussa 1961 Neuvostoliiton tukevan epätavanomaisia vapaussotia (*unconventional wars of liberation*). Joulukuussa 1961 Pohjois-Vietnam perusti Etelä-Vietnamiin Kansallisen vapautusrintaman.

Presidentti Kennedy vaati puolustusministeriötä kiirehtimään valmistautumista epätavanomaisen sodankäynnin varalle. Erikoissodankäynnin koulun vahvuutta nostettiinkin vuoden 1961 aikana 1 500 miehestä 9 000 mieheen.<sup>152</sup>

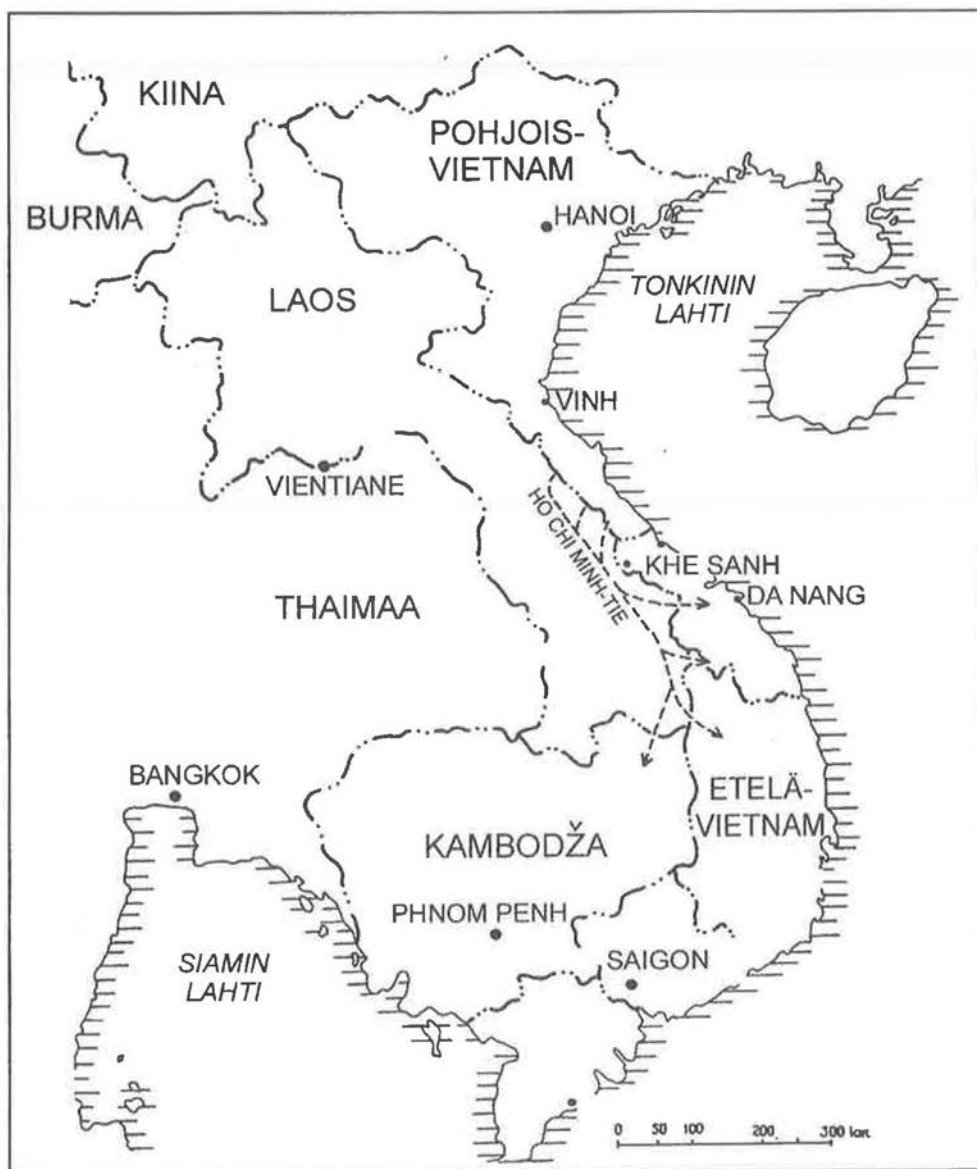
## 5.2 Vietnamin sota

Ranskan vetäydyttyä 1954 Vietnamista Yhdysvallat otti yhä enenevässä määrin vastuuta kommunismin patoamisesta Indokiinassa. Yhdysvaltain sotilasneuvonantajien määrä Etelä-Vietnamissa nousi 1959 lopulla yli 700:n. Helmikuussa 1965 Yhdysvallat lähetti alueelle taistelujoukkoja. Amerikkalaisien joukkojen määrä Etelä-Vietnamissa oli 1968 suurimmillaan. Amerikkalaisotilaiden vahvuus oli yli 536 000 henkilöä. Sotaan osallistui yli kolme miljoonaa amerikkalaisotilasta vuosina 1965–1973. Tästä määrästä kolme neljäsosaa kuului joko maavoimiin tai siihen tietystä mielessä rinnastettavaan merijalkaväkeen. Vietnamin sodassa Yhdysvaltain kokonaistappiot kaatuneina, kadonneina ja haavoittuneina olivat yli 211 000 henkilöä. Näistä kaatuneita oli hieman yli 57 000.<sup>153</sup>

<sup>152</sup> Ks. esim. Weigley, Russel F., emt., s. 456.

<sup>153</sup> Ks. esim. Leskinen, Jari, Taktisista voitoista strategiseen tappioon. Yhdysvalloissa käyty väittely Vietnamin sodan (1965–75) strategiasta, taktiikasta ja opetuksista. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen julkaisuja 5/1998, Jyväskylä 1998, s. 7, 16–17 ja 122.





Kuva 3. Vietnam

Yhdysvaltojen poliittinen johto asetti rajoituksia maan asevoimien sotilaalliselle toiminnalle Vietnamissa. Tavoitteena oli kuten Korean sodankin aikana välttää kolmas maailmansota. Sota ei saanut johtaa aseelliseen konfliktiin Pohjois-Vietnamia tukeneiden Neuvostoliiton ja Kiinan kanssa. Yhdysvaltain maasotatoimet rajoitettiin periaatteessa Etelä-Vietnamin alueelle.

Sotilaallisena strategiana oli puolustus. Taktisena tavoitteena oli vastustajan löytäminen ja tuhoaminen. Parhaiten toimintaperiaatetta kuvasi ns. etsi ja tuhoa (*search and destroy*)-taktiikka. Etsimistehtävä oli yleensä joukkueen, komppanian tai pataljoonan kokoisilla taisteluosastoilla. Viholliskosketuksen synnyttyä taisteluosasto tilasi alueelle lisää joukkoja ja/tai tulta. Vastuu vihollisen tuhoamisesta jäi useimmiten tykistön ja/tai ilmavoimien tehtäväksi. Suurempien vihollisen sissiosastojen ympärille pyrittiin kuljettamaan helikoptereilla lisäjoukkoja. Toimintamalleina tällöin oli ns. hevosenkenkä (*horseshoes*)-taktiikka. Siinä joukot ryhmitettiin hevosenkengän muotoiseen saartorenkaaseen vihollisen ympärille. Vihollisen sissiosastojen oletetuilla kulkureiteillä pyrittiin käyttämään ns. alasin ja moukari (*hammer and anvil*)-taktiikkaa. Alasimena toimi sissien reitille ennakolta miehitetyn alueen joukot, jotka sitoivat vihollisen taisteluun. Tuhoamistehtävä oli moukarina toimineella hyökkäysjoukolla.<sup>154</sup>

Etsi ja tuhoa -taktiikka kiellettiin jo 1968 ainakin käsitteenä. Käytännössä käsitteen poistaminen ei poistanut tätä toimintamenetelmää. Vihollisen etsiminen ja tuhoaminen säilyi yhtenä tärkeänä toimintamuotona sotilaallisissa operaatioissa. Etelä-Vietnamin poliittista ja sotilaallista määräysvaltaa sissien päätoiminta-alueilla maaseudulla pyrittiin lisäämään heikentämällä sissien toimintaedellytyksiä määrääalueilla ns. alueen puhdistustaktiikalla (*clearing*). Sillä saavutetut tulokset pyrittiin varmistamaan ns. alueen varmistus (*securing*)-taktiikalla. Puhdistusoperaatiossa pyrittiin tuhoamaan alueen aktiiviset sissiosastot. Varmistus-taktiikan sotilaallinen toiminta painottui puhdistetun alueen partiointiin.<sup>155</sup>

Yhdysvallat ei onnistunut Vietnamin sodan aikana murtamaan ilmapommituksilla Pohjois-Vietnamin johtajien ja kansan tahtoa jatkaa sotaa. Pääinvastoin pommitukset yhdistivät kansan ja sitä johtavan kommunistisen puolueen

<sup>154</sup> Ks. esim. Leskinen, Jari, emt., s. 128–129.

<sup>155</sup> Ks. emt., s. 128–129.

yhteistä vihollista vastaan. Pohjois-Vietnamin pommituksia vastustivat myös Yhdysvaltain ja sen liittolaismaiden kansalaiset ja kansalaisjärjestöt.<sup>156</sup>

Yhdysvallat neuvotteli sodan aikana useaan otteeseen vihollisensa Pohjois-Vietnamin kanssa. Vuoden 1972 massiiviset ilmapommitukset edesauttoivat Pohjois-Vietnamin taipumista uudelleen rauhanneuvotteluihin. Sopimus syntyikin alkuvuodesta 1973. Yhdysvaltain taistelujoukot vedettiin pois Vietnamista. Rauhasopimuksesta huolimatta Pohjois-Vietnam jatkoi toimintaansa Etelä-Vietnamia vastaan. Sopimus ei liioin estänyt Pohjois-Vietnamin hyökkäystä 1975 Etelä-Vietnamiin, joka kukistui nopeasti huhtikuussa.<sup>157</sup>

### **5.2.1 Yhdysvallat voitti taistelut, mutta hävisi sodan**

Ydinaseiden voima ja teknologia olivat työntäneet sotataidollisen ajattelun taka-alalle Yhdysvaltain asevoimissa niiden joutuessa Vietnamin sotaan. Joutuminen sissisotaan Indokiinassa ei ollut kuulunut Yhdysvaltain asevoimien uhkakuviin. Yhdysvaltain asevoimat eivät pystyneet tehokkaasti käyttämään hyväkseen aseteknistä ylivoimaansa kevyesti aseistettuja pienehköjä sissi-osastoja vastaan. Yhdysvallat pystyi kuitenkin menestyksellisesti torjumaan kaikki Pohjois-Vietnamin vakinaisten joukkojen yleishyökkäykset Etelä-Vietnamiin. Tavanomaisten joukkojen hyökkäysten torjunnassa amerikkalaiset pääsivät käyttämään suurta tulivoimaansa. Ensimmäisen kerran amerikkalaiset torjuivat pohjoisvietnamilaisten yleishyökkäyksen 1965 marraskuussa la Drangin laaksossa. Seuraava pohjoisvietnamilaisten suurhyökkäys ns. Tet-hyökkäys 1968 saavutti näyttävän alkumenestyksen. Amerikkalaisten vastaisku oli kuitenkin murskaava ja aiheutti pohjoisvietnamilaisille yli 100 000 miehen tappiot. Samaan lopputulokseen päättyi Pohjois-Vietnamin vuoden 1972 yleishyökkäys Etelä-Vietnamiin. Amerikkalaismenestyksestä huolimatta kaksi viimeksi mainittua taistelua vaikuttivat amerikkalaisten taistelutahoon sekä Vietnamissa että kotirintamalla heikentävästi.<sup>158</sup>

<sup>156</sup> Ks. emt., s. 44–46.

<sup>157</sup> Ks. emt., s. 119–121 ja 134.

<sup>158</sup> Ks. esim. Kolstela, Risto, Clausewitz ja Yhdysvaltain sotataito, Maanpuolustuskorkeakoulun (sota)historian laitoksen julkaisuja 3/1998, Saarijärvi 1998, s. 71–78.

Valtiotieteen tohtori Jari Leskinen toteaa Sotahistorian laitoksella 1997–98 laatimassaan tutkimuksessa amerikkalaislähteisiin tukeutuen, että Yhdysvallat hävisi Vietnamin sodan, vaikka sen asevoimat eivät hävinneetkään sodassa yhtään merkittävää taistelua. Vietnamin sota päättyi keväällä 1975, kun Pohjois-Vietnamin joukot valtasivat Etelä-Vietnamin. Tosin amerikkalaiset joukot olivat poistuneet Vietnamista jo maaliskuussa 1973. Vietnamin sota oli Yhdysvalloille traumaattinen kokemus, joka vaikuttaa maan asevoimissa ja amerikkalaisessa yhteiskunnassa vieläkin.

Amerikkalainen eversti Harry Summers on Yhdysvaltain strategiaa käsittelevissä kirjoissaan syyttänyt Yhdysvaltain poliittista johtoa asevoimiensa Vietnamin sodassa kokemasta nöyryytyksestä. Yhdysvalloilta puuttui Vietnamin sodassa selkeä sodan päämäärä. Sotaa ei oikeastaan haluttukaan voittaa. Yhdysvaltain poliittisen johdon sodan kuvaan ei ollut sisällytynyt sota Vietnamin sodassa, asevoimissakin sodan ja taistelukentän kuvaa oli hallinnut Eurooppa.

Vietnamin sodan aikana Yhdysvaltain asevoimien päätehtävänä oli valmistautua Länsi-Euroopan puolustamiseen Neuvostoliiton ja sen liittolaismaiden mahdollista hyökkäystä vastaan. Tuleva sota arvioitiin edelleenkin toisen maailmansodan kaltaiseksi. Taistelukentillä merkittävin osuus olisi massiivisella tulenkäytöllä ja joukkojen liikkeellä. Euroopan taistelukentillä Yhdysvaltain ja sen liittolaismaiden suurimpana ongelmana olisivat Neuvostoliiton johtaman Varsovan liiton joukkojen huomattava panssariyivoima. Yleisesti katsottiinkin, ettei Vietnamin sodasta ollut asevoimien päätehtävän kannalta paljon opittavaa. Vietnamin sodan jälkeen 1976 ilmestyneessä Yhdysvaltain maavoimien aktiivisen puolustuksen taisteluopissa viitattiin toisen maailmansodan kokemuksiin, mutta ei kertaakaan mainittu Vietnamin sotaa edes nimeltä. Toisen maailmansodan jälkeisistä sodista taisteluoppiin oli eniten vaikuttanut Israelin ja arabimaiden välinen jom kippur -sota.<sup>159</sup>

Vietnamiin 1965 lähetettyihin maavoimien yhtymiin kuului 1965 lentoyksiköitä. Esimerkiksi jalkaväkidivisioonassa oli lentopataljoona (*aviation battalion*), jossa oli kaksi lentokomppaniaa. Komppaniassa oli 18 tulenjohto-helikopteria (*observation helicopter*), 5 yleiskäyttöön tarkoitettua aseistettua helikopteria (*helicopter utility*) ja 9 kuljetushelikopteria (*helicopter utility – tactical*

<sup>159</sup> Ks. emt., s. 125–126.

transport). Armeijakunnalla oli oma lentokomppania (*corps aviation company*). Armeijakunnat saattoivat saada käyttöönsä erillisiä (*non divisional*) lentojoukkoja, joita olivat ilmakuljetusprikaati (*airborne brigade*), ilmavalvontakomppania (*aerial surveillance company*) ja ilmakuljetuskomppania (*airmobile company*).<sup>160</sup>

Vietnamissa helikopterit toimivat alkuvaiheessa lähinnä tulenjohto- ja kuljetustehtävissä. Mutta pian huomattiin niiden erinomaisuus myös jalkaväen tulitukena. Helikopterien määrä Vietnamissa kasvoi nopeasti; 1967 helikoptereita oli noin 1 500 ja 1970 jo yli 3 700. Tämän jälkeen joukkojen vähentämiseen liittyen myös helikopterien määrä laski.<sup>161</sup>

Helikoptereiden käyttö ilmatulitukeen yleistyi nopeasti. Ensimmäiset tulitukitehtäviin modifioidut helikopterit saapuivat Vietnamiin syyskuussa 1967. Kiinteän aseistuksen asentaminen helikopteriin ja sen suojan parantaminen vihollistulta vastaan johtivat uuden taisteluvälineen, taisteluhelikopterin kehittämiseen. Vietnamissa käytettiin 1972 helikoptereissa ensimmäistä kertaa panssarintorjuntaohjuksia.<sup>162</sup>

Divisioonien lentopataljoonat kokivat sodan aikana monta muutosta. Kokoonpanot saattoivat myös vaihdella divisioonittain niiden tehtävien ja toiminta-alueiden mukaan. Lentopataljoonien kokoonpanot vakinaistettiin sodan loppuvaiheessa käsittämään tulitukihelikopterikomppania (*assault helicopter company, AHC*), kuljetushelikopterikomppania (*assault support helicopter company, ASHC*), ja ilmarynnäkköosasto (*air cavalry troop*). Lentopataljoonalla oli tulituki-, tulenjohto-, ja sekä raskaita että keveitä kuljetushelikoptereita yhteensä yli 50 kappaletta.

Vietnamissa olleet erillisiet (*non divisional*) maavoimien lentoyksiköt koottiin 1966 samaan johtoon muodostamalla 1. Lentoprikaati (*1st Aviation Brigade*). Siitä muodostui pian yksi suurimmista amerikkalaisista yhtymistä Vietnamissa. Vuoden 1968 puolivälissä sillä oli käytössään yli 4 200 erilaista helikopteria ja prikaatin vahvuuskin oli yli 25 000 henkilöä.<sup>163</sup>

<sup>160</sup> Ks. esim. Peltonen, Martti, Korean ja Vietnamin sotien vaikutukset ilma-aseen käyttöajatukseen ja käyttöön Yhdysvaltojen maavoimien sotatoimissa. Maanpuolustuskorkeakoulun (sota)historian laitoksen julkaisuja 1/1996, Saarijärvi 1996, s. 53.

<sup>161</sup> Ks. emt., s. 57.

<sup>162</sup> Ks. esim. Leskinen, Jari, emt., s. 141.

<sup>163</sup> Ks. esim. Peltonen, Martti, emt., s. 54.

Vietnamin sodan aikana helikopterijoukoista kehittyi käytännössä uusi aselaji maavoimiin. Helikoptereita käytettiin tiedusteluun, johtamiseen, kuljetuksiin, panssarintorjuntaan ja jalkaväen tulitukeen. Vietnamin helikopterit osallistuivat periaatteessa kaikkiin vähintään pataljoonatasoisiin taistelu-tehtäviin. Käytännössä jopa jalkaväkiryhmällä oli tietyissä tilanteissa oikeus pyytää helikoptereiden suoraa tulitukea. Helikopterit saapuivat yleensä taistelu-alueelle 20–25 minuutin kuluttua tulitukipyynnöstä.<sup>164</sup>

## Lähteet

Clancy, Tom, *Into the Storm. A Study in Command* Tom Clancy with General Fred Franks, Jr. (Ret.) This edition published 2000 by Sidgwick & Jackson (First published 1997 by G. P. Putnam's Sons).

Kolstela, Risto, Clausewitz ja Yhdysvaltain sotataito, Maanpuolustuskorkeakoulun (sota)historian laitoksen julkaisuja 3/1998, Saarijärvi 1998.

Miller, David, *The Cold War. A Military History*, Published by Pimlico 2001, (First published in Great Britain by John Murray 1998).

Peltonen, Martti, Korean ja Vietnamin sotien vaikutukset ilma-aseen käyttöajatukseen ja käyttöön Yhdysvaltojen maavoimien sotatoimissa. Maanpuolustuskorkeakoulun (sota)historian laitoksen julkaisuja 1/1996, Saarijärvi 1996.

Summers, Harry G. Jr., *On Strategy. A Critical Analysis of the Vietnam War*, Presidio Press 1982.

Weigley, Russel F., *The American Way of War, A History of United States Military Strategy and Policy*, Indiana University Press paperback edition published 1977 by arrangement with Macmillan Publishing Co., Inc.

Visuri, Pekka, *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan. Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985*, Keuruu 1989.

---

<sup>164</sup> Ks. emt., s. 58–59.

## 6. Neuvostoasevoimat Afganistanin sodassa

Vuonna 1978 valtaan nousseen Afganistanin sosialistisen hallituksen kykenemättömyys vakiinnuttaa valtansa ja kukistaa maahan syntynyt islamilainen vastarintaliike johti Neuvostoliiton sotilaalliseen väliintuloon joulukuussa 1979. Alun perin lyhyeksi suunniteltu operaatio pitkittyi yli yhdeksän vuoden mittaiseksi ja päättyi neuvostojoukkojen lopulliseen vetäytymiseen vasta vuoden 1989 alussa.

Joukot kohtasivat Afganistanissa vihollisen, joka turvautui sissisotaan ja poikkesi siten täysin siitä, mitä vastaan neuvostoarmeija oli organisoitu ja koulutettu taistelemaan. Eurooppalaisiin oloihin kehitetty taktiikka ja operaatiotaito soveltuivat vuoristoiseen ja vaikeakulkuiseen maahan erittäin huonosti. Poliittisen johdon antamat päämäärät asettivat nekin omat rajoituksensa. Toisin kuin mahdollisessa suursodassa Afganistanissa ei pyritty nopeaan voittoon mihin hintaan hyvänsä, vaan konflikti haluttiin pitää luonteeltaan rajoitettuna.

### 6.1 Voimannäyttö eskaloitui taistelutehtäväksi

Neuvostoliiton yleisesikunta suhtautui alun perin kielteisesti invaasion toteuttamiseen, koska sen pelättiin entisestään pahentavan sisällissotaan ajautuneen maan kriisiä. Ammattisotilaiden käsityksille ei kuitenkaan annettu arvoa poliittisen johdon piirissä, jonka suppea ydinjoukko teki päätöksen joukkojen lähettämisestä.<sup>165</sup>

Poliittinen johto varautui alun perin paljolti vain voimannäytön luonteiseen operaatioon. Sen oli siis tarkoitus muistuttaa paljolti toimintaa Unkarissa vuonna 1956 ja Tšekkoslovakiassa vuonna 1968, joissa maissa toiminta oli johtanut nopeasti haluttuun päämäärään. Divisioonia ei ollut nytkään määrä lähettää

<sup>165</sup> Tarkastelussa käytetyt lähteet ilmenevät sen lopussa olevasta luettelosta. Lähteisiin viitataan tekstissä tarkemmin vain eräiden keskeisten yksityiskohtien osalta.



käymään sotaa, vaan niitä tuli käyttää ensisijaisesti valvontatehtäviin ja vapauttamaan Afganistanin oman armeijan joukkoja taistelemaan sisseejä vastaan. Suunnitelmiin kuului perustaa tärkeimpiin kohteisiin ja tärkeimpien liikennereittien varrelle varuskuntia, tukea afgaanijoukkojen huoltoa ja tarvittaessa antaa niille tulitukea raskailla aseilla ja ilmavoimilla. Vastarintaliikkeen kukistamista ei pidetty vaikeana tehtävänä, ja joukot uskottiin voitavan vetää takaisin kotimaahan muutaman kuukauden kuluttua. Tästä lähtökohdasta oli ymmärrettävää, että mitään pitemmälle meneviä operatiivisia suunnitelmia tai taistelusuunnitelmia ei laadittu. Joukkojen huollossa ei myöskään varauduttu pitempiaikaiseen maassaoloon.

Myöhempi kehitys muutti helpoksi uskotun tukitehtävän pian taistelu-tehtäväksi, sillä Afganistanin armeija osoittautui kykenemättömäksi hoitamaan sille kaavailtua osuutta. Sen taistelutahto osoittautui heikoksi, sen joukko-osastoissa esiintyi laajaa kurittomuutta ja pahimmillaan jopa joukko-osastoittain tapahtuneita siirtymisiä vastarintaliikkeen riveihin. Hajaannuksen laajuutta osoittaa se, että armeijan vahvuus supistui läntisen arvioiden mukaan sotaa edeltäneestä noin 80 000–90 000:sta vain noin 33 000:een vuoden 1980 aikana.<sup>166</sup> Päävastuu sotatoimista siirtyi neuvostojoukoille, jotka eivät olleet niihin valmistautuneet.

Sodan ensimmäinen vaihe, joukkojen tunkeutuminen maahan, sujui alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti. Sitä oli pohjustettu kasvattamalla maassa jo entuudestaan olevien ”sotilasneuvonantajien” määrää ja varmistamalla se, että tietyt strategisesti tärkeät keskuksat ja tukikohdat olisivat lujasti neuvostoliittolaisten kontrollissa siinä vaiheessa, kun operaatio alkaisi. Kaikkein tärkein kohde oli pääkaupunki Kabul, jonne lähetettiin joulukuun 1979 puoli-väliin mennessä useampana osastona kaikkiaan noin 3 000 miestä. Joukkojen siirrot jatkuivat tämänkin jälkeen. Kabulin pohjoispuolella oleva Bagramin lentotukikohta oli varmistettu jo heinäkuussa. Valmisteluvaiheen etujoukot koostuivat suurelta osalta maahanlaskujoukkojen osista.

Myös maavoimien invaasion edellytyksiä oli ryhdytty luomaan jo aikaisemmin syksyllä. Tehtävään sittemmin määrättyjen joukkojen liikekannallepa-

<sup>166</sup> Baumann 1993, s. 166, McMichael 1991, s. 1, O’Ballance 1993, s. 99.

no oli aloitettu asteittain syyskuusta lähtien. Niiden ytimen muodostivat Turkestanin ja Keski-Aasian sotilaspiireistä kootut moottoroidut jalkaväkidivisioonat, jotka saatettiin täyteen vahvuuteen osittaisella liikekannallepanolla. Turkestanin sotilaspiiri sai tehtäväkseen asettaa joukoille – ne tunnettiin jatkossa nimellä 40. armeija – komentajan ja esikunnan. Maaoperaation tarkempi suunnittelu suoritettiin joulukuussa 1979 hyvin tiukan aikataulun puitteissa.

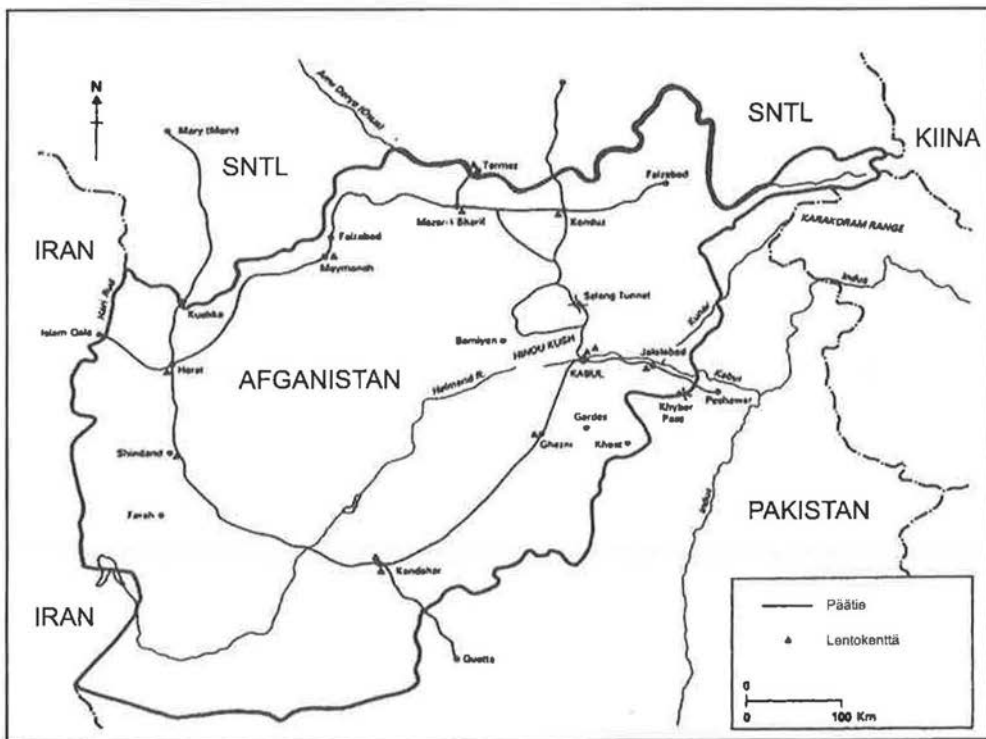
Varsinainen invaasio alkoi joulukuun 25. päivänä maajoukkojen, maahanlaskujoukkojen ja erikoisjoukkojen yhteisoperaationa. Kabulin ja Bagramin lentokentille ryhdyttiin siirtämään lisää joukkoja ja kalustoa ilmaitse. Kuljetuskoneilla siirretyt maahanlaskujoukot ottivat haltuunsa myös muita tärkeitä lentotukikohtia eri puolilla maata. Erikoisjoukot katkaisivat Kabulin hallinnon viestiyhteydet ulkomaailmaan, valtasivat presidentinpalatsin ja suorittivat muita täsmätehtäviä. Neuvostoliiton epäsuosioon joutunut Afganistanin presidentti surmattiin valtausiskun yhteydessä. Näin tehtiin tilaa sopivammalle miehelle, joka asetettiin tehtävään pian tämän jälkeen.

Maajoukot tunkeutuivat Afganistaniin kahdesta suunnasta käyttäen hyväkseen maan keskiosan laajan vuoristoalueen ympärillä kulkevaa kehätietä. Kaksi moottoroitua jalkaväkidivisioonaa ylitti rajan Termezissä ja eteni sieltä kohti Kabulia ja edelleen etelään kohti Kandaharia. Toiset kaksi divisioonaa etenivät vuoriston länsipuolitse reittiä Kushka–Herat–Shindand ja sieltä etelään. Reitin varrella oleviin keskuksiin perustettiin varuskuntia suunnitelmien mukaisesti. Kaiken kaikkiaan ”strateginen isku” sujui nopeasti ja joukot kohtasivat vain hajanaista vastarintaa.<sup>167</sup>

Tämän jälkeen neuvostojoukkojen toiminta oli luonteeltaan passiivista ja defensiivistä. Joukot valvoivat kaikkia tärkeitä kaupunkeja, lentokenttiä, pääteitä, energiantuotantolaitoksia ja muita keskeisiä kohteita. Vastarintaliikkeen aktiivisuus oli sekin aluksi vähäistä, mutta alkoi lisääntyä vähitellen vuoden vaihteen 1979–1980 jälkeen. Pääteillä liikkuvia autokolonnia ryhdyttiin tulittamaan ja myös pienempiä neuvostovaruskuntia vastaan hyökkäiltiin. Afganistanin armeija ei kyennyt lopettamaan iskuja, ja neuvostojoukot saivat Mosko-

---

<sup>167</sup> Neuvostoarmeijan kokonaistappioiksi Afganistanissa vuonna 1979 on ilmoitettu vain 156 miestä – näistä 86 kuolleina. Allan – Kläy 1999, s. 615.



Kuva 4. Afganistan

vasta määräyksen tuhota itse vastarintaliikkeen tärkeimmät ryhmittymät. Sota siirtyi tämän myötä kokonaan uuteen vaiheeseen keväällä 1980.<sup>168</sup>

Vastarintaliikkeen taistelijoiden, *mujahedinien*, lukumäärästä ei ollut tuolloin tarkkaa tietoa ja se on jäänyt epätarkaksi myös sodan jälkeen tehdyissä tutkimuksissa. Vakinaisesti rivissä olleiden lukumäärästä on esitetty arvioita, jotka vaihtelevat 20 000:sta 120 000:een. Ajoittain toimintaan osallistuneet mukaan luettuna sisseyä oli mahdollisesti jopa noin 250 000.<sup>169</sup>

<sup>168</sup> Neuvostolähteen mukaan Afganistanissa oli tammikuussa 1980 joukkoja kaikkiaan 4 divisioonaa, 5 erillistä prikaatia, 4 erillistä rykmenttiä, 4 taistelulentorykmenttiä, 3 helikopterirykmenttiä sekä tuki- ja huoltomuodostelmia. Grif sekretisti snjat 1993, s. 400. Kesään 1980 mennessä maahan kerrotaan lähetetyn seitsemän eri moottoroidun jalkaväkidivisioonan osia ja mahdollisesti neljä maahanlaskurykmenttiä. McMichael 1991, s. 12. Tietojen oikeellisuutta ei ole voitu varmistaa alkuperäislähteisiin perustuvan tutkimuksen puuttuessa.

<sup>169</sup> Baumann 1993, s. 169. Cordesman – Wagner 1991, s. 108.

Sissijohtajien keskuudessa lieenee kuitenkin ymmärretty jo alusta lähtien, että voimat eivät riittäisi neuvostojoukkojen suoranaiseen lyömiseen. Niinpä tavoitteeksi vakiintui vaikeuttaa ja lamauttaa maahantunkeutujien toimintaa mahdollisimman paljon ja tällä tavalla pakottaa ne ennen pitkää vetäytymään pois.

Neuvostojoukkojen johto ymmärsi puolestaan hyvin sen, että koko Afganistania – pinta-alaltaan melkein kaksi kertaa Suomen kokoista maata – oli mahdotonta valvoa kattavasti käytettävissä olevilla joukoilla. Afganistanin maantiede ja harva tieverkosto tekivät tilanteen tässä suhteessa erityisen ongelmalliseksi. Kolme neljäsosaa Afganistanista on vuoristoa ja melkein puolet pinta-alasta on yli 2 000 metrin korkeudessa.

Neuvostoliitto valitsi näissä oloissa strategian, jossa keskityttiin viiteen päätavoitteeseen. Niistä vain osa oli luonteeltaan puhtaasti sotilaallisia.

1. Oli pidettävä hallussa eri avainkohteet ja varmistettava joukkojen huolto
2. Oli käytävä sotaa sisseejä vastaan eri puolilla maata
3. Oli yritettävä sulkea Pakistanin vastainen raja, jotta sisseejä ja aseita ei pääsisi maahan sen yli
4. Oli kehitettävä Afganistanin hallinnollista infrastruktuuria ja rakennettava uudelleen maan omia asevoimia
5. Oli lisättävä Kabulín hallituksen kansansuosiota erilaisilla kampanjoilla

Alkuvaihetta seuranneiden uudelleenjärjestelyiden (1980) jälkeen 40. armeijan rungoksi vakiintui voimaryhmä, joka käsitti kolme moottoroitua jalkaväkidivisioonaa, kaksi moottoroitua jalkaväkiprikaatia, kaksi erillistä moottoroitua jalkaväkirykmenttiä, yhden maahanlaskudivisioonan ja yhden ilmarynnäkköprikaatin. Tähän peruskokoonpanoon lisättiin muita joukkoja, joiden määrä vaihteli sodan kestäessä. Erikoisjoukot oli sodan alkuvaiheen jälkeen vedetty takaisin Neuvostoliittoon, mutta sodan pitkittyessä niitä ryhdyttiin palauttamaan takaisin, kun osoittautui, että asevelvollisista muodostetut yksiköt soveltuvivat usein huonosti vaikeissa oloissa suoritettaviin vastasissioperaatioihin.

Neuvostojoukkojen kokonaisvahvuuden on arvioitu nousseen vuoden 1980 noin 80 000:sta noin 110 000–120 000:een ja pysyneen tällä tasolla vuonna 1988 alkaneeseen asteittaiseen vetäytymiseen saakka. Erilaisten eliitti-

joukkojen (maahanlaskujoukot, ilmarynnäkköjoukot, erikoisjoukot) osuus on arvioitu enimmillään noin 18 000–23 000 mieheksi.<sup>170</sup>

Voiman lisänä olivat Kabulin hallinnolle uskolliset Afganistanin armeijan osat, jotka alistettiin 40. armeijalle. Niitä pidettiin sodan ensi vuosina vielä siinä määrin epäluotettavina, että niitä ei käytetty itsenäisiin operaatioihin, vaan ainoastaan yhteistyössä neuvostojoukkojen kanssa. Afganistanin armeijaa kuitenkin rakennettiin määrätietoisesti uudelleen ja sen vahvuutta onnistuttiin kohottamaan niin, että sen on arvioitu olleen vuonna 1985 noin 43 000 ja neuvostojoukkojen vetäytymisen jälkeen vuonna 1989 jopa noin 130 000 miestä. Eri lähteissä esitetyt lukumäärät poikkeavat toisistaan paljonkin. Armeijan tukena oli sisäasiainministeriön ja turvallisuusministeriön alaisia voimia, joiden yhteinen vahvuus oli noin 180 000 miestä. Ensimmäisen itsenäisen operaationsa afgaanijoukot suorittivat tiettävästi vuonna 1982.<sup>171</sup>

Miehitysarmeijan esikunta sijoitettiin Kabuliin. Maa jaettiin useampaan sotilaalliseen vyöhykkeeseen ja joukot sijoitettiin kiinteisiin varuskuntiin näille vyöhykkeille. Ryhmituksen selvä painopiste oli Kabulissa ja sen ympäristössä, Pakistanin rajan suunnassa ja strategisen kehätien varrella olevissa tärkeimmissä keskuksissa. Erityistä huomiota kiinnitettiin Kabulista Neuvostoliiton rajalle johtavaan tieosuuteen. Kullakin vyöhykkeellä oli käytettävissä yhtymätason esikunta toiminnan koordinoitua varten.

Maavoimien tukena oli alusta lähtien ilmakomponentti, jonka Afganistanin maaperältä toimineiden osien vahvuuden on arvioitu olleen enimmillään ainakin noin 260 lentokonetta ja noin 330 helikopteria. Neuvostoliiton puolella oleviin tukikohtiin sijoitettuja ilmavoimia voitiin käyttää niiden tukena tarpeen mukaan. Afganistanin omat ilmavoimat – niihin kuului sekä lentokoneita (noin 300) että helikoptereita (ainakin noin 150) – oli maavoimien tavoin alistettu 40. armeijalle.<sup>172</sup>

<sup>170</sup> McMichael 1991, s. 13. Baumann 1993, s. 149. Cordesman – Wagner 1991, s. 132, 137. Vetäytymisen alkaessa Afganistanissa ilmoitetaan olleen 110 000 miestä ja kalustoa mm. noin 700 taistelupanssarivaunua, noin 1 600 rynnäköpanssarivaunua ja noin 2 900 panssaroitua miehistönkuljetusajoneuvoa. Allan – Kläy 1999, s. 403.

<sup>171</sup> Vuoden 1989 luku uusimman tutkimuksen mukaan, ks. Allan – Kläy 1999, s. 417, 451. Muilta osin O’Ballance 1993, s. 125. Baumann 1993, s. 169. Cordesman – Wagner 1991, s. 14. McMichael 1991, s. 45.

<sup>172</sup> Lukumääristä Baumann 1993, s. 153, Cordesman – Wagner 1991, s. 180, 193. Ennen vetäytymisen alkamista Neuvostoliitolla ilmoitetaan olleen Afganistanissa 326 helikopteria ja 160 taistelu- tai kuljetuslentokonetta. Allan – Kläy 1999, s. 403. Täysin luotettavia lukuja ei ole ollut käytettävissä.

### 6.1.1 Avainkohteiden ja huoltokuljetusten suojaaminen

Kaikkien muiden sodalle asetettujen tavoitteiden saavuttaminen edellytti laajoja puolustuksellisia järjestelyjä. Toimittiin vihamielisessä ympäristössä, jossa neuvostojoukkojen varuskunnat ja tukikohdat, hallinnolliset keskuksat ja muut sodankäynnille ja Kabulin hallinnolle tärkeät kohteet oli suojattava sissien iskuilta.

Pelkästään huoltokuljetusten turvaaminen oli mittava tehtävä, sillä neuvostojoukot olivat huollon osalta täysin riippuvaisia kotimaasta tulevasta täydennyksestä. Maantiet ja tiekuljetukset olivat koko järjestelmän selkäranka, sillä Afganistanissa ei ollut lainkaan rautateitä ja ilmakuljetuksilla voitiin kattaa vain pieni osa tarpeesta. Peräti 85 prosenttia kaikista joukkojen tarvitsemista huoltotarvikkeista täytyi tuoda kuorma-autoilla<sup>173</sup>, ja vuoristoteillä hitaasti liikkuvat autokolonnat olivat otollisia sissi-iskujen kohteita. "Tiesodasta" muodostui nopeasti yksi vastarintaliikkeen toiminnan keskeinen painopiste.

*Suojattavista kohteista* ehdottomasti tärkein oli pääkaupunki Kabul. Se oli myös sissien keskeinen kohde, jonne solutettiin taistelijoita tekemään iskuja hallinnollisiin ja sotilaallisiin kohteisiin ja jota tulitettiin ulkopuolelta kraanainheittimillä, raketeilla ja muilla raskaammilla aseilla. Kabulin puolustusjärjestelyissä näkyivät myös pisimmälle kehitettyinä ne periaatteet, joita asutuskusten suojauksessa noudatettiin.

Miehitysjoukot muodostivat kaupungin ympärille laajan puolustusvyöhykkeen, jolla oli syvyyttä enimmillään noin 30 kilometriä. Tälle vyöhykkeelle sijoitettiin kolme peräkkäistä puolustuskehää ja sodan loppuvaiheessa aloitettiin vielä neljännen kehän rakennustyöt. Järjestelmään kuului tarkastuspisteitä, vartioasemia, asepesäkkeitä, bunkkereita, taisteluhautoja, panssariajoneuvojen asemia, tukikohtia ja erilaisia esteitä. Puolustusvyöhykkeen ulkopuolella oli laajoja miinakenttiä, ja lähialueella suoritettiin jatkuvaa helikopteripartiointia. Itse kaupungissa oli paljon erillisiä vartioasemia ja eri puolille sijoitettuja valmiusyksiköitä. Tärkeimpiä hallintorakennuksia vartioitiin jatkuvasti.

<sup>173</sup> Allan – Kläy 1999, s. 534.



Vastaavia järjestelyjä oli muissakin kaupungeissa. Esimerkiksi Pakistan rajan läheisyydessä oleva strategisesti tärkeä Jalalabad oli Kabulín tavoin kolmen puolustuskehän ympäröimä.

Pääkaupunki ja tärkeimmät alueelliset keskuksset olivat myös neuvostovaruskuntien keskeisiä sijoituspaikkoja. Silloin kun varuskunta sijoitettiin muualle, se suojattiin vastaavalla tavalla. Se muodosti laajan tukikohdan, joka pystyi puolustautumaan kaikkiin suuntiin. Sen ympärillä oli suojavyöhyke, miinakenttiä ja puolustuksen tukena panssarivaunuja, tykistöä ja muuta raskasta aseistusta. Saman siilipuolustustaktiikan mukaisesti suojattiin ne sadat erilliset vartioasemat ja valvontatukikohdat, joita sijoitettiin eri puolille maata varsinaisten varuskuntien ulkopuolella.

Alueellisten kohteiden suojauksessa neuvostojoukot onnistuivat alusta lähtien suhteellisen hyvin. Järjestelyissä voitiin mukailla paljolti samaa puolustusoppia, jonka mukaisesti johtajat ja joukot oli jo entuudestaan koulutettu. Sissit onnistuivat valtaamaan pienempiä tukikohtia ja erillisiä vartioasemia, mutta heidän hyökkäyksensä suurempia varuskuntia ja kaupunkeja vastaan epäonnistuivat säännöllisesti. Neuvostojoukkojen suuri tulivoima oli tällaisissa tapauksissa se ratkaiseva etu, joka käänsi taistelun puolustajan voitoksi. Yksittäisten sissien ja pienten ryhmien soluttautumista suurempiin keskuksiin oli sen sijaan vaikeampi estää. Se ei onnistunut edes Kabulissa mittavista varotoimista huolimatta.

*Tieverkoston valvontaa ja kuljetusten suojausta* vaikeuttivat maasto, pitkät etäisyydet ja erilaisten saattueiden ja kolonnien suuri määrä. Sissit tekivät tuliylläköitä saattueita vastaan, miinoittivat teitä ja estivät liikennöintiä eri tavoin, kuten räjäyttämällä siltoja ja sortamalla kallioseiniä teiden tukkeeksi. Huoltokolonnien matka Neuvostoliiton rajalta vuoriston läpi Kabuliin – yli 400 kilometriä – kesti normaalioloissakin useita vuorokausia, sillä öisin ei turvallisuussyistä liikennöity lainkaan. Sissien ollessa aktiivisia matkaan saattoi kuluakin aikaa kaksikin viikkoa.<sup>174</sup>

Päätiestö pyrittiin varmistamaan systemaattisesti luomalla sen varrelle pysyvä vartiopaikkojen ja vartiotukikohtien verkosto. Tiestö jaettiin varmistusosuuksiin siten, että esimerkiksi pataljoonan vahvuinen joukko vastasi yleensä

<sup>174</sup> Cordesman – Wagner 1991, s. 106. McMichael 1991, s. 56.



sä, tehtävän vaikeuden mukaan, noin 40–150 kilometrin osuudesta. Vartiotuki-kohtia voitiin vielä vahvistaa tykistöllä ja panssarivaunuilla, joiden tulituki oli tarpeen mukaan nopeasti käytettävissä. Päämääränä oli saada kaikki suojattavat tiet jatkuvan tarkkailun piiriin. Erityistä huomiota kiinnitettiin vuoristoa kiertävään strategiseen kehätiehen, joka oli tärkein yhteysväylä ja kuljetusreitti.

Ajoneuvokolonniin suojausta oli mahdollista parantaa edelleen liittämällä niihin suojausosasto, joka koostui yleensä moottoroidusta jalkaväestä. Tien turvallisuus voitiin myös varmistaa erillisellä etuosastolla ja miinanetsintä-osastolla tai muilla pioneerivahvennuksilla.

Varsin pian ryhdyttiin käyttämään myös helikopteripartiointia tielinjoilla ja taisteluhelikoptereita saattueiden suojana. Helikoptereilla voitiin myös siirtää jalkaväkiryhmiä kolonnan edellä, ryhmittää niitä reitin varrella oleviin hallitseviin maastonkohtiin ja pyrkiä näin ehkäisemään sissien tuliylläköitä.

Saattueet kärsivät varoimista huolimatta tappioita lähes päivittäin, mutta eivät niin suuria, että ne olisivat vaikuttaneet oleellisesti neuvostojoukkojen huoltotilanteeseen. Kokonaisuudessaan kuljetusten suojaamisen voi siten katsoa onnistuneen ainakin tyydyttävästi.

Suurempi ongelma – ja vastarintaliikkeen suurempi saavutus – oli se, että erilaiset valvonta-, suojaus- ja vartiointitehtävät sitoivat jatkuvasti pääosan neuvostojoukoista ja estivät käyttämästä niitä aktiiviseen sotaan sissejä vastaan.<sup>175</sup>

## 6.1.2 Sotatoimet sissejä vastaan

Afganistanin laajuus, vaikeat maasto-olot ja vastarintaliikkeen omaksuma hajautetun toiminnan periaate tekivät sissienvastaisesta taistelusta erittäin vaikean tehtävän. Sodassa ei ollut rintamalinjoja, vaan se oli samaan aikaan kaikkialla ja ei missään. Neuvostojoukoilla ei ollut käyttökelpoista vastasissisodankäynnin doktriinia, ja maavoimien tavanomaiset taisteluopit soveltuivat sotaan huonosti. Mekanisoitujen joukkojen käyttö osoittautui maan keski- ja itäosan laajalla vuoristoseudulla hankalaksi ja usein suorastaan mahdotto-

<sup>175</sup> Esimerkiksi vuonna 1986 vain 44 prosenttia joukoista voitiin käyttää taistelutehtäviin. 40. armeijaan kuuluneista kaikkiaan 55 pataljoonasta 32 oli sidottu erilaisiin valvonta- ja suojaustoimiin. Allan – Kläy 1999, s. 468.

maksi. Joukkojen mukanaan tuomasta kalustosta, esimerkiksi suuresta panssarivaunumäärästä, saattoi olla pahimmillaan enemmän haittaa kuin hyötyä. Vastarintaliikkeen tuhoaminen olisi edellyttänyt kattavaa ja toteuttamiskelpoista operaatiosuunnitelmaa, mutta sellaista ei kyetty saamaan aikaan missään vaiheessa.

Yleisen neuvostodoktriinin mukaan sodassa piti pyrkiä nopeaan ratkaisuun häikäilemättömällä hyökkäystoiminnalla. Vastustajaa oli ahdistettava taukoamatta, kunnes se saataisiin lyödyksi ja tuhotuksi. Afganistanissa näitä periaatteita ei noudatettu. Neuvostojoukkojen offensiivinen toiminta oli hajanaista ja paljolti sissien aktiivisuuteen reagoivaa. Vihollista ei ahdistettu tauotta, vaan taistelutoiminnassa oli pitkiäkin hiljaisia jaksoja. Suuria alueellisia hyökkäysoperaatioita oli käynnissä vain yksi kerrallaan ja eräiden sissiryhmien kanssa solmittiin jopa paikallisia tulitaukoja. Ne antoivat sisseille mahdollisuuden täydentää joukkojaan ja suunnitella rauhassa toimintaansa. Vastarintaliikettä edesauttoi oleellisesti se, että peräti noin 80 prosenttia maasta oli käytännössä sen tukialuetta. Tämä helpotti huoltoa, ja muun väestön joukkoon sulautumalla oli helppo kadota takaa-ajajien ulottumattomiin.

Omien tappioiden rajoittaminen oli neuvostojohdolle tärkeämpää kuin nopean voiton tavoittelu. Taistelutoiminnan määrä haluttiin tästä syystä pitää koko ajan suhteellisen matalalla tasolla. Joukot muodostivat periaatteessa armeijan, mutta yhtään varsinaista armeijatason hyökkäysoperaatiota ei toteutettu. Perinteisellä neuvostoliittolaisella käsitteistöllä arvioituna Afganistanin sotaa käytiin ensi vaiheen "strategisen iskun" jälkeen lähinnä taktisella tasolla. Tappioiden minimointia korostettiin entisestään 1980-luvun puolivälin jälkeen, kun Mihail Gorbatšov oli tullut Neuvostoliiton johtoon ja Kremlissä alkoi kypsyä ajatus joukkojen vetämisestä kokonaan pois maasta.

Neuvostojoukkojen keskeiset edut sisseihin verrattuna olivat tulyilivoima, ilmanherrsuus ja ilmaliikkuvuus. Oli johdonmukaista, että niitä yritettiin hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti. Tulyilivoimaa sissit eivät luonnollisestikaan kenneet missään vaiheessa kiistämään, ja tehokkaampaan ilmatorjuntaan he pystyivät vasta vuodesta 1986 lähtien, kun vastarintaliikkeelle oli toimitettu lännestä amerikkalaisvalmisteisia *Stinger*-olkapääohjuksia. Ne pakottivat muuttamaan ilmataktiikkaa varovaisemmaksi ja nostamaan lento-

korkeuksia.<sup>176</sup> Maajoukoille taisteluissa annettua ilmatukea oli korvattava entistä enemmän epäsuoralla tulella.

Sodankäynnin laajimmaksi perusmuodoksi vakiintuivat erilliset *alueelliset hyökkäysoperaatiot*, joilla pyrittiin puhdistamaan suurten ja aktiivisten sissiryhmittymien tukeutumisalueita. Tyypillisiä olivat vuoristossa olevat laajat laaksot. Ensimmäinen tällainen offensiivi suoritettiin keväällä 1980 ja sen jälkeen niitä jatkettiin usean vuoden ajan, kaikkien aktiivisimmin 1980-luvun puolivälissä. Kiivaimmat taistelut käytiin Kabulin pohjoispuolella olevassa Panshirin laaksossa, jonne tehtiin vuoteen 1984 mennessä kaikkiaan seitsemän suurempaa hyökkäystä.

Aluepuhdistuksiin otti enimmillään osaa noin 20 000 miehen vahvuinen voimaryhmä.<sup>177</sup> Koko sodan todennäköisesti laajimpaan operaatioon, Khostin kaupungin ja varuskunnan pitkään jatkuneen saarron murtamiseen vuoden 1987 lopulla, osallistui 24 000 miestä.<sup>178</sup> Yleensä kysymys oli tätä suppeammista joukoista. Ne koottiin tavallisesti pienempinä osina eri varuskunnista ja palautettiin takaisin sen jälkeen kun tehtävä oli suoritettu. Näin ei vaarannettu varuskuntien turvallisuutta ja yritettiin vaikeuttaa sissien tiedustelua. Neuvostojoukkojen ohella kokoonpanoon kuului säännönmukaisesti myös Afganistanin armeijan osia.

Sodan alkuvaiheessa joukot sovelsivat sitä hyökkäystaktiikkaa, joka oli niille entuudestaan tuttua. Operaatio alkoi tavallisesti ilmapommituksilla ja tykistövalmistelulla. Sen jälkeen lähtivät liikkeelle mekanisoidut muodostelmat, joille annettiin koko ajan voimakasta tulitukea. Maasto pakotti ne etenemään enimmäkseen teitä pitkin – pahimmillaan laaksoon saattoi johtaa vain yksi käyttökelpoinen tie – ja liikkeen hitauden takia oli yleensä mahdotonta saavuttaa minkäänlaista yllätysetua. Hyökkääjän onnistui silti yleensä saada tavoiteltu alue haltuunsa, sillä sissit kartoivat rintamataistelua. He vaikeuttivat etenemistä miinoitteilla ja muilla esteillä, tekivät nopeita väijytysiskuja kapeikoissa tai muissa sopivissa paikoissa ja vetäytyivät ylivoimaisen vastustajan

<sup>176</sup> Ilmavoimien konetappioista on esitetty kirjallisuudessa vaihtelevia arvioita. Venäläisen vuonna 1993 ilmestyneen tilastojulkaisun mukaan menetykset olivat kaikkiaan 333 helikopteria ja 118 lentokonetta. Tähän sisältynevät myös muut kuin sissien ilmatorjunnan aiheuttamat tappiot. Grif sekretnosti snjat 1993, s. 406.

<sup>177</sup> Cordesman – Wagner 1991, s. 117.

<sup>178</sup> McMichael 1991, s. 62.

tieltä pienten sivulaaksojen tai vuorten suojaan. Raskaiden aseiden keskitetty tuli osoittautui varsin tehottomaksi, sillä sissit pysyttelivät koko ajan hajaryhmityksessä.

Näillä näennäisesti voitollisilla taisteluilla oli vaikea saavuttaa kestäviä tuloksia, sillä hyökkäysjoukkoja ei voitu jättää vallatuille alueille pitemmäksi aikaa. Päävoimien vetäydyttyä alueen varmistukseksi jätettiin vain erillisiä vartoasemia, joiden miehityksestä vastasivat tavallisesti afgaanijoukot. Tilanteen rauhoituttua sissit palasivat takaisin ja onnistuivat yleensä kukistamaan tällaiset asemat nopeasti. Näin oltiin jälleen hyökkäystä edeltäneessä asetelmassa.

Myöhemmässä vaiheessa hyökkäystaktiikkaa kehitettiin kokemusten perusteella. Laakso-operaatiossa tehtiin sen laidoille maahanlaskuja helikopterikuljetteisilla joukoilla ja otettiin haltuun tärkeitä maastokohtia jo ennen päävoimien hyökkäystä. Näin pyrittiin sitomaan sissit taisteluun, estämään vetäytymisen hyökkäysalueelta ja luomaan edellytykset heidän tuhoamiselleen maitse etenevän pääjoukon voimin. Tämäkin menetelmä toimi käytännössä vajavaisesti, sillä laajoja taistelualueita ei kyetty eristämään pitävästi. Maastoon jäi pakoteitä, joiden kautta hyvän paikallistuntemuksen omaavat sissit pystyivät vetäytymään uhkaavasta saarrosta.

Alueellisia operaatioita täydentämään ja korvaamaan tarvittiin toisenlaisia metodeja ja tarkemmin kohdennettuja iskuja. Tässä tarkoituksessa Neuvostoliittoon kutsuttiin jo vuonna 1980 Vietnamista sissisodan asiantuntijoita opastamaan *vastasissitaktiikan* kehittämisessä. Vietnamilaiset suosittelivat pienten erikoisyksiköiden käyttöä, mutta heidän ajatuksensa sai vastakaikua vasta myöhemmin.

Aluksi vastasissitoiminnassa yritettiin soveltaa tavallista jalkaväkitaktiikkaa ja tulokset olivat yhtä epätydyttäviä kuin laajoissa operaatioissakin. Jalkaväen suora hyökkäys paikannettuja sissitukikohtia vastaan johti sissien irtautumiseen ja vetäytymiseen pois hyökkäävän joukon edestä. Sissien tuhoaminen edellytti saarrostaamista, mikä oli jalkaväelle vuoristossa usein hyvin vaikeaa – etenkin silloin kun vastapuoli oli jo etukäteen varautunut tähän. Saarrostaamiseen kului paljon aikaa ja sitä suorittava joukko paljastui helposti.

Helikoptereiden käyttö tarjosi ratkaisun tähän ongelmaan, sillä niillä voitiin siirtää joukkoja nopeasti haluttuun kohteeseen. Vuodesta 1982 vuoristossa suoritettavan hyökkäyksen malliksi vakiintui *“vasara ja alasir”* -periaate,

jonka päämääränä oli pelkän alueen haltuunoton sijasta vaikuttaa nimenomaan sissien elävään voimaan. Helikopterikuljetteisten joukkojen ja maajoukkojen yhteistoiminta oli tässä keskeisessä asemassa. Toimivimmaksi maavoimakokoonpanoksi osoittautui vahvennettu pataljoona, sillä vuoristossa oli vaikea operoida tehokkaasti suurilla joukko-osastoilla. Myöhemmässä vaiheessa vastassiooperaatioihin ryhdyttiin käyttämään entistä enemmän erikoiskoulutettuja joukkoja.

Helikopterin integroiminen osaksi maavoimien taistelua olikin Neuvostoliitolle todennäköisesti tärkein Afganistanin sodan sotataidollinen kehitysaskel. Kolmiulotteisen taistelutavan edut otettiin huomioon myös Afganistaniin sijoitettujen uusien moottoroitujen jalkaväkiprikaatien kokoonpanoissa, sillä niihin liitettiin muista yhtymistä poiketen myös erityisiä ilmarynnäkkötehtäviin tarkoitettuja pataljoonia.<sup>179</sup> Prikaatit oli suunniteltu nimenomaan helikopterikuljetteisten joukkojen ja moottoroidun jalkaväen yhteisoperaatioihin.

Ne olivat keskeisessä asemassa, kun Afganistanin rajojen ja erityisesti Pakistanin vastaisen rajan valvontaa ryhdyttiin entisestään tehostamaan 1980-luvun puolivälissä. Tällä pyrittiin vaikuttamaan kokonaisvaltaisemmin sissien sodankäyntikykyyn, jonka tiedettiin oleellisesti nojaavan nimenomaan Pakistanin tukeen. Sissien tärkeimmät koulutusleirit olivat rajan toisella puolella ja sieltä virtasi jatkuvasti huomattavaa ulkomaista aseapua. Vastarintaliikkeen tärkein poliittinen johto toimi Pakistanissa, ja sikäläinen salainen palvelu oli tiiviisti mukana sotatoimien suunnittelussa.

Neuvostojoukkojen epäonni jatkui tässäkin, sillä noin 2 000 kilometrin pituista ja enimmäkseen vuoristossa kulkevaa rajaa ei pystytty sulkemaan pitävästi. Sissit ja huoltokaravaanit onnistuivat edelleen soluttautumaan yli, vaikka niille onnistuttiinkin tuottamaan entistä enemmän tappioita. Iranin vastainen noin 800 kilometrin pituinen raja muodosti vielä oman ongelmansa. Rajojen valvonta olisi edellyttänyt huomattavia lisävoimia, joita poliittinen johto oli haluton antamaan.<sup>180</sup>

<sup>179</sup> Prikaatien arvioiduista kokoonpanoista Isby 1988, s. 163.

<sup>180</sup> On arvioitu, että Pakistanin ja Iranin vastaisten rajojen tehokas valvonta olisi edellyttänyt ainakin 80 000 miehen sitomista pelkästään tähän tehtävään. Allan – Kläy 1999, s. 497.

## 6.2 Näännytystaktiikka

Sisseihin kohdistetuilla operaatioilla ei saavutettu haluttua tulosta. Niinpä operaatioita ryhdyttiin täydentämään laajemmalla näännytystaktiikalla, joka otettiin käyttöön jo ensimmäisen sotavuoden aikana. Ilmapommituksilla, tykistötulella ja miinoitteilla pyrittiin tuhoamaan sissien keskeisten tukialueiden taloudellinen infrastruktuuri, terrorisoimaan väestöä ja painostamaan se muuttamaan muualle. Tärkeimpien kaupunkien, varuskuntien, lentokenttien, pääteiden ja muiden tärkeiden kohteiden läheisyyteen muodostettiin lisäksi ns. *vapaan tulen vyöhykkeitä*, joilla liikkuminen oli kiellettyä ja joita voitiin tulittaa tarpeen mukaan sissien oleskelun ehkäisemiseksi.

Menetelmä oli sama mitä amerikkalaiset käyttivät Vietnamissa. Kun sissejä ei pystytty tuhoamaan, pyrittiin tuhoamaan vastarintaliikkeen toimintaedellytykset. Tässä sovellettiin käänteisesti *Mao Zedongin* sissisodan teoriaa, jonka mukaan sissien tulee toimia väestön joukossa kuin kalat meressä, tukeutua väestöön ja tarvittaessa kätkeytyä sen joukkoon. Kun osoittautui mahdottomaksi poimia "kaloja", päätettiin "kuivattaa merta", jolloin "kalat" jäisivät kuiville. Laskettiin, että sissien olisi vaikea käyttää autioitettuja alueita tukialueinaan, koska heiltä puuttui siellä suojaajia, huoltajia ja tiedonantajia. Esimerkiksi syksyllä 1986 ryhdyttiin toimiin noin 300 000 asukkaan pakkosiirtämiseksi eräistä Afganistanin itäisistä maakunnista maan muihin osiin.<sup>181</sup>

Näännytyssota ei lamauttanut sissiliikettä, vaan toimi enemmän toteuttajiensä tavoitteita vastaan. Aluetuhot eivät voineet lisätä Afganistanin sosiaalistisen hallinnon kansansuosiota, vaan synnyttivät vihaa ja yhdessä muiden sotatoimien kanssa valtavan pakolaisongelman. Miljoonat asukkaat joutuivat siirtymään kotiseudultaan muualle maahan tai Pakistaniin, jonka pakolaisleirit muodostivat entistä otollisemman kasvupohjan Kabulín valtaapitävien vastaiselle mielialalle ja radikaalille islamilaisuudelle.

---

<sup>181</sup> O'Ballance 1993, s. 154.



## 6.3 Vetäytyminen ja tappiot

Neuvostoliiton poliittisessa johdossa keskusteltiin Afganistanista vetäytymisestä ensimmäisen kerran jo vuonna 1980, mutta todellinen käänne tapahtui vasta sen jälkeen, kun Mihail Gorbatšov oli tullut maan johtoon. Kremlissä hyväksyttiin nyt se tosiasia, että sotaa ei voitaisi ratkaista sotilaallisin keinoin. Kesäkuussa 1986 Gorbatšov ilmoitti julkisesti, että joukot vedettäisiin pois heti kun menettelytavoista olisi sovittu. Varsinainen vetäytymissopimus voitiin allekirjoittaa monenkeskisten neuvotteluiden jälkeen keväällä 1988, ja asteittainen vetäytyminen alkoi myöhemmin kesäkuussa. Viimeiset neuvostoyksiköt lähtivät Afganistanista helmikuussa 1989.

Neuvostojoukkojen miestappioiksi sodassa on ilmoitettu 14 751 kaatunutta, muulla tavoin kuollutta tai lopullisesti kadonnutta, 51 367 haavoittunutta tai vammautunutta – yhteensä 66 118. Afganistanissa ehti palvella kaikkiaan noin 620 000 miestä, joten tappioprosentiksi saadaan 10,7 ja kaatuneiden ja kuolleiden osalta 2,4.<sup>182</sup> Sinänsä huomattavista menetyksistä huolimatta luvut onnistuttiin tavoitteiden mukaisesti pitämään suhteellisen alhaisella tasolla.

Afganistanin oman armeijan tappioiksi on esitetty läntisissä lähteissä noin 34 000–42 000 kaatunutta tai haavoittunutta. Sissien menetyksistä on esitetty hyvin erilaisia lukuja, joiden luotettavuutta on vaikea arvioida. Ne ovat näiden lukujen mukaan kuitenkin kohonneet selvästi neuvostojoukkojen ja afgaanijoukkojen yhteisiä tappioita suuremmiksi.<sup>183</sup> Raskaimmin sota kosketi siviiliväestöä, joka kärsi tappioita erityisesti aluepommituksissa. Kaiken kaikkiaan Afganistanin kansan väestömenetykset on arvioitu noin miljoonaksi kuolleeksi, mikä oli noin 7–8 prosenttia sotaa edeltäneestä kokonaisväkiluvusta, noin 12–15 miljoonasta.<sup>184</sup>

Afganistanin sota on usein – ja perustellusti – rinnastettu vuonna 1975 päättyneeseen Vietnamin sotaan. Molempien sotataidolliset kokemukset ja lopputulos olivat paljolti samanlaisia. Sekä neuvostojoukot että amerikkalaiset pystyivät pääsääntöisesti voittamaan yksittäiset taistelut, mutta se ei riit-

<sup>182</sup> Grif sekretnosti snjat 1993, s. 401–402, 404, 407.

<sup>183</sup> Cordesman – Wagner 1991, s. 10.

<sup>184</sup> Berger – Kläy – Stahel 2000, s. 70–71.



tänyt voittoon ja poliittisten päämäärien saavuttamiseen. Vietnamin ja Afganistanin kolme tärkeintä opetusta ovat toistuneet myös muissa samantyyppisissä sodissa.

1. Kansan tuen omaavia sissijoukkoja on käytännössä mahdotonta voittaa, jos niiden huolto toimii ja niillä on käytössään tarvittavat suoja-alueet.
2. Sissien perushuoltoa on erittäin vaikea – ellei mahdotonta – estää modernin aseteknologian avulla.
3. Toiminta-alueen pysyvä rauhoittaminen ja varmistaminen edellyttää, että maassa on kansan luottamusta nauttiva hallitus. Pysyvää menestystä voidaan saavuttaa vain tämän hallituksen toimenpitein, ei ulkomaista sotavoimaa käyttämällä.<sup>185</sup>

## Lähteet

Allan, Pierre – Kläy Dieter, Zwischen Bürokratie und Ideologie. Entscheidungsprozesse in Moskaus Afghanistankonflikt. Verlag Paul Haupt. Bern, Stuttgart, Wien 1999.

O’Ballance, Edgar, Afghan Wars 1839–1992. What Britain Gave Up and the Soviet Union Lost. Brassey’s 1993.

Baumann, Robert F., Russian–Soviet Unconventional Wars in the Caucasus, Central Asia, and Afghanistan. Leavenworth Papers n:o 20. Combat Studies Institute, U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas 1993.

Berger, Silvia – Kläy, Dieter – Stahel, Albert A., Ein Land am Scheideweg. Afghanistan zwanzig Jahre nach dem sowjetischen Einmarsch. Käsikirjoitus 2000. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen kirjasto.

Cordesman, Anthony H. – Wagner, Abraham R., The Lessons of Modern War. Volume III: The Afghan and Falklands Conflicts. Westview Press, Boulder and San Francisco 1991.

Grif sekretnosti snjat. Poteri vooruzennyh sil SSSR v voinah, bojevyh deistvijah i vojennyh konfliktah. Statistitšeskoje issledovanije. Moskva 1993.

Isby, David C., Weapons and Tactics of the Soviet Army. Jane’s Publishing Company Ltd. London 1988.

McMichael, Scott R., Stumbling Bear. Soviet Military Performance in Afghanistan. Brassey’s (UK) 1991.

The Military Balance. The International Institute for Strategic Studies. London. Julkaisut vuosilta 1979–1989.

---

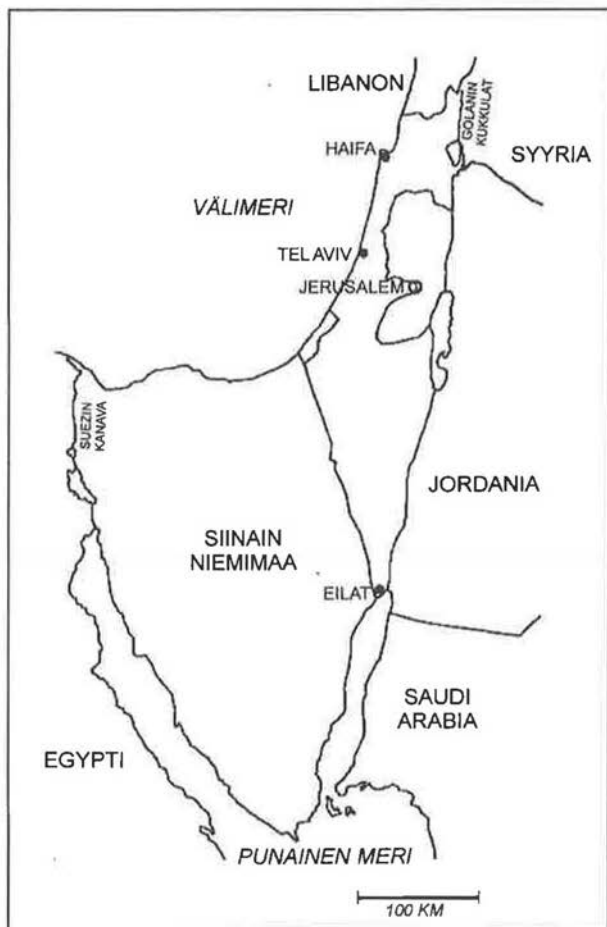
<sup>185</sup> Cordesman – Wagner 1991, s. 95.

## 7. Lähi-itä sotatoimialueena – panssari-ilma-aseen aikakausi jatkuu

Lähi-itä sotatoimialueena toisen maailmansodan jälkeen muodostaa mielenkiintoisen kokonaisuuden sotataitoa tutkivalle, vaikka siellä käytyjen lukuisien sotien intensiteetti ei ole ollutkaan kuuden päivän sotaa vuonna 1967 ja jom kippur -sotaa vuonna 1973 lukuun ottamatta kovin suuri. Lähi-idän sodista puhuttaessa voidaankin puhua lähinnä alueellisista kriiseistä. Englannin kielessä tällaisista sodista käytetään nimitystä *mid-intensity conflict*, mikä tarkoittaa ”perinteistä sodankäynnin muotoa, missä eri valtioiden tavanomaisin asein – ei ydinasein – varustetut asevoimat ovat vastakkain suhteellisen pienellä operaatioalueella”.<sup>186</sup> Lähi-idän sotiin osallistuneilla arabivaltioilla on ollut Israelin vuosien 1948–49 itsenäisyysotaa ja Jordaniaa lukuun ottamatta neuvostoliittolainen sotataito ja -kalusto. Jordanian sotataito ja -kalusto ovat brittipervua, ja Israelilla on länsimaisesta sotataidosta sovellettu sotataito ja kalusto. Monia uusia aseita, mm. panssarintorjuntaohjuksia ja meritorjuntaohjuksia sekä laajassa käytössä myös ilmatorjuntaohjuksia ja elektronisen sodankäynnin välineitä on käytetty taistelukentällä ensi kertaa Lähi-idässä. Lisäksi israelilainen sotataito ylipäätään on herättänyt kiinnostusta maailmalla, koska Israel on selviytynyt sodista – jos asiaa tarkastellaan taktisen ja operatiivisen tason näkökulmasta – määrällisestä alivoimaisuudestaan huolimatta enimmäkseen voittajana. Tässä mielessä Lähi-idän sotia voidaan pitää sekä itäblokin että länsimaiden sotataidon laboratoriona aikana, jolloin avoin yhteenotto ei ydinsodan pelon vuoksi tullut kysymykseen.

<sup>186</sup> Leonhard, Robert, *The Art of Maneuver. Maneuver-Warfare Theory and AirLandBattle*, Presidio Press, Novato CA 1991, s. 232 ja Newell, Clayton R., *The Framework of Operational Warfare*, Routledge, London 1991, s. 21.

**Kuva 5. Israel ennen  
vuoden 1967 sotaa.**



Lähi-idän sotien osapuolilla, niin Israelilla kuin sen arabivastustajilla, Egyptillä, Syyrialalla, Jordanialla, Irakilla ja pienemmässä määrin Libanonilla on ollut toisen maailmansodan jälkeisistä ajoista tähän päivään saakka uhkakuvana tavanomainen, ilman ydinaseita käytävä sota. Suurvaltojen välillisen läsnäolon – ydinaseella uhkaamisen sekä arabien yllätyshyökkäyksen vuoksi – Israelin ydinaseelle on lisäksi ollut oma osansa sen kehittämisestä 1960-luvun alkupuolelta alkaen. Se on ollut ”äärimmäinen takuu”<sup>187</sup>. Lisäksi Israel on

<sup>187</sup> Schiff, Ze’ev, *A Story of the Israeli Army 1874 to the Present*, Macmillan Publishing Company, New York 1985, s. 119–120 ja Handel, Michael I., *The Evolution of Israeli strategy*: Murray, Williamson, Knox, MacGregor and Bernstein, Alvin (ed.), *The Making of Strategy. Rulers, States and War*, Cambridge University Press, New York 1994, s. 553.

1950-luvulta alkaen joutunut liittämään uhkakuviansa myös terrorismin uhan. Käsitteenä israelilaiset ymmärtävät terrorismin yleisesti määriteltä laajemmin. Israelissa *terrorismilla* tarkoitetaan järjestöjen ja yksilöiden kohdistamia väkivallantekoja sekä siviili- että sotilaskohteita ja sotilashenkilöstöä vastaan poliittisten tai uskonnollisten päämäärien saavuttamiseksi.<sup>188</sup> Asevoimien käyttö vastasissitoimintaan ja terrorismin vastaiseen taisteluun ovat jonkin verran muokanneet joukkojen käyttöperiaatteita ja kokoonpanoja.

## 7.1 Lähi-idän maiden sotataidon taustat

Israelin vastustajina olleiden arabien sotataito Jordaniaa lukuun ottamatta alkoi 1950-luvun asehankintojen myötä pohjautua neuvostoliittolaiseen sotataitoon. Tätä ennen erityisiä tyypillisyyksiä on vaikea havaita, koska armeijat ja doktriinit olivat vasta muotoutumassa. Toisen maailmansodan aikana britit ja ranskalaiset, jotka miehittivät Lähi-idän maita, eivät pitäneet tarpeellisena kouluttaa näistä maista lisävoimia omiin joukkoihinsa. Jordania tekee poikkeuksen, koska sen armeijan, ns. Arabilegioonan, koulutti britit ja näin se omaksui brittiläisiä vaikutteita. Arabilegioona on kuitenkin ollut kooltaan aina pieni ja näin sen vaikutus Lähi-idän sotiin ja sotataitoon on ollut melko vähäinen.

Egypti ja Syyria alkoivat 1950-luvun lopulta alkaen soveltaa neuvostoliittolaisia oppeja sekä puolustus- että hyökkäysperiaatteisiinsa. Puolustus perustui ”kilpi ja miekka”-periaatteeseen. Puolustuksellinen osa ”kilpi” rakentui neuvostoliittolaisessa mallissa kolmeen yhtenäiseen puolustuslinjaan, joita oli vahvennettu konekiväärein, panssarintorjuntatykein ja maahan kaivetuin panssarivaunuin ja joihin kaikkiin liittyi sulutteen. Näiden linjojen takana oli puolustuksen aktiivinen osa ”miekka”, panssarireservit, joilla oli tarkoitus lyödä puolustuslinjoista mahdollisesti läpi päässyt vihollinen.

Hyökkäyksessä perusmenetelmä oli kolonnamuoto. Takaa työntävä, masaan perustuva ja laajassa rintamassa etenevä hyökkäysmalli oli toimiva arabiarmeijoille. Näillä periaatteilla voitiin näennäisesti vähentää johtamisjärjestel-

---

<sup>188</sup> Feldt, Mikael, Israelin sotilaalliset vastatoimet Intifadan kukistamiseksi Länsirannalla ja Gazassa, Maanpuolustuskorkeakoulun Historian laitos, julkaisusarja 2, n:o 2, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1997, s. 15.

män heikkouksia, jotka enimmäkseen johtuivat alemman tason johtajien ja miehistön heikosta koulutustasosta. Divisioonakolonnat muodostivat yleensä oman operaatiosuuntansa. Tämän taistelutavan heikkous oli kyky aloittaa taistelu suoraan liikkeestä. Vaikka kärjessä olevat joukot pystyivätkin vastamaan tuleen heti, takana olevien joukkojen tuli ryhmittyä lineaarisesti ennen taistelua. Lisäksi kolonnamuodot olivat haavoittuvia ylläköille.<sup>189</sup>

Kuuden päivän sodan loppuun saakka arabien sotataidossa korostui puolustus huolimatta eri maiden hyökkäyksellisestä esiintymisestä poliittisella tasolla. Pääosin tämä johtui joukkojen heikosta koulutustasosta. Kuuden päivän sodan jälkeen tapahtui muutos, kun sodassa tuhottuja armeijoita alettiin rakentaa uudelleen. Tässä vaiheessa joukkojen koulutukseen, mm. hyökkäystaistelukykyyn ryhdyttiin kiinnittämään huomiota ja jom kippur -sotaan mennessä sekä Egyptin ja Syyrian armeijat olivat saavuttaneet sellaisen hyökkäyskyvyn, jossa joukot pystyivät etenemään laajalla rintamalla massiivisen tuliskun tukemana. Lähinnä 1950-luvun lopulta alkaen omaksutut neuvostodoktriinin periaatteet kuitenkin säilyivät sekä Syyrian että Egyptin taisteluopeissa, eivätkä edes uudet aseet, kuten ilma- tai panssarintorjuntaohjukset tuoneet oppeihin muutoksia.

Nykyisraelilainen sotataito alkoi muotoutua jo 1930-luvun lopulla. Siinä on arabien sotataitoa huomattavasti enemmän erotettavissa selkeitä vaiheita ja vaikutteita. Silloin kun näkökulmana on tavanomainen sodankäynti, israelilainen sotataito voidaan jakaa neljään eri vaiheeseen:

1. liikkuvan jalkaväen aikakauteen Israelin itsenäisyysodasta 1948–49 aina vuoden 1956 sodan päättymiseen saakka, jolloin panssarijoukkojen käyttöperiaatteet alkoivat muotoutua,

---

<sup>189</sup> Heiman Heiman, Leo, Armoured Forces in the Middle East, Military Review, marraskuu 1968, s. 15–16, Bagnall, N. T., The Israeli Experience. A Study of Quality, Balliol College (Defence Fellow 1972–73), Oxford 1973, s. 190 ja 192–193, RAC Centre Bulletin No 4, joulukuu 1968, The Arab/Israeli War compiled by Tactical School, RAC Centre, Digest of RAC Centre Study Day – 29.2.1968, Liddell Hart Centre for Military Archives (LH) 15/5/315, osa 2, s. 18, Rothenberg, Gunther E., The Anatomy of the Israeli Army, B. T. Batsford Ltd., London 1979, s. 123, Luttwak, Edward and Horowitz, Dan, The Israeli Army, Allen Lane Penguin Books Ltd., London 1975, s. 234–235, Katz, Samuel M., Fire & Steel. Israel's 7th Armored Brigade. Four Decades of Victory and Courage – the Story of the most Awesome Tank Force in the World Today, Simon & Schuster, 30 Avenue of the Americas, New York, NY 10020, 1996, s. 75, What Happened to the Soviet doctrine?, Jewish Observer and Middle East Review, 23.6.1967, LH 15/5/315, osa 2, s. 9 ja Simpkin, Richard E., Race to the Swift. Thoughts on Twenty-First Century Warfare, Brassey's Defence Publishers, London 1985, s. 51.

2. salamasodankäynnin aikakauteen vuodesta 1956 kuuden päivän sodan loppuun 1967,
3. taistelupanssarivaunujen aikakauteen kuuden päivän sodasta vuoden 1973 jom kippur -sodan päättymiseen sekä
4. mekanisoitujen joukkojen aikakauteen 1970-luvun puolivälistä alkaen.

Israelin itsenäisyyden ajan sotataidon pohjana olevien keskeisten sotataidollisten periaatteiden voidaan katsoa saaneen alkunsa 1930-luvun lopulla. Tuolloin britit alkoivat tukea juutalaisten maanalaista puolustusjärjestöä *Haganaa* antamalla sille koulutusapua tavoitteena hillitä Palestiinan juutalaisten ja arabien välisiä väkivaltaisuuksia. Keväällä 1938 perustettiin joukko nimeltä *Special Night Squads* (S.N.S.). Tämä pieni noin komppanian vahvuinen joukko tuli sittemmin vaikuttamaan merkittävästi israelilaiseen sotataidolliseen ajatteluun. S.N.S:n johtajaksi määrättiin nuori Palestiinan oloja tunteva ja sekä arabian että hebrean kieltä taitava tiedustelu-upseeri, kapteeni Orde Wingate. Taktisesti poikkeuksellisen lahjakas ja tuon ajan uusista sotataidollisista suuntauksista, siis mekanisoidusta liikkuvasta sodankäynnistä hyvin perillä ollut Wingate istutti oppilaisiinsa muutamia periaatteita, jotka sittemmin jäivät israelilaisen sotataidon kulmakiviksi. Oppilaista tunnetuimpia olivat myöhemmin Israelin puolustusvoimien komentajina toimineet Yaakov Dori, Yigal Yadin, Moshe Dayan ja Haim Laskov. Näiden miesten kautta Wingaten opit levisivät ennen Israelin itsenäisyyttä ensin Haganaan ja edelleen kesällä 1948 perustettuun Israelin armeijaan. Keskeisimmät näistä periaatteista olivat

- yllätyksen ja liikkuvuuden korostaminen,
- liikkeen hajauttaminen ennen taistelua ja keskittäminen taistelussa,
- alaisten sitouttaminen operaatioon yhteisen suunnitteluprosessin kautta, ts. operaatioiden toiminta-ajatus tehtiin kaikille tunnetuksi, koska suunniteltu ei yleensä toteutunut ja silloin piti olla kyky soveltaa ja
- komentajan henkilökohtainen esimerkki.<sup>190</sup>

Lisäksi Wingate teki pääasiallisesti maailmansotien välillä vaikuttaneen brittisotateoreetikko Sir Basil Liddell Hartin ajatukset tunnetuiksi juutalaisten kes-

<sup>190</sup> Allon, Yigal, *The Making of Israel's Army*, Universe Books, New York 1970, s. 10–11 and 16 and Allon, Allon Yigal, *Wingate's Heritage*, Jewish Observer and Middle East Review, 17.10.1969, LH 15/ 4/486, s. 17–19, Bond, Brian, *Liddell Hart. A Study of his Military Thought*, Cassell & Company Limited, London 1977, s. 246–247 ja Ne'eman, Yuval, *The Israel Army and the Sinai Campaign*, LH 2/18, s. 2–3.

kuudessa, mm. ajatuksen syvästä taistelusta, epäsuoran strategian sekä laatuun panostamisen määrän asemesta.<sup>191</sup>

## 7.2 Panssariaselajin ensi askeleet Israelissa

Israelilaiset alkoivat 1950-luvun alussa muotoilla doktriiniaan, joka pääpiirtein olikin jo valmiina, kun vuoden 1956 sota, ns. Suezin kriisi syttyi. Taisteluopin peruslähtökohtana oli, että Israelin maantieteellisesti pienen koon ja sotilaallisesti haavoittuvan muodon johdosta taistelut tuli sodan sytyttyä pystyä siirtämään vastustajan maaperälle<sup>192</sup>. Tämä edellytti hyökkäyksellisiä periaatteita ja joukoilta liikkuvuutta. Aina vuoden 1956 sodan loppuun saakka Israelin armeija oli kuitenkin jalkaväkiarmeija, tosin pyrkimys moottoroitujen joukkojen käyttöön vastustajan syvyydessä oli keskeistä. Näitä periaatteita oli jo varsin menestyksekkäästi sovellettu Israelin itsenäisyysodassa 1948–1949, jolloin puolitela-ajoneuvoin varustettuja mekanisoituja pataljoonia ja aseistettuja jeeppipataljoonia käytettiin syviin iskuihin vastustajan haavoittuviin se-  
lustakohteisiin.

Ennen vuoden 1956 sotaa Israelissa oli kolme sotataidollista koulukuntaa: liikkuvan jalkaväen koulukunta, joka perusti taisteluvoiman jalkaväkeen ja joille panssarivaunu oli tulitukiase. Toinen koulukunta oli ns. liikesodankäynnin koulukunta (käsitettä ei pidä sekoittaa 1970-luvulla Yhdysvalloissa luotuun liikesodankäynnin käsitteeseen). Israelilainen liikesodankäynti tarkoitti tässä yhteydessä jalkaväen ja panssarijoukkojen yhteistoimintaa, jossa jalkaväki mursi ensin aukkoja vastustajan ryhmittymiseen, minkä jälkeen mekanisoituja, pataljoonan kokoisia taisteluosastoja työnnettiin aukoista läpi vastustajan haavoittuviin kohteisiin. Kolmas koulukunta, pienehkö joukko tuolloisen

<sup>191</sup> Kenraalimajuri Derek Tullochin kirje Sir Basil Liddell Hartille 24.11.1965, LH 15/5/300, Bond, s. 246, Sykes, Christopher, Orde Wingate, Collins St. James's Place, London 1959, s. 192, Liddell Hartin kirje Winston Churchillille 11.11.1938, LH 15/5/300 ja Wallach, J. L., The first anniversary of Liddell Hart's death, muistokirjoitus Sir Basil Liddell Hartista, kirjeenvaihto Lady Liddell Hartin kanssa, LH 2/22, s. 5–6.

<sup>192</sup> Ben-Horin, Yoav and Posen, Barry, Israel's Strategic Doctrine, Rand Publications Series, Santa Monica, California 1981, s. viii ja 29–33, Levite, Ariel, Offense and Defense in Israeli Military Doctrine, IDF Journal 20/1990, s. 11, Creveld, Martin van, The Sword and the Olive. A Critical History of the Israeli Defence Force, Public Affairs, New York 1998, s. 98 ja 124 ja Tal, Israel, Israel's Defence Doctrine, Background and Dynamics, Military Review, maaliskuu 1978, s. 24–25.



eversti Haim Laskovin johtamia upseereita oli vakuuttunut panssarien soveltuvuudesta Israelin oloihin. Tämä koulukunta suosi toisen maailmansodan alun aikaista saksalaistyylistä taisteluoppia, missä panssareita käytettiin itseenäisinä yhtyminä mekanisoidun ja moottoroidun jalkaväen tukemana murtautumaan vastustajan selustaan, eristämään se yhteyksistään ja lopulta tuhoamaan se. Erona saksalaiseen salamasotaoppiin tässä vaiheessa oli ilmavoimien vähäinen osuus maasotatoimien tukemisessa. Lento-aseen voimakas kehitystyö alkoi myös näihin aikoihin, mutta painopiste oli hävittäjätoiminnassa. Oppeja saksalaisesta panssarisodankäynnistä saatiin erityisesti kopioiduista brittiläisistä ohjesäännöistä, jotka edelleen olivat kopioita saksalaisista toisen maailmansodan aikaisista ohjesäännöistä, Liddell Hartilta sekä brittiläisestä Camberleyn sotakoulusta, jossa israelilaisia upseereita opiskeli 1950-luvulla ja jonka edustajia kävi luennoimassa myös Israelissa mm. juuri saksalaisesta panssarisodankäynnistä.<sup>193</sup>

Vuoden 1956 sota tuli kuitenkin nopeasti, ja panssarijoukkojen kehittäminen oli alkuvaiheessaan ja niiden asemakin epämääräinen huolimatta hyvistä kokemuksista, joita oli saatu vuosien 1953 ja 1954 harjoituksissa Negevin autiomaassa ja huolimatta siitä, että Egypti ja Syyria olivat alkaneet varustaa armeijoitaan panssarijoukoilla. Moshe Dayan, tuon ajan Israelin puolustusvoimien komentaja, oli pohjimmiltaan jalkaväkimies, itsenäisyyssodan aikainen jeeppikommandopataljoonan komentaja, jolle panssarivaunu oli jalkaväen tulitukiase, ja hänen komentajakaudellaan ennen vuoden 1956 sotaa panssarijoukkoja ei vielä nähtykään mitenkään erityisasemassa. Keskeisellä sijalla panssarijoukkojen käyttöperiaatteissa, siis panssari-joukkojen sisällä, oli kuitenkin yllätys ja nopeus ja pyrkimys vastustajan selustan haavoittuviin kohteisiin, mutta ei voimalla, vaan vastustajan heikkoja kohtia etsien. Tässä mielessä käyttöperiaatteet muistuttivat suuresti Liddell Hartin ”laajenevan virran teoriaa”, jonka mukaan joukot löytävät taistelukentältä vastustajan ryhmityksestä aukkoja samalla tavalla kuin virtaava vesi törmätessään esteeseen.

<sup>193</sup> Dupuy, Trevor, N., *Elusive Victory. The Arab-Israeli Wars, 1947–1974*, Kendall/Hunt Publishing Company, Third edition, Dubuque, Iowa 1992, s. 147, Luttwak & Horowitz, s. 91–94 ja 128, Williams, Louis, *The Israel Defense Forces. A Peoples Army*, Ministry of Defense Publishing House, Tel Aviv, lokakuu 1989, s. 44–45 ja 179–180, Wallach, *The Development of Israeli Armor Doctrine*, LH 15/5/304, osa 2, s. 12–13, Rothenberg, Gunther E., *The Anatomy of the Israeli Army*, B. T. Batsford Ltd., London 1979, s. 87 ja 99.

Myös toisen brittisotateoreetikon, kenraali John Fullerin ”suunnitelma 1919:n” periaatteita on nähtävissä tuon ajan israelilaisissa panssarijoukkojen käyttöperiaatteissa. Taistelu vastustajan panssarivaunuja vastaan ei kuitenkaan ollut vielä tässä vaiheessa muista tehtävistä erottuva eikä panssarijoukkoja käytetty massoittaen, ehkä juuri siksi, että vaunujen määrä ennen vuoden 1956 sodan päättymistä oli varsin vähäinen, vain 3 prikaatia, joissa niissäkin taisteluvaunuja oli vain noin kahdessa pataljoonassa kussakin. Tässä mielessä yleisesikunnan tasolla panssarijoukkojen käyttöperiaatteet muistuttivatkin vielä ennen vuoden 1956 sotaa moottoroitujen keveiden joukkojen käyttöperiaatteita.<sup>194</sup>

### 7.3 Israelilainen salamasotadoktriini

Vähäiset panssarijoukot menestyivät kuitenkin varsin hyvin vuoden 1956 sodassa egyptiläisiä vastaan Siinailla juuri niillä opeilla, jotka niille oli luotu harjoituksissa ennen sotaa. Toisaalta, myös englantilaisten ja ranskalaisten ilmaiskut ja maihinnousu Egyptin pohjoisrannikolle helpottivat israelilaisten sota-toimia Siinailla, mutta kaiken kaikkiaan egyptiläiset eivät olleet valmiita sotaan, varsinkaan liikkuviin sotatoimiin. Heti sodan jälkeen ajatukset liikkuvan jalkaväen kehittämisestä hylättiin Israelissa nopeasti ja liikesodankäynnin koulukunnan ja panssarikoulukunnan keskeisten periaatteiden yhdistelmästä tuli panssarijoukkojen kehittämisen perusta aina seuraavaan sodan, kuuden päivän sodan päättymiseen saakka vuonna 1967. Liikkuvuusajattelu voimistui merkittävästi, kun 1960-luvun alussa tuolloinen operaatiopäällikkö kenraali Yitzhak Rabin ja hyvin poikkeuksellisia liikesodan menetelmiä Suezin kriisissä käyttänyt reservin kenraali Avraham Yoffe kehittivät taisteluopin nimeltään ”jatkuvan virran doktriini”<sup>195</sup>. Tässä doktriinissa puolustustaistelua ja myös kaikkia siihen liittyviä toimintoja pidettiin toissijaisina. Lähtökohta oli, että joukot ovat suojassa vain jatkuvassa liikkeessä, kun taas kiinteissä puo-

<sup>194</sup> Kesseli, Pasi, In Pursuit of Mobility. The Birth and Development of Israeli Operational Art. From Theory to Practice, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, julkaisusarja 1, n:o 6, Edita Oyj, Helsinki 2001, s. 107–112 ja 133–134.

<sup>195</sup> Heiman, Leo, Israeli Army's Strategical and Tactical Doctrine, An Cosantoir, tammikuu 1965, LH 15/5/307, s. 47 ja 49–50.

lustusasemissa ne olisivat aina haavoittuvia. Näin Israel luopui paikallispuolustusta lukuun ottamatta kiinteistä puolustusasemista, myös linnoitteista.<sup>196</sup>

”Jatkuvan virran doktriini” painotti epäsuoraa toimintaa, mikä suunnittelmatasolla, siis operatiivisella tasolla ja siitä ylöspäin tarkoitti henkistä joustavuutta tai mielen liikkuvuutta ja operatiivisella tasolla ja siitä alaspäin käytännön liikkuvuutta; ts. sivustahyökkäyksiä, soluttautumista ja hyökkäyksiä vastustajan ryhmytyksen takaa. Tällainen liikkuva sodankäynti vaati myös paljon johtamisperiaatteilta ja johtamisjärjestelmältä. Tämän vuoksi israelilaiset omaksuivat saksalaisesta sotataidosta myös heidän toisen maailmansodan aikaisen johtamismallin; *Auftragstaktik*. Israelilaisessa sovelluksessa, joka tunnettiin nimellä ”vaihtoehtojohdaminen”, alaisella oli tehtävä, jota hän toteutti itsenäisesti delegoiduin toimivaltuuksin ylemmän johtoportaan toiminta-ajatuksen puitteissa. Tällä tavoin liikkuvan sodankäynnin fyysisten johtamisyhteyksien katkokset eivät pysäyttäneet liikettä. Tavoite oli tärkein. Tämän ymmärtäessään alainen saattoi tässä mallissa myös muuttaa saamaansa tehtävää, kun hän ymmärsi sen vaikutuksen kokonaisuuteen. Kaikki lähti toisin sanoen siitä, että muuttunut tilanne saattoi aiheuttaa sen, että alkuperäinen tehtävä ei enää ollut ajankohtainen tavoitteeseen pääsemiseksi ja näin alaisella oli valtuudet muuttaa tehtäväänsä, kunhan se palveli kokonaisuutta.<sup>197</sup>

Tähän luovan ajattelun ympäristöön israelilaiset opettivat johtajansa aina yhtymätasalle saakka erilaisilla case- ja simulaatioharjoituksilla. Näin 1960-luvun alkupuolella taktisella tasolla ja siitä alaspäin prikaatit ja niiden alajohtoportaat koulutettiin nopeisiin, liikkuviin taisteluihin, yllätyshyökkäyksiin ja ylläköihin, ts. sellaiseen toimintaan, missä mahdollisuus joutua sidotuksi kulutaviin taisteluihin paikallaan oli vähäinen. Vastaavasti operatiivisella tasolla ja siitä ylöspäin israelilaiset suosivat epätavanomaista ajattelua, suunnittelua ja toteutusta, vaihtoehtoisia operaatiomalleja sekä operatiivisia harhautuksia ja ainaista mahdollisuutta muuttaa operatiivisia ratkaisuja tilanteen niin vaatiessa tai tuodessa uusia mahdollisuuksia.

Aikakautena ennen kuuden päivän sotaa myös ilmavoimat rakennettiin operatiivisen doktriinin periaatteiden mukaisiksi – siis kykeneviksi siirtämään

<sup>196</sup> Kesseli, emt., s. 147–149.

<sup>197</sup> Heiman (1965), s. 47 ja 49–50, Tal, s. 37, Creveld, Martin van, Command in War, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1985, s.196 ja Kesseli, emt., s. 155–156.

sodan vastustajan maaperälle. Vielä 1950-luvulla ilmavoimien tehtävät olivat olleet pääasiallisesti puolustuksellisia, mutta 1960-luvun alkupuolella ajatus ilmanherruuden hankkimisesta tuhoamalla vastustajan lentokoneet kentille toi asevoimien taisteluoppiin mukaan käsitteen ensi-isku. Tämän ajatuksen mukaisesti ilmavoimat rakennettiin vuosien 1956 ja 1967 sotien välillä kykeneviksi hankkimaan ilmanherruuden, myös ensi-iskulla (joka tosin ei ollut automaatio), minkä jälkeen ilmavoimien tärkeimmäksi tehtäväksi määrättiin maavoimien tukeminen. Nämä tehtävät istuivat hyvin taisteluoppikokonaisuuteen, koska sodan siirtäminen vastustajan maaperälle syvin panssarikiiloin ei olisi ollut mahdollista ilman ilmanherruutta ja ilmavoimien tulitukea maavoimille. Myös tämä ajattelumalli muistutti merkittävästi Saksan maavoimien ja ilmavoimien yhteistoimintaa operaatio Barbarossan alussa vuonna 1941.<sup>198</sup>

Kuuden päivän sota oli Israelille suuri menestys. Jo ensimmäisenä sotapäivänä saavutetussa lähes täydellisessä ilmanherruudessa – 4/5 vastustajien ilmavoimista tuhottiin ensi-iskulla jo kentille – israelilaisjoukot toimivat jotta-kuinkin niin kuin doktriini edellytti. Eri rintamanosilla tehtiin erilaisia ratkaisuja, mikä osoittaa hyvin sen, että operatiivista ajattelua ei oltu valettu yhteen muottiin, vaan päätökset olivat yksilöllisiä tilanteen mukaan. Myös arabien sotataidolliset ja taistelutekniset heikkoudet edesauttoivat Israelin nopeaa voittoa. Arabeilla, ja erityisesti egyptiläisillä ei ollut riittävästi voimaa rakentaa puolustuslinjojaan yhtenäisiksi, vaan ne nojasivat monin kohdin ns. kulkukelvottomiksi katsottuihin maastonkohtiin, joita israelilaiset sitten pystyivät käyttämään hyväksi ja kiertämään vastustajansa selustaan. Lisäksi sekä egyptiläisten että syyrialaisen panssarireservitkin olivat joko ryhmitetty puolustuksellisesti maahan kaivettuihin asemiin tai sitten ne olivat liian kaukana oikea-aikaisiin vastahyökkäyksiin. Myöskään kolonnahyökkäystaktiikka ei ollut riittävän nopea reagoimaan israelilaiseen delegoituun johtamismalliin ja taistelutekniikkaan, missä pataljoonat, komppaniat ja joukkueet kykenivät taisteluun täysympyräsektorissa heti vihollisen kohdattuaan.<sup>199</sup>

<sup>198</sup> Cohen, Eliezer "Cheetah", Israel's Best Defense. The Full Story of the Israeli Air Force, Orion Books, New York 1993, s. 151, 168–169, 183 ja 193–195, Nordeen, Lon, Fighters over Israel. The Story of the Israeli Air Force from the War of Independence to the Bekaa Valley, Orion Books, New York 1990, s. 71, Bagnall, emt., s. 214–215, Jones, Ronald D., Israeli Air Superiority in the 1967 Arab–Israeli War: An Analysis of Operational Art, Naval War College, Newport RI June 1996, s. 8 ja 13 ja Ne'eman, Yuval, This War of Our Resolution and how to Safeguard it's Achievements, LH 2/18, s. 12.

<sup>199</sup> What Happened to the Soviet doctrine?, Jewish Observer and Middle East Review, 23.6.1967, LH 15/5/315, osa 2, s. 9 ja Heiman (1968), s. 15–16.

Kuuden päivän sodan jälkeen sodan kokemukset antoivat jälleen suuntaa asevoimien kehittämislle. Tässä israelilaiset tekivät kuitenkin suuren virheen; he tekivät johtopäätökset sodasta oman paremmuutensa perusteella ottamatta huomioon sitä, että ilmavoimien menestyminen taistelussa oli huomattavassa määrin vastustajan ilma-aseen ja ilmatorjunnan puuttumisesta johtuva ja että syvät panssarien läpimurrot olivat suurelta osin mahdollista siksi, että vastustajalta puuttui panssarintorjunta-aseet, ainakin sellaiset, joilla olisi ollut todellista merkitystä taistelukentällä. 1970-luvun alkupuolella usko omaan paremmuuteen johti ajatteluun panssarivaunujen ja lentoaseen yliver-taisuudesta, mistä seurauksena oli kiinteät divisioonakokoonpanot, joissa taisteluvoima koostui pääosin taistelupanssarivaunuista ilman mekanisoitua jalkaväkeä ja tykistöä ilmavoimien toimiessa lentävänä tykistönä.

Kuuden päivän sodan aluevaltauksset ja jokaisen vallatun maa-alueen puolustamisen politiikka johti Israelin historiassa nyt ensi kerran myös kiinteiden taisteluasemien rakentamiseen, ns. *Bar-Lev*-linjaan Siinaille Suezin kanavan läheisyyteen ja linnoitusketjuun Golanilla ns. Purppuralinjalle. Tämä politiikka sitoi operatiivisten johtajien kädet. Poliittisella päätöksellä vallattujen alueiden reunoilla oltiin puolustuksessa, vaikka operatiivinen doktriini oli hyökkäyksellinen ja asevoimien kokoonpanot oli rakennettu nimenomaan olettaen, että seuraava sota käydään edelleen liikkuvana alueella, missä Israelilla on yhä ilmanherrsus.

Poliittinen päätös puolustusasetelmasta, joka siis oli vastoin yhä käytössä ollutta operatiivista ”jatkuvan virran” doktriinia, johti ns. näännnytyssodan aikana vuosina 1969–70 myös operatiivisten johtoportaiden toiminnanvapauden rajoittamiseen. Eskaloitumisen pelossa operatiiviset käskyt kulkivat tiukasti hierarkkista linjaa ylhäältä alas, mikä luonnollisesti johti päätöksenteon ja toiminnan välillä olevan ajan pitenemiseen ja näin edelleen vei pohjaa liikkuvan sodankäynnin perustana olevalta ”vaihtoehtojohdamisen” periaatteelta. Syntyi johtamismalli, jota sittemmin alettiin kutsua vuoden 1973 jom kippur -sodan kokemusten perusteella ”käänteiseksi vaihtoehtojohdamisen” malliksi.<sup>200</sup>

<sup>200</sup> Lanir, Zvi (ed.), *Israeli Security Planning in the 1980's. Its Politics and Economics*, Praeger Publishers, New York 1984, s. 29, Tal, s. 30–31 ja 34, Schiff, Zeev, *October Earthquake. Yom Kippur 1973*, University Publishing Projects Ltd., Tel Aviv 1974, s. 70 ja 143, Adan Avraham, *On the Banks of Suez, Arms and Armour Press, London 1980*, s. 33 ja 92, van Creveld (1985), s. 206, 208, 224 ja 230–231, van Creveld



Edellä kuvaillut tekijät, aseteknologian kehitys erityisesti panssarintorjunnan ja ilmatorjunnan alalla sekä Egyptin ja Syyrian panostaminen Israelin heikkouksiin – heikkoon panssarintorjuntaan ja riippuvuuteen ilmavoimista eristämisen- ja tulitukitehtävissä – olivat pääsyy siihen, että Israel koki jom kippur-sodan alussa suuria tappioita sekä Egyptin että Golanin rintamalla suojajalkaväkeä vailla olevien panssariyhtymien törmätessä vastustajiensa panssarintorjuntatuliyläköihin ja massiiviseen ilmatorjuntaohjustuleen. Lisäksi Israelin kannalta sodan alkuvaihetta vaikeutti ilmeisesti myös se, että Israel ei käyttänyt ilmavoimiaan ensi-iskuun, vaikka siihen olisi ollut mahdollisuus. Tämäkin oli seurausta poliittisista pidätteistä; Israel ai halunnut tulla kuuden päivän sodan tapaan tuomituksi hyökkääjäksi.

Israel oppi sodan alun tappioistaan nopeasti ja ryhtyi jo sodan aikana muuttamaan panssarijoukkojensa kokoonpanoja siten, että mekanisoitua jalkaväkeä alettiin liittää kokoonpanoihin ja myös jalan taistelevaa jalkaväkeä, mikäli maasto sitä vaati. Tätä sodasta oppimista on pidettävä merkittävänä saavutuksena, kun ottaa huomioon, että sota kesti vain 19 päivää ja muutoksia tehtiin erittäin kovan vihollispainostuksen alla. Israelin ilmavoimat havaitsivat myös varsin nopeasti egyptiläisten ja syyrialäisten ohjusilmatorjunnan heikot kohdat – lähinnä ohjusten katvealueet sekä erillisten ohjuslavettien riippuvuuden keskitetystä tutkajärjestelmästä – ja pystyivät tekemään verkostoon aukkoja siten, että maataisteluille saatiin ainakin alueellinen ilmanherrsuus. Lisäksi maavoimat tukivat ilmavoimia puhkomalla aukkoja ohjusverkostoon, erityisesti Egyptin rintamalla. Tällä tavalla perinteinen ajatusmalli siitä, että yhdistettyjen operaatioiden rungon muodostavat maavoimat muiden puolustushaarojen tukiessa niitä laajentui. Merkittävin tekijä sodan kääntämisessä tuhon partaalta operatiiviseen voittoon sekä Suezin rintamalla että Golanilla oli kuitenkin paluu vanhaan ”jatkuvan virran” operatiiviseen doktriiniin. Huolimatta siitä, että poliittisen ja operatiivisen johdon visiot tulevasta sodasta eivät olleet kohdanneet sotaa edeltävänä aikana, itse armeija oli kuitenkin edelleenkin koulutettu toimimaan ”jatkuvan virran” doktriinin periaatteilla. Alun tap-

---

(1998), s. 239–240, O’Ballance, Edgar, No Victor, No Vanquished. The Arab–Israeli War 1973, Presidio Press, Novato CA 1997, s. 100, Sharon, Ariel with Chanoff, David, The Warrior. The Autobiography of Ariel Sharon, Macdonald & Co Publishers Ltd, London 1989., s. 293 ja 304 ja Agranat-komitean raportti, IDF & Defense Establishment Archive, Tel Aviv, s. 1368–1369 and 1405–1406.

pioiden jälkeen Israel käänsi taistelut hallintaansa aloittamalla hyökkäyksen ja siirtämällä sodan vastustajan maaperälle. Hyökkäykseen siirtymistä edesauttoi sekä syyrialaisien että egyptiläisten edelleenkin heikko kyky liikkuviin sotatoimiin. Hyökkäysvaiheeseen siirtymisen jälkeen israelilaiset eivät enää kertaakaan menettäneet aloitetta vastustajilleen.<sup>201</sup>

Golanilla Syyrian rintamalla israelilaiset menestyivät taisteluissa paremmin. Tähän on useita syitä. Ensinnäkin, maasto ei mahdollistanut kovinkaan suojattua liikettä, mistä oli etua israelilaispanssareille, jotka pystyivät hyvän ampumataitonsa vuoksi aloittamaan vastustajan kuluttamisen jo etäältä. Toiseksi, hyökkääjän – ts. syyrialaisen – kannalta panssarintorjunta-aseistuksesta pitkällä ampumaetäisyyksillä ei ollut suurta hyötyä. Runsasta sinkomäärää ei voinut käyttää ennen pääsyä lähitaisteluetaisyydelle, ja ensimmäisen sukupolven panssarintorjuntaohjusten pitkä lentoaika jätti israelilaisvaunuille suojautumisaikaa puhumattakaan vaativan ampumatekniikan aiheuttamista ohilaukauksista. Siinailla tilanne oli toinen, koska egyptiläiset pystyivät ryhmittymään puolustukseen ennen israelilaisten vastahyökkäyksiä ja toisaalta pienpiirteinen maasto mahdollisti myös lukuisat erilaisten panssarintorjunta-aseiden tuliasemat sopivilta ampumaetäisyyksiltä. Kolmanneksi, Golanin joukot eivät olleet vain panssarivaunuista koostuvia yhtymiä, vaan pitivät sisällään varsin tasapainoisissa kokoonpanoissa kaikkien aselajien joukkoja. Golanin joukot olivat myös harjoitelleet aselajien yhteistoimintaa lukuisissa 1970-luvun vastasisioperaatioissa ja omasivat näin paitsi taistelukokemusta myös kyvyn aselajien väliseen yhteistoimintaan. Siinain rintamalla näin ei ollut; mekanisoitu jalkaväki oli liikekannallepanossa perustettavien joukkojen kiireysjärjestyksessä viimeisten joukossa ja ehti sotaan vasta alkuvaiheiden kovien taistelujen jälkeen. Siinain mekanisoidut joukot eivät myöskään olleet juurikaan harjoitelleet yhteistoimintaa panssarijoukkojen kanssa.<sup>202</sup>

Golanin taisteluissa korostui myös ilma-aseen merkitys eristämistehtävissä. Syyrialaisen massiivisesta ilmatorjunnasta huolimatta israelilaiset löysivät lentoaseelleen ilmakäytäviä taistelualueelle ja pystyivät näin joko eristämään syyrialaisen reservit etulinjasta tai kuluttamaan niitä niin, että reservien

<sup>201</sup> Kesseli, *emt.*, s. 310.

<sup>202</sup> Sama, s. 292–296.



saapueissa niiden taisteluarvo oli jo varsin vähäinen. Tämän vuoksi jom kippur -sodan Golanin taistelut toimivat sittemmin sodan jälkeen mallina amerikkalaisille siitä, miten määrällisesti alivoimainen voi tasoittaa voimasuhteita taistelukentällä vaikuttamalla vastustajaan samanaikaisesti koko taistelualueen syvyydessä. 1980-luvun alussa tämän mallin pohjalta syntyi amerikkalaisten *AirLandBattle*-taisteluoppi ja sittemmin myös sen eurooppalainen sovellus, *Follow-on-Forces-Attack*-doktriini.<sup>203</sup>

Kaiken kaikkiaan uuden teknologian merkitys jom kippur -sodassa jäi kuitenkin melko vähäiseksi. Jos katsotaan esimerkiksi panssarivaunuille aiheutettuja tappioita, arabit aiheuttivat pääosan israelilaisten tappioista sinkoasein ja vastaavasti israelilaiset arabivaunuille panssarivaunukanuunalla. Ilmasodassa arabien israelilaisille aiheuttamista tappioista suuri osa saavutettiin ammusilmatorjunnalla ja vastaavasti israelilaiset saavuttivat tuloksensa pääosin ilmataisteluissa. Silti jom kippur -sota merkitsi ohjusaseiden ja elektronisen sodankäynnin aikakauden todellista käynnistymistä sodankäynnissä. Enää lentokoneet eivät pystyneet lentämään vapaasti taistelualueella ilman taisteluteknisiä ja elektronisia suojautumiskeinoja eivätkä panssariyhtymät pystyneet operoimaan ilman panssarintorjunta-aseilta suojaavaa jalkaväkeä ja tykistöä. Parhaiten ohjuskauden alku näkyi kuitenkin merisodassa. Vaikka meritorjuntaohjukset olivat tulleet arabien merivoimien taisteluvälineiksi jo 1960-luvulla, vasta jom kippur -sodassa ohjusveneet nousivat pääosaan taisteluissa rannikkovesillä. Jom kippur -sodassa myös Israelilla oli – ensi kertaa sodassa – käytössään ohjusveneet, jotka aseistukseltaan ja erityisesti omasuojaltaan olivat neuvostoliittolaisvalmisteisiin arabien vastaaviin asejärjestelmiin nähden ylivoimaisia. Näin 1970-luvun alkupuolella myös Israelin laivasto, joka asevoimien kehittämisessä oli aina tähän saakka ollut tärkeysjärjestyksessä takalalla, saavutti saman operatiivisen kyvyn kuin muutkin puolustushaarat, kyvyn siirtää sota vastustajan maaperälle, merisodankäynnistä puhuttaessa siis vastustajan vesialueille.<sup>204</sup>

<sup>203</sup> Herbert, Paul Hardy, *Toward the Best Available Thought, The Writing of Field Manual 100-5, "Operations" by the United States Army, 1973–1976*, The Ohio State University, U.M.I., Dissertation Information Service, Michigan 1988, s. 53, 65–66, 77, 142–143, 146 ja 173, McInnes Colin, *BAOR in the 1980s, Defence Analysis* 4/1988, s. 383–385 ja Farndale, Martin, *Operational Level of Command*, *RUSI-journal*, 3/1988, s. 26.

<sup>204</sup> Cordesman, Anthony H. and Wagner, Abraham R., *The Lessons of Modern War, Volume I: The Arab-Israeli Conflicts, 1973–1989*, Westview Press, Boulder and San Francisco 1990, s. 73–74, 80, 82, 86 ja 90, Cohen, emt., s. 390, Dupuy, emt., s. 559, 561–564, O'Ballance, emt., s. 316–317 ja Kesseli, emt., s. 295–296.

Israelin kansa koki jom kippur -sodan raskaasti ja se tunsu tulleen petetyksi, koska kuuden päivän sodan kaltainen saavutus jäi toteutumatta. Tämä käynnisti maassa laajan keskustelun, minkä perusteella armeijassa tehtiin suuria muutoksia. Merkittävin oli panssariyhtymien mekanisointi (ml. aselajit) sekä ilmapuolustuksen johtamisjärjestelmän uusiminen. Operatiivinen doktriini sen sijaan ei kokenut suuria muutoksia, eikä se oikeastaan ole kokenut niitä paljon sitten 1950-luvun. Tehdyillä uudistuksilla 1970-luvun loppuun mennessä Israelin armeijasta oli tullut vahvempi ja teknisesti modernimpi kuin koskaan. Yhtä seikkaa ei kuitenkaan otettu huomioon; sodan kuvan muutos. Näin Israelille kävi niin kuin on käynyt niin monille muillekin armeijoille historian saatossa: se valmistautui menneeseen sotaan. Jos 1970-luvun loppuun Israelin armeija olisi joutunut uudelleen jom kippur -sodan kaltaiseen sotaan, se olisi melko varmasti menestynyt koettua huomattavasti paremmin. Seuraavat sodat eivät kuitenkaan olleet enää vain perinteisiä tavanomaisia sotia, vaan niihin liittyi myös piirteitä sissisodista ja jopa kumouksellisista sodista. Tähän ei oltu varauduttu riittävästi, mm. hyvin koulutettu jalan taisteleva jalkaväki puuttui armeijasta pääosin edelleenkin eikä erikoisjoukkotehtäviinkään koulutettuja asevoimien joukkoja ollut tarpeeksi viikkoja, kuukausia ja sitten vuosia kestäneeseen jatkuvaan toimintaan Libanonissa, vaikka näitäkin kokemuksia pyrittiin vuosien varrella myös ottamaan huomioon.

Tämän päivän Israelin armeija on täysin mekanisoitu armeija. Sillä on noin 4 000 taistelupanssarivaunua, 6 000 panssaroitua miehistön-kuljetusajoneuvoa, satoja taisteluajoneuvoja (tehty vanhoista taisteluvaunuista), 500 taistelulentokonetta ja yli 20 ohjusvenettä ja 3 sukellusvenettä. Taisteluhelikoptereita on kuitenkin vain muutamia kymmeniä. Nykyaikaisen sodankuvan mittapuun mukaan vähäinen taisteluhelikoptereiden määrä selittyy sillä, että israelilaisessa ajattelumallissa taisteluhelikopteri on samalla tehtäväalueella taisteluvaunun kanssa. Pieni toiminta-alue lyhyine etäisyyksineen ei tuo helikopterille suhteessa panssarivaunuun olennaista lisäarvoa, ts. aikaviive on merkityksetön. Edellä kuvattu asevoimien kokoonpano osoittaa Israelin varautuvan edelleen tavanomaisin asein käytävään perinteiseen suursotaan. Sellaisen sodan todennäköisyys on kuitenkin koko ajan vähentynyt. Egyptillä ja Jordanialla on Israelin kanssa rauhansopimukset, edellisellä jo vuodesta 1979 ja se on näyttänyt pitävän hyvin. Syyrian kanssa rauhansopimusta ei kuitenkaan ole, mutta taloudellisissa vaikeuksissa taistelevan maan asevoi-

mat ovat jääneet teknisesti Israelista huomattavasti jälkeen laadusta puhumattakaan.

Tavanomaisen sodankäynnin rinnalle nousi 1900-luvun lopulla kuitenkin uusia uhkia. Jo 1950-luvun alkupuolelta alkaen alueen vakautta lähes jatkuvasti häirinyt terrorismi alkoi muuttaa muotoaan yhä enemmän aseistamattomien siviilien ja sotilaiden väliseksi yhteenotoksi. 1950-luvulla, 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa terrorismin toimintamuotoina olivat aseelliset iskut israelilaisia sotilas- ja siviilikohteita vastaan. 1970-luvulla Israelin onnistui laajoilla sotilaallisilla vastatoimilla lopettaa aseelliset iskut lähes kokonaan. Näin palestiinalaistaistelijat ja heidän tukijansa siirtyivät toimimaan Israelin ulkopuolella. Israelin armeijan ollessa täysin ylivoimainen kohde toimintamuodoiksi omakuttiin mm. lentokonekaappaukset, pommiantentaatit ja kidnappaukset. Tämäkään ei kuitenkaan ollut riittävästi kiinnittämään maailman huomion Palestiinan kysymykseen, jolta vielä muut alueen sodat – merkittävimpänä Iranin ja Irakin välinen sota 1980-luvulla sekä Persianlahden sota keväällä 1991 – vielä veivät lisää huomiota. Näiden kaikkien tekijöiden summana syntyi 1980-luvun lopulla ns. *intifada*, palestiinalaissiviilien kansannousu, jonka aikana kiiviä ja polttopulloja heittelevät siviilit ottivat yhteen Israelin asevoimien kanssa. Tähän Israelissa ei oltu varauduttu, ja siksi vastatoimet – pääosin sotilaalliset – olivat useasti ylimitoitettuja. Persianlahden kriisin alkaessa kansannousu loppui nopeasti kuten oli alkanutkin. Sotilaallisilla vastakeinoilla sitä ei kuitenkaan saatu rauhoitetuksi, vaikka erilaisia toimintatapoja kokeiltiinkin.<sup>205</sup>

Uuden kansannousun mahdollisuutta ei otettu Israelissa riittävällä tavalla huomioon, vaikka eräissä asevoimien johtoportaissa ja joukoissa tehtiinkin muutoksia rakentamalla ne erityisesti kansannousun hallintaa silmälläpitäen. Vastakumouksellisen sodankäynnin doktriinia ei myöskään ilmeisesti rakennettu ensimmäisen *intifadan* jälkeen. Tämän osoittaa vuoden 2000 lopulla syttynyt uusi *intifada*, joka tapahtumineen ja vastatoimineen myötäili ensimmäisen *intifadan* kulkua.

<sup>205</sup> Feldt, Mikael, Israelin sotilaalliset vastatoimet Intifadan kukistamiseksi Länsirannalla ja Gazassa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Historian laitos, julkaisusarja 2, n:o 2, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1997, s. 140–144.

## Lähteet

### **Israelin asevoimien ja puolustusministeriön arkisto, Tel Aviv**

Agranat-komitean raportti, Jerusalem 1975, osa 3.4.

### **Liddell Hartin arkisto, King's College, Lontoo**

Allon, Allon Yigal, Wingate's Heritage, Jewish Observer and Middle East Review, 17.10.1969, LH 15/ 4/ 486.

Kenraalimajuri Derek Tulloch kirje Sir Basil Liddell Hartille 24.11.1965, LH 15/5/300.

Liddell Hartin kirje Winston Churchillille 11.11.1938, LH 15/5/300.

Ne'eman, Yuval, This War of Our Resolution and how to Safeguard it's Achievements, LH 2/18, s. 12.

R.A.C. Centre Bulletin No 4, joulukuu 1968, The Arab/Israeli War compiled by Tactical School, RAC Centre, Digest of RAC Centre Study Day – 29.2.1968, LH 15/5/315, osa 2.

Wallach, The Development of Israeli Armor Doctrine, LH 15/5/304, osa 2.

Wallach, J. L., The first anniversary of Liddell Hart's death, muistokirjoitus Sir Basil Liddell Hartista, kirjeenvaihto Lady Liddell Hartin kanssa, LH 2/22.

What Happened to the Soviet doctrine?, Jewish Observer and Middle East Review, 23.6.1967, LH 15/5/ 315, osa 2.

### **Kirjallisuus ja artikkelit**

Adan, Avraham, On the Banks of Suez, Arms and Armour Press, London 1980.

Allon, Yigal, The Making of Israel's Army, Universe Books, New York 1970.

Bagnall, N. T., The Israeli Experience. A Study of Quality, Balliol College (Defence Fellow 1972–73), Oxford 1973.

Ben-Horin, Yoav and Posen, Barry, Israel's Strategic Doctrine, Rand Publications Series, Santa Monica, California 1981.

Bond, Brian, Liddell Hart. A Study of his Military Thought, Cassell & Company Limited, London 1977.

Cohen, Eliezer "Cheetah", Israel's Best Defense. The Full Story of the Israeli Air Force, Orion Books, New York 1993.

Cordesman, Anthony H. and Wagner, Abraham R., The Lessons of Modern War, Volume I: The Arab–Israeli Conflicts, 1973–1989, Westview Press, Boulder and San Francisco 1990.

Crevelde, Martin van, Command in War, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1985.

Crevelde, Martin van, The Sword and the Olive. A Critical History of the Israeli Defence Force, Public Affairs, New York 1998.

Dupuy, Trevor, N., Elusive Victory. The Arab–Israeli Wars, 1947–1974, Kendall/Hunt Publishing Company, Third edition, Dubuque, Iowa 1992.

Farndale, Martin, Operational Level of Command, The RUSI-journal, Autumn 1988, p. 23–29.

Feldt, Mikael, Israelin sotilaalliset vastatoimet Intifadan kukistamiseksi Länsirannalla ja Gazassa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Historian laitos, julkaisusarja 2, n:o 2, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1997.

Handel, Michael I., The Evolution of Israeli strategy: Murray, Williamson, Knox, MacGregor and Bernstein, Alvin (ed.), The Making of Strategy. Rulers, States and War, Cambridge University Press, New York 1994.

Heiman, Leo, Israeli Army's Strategical and Tactical Doctrine, An Cosantoir, tammikuu 1965, LH 15/5/ 307.

Heiman, Leo, Armoured Forces in the Middle East, Military Review, marraskuu 1968, s. 11–19.

Herbert, Paul Hardy, Toward the Best Available Thought, The Writing of Field Manual 100-5, "Operations" by the United States Army, 1973–1976, The Ohio State University, U.M.I., Dissertation Information Service, Michigan 1988.

Jones, Ronald D., Israeli Air Superiority in the 1967 Arab–Israeli War: An Analysis of Operational Art, Naval War College, Newport RI June 1996.

Katz, Samuel M., Fire & Steel. Israel's 7th Armored Brigade. Four Decades of Victory and Courage – the Story of the most Awesome Tank Force in the World Today, Simon & Schuster, 30 Avenue of the Americas, New York, NY 10020, 1996.

Kesseli, Pasi, In Pursuit of Mobility. The Birth and Development of Israeli Operational Art. From Theory to Practice, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoks, julkaisusarja 1, n:o 6, Edita Oyj, Helsinki 2001.

Lanir, Zvi (ed.), Israeli Security Planning in the 1980's. Its Politics and Economics, Praeger Publishers, New York 1984.

Leonhard, Robert, The Art of Maneuver. Maneuver-Warfare Theory and AirLandBattle, Presidio Press, Novato, CA 1991.

Levite, Ariel, Offense and Defense in Israeli Military Doctrine, IDF Journal 20/1990.

Luttwak, Edward and Horowitz, Dan, The Israeli Army, Allen Lane Penguin Books Ltd., London 1975.

McInnes Colin, BAOR in the 1980s, Defence Analysis 4/1988, s. 377–394.

Ne'eman, Yuval, The Israel Army and the Sinai Campaign, LH 2/18.

Newell, Clayton R., The Framework of Operational Warfare, Routledge, London 1991.

Nordeen, Lon, Fighters over Israel. The Story of the Israeli Air Force from the War of Independence to the Bekaa Valley, Orion Books, New York 1990.

O'Ballance, Edgar, No Victor, No Vanquished. The Arab–Israeli War 1973, Presidio Press, Novato CA 1997.

Rothenberg, Gunther E., The Anatomy of the Israeli Army, B. T. Batsford Ltd., London 1979.

Schiff, Zeev, October Earthquake. Yom Kippur 1973, University Publishing Projects Ltd., Tel Aviv 1974.

Schiff, Ze'ev, A Story of the Israeli Army 1874 to the Present, Macmillan Publishing Company, New York 1985.

Sharon, Ariel with Chanoff, David, The Warrior. The Autobiography of Ariel Sharon, Macdonald & Co Publishers Ltd, London 1989.

Simpkin, Richard E., Race to the Swift. Thoughts on Twenty-First Century Warfare, Brassey's Defence Publishers, London 1985.

Sykes, Christopher, Orde Wingate, Collins St. James's Place, London 1959.

Tal, Israel, Israel's Defence Doctrine, Background and Dynamics, Military Review March 1978, s. 22–37.

Williams, Louis, The Israel Defense Forces. A Peoples Army, Ministry of Defense Publishing House, Tel Aviv, lokakuu 1989.

## 8. Kriisi Etelä-Atlantilla yllättää Britannian

Kiista Etelä-Atlantilla sijaitsevista Falklandinsaarista huipentui argentiinalaisten invaasioon huhtikuun alussa 1982. Argentiinalaisten taitavasti toteuttama yhteisoperaatio, johon kuului taistelualueen eristäminen merivoimin, erikoisjoukkojen käyttö ja maihinnousu saarten pääkaupunkiin Stanleyhin yllätti Ison-Britannian. Sen strateginen tiedustelu sai tiedon käynnissä olevasta operaatios-  
tiosta vain muutamia vuorokausia ennen sen alkamista. Vastatoimiin ei ollut aikaa, eikä Britannian asevoimilla olisi ollut kykyäkään vahventaa 13 000 kilometrin päässä olevaa pientä varuskuntaa, koska Britannia ei ollut enää valmistautunut käymään sotaa Naton vastuualueen ulkopuolella.<sup>206</sup>

Toista maailmansotaa seurasi brittiläisen imperiumin hajoaminen ja vetäytyminen siirtomaista. Samanaikaisesti ulko- ja puolustuspolitiikan painopiste siirtyi vähitellen Eurooppaan ja laajasta tukikohtaverkostosta luovuttiin. Pääosa Britannian noin 175 000 sotilaan vahvuisista maavoimista oli sijoitettu Länsi-Saksaan osaksi Pohjoista armeijaryhmää (*NORTHAG*). Mekanisoituun sodankäyntiin varustettu ja koulutettu 1. Brittiläinen armeijakunta (*British Army of the Rhine*) oli sidottu osaksi Naton Varsovan liittoa vastaan ryhmittämää puolustusta. Maavoimien käytön painopisteen siirtyessä Eurooppaan Britannian kyky toimia Euroopan alueen ulkopuolella laski. Vielä 1970-luvun puolivälissä kotisaarille sijoitettu divisioonan vahvuinen strateginen reservi oli supistettu yhteen prikaatiin. Tilanne oli samankaltainen muissakin puolustushaaroissa. Vuonna 1981 julkaistun puolustusbudjetin ja puolustuspoliittisen selonteon *The Way Forward* mukaan puolustuksen painopiste siirtyisi yhä selkeämmin osaksi pohjoisatlanttista puolustusta. Vaikka muutamia merten-takaisia tukikohtia edelleen ylläpidettäisiin, sotilaallinen läsnäolo Suezin itä-puolella ei ollut enää poliittisesti tai taloudellisesti mahdollista. Eniten leik-

<sup>206</sup> Luvun lähteet on koottu sen lopussa olevaan erilliseen luetteloon. Aihepiirin keskeisimpänä lähteenä on käytetty Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarjassa 2 julkaistua *Ison-Britannian merikuljetukset ja maaooperaatiot Falklandin sodassa*. Tekstissä on rajoitettu vain tiettyjä yksityiskohtia koskeviin lähdeviittauksiin.



kauksista kärsi kuninkaallinen laivasto, joka oli jo menettänyt itsenäisen operaatiokyvyn Pohjois-Atlantin ulkopuolella. Suunnitelmien mukaan kuninkaallisesta laivastosta olisi tullut entistä selvemmin sukellusveneiden torjuntaan tarkoitettu laivasto, jonka tärkeimpänä tehtävänä olisi turvata amerikkalaisten vahvennusten merikuljetukset Eurooppaan sodan syttyessä. Vaikka kuninkaalliset ilmavoimat saivat uudessa ohjelmassa lisää voimavaroja, oli niidenkin itsenäinen operaatiokyky laskenut. Laajan tukikohtaverkon purkauttua ilmavoimilla ei ollut kykyä vaikuttaa Euroopan ulkopuolelle. Ydinasepelote oli siirtynyt V-pommittajista sukellusveneisiin, ja strateginen ilmakuljetuskyky oli miltei olematon.<sup>207</sup>

## 8.1 Ison-Britannian päättäväisyys

Huolimatta asevoimien toimintakyvyn rajoituksista britit reagoivat argentiinalaisten invaasioon nopeasti. Jo ennen argentiinalaisten maihinnousua ensimmäinen brittiläinen ydinsukellusvene aloitti purjehduksensa operaatioalueelle. Pian tämän jälkeen lähtivät ensimmäiset pinta-alusyksiköt, ja huhtikuun puoleen väliin mennessä suuri osa kuninkaallisen laivaston pinta-aluksista oli lähetetty kohti Falklandinsaaria. Kyvyn merikuljetuksiin britit loivat pakko-ottamalla ja vuokraamalla siviilivarustamoilta yli 50 alusta, jotka nopeasti toteutettujen muutostöiden jälkeen otettiin käyttöön.

Taisteluosaston maakomponenttina, heti ensimmäisten alusosastojen joukossa siirtyi 3. Merijalkaväkiprikaati (*3 Commando Brigade Royal Marines*), jota vahvennettiin kahdella laskuvarjopataljoonalla sekä aselaji- ja huoltojoukoilla. Prikaati oli hyvin varustettu ja koulutettu taistelemaan kylmissä oloissa. Toinen sodassa toiminut brittiläinen yhtymä – 5. Jalkaväkiprikaati (*5 Infantry Brigade*) – saapui operaatioalueelle kesäkuun alussa juuri ennen ratkaisutaisteluita. Alun perin juuri 5. Jalkaväkiprikaatia oli suunniteltu käytettäväksi Naton vastualueen ulkopuolisissa operaatioissa, mutta kaksi sen laskuvarjo-

<sup>207</sup> Strategisen reservin kokoonpanosta 1970-luvulla ks. Pivka, Otto, *The Armies of Europe Today*. Osprey Publishing Limited, Berkshire 1974, s. 63. The Way Forward-ohjelman vaikutuksista kuninkaalliseen laivastoon ks. esim. Wettern, Desmond, *The Decline of British Seapower*. Jane's 1982, s. 383 – 384. Kuninkaallisten ilmavoimien vahvuudesta ks. *The Military Balance 1981 – 1982*. The International Institute for Strategic Studies, London 1981, s. 29.



pataljoonaa oli jo liitetty sotatoimialueelle siirrettyyn 3. Merijalkaväkiprikaatiin. Tämän johdosta prikaatin kokoonpano jouduttiin muodostamaan lähes kokonaan uudestaan. Tässä osaksi epäonnistuttiin. Prikaatiin liitettiin kaksi kaartinpataljoonaa (*Welsh Guards ja Scot Guards*), joiden varustus ja koulutus eivät soveltuneet Falklandinsaarilla vallitseviin oloihin. Lisäksi prikaatin aselaji- ja huoltojoukot jäivät kokoonpanoiltaan ja varustukseltaan puutteellisiksi.

Kriisin alkaessa kummallakaan osapuolella ei ollut selvästi määriteltyjä strategisia tai operatiivisia päämääriä. Argentiinalaiset olettivat, että Falklandinsaarten valtaus ei johtaisi sotaan Britanniaa vastaan. Tämä perusoletus murtui brittien lähetettyä taisteluosaston. Tämän jälkeen Argentiinaa hallitsevan sotilasjuntan toiminta muuttui ainakin näennäisesti päämäärättömäksi joukkojen ja materiaalin keskittämiseksi Falklandinsaarille. Argentiinalaiset siirsivät saarille kaikkiaan noin 13 000 miestä, joista noin 10 000 kuului maavoimiin<sup>208</sup>. Maavoimien joukkojen painopisteen – kuusi rykmenttiä<sup>209</sup> tai pataljoonaa ja pääosa aselajijoukoista – argentiinalaiset muodostivat Stanleyn alueelle, jonne he olettivat brittien nousevan maihin. Loppuosaa saarista suunniteltiin puolustettavan kolmella rykmentillä.

Osapuolten maasotatoimissaan käyttämät joukot olivat vahvuuksiltaan jokseenkin tasavahvoja, mutta brittijoukot osoittautuivat maasotatoimissa ylivoimaisiksi. Brittiläisten ammattisotilaiden, joista pääosa kuului erikoisjoukkoina pidettäviin merijalkaväki- tai laskuvarjojoukkoihin, fyysinen kunto ja koulutustaso olivat huomattavasti argentiinalaisia parempi. Osa argentiinalaisten joukoista oli alle puoli vuotta palveluksessa olleita varusmiehiä ja osa reserviläisiä, joiden harjoittaminen saarille keskittämisen jälkeen laiminlyötiin. Lisäksi joukoilta puuttui osa varustuksesta. Brittien julistettua merisaarron huhtikuun puolivälissä, suurin osa merikuljetuksista lakkasi, koska argentiinalaisilla ei ollut kykyä toimia brittien sukellusveneitä vastaan. Argentiinalaisten joukkojen taistelukyky heikkeni brittejä nopeammin, koska heidän huoltojärjestelmänsä – erityisesti materiaalin jakelun osalta – oli alimitoitettu. Täydennyksiä ei kyetty toimittamaan joukoille suunnitellulla tavalla. Puutteet joukkojen

<sup>208</sup> Informe Oficial Ejercito Argentino, Conflicto Malvinas, Tomo II, annexo 21. Buenos Aires 1983.

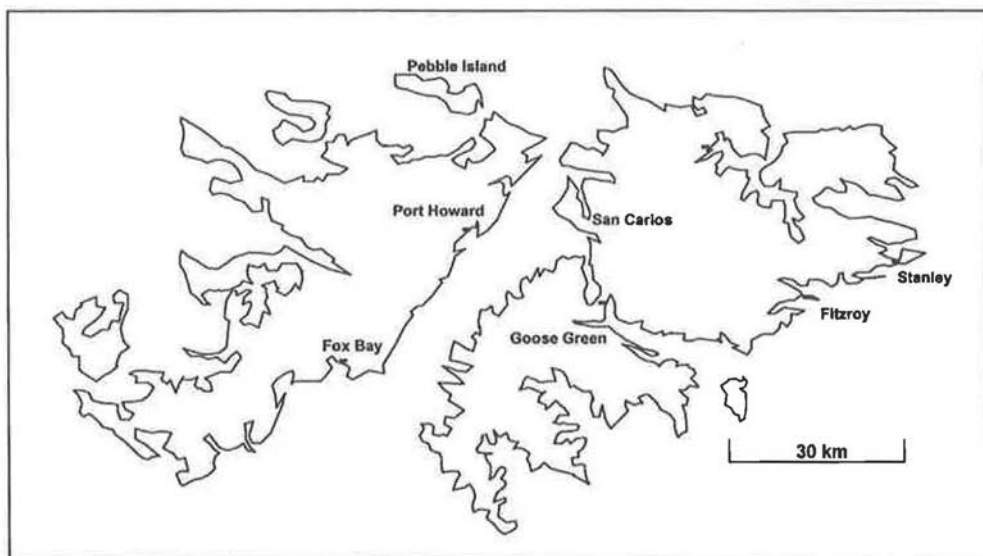
<sup>209</sup> Argentiinalainen rykmentti vastasi vahvuudeltaan pataljoonaa. Siihen kuului noin 700 miestä. Ks. Bijl, Nicholas van der, *Nine Battles to Stanley*. Leo Cooper, Barnsley 1999, s. 46.

koulutustasossa ja varustuksessa eivät jättäneet argentiinalaisille komentajille juuri muita vaihtoehtoja kuin ryhmittää joukkonsa jäykän torjuvaan puolustukseen.<sup>210</sup>

## 8.2 Brittien toiminta-ajatus ja edellytysten luominen maasotatoimille

Brittien toiminta-ajatus saarten takaisin valtaamiseksi kehittyi pitkän merimatkan aikana. Taisteluosaston komentaja antoi huhtikuun puolivälissä ohjeen, jonka mukaan sotatoimessa olisi neljä vaihetta:

- Falklandinsaarten julistaminen merisaartoon, joka toteutettaisiin 12.4. heti ensimmäisten ydinsukellusveneiden päästyä toiminta-alueelle,
- Falklandinsaariin kuuluvien Etelä-Georgian saarten valtaaminen, joka toteutettiin suurien vaikeuksien jälkeen 25.4.,
- meren- ja ilmanherruuden hankkiminen ja
- maihinnousu saarten valtaamiseksi.



**Kuva 6. Falklandin saaret**

<sup>210</sup> Argentiinalaisten joukoista ks. esim. Middlebrook, Martin: The Fight for the Malvinas. Penguin Books, London 1990, s. 292–309 ja Bijl van der, s. 253–255.

Vaiheiden ajoittamisessa keskeisimpänä tekijänä oli kuninkaallisen laivaston suorituskyky. Sen arvioitiin kykenevän tehokkaaseen toimintaan kesäkuun loppuun saakka, jonka jälkeen suorituskyky laskisi nopeasti. Kuukauden mittaisiksi arvioidut maaoperaatiot olisi saatettava päätökseen tätä ennen. Koska Tukialusosasto ehditsi operaatioalueelle toukokuun ensimmäisinä päivinä ja ilman- ja merenherruuden saavuttamiseen sekä maihinnousualueen tiedusteluun arvioitiin kuluvan noin kaksi viikkoa, olisi maihinnousu toteutettava toukokuun kahden viimeisen viikon aikana.<sup>211</sup>

Brittiläisten komentajien keskeisimpänä ongelmana säilyi maihinnousupaikan valinta, joka ratkaisisi operaatioajatuksen. Jo alusta alkaen maihinnousu Stanleyhin hylättiin, koska Taisteluosastolla ei ollut kykyä nousta maihin puolustetulle rannalle. Perusteellisen tilanteenarvioinnin jälkeen maihinnousualueeksi valittiin noin 70 kilometrin päässä Stanleyssä oleva San Carlosin alue, jossa tiedustelutietojen mukaan ei ollut argentiinalaisten ryhmitystä. Arvioidessaan vihollisen toimintamahdollisuuksia britit pitivät pahimpana uhkana argentiinalaista rykmenttiä, joka oli ryhmittynyt noin 25 kilometrin päähän sillanpäästä Goose Greenin kylään. Lisäksi argentiinalaisilla arvioitiin olevan kyky siirtää noin pataljoonan vahvuinen osasto helikoptereilla. Argentiinan ilmavoimien suorituskyvystä ei ollut selvää kuvaa.

Maihinnousua edelsi kolmen viikon valmisteluvaihe, joka alkoi 1.5.1982 tukialusosaston aloitettua ilmaoperaatiot Falklandinsaarilla olevia argentiinalaiskohteita vastaan. Ilmahyökkäyksien tulokset olivat melko vaatimattomat. Huolimatta lukuisista ilmahyökkäyksistä, joihin osallistui myös Ascensionin saarilta ilmaan nousseita kuninkaallisten ilmavoimien Vulcan-pommittajia, Stanleynt lentokenttää ei saatu tuhotuksi. Argentiinalaiset eivät antaneet edes mahdollisuutta lamauttaa ilmavoimiaan, koska ne eivät sitoutuneet taisteluun tukialusosaston kanssa. Briteillä ei ollut kykyä toimia mantereella olevia tukikohtia vastaan. Merenherruuden britit hankkivat nopeasti. Argentiinalaisen risteilijän upottaminen ydinsukellusveneen torpedoin riitti keskeyttämään Argentiinan merivoimien tukialusosastoa vastaan suunnatun operaation. Argentiinan merivoimat pysyivät sodan loppuun satamissaan. Upotus käynnisti so-

<sup>211</sup> Tukialusosaston komentajan tilanteenarvioinnista ks. Woodward, John, *One Hundred Days*. Harper Collins Publishers, London 1992, s. 91–93.

dassa uuden vaiheen. Konflikti eskaloitui sodaksi. Neuvotteluratkaisuun ei enää ollut mahdollisuutta. Jo seuraavana päivänä argentiinalaiset iskivät taikaisin upottaen brittiläisen hävittäjän meritorjuntaohjuksin. Tapahtumalla oli välitön vaikutus brittien toimintatapaan. Koska tehokkaita keinoja meritorjuntaohjusten torjuntaan ei ollut, tukialukset oli pyrittävä pitämään argentiinalaisten koneiden toimintasäteen ulkopuolella. Tämä johti siihen, että tukialusosaston hävittäjät eivät voineet suojata maihinnousua ja maasotatoimia optimaalisesti. Oli tehtävä kompromissi korvaamattomien tukialusten ja muiden alusten välillä.<sup>212</sup>

Maihinnousu toteutettiin 21.5.1982. Se oli argentiinalaisille operatiivinen yllätys ajan ja erityisesti paikan osalta. Argentiinalaiset eivät käynnistäneet maajoukoin vastahyökkäystä, koska he todennäköisesti luulivat maihinnousun olevan harhautus. Tätä vaikutusta britit vahvistivat tekemällä aluksiin tykistöyöksyjä Stanleyyn alueelle ja harhauttavia iskuja erikoisjoukoin. Argentiinan ilmavoimat toimivat sen sijaan aktiivisesti sillanpäässä olevia aluksia vastaan. Alkoi kulutusvaihe Argentiinan ilmavoimien ja kuninkaallisen laivaston aluksien välillä. Noin viikon toiminnan jälkeen Argentiinan ilmavoimat olivat kuluneet käytännössä loppuun, mutta samanaikaisesti britit olivat menettäneet viisi alusta uponneina ja lukuisia muita vaurioituneina. Lisäksi iskut pakottivat britit vetämään suurimman osan huoltoaluksistaan pois sillanpään alueelta, mikä hidasti materiaalin kuljetuksia maihin.

### 8.3 Maasotatoimet

Argentiinalaisten ilmahyökkäykset tuhosivat myös brittien ilmakuljetuskyvyn. Brittikomentajat olivat suunnitelleet siirtävänsä pääosan joukoistaan helikopterein Stanleyyn alueelle, mutta suunnitelmasta jouduttiin luopumaan argenti-

---

<sup>212</sup> Yksityiskohdat brittien toiminnasta mantereella ovat edelleen pysyneet salaisuutena. Voidaan pitää varmana, että brittien erikoisjoukot toimivat tiedustelutehtävissä argentiinalaisten lentotukikohtien läheisyydessä. Viime vuosina on julkisuuteen tihkunut tietoja myös aiotusta hyökkäyksistä lentotukikohtiin ja Chilen alueen käyttämisestä erilaisiin tiedusteluoperaatioihin. Yhteistyöstä chileläisten kanssa ks. esim. Chant, Christopher, *Air War in The Falklands* 1982. Osprey Aviation, Oxford 2001, s. 33 ja West, Nigel, *The Secret War for the Falklands*. Little, Brown and Company. London 1997, s. 38 – 39 ja iskusta lentokentille, West, s. 135 – 149.

nalaisten upotettua kuljetushelikoptereita kuljettaneen rahtialuksen. Käytössä olleet noin 20 keskiraskasta helikopteria eivät riittäneet keskityssiirtoihin. Merijalkaväkiprikaatin oli kuitenkin poliittisista syistä aloitettava Stanleyyn saartamista tarkoittavat operaatiot. Britannian ylin poliittinen ja sotilaallinen johto vaativat sotatoimiin aktiivisuutta kuninkaallisen laivaston kärsiessä jatkuvia alustappioita, vaikka merijalkaväkiprikaatin komentajan saamat ohjeet edellyttivät ainoastaan sillanpään varmistamista. Ratkaisuun tähtäävät operaatiot oli suunniteltu aloitettaviksi vasta 5. Jalkaväkiprikaatin saavuttua alueelle kesäkuun alussa.

Stanleyyn saartamisen merijalkaväkiprikaatin komentaja toteutti siirtämällä pääosan joukoistaan jalan Stanleytä ympäröiville harjanteille. Helikopterit sioutuivat lähes täysin tykistön ja materiaalin siirtoihin. Keskitysmarssien ollessa käynnissä hankittiin poliitikkojen edellyttämä osavoitto valtaamalla operatiivisesti merkityksetön Goose Greenin kylä. Hyökkäys kapealla kannaksella sijaitsevaan kylään miltei epäonnistui. Maasto pakotti britit rintamahyökkäykseen. Vajavaiset tiedustelutiedot, liian lyhyt valmisteluaika, komentajan ylioptimistinen suunnitelma sekä puutteellinen epäsuoran tulen tuki pakottivat alueen lopulta vallanneen laskuvarjopataljoonan vyöryttämään vastustajansa asemat hitaasti pala kerrallaan.<sup>213</sup>

Merijalkaväkiprikaatin saarrettua Stanleyyn ja 5. Jalkaväkiprikaatin saavuttua alueelle komentajalle jäi käytännössä ainoaksi vaihtoehdoksi saattaa sotatoimet päätökseen valtaamalla Stanley. Operaativaihtoehtoja oli kaksi: hyökätä joko kapealla alueella rantatien suunnassa tai leveällä rintamalla ja vallata Stanleytä ympäröivä harjannealue. Ensiksi mainittu vaihtoehto olisi mahdollistanut tykistön keskittämisen, mutta jättänyt sivustat avoimiksi. Komentaja päätti hyökätä leveällä rintamalla. Tähän oli useita syitä: argentiinalaiset eivät voisi irrottaa reservejään rintamasta, vältettäisiin rantatien suunnassa oleva argentiinalaisten puolustuksen painopiste ja alueella jo kaksi viikkoa toimineiden pataljoonien tiedustelutietoja voitaisiin käyttää täysimääräisesti hyväksi. Samanaikaisesti argentiinalaiset kaavailivat operatiivista vasta-  
hyökkäystä brittien sillanpäähän Länsi-Falklandilta ja mantereelta kuljetettavin

<sup>213</sup> Brittien käytössä olleiden kuljetushelikopterien määrä oli noussut kesäkuun ensimmäisellä viikolla 30:een ja sodan päättyessä käytössä oli jo 40 kuljetushelikopteria. Ks. Washington, Linda, *Ten Years On. The British Army in the Falklands War*. Jolly & Barber Limited, London 1992, s. 107.

joukoin. Erittäin riskialtis operaatio *Buzon* olisi edellyttänyt ainakin alueellista ilman- ja merenherruutta<sup>214</sup>. Niitä ei ollut enää hankittavissa.

Ratkaisutaistelut suunniteltiin käytävän kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa vallattaisiin 3. Merijalkaväkiprikaatilla kolme harjannetta käsittävä uloin vyöhyke. Toisessa vaiheessa – vuorokautta myöhemmin – saarto-rengasta tiivistettäisiin valtaamalla seuraava harjanneketju molempien prikaatien osien hyökkäyksin. Kolmannessa vaiheessa vallattaisiin kaupunki. Hyökkäykset suunniteltiin toteutettavan pimeällä tappioiden minimoimiseksi ja niitä pyrittiin tukemaan mahdollisimman voimakkaalla tulella. Pataljoonien porrastettuja hyökkäyksiä tuettiin kenttä- ja laivatykistöllä, joista viimeksi mainittu soveltui kantamansa johdosta tulenkäyttöön myös syvällä olevia maaleja vastaan, naapuripataljoonien kranaatinheittimillä sekä muodostamalla erilaisia tulitukiosastoja.

Ratkaisutaistelut sujuivat brittien suunnitteleamalla tavalla, joskin argentiinalaiset antautuivat 14.6.1982 ennen operaation kolmatta vaihetta. Missään vaiheessa argentiinalaiset eivät yrittäneet temmata aloitetta itselleen. Vastahyökkäyksiä ei toteutettu ja miltei puolet joukoista varattiin loppuun saakka maihinnousun torjuntaan.

Falklandin sota oli sekoitus uutta ja vanhaa. Merellä molemmat osapuolet käyttivät uusimpia asejärjestelmiään. Argentiinalaisten meritörjuntaohjukset muodostivat briteille vakavimman uhkan, kun taas argentiinalaisilla ei ollut vasta-asetta brittien sukellusveneitä vastaan. Maalla sodankäyntiä voi luonnehtia jopa vanhanaikaiseksi. Taistelujen keskeisimmät asejärjestelmät olivat kenttätykistön ja jalkaväen aseet. Britannian voittoon on useita syitä. Huolimatta ajoittaisista ongelmista britit onnistuivat nivomaan puolustushaarojensa toiminnan argentiinalaisia paremmin yhteen. Taistelualue eristettiin ydinsukellusvenein, jonka jälkeen luotiin edellytykset maihinnousulle ja aloitettiin vihollisen kuluttaminen ja tiedustelu.

Maihinnousukykynsä britit arvioivat oikein. Maihinnousu Stanleyhin olisi johtanut todennäköisesti katastrofiin. Vaikka britit pääosin arvioivat argentiinalaisten toiminnan oikein, Argentiinan ilmavoimien aggressiivinen toiminta tuli yllätyksenä, joka hidasti maaoperaatioiden alkua huomattavasti. Maaope-

<sup>214</sup> Bijl, Nicholas van der, s. 166–169.

raatiossa brittikomentajien käytössä ollut väline oli merkittävästi vastustajaan parempi. Joukot kykenivät toteuttamaan komentajiensa suunnittelemaat melko suoraviivaiset operaatiot. Joukkojen koulutustaso ja varusteet mahdollistivat myös olosuhteiden hyväksikäytön. Pimeys, tuuli ja sade sen sijaan muodostuivat argentiinalaisten vihollisiksi.

## Lähteet

Bijl van der, Nicholas, Nine Battles to Stanley. Leo Cooper, Barnsley 1999.

Chant, Christopher, Air War in The Falklands 1982. Osprey Aviation, Oxford 2001.

Informe Oficial Ejercito Argentino, Conflicto Malvinas, Tomo II, annexo 21. Buenos Aires 1983.

Jouko, Petteri – Niskanen, Harri, Iso-Britannian merikuljetukset ja maaoperaatiot Falklandin sodassa. Maanpuolustuskorkeakoulun, Sotahistorian laitoksen julkaisuja n:o 6 / 2000, Hakapaino, Helsinki 2000.

Middlebrook, Martin, The Fight for the Malvinas. Penguin Books, London 1990.

Pivka, Otto, The Armies of Europe Today. Osprey Publishing Limited, Berkshire 1974.

Washington, Linda, Ten Years On. The British Army in the Falklands War. Jolly & Barber Limited, London 1992.

West, Nigel, The Secret War for the Falklands. Little, Brown and Company. London 1997.

Wettern, Desmond, The Decline of British Seapower. Jane's 1982.

Woodward, John, One Hundred Days. Harper Collins Publishers, London 1992.



## **9. Yhdysvaltain asevoimat reformin kautta Persianlahden sotaan**

Amerikkalaiset taistelujoukot vedettiin 1973 pois Vietnamista. Samana vuonna päättyi Yhdysvalloissa myös yleinen asevelvollisuus. Yhdysvallat siirtyi palkka-armeijaan. Maavoimissa aloitettiin uuden entistä paremman armeijan kehittämistyö. Tavoitteena oli luoda 18 aktiivi- ja 8 reservidivisioonaa käsittävät maavoimat. Divisioonilla tuli olla aikaisempiin yhdysvaltalaisdivisiooniin verrattuna huomattavasti parempi taistelukyky. Tavoitteesta huolimatta Yhdysvaltain asevoimien ja erityisesti maavoimien taistelukyky laski Vietnamin sotaa seuraavina vuosina. Asevoimiin hakeutuneiden määrä ja taso laskivat vuosittain. Yhdysvaltain maavoimien oman arvion mukaan 1979 sen kymmenestä kotimaassa olleesta divisioonasta vain neljä oli taisteluvalmiita. Eturintamassa Euroopassa olleista neljästä divisioonasta kolme oli taisteluvalmiina.<sup>215</sup>

Vietnamin sodan jälkeinen Yhdysvaltain asevoimien tietynlainen taistelukykyyn pohjakosketus saavutettiin vuonna 1980. Amerikkalaisjoukkojen yritys pelastaa Teheranissa vankeina olleet suurlähetystönsä henkilöstö epäonnistui jo matkalla kohdealueelle. Vuotta aikaisemmin alkaneet Iranin vallankumous ja neuvostomiehitys Afganistanissa olivat omiaan nopeuttamaan Yhdysvaltain asevoimien uudistamistyötä.

Yhdysvalloissa aloitettiin jo ennen Vietnamin sodan päättymistä maavoimien doktriinin uusimistyö. Sen lähtökohtana oli aselajien yhdistetty taistelu Euroopassa. Neuvostoliiton sotilaallisen voiman kasvu 1960-luvun lopulla ja uuden vuosikymmenen alussa vaikutti omalta osaltaan tarpeeseen arvioida uudelleen Naton maasodankäynnin puolustusta ja taktiikkaa. Lähi-idän jom kippur -sodalla 1973 oli myös merkittävä vaikutus uuteen doktriiniin. Kehittämistyöstä vastanneet kiinnittivät erityistä huomiota panssarivaunutykkien, ilma-

---

<sup>215</sup> Ks. esim. Scales, Robert H., *Certain Victory The U.S. Army in the Gulf War*, Brassey's Five-Star Paperback 1997, s. 15.

ja panssarintorjuntaohjusten kasvaneeseen tuhovoimaan ja näiden aseiden merkitykseen taktiikalle.<sup>216</sup>

Kesäkuussa 1976 ilmestyneessä uudessa maavoimien kenttäohjesäännössä (*Field Manual 100-5, Operations*) todettiin Yhdysvaltain maavoimien keskeinen ongelma mahdollisessa sodassa. Yhdysvaltojen joukot olisivat Euroopan panssarivaunujen hallitsemilla taistelukentillä viholliseen nähden määrällisesti alivoimaiset ainakin henkilöstön ja välineistön osalta.<sup>217</sup>

Lähinnä Lähi-idän vuoden 1973 sotaan perustuen arvioitiin mahdollisen tulevan sodan ensimmäisen taistelun voivan olla myös sodan viimeinen. Lähi-idän panssaritaistelujen vaunutappioiden arvioitiin olleen 50 prosenttia vajaan kahden viikon taistelujen jälkeen.<sup>218</sup>

Taisteluvälineiden tarkkuus ja tuhovoima olivat kasvaneet merkittävästi sitten toisen maailmansodan. Taisteluvälineisiin kytkettävät pimeänäkölaitteet olivat kehitymässä jo sille tasolle, että päivätaisteluihin verrattavat yötaistelut olisivat mahdollisia. Lisäksi elektronisesta sodankäynnin toiminnasta oli kehitymässä osa taisteluvoimaa.<sup>219</sup>

Strategisena lähtökohtana maavoimilla oli puolustus, mutta taistelun lopputulos saavutettaisiin hyökkäyksellisen operaation tuloksena. Toisaalta komentajan oli hyökättävä ainoastaan silloin, kun hyökkäyksellä oli saavutettavissa selvää hyötyä. Puolustuksen oli oltava aktiivista (*active defense*), jossa panssari- ja mekanisoitujen joukkojen hyvää liikkuvuutta hyväksikäyttäen oli manöövereillä pyrittävä keskittämään voima oikeaan paikkaan oikeaan aikaan.<sup>220</sup>

Puolustuksessa divisioonan komentajien oli käytettävä lähes koko taisteluvoimansa rintamassa ja sielläkin pääosaa painopisteessä, jossa 6–8 pataljoonalla oli torjuttava 20–25 vihollispataljoonan hyökkäys. Divisioonan sivustat ja selustat oli suojattava sekä helikoptereilla että panssaroiduilla ajoneuvoilla liikkuvilla ratsuväen joukoilla sekä taisteluhelikoptereilla.<sup>221</sup>

<sup>216</sup> Romjue, John L., *From Active Defense to AirLand Battle: The Development of Army Doctrine 1973–1982*, Tradoc Historical Monograph Series, Historical Office 1984, s. 3.

<sup>217</sup> Emt., s. 5.

<sup>218</sup> Emt., s. 6–7.

<sup>219</sup> Emt., s. 7.

<sup>220</sup> Emt., s. 8–9.

<sup>221</sup> Emt., s. 9.

Yhdysvaltain asevoimien miesmäärä Euroopassa 1975 oli 197 000 ja 1988 yli 227 000 henkilöä, joista 204 000 palveli maavoimissa. Yhdysvaltain maavoimat Euroopassa muodostuivat Seitsemännestä armeijasta, johon kuului kaksi armeijakuntaa, Viides ja Seitsemäs armeijakunta.<sup>222</sup>

## 9.1 Yhdysvaltain maavoimien reformi

Maavoimissa määritettiin tavoitteeksi 16 taisteluvalmista divisioonaa. Mahdollisuuksia tarvittavan henkilöstön palkkaamiseen ei ollut. Tavoitteesta pidettiin kuitenkin kiinni ja kunkin divisioonan kolmannet prikaatit koulutettiin reservistä. Divisioonille ryhdyttiin kehittämään uudet taistelujärjestelmät. Näiden kehittämistyössä painopisteenä olivat seuraavat viisi perusjärjestelmää; taistelupanssarivaunu M 1 Abraham, jalkaväen taisteluajoneuvo M2/3 Bradley, taisteluhelikopteri AH-64 Apache, kuljetushelikopteri UH-60 Blackhawk ja ilmatorjuntaohjusjärjestelmä Patriot.<sup>223</sup>

Presidentti Jimmy Carter totesi Afganistanin tilanteen uhkaavan Yhdysvaltain kansallisia intressejä Persianlahden alueella. Asevoimat saivat tehtävän perustaa nopean toiminnan joukot (*Rapid Deployment Force*). Neljä vuotta myöhemmin, 1983 perustettiin esikunta (*Central Command, CENTCOM*) valmistautumaan mahdollisiin sotatoimiin Arabian niemimaan ja sen lähialueilla. Esikunnan asema ja kyky kaikkien puolustushaarojen joukkojen johtamiseen kasvoi entisestään kolme vuotta myöhemmin. Yhdysvaltain asevoimissa toteutettiin suuri asevoimien johtamisjärjestelmän uudistus.<sup>224</sup>

Yhdysvaltain kykyä toimia tarvittaessa nopeastikin käytännössä koko maapallon alueella paransi 1986 ns. Goldwaterin–Nicholsin asetuksen mukaiset muutokset asevoimien johtamisjärjestelmään. Puolustushaarojen vastuulle jäi ainoastaan omien joukkojensa organisointi, koulutus ja varustami-

<sup>222</sup> Ks. esim. Miller, David, *The Cold War. A Military History*, Published by Pimlico 2001, (First published in Great Britain by John Murray 1998), s. 235.

<sup>223</sup> Ks. esim. Scales, Robert H., *emt.*, s. 17–20.

<sup>224</sup> Ks. esim. Ari Raunion artikkeli Yhdysvaltain yhtymän taistelu ja joukkojen käyttöperiaatteet Persianlahden sodassa; huipputeknologialla varustetun armeijan taistelu perinteisin asevoimin varustettua armeijaa vastaan Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisussa *Sodan ja taistelun kuva*, Taktiikan laitos 2000, s. 10.

nen. Puolustushaaran joukko-osastojen saavutettua operatiivisen valmiuden ne alistettiin alueellisille esikunnille. Maapallon eri alueita varten perustetut esikunnat vastasivat alueensa sotasuunnitelmista ja valmistautuivat käyttämään alueelleen mahdollisessa sodassa keskitettävien kaikkien puolustushaarojen joukkoja.<sup>225</sup>

### 9.1.1 AirLand Battle edellytti maa- ja ilmavoimien yhteistoimintaa taistelussa

Maaliskuussa 1981 julkistettiin ensimmäinen versio maavoimien uudesta taisteluopista *AirLand Battle*. Joukot saivat mahdollisuuden kritisoida ja osallistua uuden taisteluopin kehittämiseen. Taisteluopin lähtökohtana oli pyrkiä taistelun alkuvaiheessa hyökkäykseen sekä ilmassa että maassa. Tavoitteena oli taistelun päättäminen voittoon.<sup>226</sup>

Uusi maavoimien doktriini julkaistiin 1982 ilmestyneessä uudessa kenttäohjesäännössä (*FM 100-5, Operations*). Doktriinin pahimpana uhkakuvana oli edelleenkin Neuvostoliiton maavoimien hyökkäys Euroopassa. Mutta maavoimien oli valmistauduttava taisteluun Neuvostoliiton tukemien valtioiden neuvostotaktiikkaa noudattavia mekanisoituja joukkoja vastaan tai terroristiryhmiä vastaan eri puolilla maailmaa.<sup>227</sup>

Yhdistämällä maa- ja ilmavoimien toiminta taistelussa pyrittiin takaamaan alivoimaisenakin taistelun aloittaminen hyökkäävien neuvostojoukkojen toista porrasta vastaan. Ilmavoimat aloittaisivat maavoimien taisteluun liittyen nämä hyökkäykset.<sup>228</sup>

Ratkaisutaisteluiden arvioitiin tulevassa sodassa kestävän pikemminkin tunteja kuin päiviä ja viikkoja. Doktriini oli selvästi hyökkäyksellinen ja edellytti aloitteen pitämistä ja vihollisen lyömistä. Strategian ja taktiikan väliin tuli operatiivinen taso, joka käsitteli armeijan ja armeijakunnan sotatoimia eli joukkojen keskittämistä taisteluun.<sup>229</sup>

<sup>225</sup> Ks. esim. Clancy, Tom with General Chuck Horner (ret.), *Every Man A Tiger*, This edition published 2001 by Pan Books, London, s. 3–5.

<sup>226</sup> Romjue, John L., emt., s. 44–45.

<sup>227</sup> Emt., s. 66–67.

<sup>228</sup> Emt., s. 72–73.

<sup>229</sup> Emt., s. 67–68.

Ohjesääntö määritti manööverin toiminnaksi, jolla joukot keskitetään liikkeen avulla ja tulella suojaten viholliseen nähden edulliseen asemaan, josta joukot voisivat tuhota vihollisen tai uhata sitä tuhollla.<sup>230</sup>

Uusi doktriini määritti myös seitsemän taistelusääntöä<sup>231</sup>, jotka pohjautuivat pysyviin sodan periaatteisiin. Komentajan oli taistelua suunnitellessaan ja sitä johtaessaan

- vakuuttauduttava yhtenäisestä pyrkimyksestä tavoitteeseen
- ohjattava voimansa vihollisen heikkouksia vastaan
- määritettävä ja pidettävä kiinni päätavoitteesta
- ylläpidettävä taistelua
- liikuttava nopeasti, iskettävä kovaa ja päätettävä toiminta nopeasti
- käytettävä taitavasti hyväksi maastoa ja säättä
- suojattava voimaansa

## **9.2 Operatiivinen johtamismvastuu puolustushaaroilta alueellisille johtoportaille**

Vietnamin sodan katkerasta tappiosta huolimatta Yhdysvaltain suurvaltapolitiikka edellytti maan asevoimilta edelleenkin kykyä toimia maapallon kaikilla niillä alueilla, joilla maan kansalliset intressit sitä edellyttivät.

Presidentti Ronald Reaganin puolustusministeri Caspar W. Weinberger esitteli uuden poliittis-sotilaallisen doktriinin, jossa määritettiin mm. edellytykset Yhdysvaltain sotilaallisen voiman käytölle ulkomailla. Doktriinin mukaan Yhdysvaltain sotilaallisen voiman käytön edellytyksenä oli elintärkeä kansallinen tai liittolaismaan etu. Asevoimien oli saatava tehtävän edellyttämät voimavarat. Suunnitellulla asevoimien käytöllä oli oltava selkeät poliittiset ja sotilaalliset päämäärät. Päämäärien ja toimintaedellytysten muuttuessa oli asevoimien voimavarat myös tarkistettava. Kansan ja kongressin oli selkeästi tuettava asevoimien käyttöä taisteluun. Sotilaallisten keinojen käyttö kriisien ratkaisussa oli oltava viimeinen käytettävissä oleva keino.<sup>232</sup>

<sup>230</sup> Emt., s. 69.

<sup>231</sup> Emt., s. 70.

<sup>232</sup> Ks. esim. Kolstela, Risto, Clausewitz ja Yhdysvaltain sotataito, Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisu, (Sota)historian laitos, 1997, s. 62

Yhdysvaltain kaikilla puolustushaaroilla oli omia erikoisjoukkojaan. Kaikkien puolustushaarojen erikoisjoukot alistettiin yhteisen johdon alaisuuteen vuosi asevoimien 1986 tapahtuneen johtamisjärjestelmä-uudistuksen jälkeen. Asevoimiin perustettiin Yhdysvaltain erikoisjoukkojen operaatioiden esikunta (*U.S. Special Operations Command USSOCOM*)<sup>233</sup>.

### 9.3 Persianlahden sota

Vuonna 1989 *Central Commandin* komentajaksi nimitetyllä kenraali Norman H. Schwarzkopilla ja hänen esikunnallaan oli keskeinen osa Irakin vastaisen liittouman sotavoiman johtamisessa. *Central Command* oli vuosina 1983–1989 laatinut sotasuunnitelmansa lähinnä Neuvostoliiton ja/tai sen tukemien valtioiden hyökkäysten varalle. Kenraali Schwarzkopf piti uhkakuva vanhentuneena ja käski seuraavan vuoden esikuntaharjoituksen teemaksi valmistautumisen Irakin hyökkäykseen naapurimaitaan vastaan.

Yhdysvaltain asevoimille Persianlahden sodan menestys oli henkisesti tärkeä. Asevoimat kantoi raskaimman taakan Yhdysvaltain tappiosta Vietnammassa. Sinänsä armeija menestyi taisteluissa, mutta sota hävittiin. Sodan jälkeen aloitettiin asevoimien jälleenrakentaminen. Yli kahdenkymmenen vuoden työn jälkeen alkoivat tulokset myös näkyä. Persianlahdella palautettiin asevoimien menetetty maine. Persianlahden sodan monet Yhdysvaltain asevoimien ylimmän johdon upseerit olivat Vietnammassa komppanianpäällikköinä ja pataljoonankomentajina.<sup>234</sup>

Persianlahden sota oli myös näyte 1980-luvulla käyttöön otetun Yhdysvaltain asevoimien uuden taisteluopin ilma-maataisteludoktriinin (*AirLand Battle doctrine*) tehokkuudesta. Doktriinissa ilmaistiin operaatioiden päämäärä ja keinot sen saavuttamiseksi seuraavasti:

<sup>233</sup> Ks. esim. Clancy, Tom, *Special Forces. A Guided Tour of U.S. Army Special Forces* written with John Gresham, 2001 by Sidgwick & Jackson (First published in the United States 2001 by the Berkley Publishing Group), s. 10–15.

<sup>234</sup> Ks. esim. Ari Raunion artikkeli USA:n yhtymän taistelu ja joukkojen käyttöperiaatteet Persianlahden sodassa; huipputeknologialla varustetun armeijan taistelu perinteisin asevoimin varustettua armeijaa vastaa Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisussa Sodan ja taistelun kuva, Taktiikan laitos 2000.

“Kaikkien operaatioiden päämäärä on päästä sanelemaan tahtomme viholliselle. ... Tämän tavoitteen toteuttamiseksi meidän on järkytettävä vihollinen tasopainostaan voimakkaalla iskulla odottamattomasta suunnasta, jatkettava nopeasti painostusta, jotta vihollinen ei ennättäisi toipua ja jatkettava aggressiivisesti operaatiota saavuttaaksemme ylemmän komentajan määrittämät tavoitteet. Parhaat tulokset saavutetaan, kun voimakkaat iskut on suunnattu keskeiseen vihollisvoimaan tai -alueisiin, joiden menettäminen johtaisi vihollisen operaatioiden yhtenäisyyden horjumiseen syvyydessä.”<sup>235</sup>

Toisaalta sota oli myös näyte ilmavoimien merkityksen kasvusta yleensä sekä maavoimien kannalta erityisesti taistelukentän “valmistelussa” ennen varsinaista hyökkäystä. Sodan seurauksena kasvoi myös sen teorian kannattajien määrä, jonka mukaan tulevaisuuden sodat olisivat voitettavissa pelkästään ilmavoimilla.

Maavoimien hyökkäystä edeltänyt ilmasota oli Yhdysvaltain johtamalle liittoumalle menestys. Ehdoton ilmanherrsus saavutettiin koko Irakin alueella. Arviot taistelukentän valmistelun (*battlefield preparation*) tehokkuudesta vaihtelivat. Tavoitteena oli aiheuttaa Irakin asevoimille vähintään 50 prosentin tappiot. Irakilaisjoukkojen ilmasodassa kärsimien todellisten tappioiden arvioiminen on vaikeata. Prosenttilukujen sijaan voidaan tappioiden todeta olleen merkittävät.

Taistelukentän kuvan kannalta on tärkeätä todeta uudella tekniikalla varustettujen ilmavoimien pystyneen eliminoimaan vanhalla tekniikalla varustetut ilmavoimat kokonaisuudessaan pois sotanäyttämöltä. Toisen maailmansodan, Korean ja Vietnamin sotien aikana alivoimaisetkin ilmavoimat pystyivät vielä toimimaan ja jopa tukemaan maavoimien taistelua.

Korean sodan aikaisissa ilmataisteluissa Yhdysvaltain hävittäjät pystyivät pudottamaan kuusi viholliskonetta yhtä omaa konetappiota kohti. Vietna-

---

<sup>235</sup> Swain, Richard M., “Lucky War” Third Army in Desert Storm, U.S. Army Command and General Staff College Press Fort Leavenworth, Kansas, 1997, s. 73 ja sen viitteet. Alkuperäisteksti kuuluu seuraavasti: “The Object of all operations is to impose our will upon the enemy. ... To do this we must throw the enemy off balance with a powerful blow from an unexpected direction, follow-up rapidly to prevent his recovery and continue operations aggressively to achieve the higher commander’s goals. The best results are obtained when powerful blows are struck against critical units or areas whose loss will degrade the coherence of enemy operations in depth.”



min sodan aikana suhdeluku oli yhden suhde yhteen tai jopa sen alle. Pohjois-vietnamilaiset pudottivat enemmän amerikkalaiskoneita kuin amerikkalaiset pohjoisvietnamilaisia koneita.<sup>236</sup>

## Lähteet

Clancy, Tom with General Chuck Horner (ret.), *Every Man A Tiger*, This edition published 2001 by Pan Books, London.

Clancy, Tom, *Special Forces. A Guided Tour of U.S. Army Special Forces* written with John Gresham, 2001 by Sidgwick & Jackson (First published in the United States 2001 by the Berkley Publishing Group)

Kolstela, Risto, Clausewitz ja Yhdysvaltain sotataito,

Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisu, (Sota)historian laitos, 1997.

Miller, David, *The Cold War. A Military History*, Published by Pimlico 2001, (First published in Great Britain by John Murray 1998).

Raunio, Ari, *USA:n yhtymän taistelu ja joukkojen käyttöperiaatteet Persianlahden sodassa; huipputeknologialla varustetun armeijan taistelu perinteisin asevoimin varustettua armeijaa vastaa*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisu Sodan ja taistelun kuva, Helsinki 2000.

Romjue, John L., *From Active Defense to AirLand Battle: The Development of Army Doctrine 1973–1982*, Tradoc Historical Monograph Series, Historical Office 1984.

Scales, Robert H., *Certain Victory The U.S. Army in the Gulf War*, Brassey's Five-Star Paperback 1997.

Swain, Richard M., *"Lucky War" Third Army in Desert Storm*, U.S. Army Command and General Staff College Press Forth Leavenworth, Kansas, 1997.

---

<sup>236</sup> Ks. esim. Clancy, Tom with General Chuck Horner (ret.), *Every Man A Tiger*, This edition published 2001 by Pan Books, London, s. 124.

## 10. Suomen sotilaallinen uhakuva kylmän sodan aikana 1944–1990

Heti kylmän sodan jälkeen Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan peruslähtökohdiksi muodostui liittoutumattomuus ja uskottava itsenäinen puolustus. Vähän ennen kylmän sodan päättymistä 1980-luvun lopulla puolustusvoimat arvioivat sotaa Euroopassa aikaisempaa epätodennäköisemmäksi. Rauhan tai ainakin sodattoman tilan säilymiseen näytti olevan suurin todennäköisyys. Mutta jos sota syttyisi, se alkaisi varmasti tavanomaisin asein. Konventionaalinenkin sota olisi raju ja suuria tappioita tuottava. Sodan rajuin taisteluvaihe olisi lyhyt ehkä päiviä tai viikkoja. Mutta sotatilanne voisi kestää pitkään. Suomen puolustussuunnittelussa oli otettava huomioon tilanteet, joita voisi sisältyä normaaliin rauhan aikaan, vakavaan kansainväliseen kriisiin sekä tavanomaisin asein käytävään sotaan. Kriisinhallintakykyä korostettiin, mutta vaikein tilanne, joka Suomen olisi hallittava, oli ”maahan kohdistuvan tavanomaisen hyökkäyksen uhka ja hyökkäyksen torjuminen”.<sup>237</sup>

Muutamia vuosia myöhemmin Euroopassa sodittiin. Mutta suursodan mahdollisuus näytti entistäkin epätodennäköisemmältä Neuvostoliiton hajotua ja vetäydyttyä Itä-Euroopasta. Neuvostoliitto ja suursodan mahdollisuus Euroopassa olivat olleet hallitsevina koko kylmän sodan ajan Suomessa.

Jatkosota päättyi aselepoon syyskuun alussa 1944. Suomen uusi poliittinen ja sotilaspoliittinen asema määritettiin syyskuun loppupuolella allekirjoitetussa välirauhansopimuksessa. Sen noudattamista saapui valvomaan Liittoutuneiden valvontakomissio, jossa valta oli käytännössä Neuvostoliiton edustajilla. Valvontakomission johtajana oli neuvostoliittolainen kenraalieversti Ždanov. Välirauhansopimuksen mukaisesti Suomen puolustusvoimat oli palautettava rauhan ajan kokoonpanoonsa syksyn 1944 aikana, vaikka maailmansota jatkui sekä Euroopassa että Tyynellä valtamerellä.

<sup>237</sup> Klenberg, Jan, Kriisien mahdollisuuksista ja todennäköisyyksistä teoksessa Tietoja maanpuolustuksesta, Helsinki 1988, s. 19–22.

Valvontakomissio vaati välirauhansopimuksen ehdotonta noudattamista siitä huolimatta, että sotatoimet Lapissa saksalaisjoukkoja vastaan olivat vielä käynnissä. Rauhansopimus kielsi käytännössä Suomelta sodan ajan puolustusvoimat ja edellytti ylimääräisen sotamateriaalin kokoamista keskusvarastoihin odottamaan lopullisen rauhansopimuksen määräyksiä. Valvontakomissio edellytti sopimuksen noudattamista eikä hyväksynyt sodan ajan armeijan perustamiseen viittaavia valmisteluja. Liikekannallepanovalmistelut lopetettiin tammikuussa 1945, ja esimerkiksi reserviupseerikoulutus oli keskeytyksissä syksystä 1944 kevääseen 1948.

Välirauhansopimusta edeltäneen aseleposopimuksen mukaisesti joukot oli vedetty 1944 syyskuussa uusille rajoille. Osa joukoista siirrettiin Pohjois-Suomeen karkottamaan sieltä entisiä aseveljiä, saksalaisia. Välirauhansopimuksen sisällön sanelleeseen Neuvostoliittoon ei Päämajassa kuitenkaan luotettu. Päämaja antoi uudelle itärajalle ryhmittyville joukoille puolustuskäskyn, jonka mukaisesti joukkojen oli valmistauduttava torjumaan neuvostojoukkojen mahdollinen hyökkäys. Liittoutuneiden valvontakomission edustajat kävivät Päämajassa tarkastamassa sen suunnitelmia ja käskyjä. Neuvostoliittolaiset paheksuivat Päämajan antamia puolustuskäskyjä itärajan joukoille.<sup>238</sup>

## 10.1 Suomessa epäiltiin Neuvostoliittoa

Joulukuussa 1944 puolustusvoimat siirtyivät rauhan ajan kokoonpanoon. Valvontakomission vaatimuksesta se oli sama kuin puolustusvoimien kokoonpano juuri ennen talvisotaa. Ylimpänä esikuntana oli Puolustusvoimien Pääesikunta. Puolustusvoimiin kuuluivat maa-, meri- ja ilmavoimat sekä aluejärjestö. Viimeksi mainittu käsitti 9 sotilasläänä ja 27 sotilaspiiriä.

Päämajassa aloitettiin heti sodan päätyttyä valmistautuminen mahdolliseen uuteen sotaan. Voittajavalttioiden välien rikkoutuminen näytti todennäköiseltä. Niiden välinen sotakin näytti mahdolliselta. Suomen olisi tällöin vältettävä jäämistä sotilaalliseksi tyhjäksi. Rauhan ajan joukkojen täydentämisen

<sup>238</sup> Tynkkynen, Vesa, Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1/1996, Joutsa 1996, s. 290.

lisäksi suunniteltiin myös uusien joukkojen perustamista eli liikekannallepanoa. Se olisi toteutettu kahdessa vaiheessa. Ensin kussakin sotilaspiirissä olisi perustettu pataljoona, jonka materiaali olisi otettu hajavarastosta. Nämä pataljoonat olisivat suojanneet varsinaista liikekannallepanoa, jossa perustettavat joukot olisi varustettu rauhansopimuksen mukaisesti keskusvarastoihin varastoidusta materiaalista. Liikekannallepanon valmistelutyöt tyrehtyivät kevään 1945 aikana. Yhdestä paljastuneesta aseiden hajavarastosta syntyi ns. asekätkentäjuttu. Suomesta löytyi useita salaisia hajavarastoja, ja monet asekätkentään tavalla tai toisella osallistuneet henkilöt pidätettiin.<sup>239</sup> Puolustusvoimien Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö eversti Valo Nihtilä oli yksi monista pidätetyistä upseereista.

Operatiivisen osaston uusi päällikkö, eversti Olavi Huhtala arvioi kesällä 1945 Suomen uutta sotilaspoliittista asemaa ja puolustusvoimien tehtäviä. Hänen laatimansa muistion mukaan Suomen oli valmistauduttava mahdollisessa liittoutuneiden välisessä sodassa puolustamaan aluettaan Neuvostoliiton tarpeiden mukaan. Suomen uusi sotilaallinen uhka oli siis lännessä. Tämä olisi Huhtalan mukaan edellyttänyt sekä uuden liikekannallepanosuunnitelman että operatiivisen suunnitelman laatimista.<sup>240</sup>

Monien suomalaisten mielessä Neuvostoliitto säilyi kuitenkin ainoana varsinaisena sotilaallisena uhkana. Siitä ei voinut puhua julkisesti eikä oikein salaisestikaan. Eräät puolustusvoimien upseerit ottivat talvella 1948 yhteyttä länsivaltojen edustajiin. He ilmoittivat suomalaisten puolustautuvan, jos Neuvostoliitto yrittäisi miehittää maan. Pääministeri Fagerholmin johtama hallitus vakuutteli 1948 diplomaattisia kanavia myöten Ruotsille, että Suomi pyrki torjumaan Neuvostoliiton hyökkäykset Suomen kautta Ruotsiin. Tieto levisi laajemmallekin. Englanti sai tiedon asiasta Tukholman-lähetystöstään viimeistään joulukuussa 1948.<sup>241</sup>

<sup>239</sup> Emt., s. 290–291.

<sup>240</sup> Emt., s. 291.

<sup>241</sup> Ks. Visuri, Pekka, Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspoliittikka vuosina 1945–1961, Juva 1994, s. 84 ja asiaan liittyvä lähdeviittaus 5 sivulla 129 sekä lähdeviite 98 sivulla 81.

## 10.2 Rauhansopimus ja yya-sopimus ristiriidassa

Presidentti Paasikivi antoi helmikuussa 1947 Suomi–Neuvostoliitto-Seuran lehdelle haastattelun. Siinä Paasikivi totesi, että Suomi haluaa jäädä kaikkien mahdollisten riitaisuuksien ulkopuolelle eikä Suomi vastaisuudessa tulisi taistelemaan Neuvostoliittoa vastaan. Paasikiven mukaan Suomi tulisi puolustamaan aluettaan, jos hyökkäys tapahtuisi Suomea tai Suomen kautta Neuvostoliittoa vastaan. Presidentti näki myös mahdollisena Neuvostoliiton osallistumisen Suomen puolustamiseen.<sup>242</sup>

Pariisissa helmikuussa 1947 allekirjoitetussa rauhansopimuksessa vahvistettiin välirauhansopimuksen määräykset mm. uusista rajoista ja Suomen sodanaikaisten puolustusvoimien lakkauttamisesta. Suomen puolustusvoimien olemassaolo määritettiin ”sisäistä luonnetta olevien tehtävien suorittamista varten ja rajojen paikalliseen puolustukseen”. Puolustusvoimien suurimmaksi vahvuudeksi määrättiin sopimuksessa yhteensä 41 900 miestä. Maavoimien osuus oli 34 400, merivoimien 4 500 ja ilmavoimien 3 000. Rajoitukset koskivat sekä rauhan että sodan aikaa. Suomen oli valmistauduttava luovuttamaan tai hävittämään ylimääräinen sotamateriaalinsa Neuvostoliiton ja Ison-Britannian erikseen määrittämällä tavalla vuoden kuluessa sopimuksen voimaantuloista.<sup>243</sup>

Valtioneuvosto oli jo toukokuussa 1945 asettanut parlamentaaris-sotilaallisen komitean arvioimaan maanpuolustuksen asemaa toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa. Komitea työskenteli pitkään. Komitean työskentelyn aikana Suomi solmi rauhansopimuksen helmikuussa 1947 ja sopimuksen ystävyydestä, yhteistyöstä ja keskinäisestä avunannosta (yya-sopimus) Neuvostoliiton kanssa 1948 huhtikuussa. Sopimukset olivat Suomen sodan ajan puolustusvoimia koskevalta osin ristiriidassa. Pariisin rauhansopimus kielsi Suomelta sodan ajan puolustusvoimat ja yya-sopimus edellytti Suomen puolustautuvan kaikin mahdollisin keinoin mahdollista hyökkäystä vastaan.

<sup>242</sup> Emt., s. 53.

<sup>243</sup> Ks. Pariisin rauhansopimuksen artikkelit 13 ja 19. Tässä rauhansopimuksen teksti on lainattu kirjasta Tietoja maanpuolustuksesta 1973, liite 3.

Puolustusrevision komiteamietinnön asevelvollisuutta käsittelevä osa annettiin marraskuussa 1948 ja puolustusvoimia käsittelevät osat maaliskuussa 1949. Välillisesti komitea oli mietinnöissään sillä kannalla, että Suomella tulee olla rauhan ajan puolustusvoimien lisäksi valmius sodan ajan puolustusvoimien perustamiseen. Asevelvollisuutta koskevassa osassa mietintöään puolustusrevisio asettui selvästi yleisen asevelvollisuuden kannalle. Mietinnössä asia ilmaistiin seuraavasti:<sup>244</sup>

”Maamme poliittisen aseman muuttuminen edellyttää, että kansalaisten ulkopoliittinen asennoituminen ei saa olla suunnattu mitään maata vastaan. Samalla kun tämä asevelvollisille selvitetään, heille on myöskin tehtävä selväksi puolustuslaitoksemme tarpeellisuus ja välttämättömyys itsenäisen valtakunnan puolustajana ulkoisia hyökkääjiä vastaan sekä sisäisten vaarojen varalta.”

Puolustusvoimia käsittelevissä osissa puolustusrevisio totesi maaliskuussa 1949, että ”kansainväliset sopimuksemme edellyttävät maanpuolustuksen järjestämistä ja suorituskykyisten puolustusvoimien olemassaoloa”. Rauhansopimuksen puolustusvoimien kokoa koskevien rajoitusten puolustusrevisio toivoi pian muuttuvan. Revision mukaan ”rauhansopimuksen sotilaalliset määräykset ovat muutettavissa kokonaan tai osaksi joko sopimuksen allekirjoittajavaltojen sekä Suomen välisellä sopimuksella tai sen jälkeen, kun Suomi on tullut Yhdistyneiden kansakuntien jäseneksi, turvallisuusneuvoston ja Suomen välisellä sopimuksella”.<sup>245</sup>

### **10.3 Rauhansopimuksen rajoitukset – ongelma, jota ei ollutkaan**

Rauhansopimuksen ratifiointin jälkeen Suomessa jäätin odottamaan määräyksiä sen ylimääräisen taisteluvälinemateriaalin luovuttamisesta, jota Suomella oli yli rauhansopimuksessa määritettyjen puolustusvoimien tarpeen. Kun mitään ohjeita ei tullut, tiedusteli Puolustusvoimat Neuvostoliiton suurlähe-

<sup>244</sup> Puolustusrevision mietintö osa III (1948), s. 8–9.

<sup>245</sup> Puolustusrevision mietintö 1949, s. 45.

tystöstä ohjeita. Marraskuussa 1952 lähetystön sotilasasiamies ilmoitti, että Suomi saa myydä tai romuttaa sen materiaalin, jota se ei itse tarvitse.<sup>246</sup> Tätä ei kuitenkaan voitu katsoa rauhansopimuksen muutokseksi. Rauhansopimus pysyikin tekstin osalta sellaisenaan voimassa koko kylmän sodan ajan.

Sotilasjohto kiinnitti 1950-luvulla valtiojohdon huomiota rauhan- ja yya-sopimusten ristiriitaisuuksiin. Presidentti Urho Kekkonen tiedusteli 1957 pää-esikunnan muistion pohjalta suurlähettiläs Viktor Lebedeviltä Neuvostoliiton kantaa rauhansopimuksen rajoitusten poistamiseen. Suurlähetystön antama vastaus oli tulkittavissa siten, että Neuvostoliitto katsoi kyseessä olevan Suomen halu vahvistaa länsirajansa puolustusta. Suomalaiselta kannalta ongelmallisempi oli vastaukseen sisältynyt oletamus Suomen pyrkimyksestä molempien maiden puolustusvoimien yhteistyön tiivistämiseen. Suomi palasi asiaan keväällä 1958. Pääsihteeri Nikita Hruštševin kanta rauhansopimuksen muuttamiseen oli myönteinen, mutta ajankohta oli sopimaton Neuvostoliiton rauhanpolitiikalle.<sup>247</sup>

Puolustusministeriön kansliapäällikkö, kenraalimajuri Paavo Lammetmaa jätti heinäkuussa 1961 Suomessa vierailulla olleelle Neuvostoliiton puolustusministerille Rodion Malinovskille muistion, joka käsitteli rauhansopimuksen armeijalle määrättyjen rajoitusten poistamista. Asiaa oli etukäteen käsitelty hallituksen ulkoasiainvaliokunnassa, joka oli kieltänyt muistion luovuttamisen. Presidentti Kekkonen kirjasi 14.7. tuottuneena päiväkirjaansa mm. seuraavaa<sup>248</sup>:

”14.7. oli Häppölä luonani ja selosti Malinovskin käyntiä: ei mitään keskusteluja poliittis-sotilaallisista asioista! Kysyin: onko L[ammetmaa] jättänyt p.m:n M:lle. Häppölä: on. Kuuli siitä jälkeenpäin, ei ymmärrä, miksi. T.s. Häppölä salaili asian minulta, kertoi vasta kun kysyin. Sanoin armeija on kuin partiopoikaliike, jokainen tekee mitä tahtoo. L. on jättänyt eronpyynnön. Pyysin saada sen ja hyväksyin.”

<sup>246</sup> Ks. esim. Visuri, Pekka, emt., s. 112.

<sup>247</sup> Ks. esim. Salminen, Pertti, Puolueettomuuden nimeen. Sotilasjohto Kekkosen linjalla ja sen sivussa 1961–1966, Helsinki 1995, s. 63–64.

<sup>248</sup> Suomi, Juhani (toim.), Urho Kekkosen päiväkirjat 1, '58–'62, Keuruu 2001, s. 428.



Rauhansopimuksen keskeisten allekirjoittajavaltioiden Neuvostoliiton ja Ison-Britannian erilaiset intressit tekivät rauhansopimuksen rajoittavien määräysten muuttamisen tai uudelleentulkinnan ongelmalliseksi. Kesäkuussa 1962 presidentti Kekkonen totesi tehneensä virheen suostuessaan Suomen sotilasjohdon "lukuisten esitysten johdosta rauhansopimuksen tarkistamista tarkoitaviin ehdotuksiin". Ne olivat nyt vaarantamassa Suomen ulkopoliittista asemaa. Neuvostoliitto oli valmis muuttamaan rauhansopimuksen tulkintaa ja myymään Suomelle "puolustuksellisia" ohjuksia. Iso-Britannia näytti epäilevän ja asettavan kyseenalaiseksi Suomen puolueettomuuden ja pitävän minimivaatimuksenaan, että Suomi ostaisi ohjuksia myös sieltä. Päiväkirjansa mukaan Kekkonen ei pitänyt ohjuksia sotilaallisesti merkittävinä. Ne olisivat "enimmäkseen vain armeijan ja sotilaspiirien 'viihdytystoimintaa'".<sup>249</sup>

Vuoden 1963 aikana saatiin aikaan rauhansopimuksen allekirjoittajavaltioiden kanssa yhteinen tulkinta, joka mahdollisti "puolustuksellisten" ohjusten hankinnan. Puolustusvoimien hallussa oleva "ylimääräinen" taisteluvälinemateriaalikaan ei enää tuntunut muodostuvan ongelmaksi. Suomessa yleistyi käsitys siitä, että rauhansopimuksen määräykset puolustusvoimien koosta koskisivat ainoastaan rauhan aikaa. Vuonna 1970 asetettu parlamentaarinen puolustuskomitea käytännössä sivuutti 1973 antamassaan mietinnössä Pariisin rauhansopimuksessa puolustusvoimien koolle asetetut rajoitukset. Se jätti yksityiskohtaisesti pohtimatta sodan ajan puolustusvoimien koon ja Pariisin rauhansopimuksen määrittämien rajoitusten ristiriitaa. Komitea totesi mietinnössään mm., että Pariisin rauhansopimuksen määräykset eivät käytännössä olleet haitanneet Suomen puolustuspolitiikkaa eivätkä tekisi sitä tulevaisuudessakaan.<sup>250</sup>

Suomi irtisanoutui yksipuolisesti pääosasta Pariisin rauhansopimuksen määräyksiä syyskuussa 1990. Suomen hallitus ilmoitti 21.9.1990 Pariisin rauhansopimuksen uudesta tulkinnastaan:<sup>251</sup>

"Sen jälkeen kun Saksa on yhdistynyt ja sen täysivaltaisuus palautettu, Suomen hallitus katsoo, että Pariisin rauhansopimuksen III luvun Saksa koskevat määräykset ovat menettäneet merkityksensä.

<sup>249</sup> Suomi, Juhani (toim.), Urho Kekkosen päiväkirjat 1, '58–'62, Keuruu 2001, s. 488.

<sup>250</sup> Parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1973, s. 23.

<sup>251</sup> Ks. esim. Koivisto, Mauno, Historian tekijät Kaksi kautta II, Juva 1995, s. 360.

Rauhansopimuksen III osan muut Suomen täysivaltaisuutta rajoittavat määräykset eivät vastaa Suomen asemaa Yhdistyneiden Kansakuntien jäsenenä ja osanottajavaltiona Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssissa. Sen vuoksi hallitus toteaa myös niiden menettäneen merkityksensä.

Poikkeuksen muodostavat atomiaseet, joiden hankkimisen rauhansopimuksen 17. artikla kieltää. Suomi on sitoutunut olemaan hankkimatta ydinaseita myös liittymällä vuonna 1969 ydinsulkusopimukseen.

Rauhansopimuksen III luvun määräysten merkityksettömiksi toteaminen ei muuta Suomen harjoittaman turvallisuus- ja puolustuspolitiikan perusteita.”

## **10.4 Puolustusrevisio kirjasi yya-sopimuksen mukaisen uhkakuvan**

Maaliskuussa 1949 julkaistuissa mietinnön osissaan puolustusrevisio arvioi tulevan sodan mahdollisuutta Suomen kannalta mm. seuraavasti:<sup>252</sup>

”Skandinavian maiden kanssa perinteellisen ystävälliset suhteet osoittavat, että niiden kanssa ei ole odotettavissa sellaisia ristiriitoja, jotka voisivat kehittyä sodan uhaksi. Neuvostoliiton kanssa vallitsevat ystävälliset suhteet poistavat sodan mahdollisuuden sillä suunnalla. Yleensä ei liene pidettävä mahdollisena Suomen suurvaltapolitiikasta erillään syttävään sotaan. Näin ollen on sodan mahdollisuuksia kohdaltamme harvinaisessa ensi sijassa kiinnitettävä huomio Fennoskandian alueen merkitykseen mahdollisessa suurvaltojen keskeisessä sodassa.

Ottaen huomioon eri puolten väliset etäisyydet pallonpuoliskon pohjoisosassa sekä välillä olevat valtiot on ilmeistä, että sodankäynnin kannalta sotilaallisesti edulliseen asemaan pääsemiseksi välimatkan lyhentämisellä ja näiden alueiden käyttöön saamisella voi olla ratkaiseva merkitys. Tämä saattaa kiihoittaa vastapuolet yrittämään niiden valtausta hyvissä ajoin ja mikäli mahdollista yllättäen, minkä takia taas toinen vastapuoli voi pyrkiä estämään yrittystä.”

Mietinnössään puolustusrevisio arvioi Suomen joutumisen sotaan liittyvän lähinnä suurvaltojen välisiin ristiriitoihin, jotka voisivat kehittyä myös sodaksi.

<sup>252</sup> Puolustusrevisiön mietintö 1949, s. 14.

Revisio arvioi sodan muodostuvan tuhoisaksi ja pitkäksi. Molempien osapuolien etuna saattaisi olla Suomen tai sen osien nopea valtaaminen heti sodan alkuvaiheessa. Suomeen kohdistuvaa sotilaallista uhkaa puolustusrevisio arvioi seuraavasti:<sup>253</sup>

”Vielä ei voida sanoa, minkälainen tuleva sota kohdaltamme tulee olemaan ja mihin siis sitä silmälläpitäen olisi varauduttava, varsinkin kun sotakokemusten tutkiminen vielä on alullaan ja sodankäynnin tulevan kehityksen suunta on epäselvä. Arvioinnissa on tyydyttävä vain muutamien tärkeimpien periaatteiden ja suuntaviivojen toteamiseen.

Hyökkäys maahamme voi tapahtua joko maitse, meritse tai ilmasta, todennäköisimmin usealla tai kaikillakin tavoin samanaikaisesti. Meidän kannaltamme maa jakaantuu meille eriarvoisiin alueisiin. Lounais- ja etelä-Suomea on pidettävä uhatuimpana suuntana. Hyökkäys Pohjois-Suomessa on myös mahdollinen, joskin siellä matka todella merkittäviin kohteisiin on pitkä. Suurvaltojen keskeisissä sotatoimissa tämä alue voi muodostua hyvinkin tärkeäksi ja voimme sen takia joutua pakotetuksi turvaamaan puolueettomuuttamme myöskin siellä.

Sotatoimet maattamme vastaan voivat alkaa yllättäen. Erityisesti on hyökkääjän helppo salata lentoaseensa sekä ilmamahinlasku- ja ilmajoukkojen käytön valmistelut.”

Puolustusrevisio korosti puolueettomuuden suojaamista ja sodan ennalta ehkäisyä uskottavalla sotilaallisella maanpuolustuksella. Suomen puolueettomuuteen olisi luotettava myös lännessä. Tämä puolestaan olisi edellyttänyt Neuvostoliiton sisällyttämistä uhakuvaan. Se ei ollut mahdollista. Mutta puolustusrevision mietinnöstä löytyi myös välillisesti ”vaatimus” valmistautumisesta myös Neuvostoliiton hyökkäykseen. Mietintönsä puolueettomuutta käsittelevässä osassa puolustusrevisio totesi mm. seuraavaa<sup>254</sup>:

”Sodan ulkopuolella säilyminen edellyttää näin ollen, että muut maat luotavat haluumme ja kykyymme puolustautua kaikkia hyökkäyksiä vastaan. Tämä on mahdollista vain, jos meillä on puolustusvoimat, joiden suorituskyvylle muutkin antavat arvoa. Harhaan johtaminen tässä suhteessa on mahdotonta.”

<sup>253</sup> Emt., s. 14 ja 23.

<sup>254</sup> Puolustusrevision mietintö 1949, s. 16.

Puolustusrevisio piti toisen maailmansodan kokemusten perusteella Suomen ilmatilaa puolueettomuuden kannalta uhanalaisimpana. Puolustusrevision mukaan suurvallat voisivat sotaan liittyviä lentoja suunnitellessaan suhtautua ylimielisesti pienten maiden puolueettomuuteen. Puolustusrevisio piti kuitenkin ylilentojen torjuntaa tärkeänä, sillä niitä olisi pidettävä puolueettomuuden loukkauksina, joita toinen suurvalta ei hyväksyisi, ”mikä taas saattaa maamme johdon vaikeaan asemaan”.<sup>255</sup>

## 10.5 Presidentti Paasikivi ei luottanut Neuvostoliittoon

Yya-sopimus rajasi Suomen julkisista uhkakuvista pois neuvostohyökkäyksen uhkan. Valtiovalta ei voinut antaa puolustusvoimille maan ulkopoliittisen linjauksen vastaisia valmistautumistehtäviä edes salaisina. Puolustusvoimilla oli huonoja kokemuksia sellaisista omista salaisista puolustusvalmisteluistaan, joihin osallistui suurempi määrä ihmisiä. Aseiden hajavarastointi 1945 ja liikekannallepanovalmistelut 1951 vuotivat julkisuuteen.

Pääesikunnan operatiivisella osastolla laadittiin maaliskuussa 1950 asiakirjaluonnos ”Yleissuunnitelma puolustusvalmisteluja varten”. Siinä kuvatussa uhkakuvassa hyökkäys saattoi tulla mistä suunnasta tahansa.<sup>256</sup> Näin aloitettu sodan ajan valmiuden suunnittelu häiriintyi 1951 merkittävästi, kun yhden itärajan sotilaspiirin liikekannallepanokortiston laadinta oli vuotanut julkisuuteen. Tilanteen arkaluonteisuutta lisäsi se, että henkilökortteihin oli tehty myös merkintöjä henkilöiden puoluekannoista. Kommunistit paheksuivat heti voimakkaasti Suomen sotilaallisia valmisteluja itärajalla. Puolustusvoimien johto yritti selittää hallitukselle asiaa sillä, että presidentti oli antanut luvan liikekannallepanovalmisteluille maaliskuussa 1948. Presidentti J. K. Paasikivi ei selitystä hyväksynyt ja sanoi monesti todenneensa puolustusvoimain komentajalle, jalkaväenkenraali Aarne Sihvolle, että ”meidän ei pidä ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, jotka voivat herättää epäluuloja venäläisissä”.<sup>257</sup>

<sup>255</sup> Puolustusrevision mietintö 1949, s. 24.

<sup>256</sup> Tynkkynen, Vesa, emt., s. 292–293.

<sup>257</sup> Paasikivi, J. K., J. K. Paasikiven päiväkirja 1944–1956 toinen osa 25.4.1949–10.4.1956, Juva 1986, s. 208–209.

Paasikiven omat epäilyt Neuvostoliittoa kohtaan säilyivät. Korean sodan päätyttyä suursodan uhka oli väistynyt eikä Paasikivikään uskonut sotaan aivan lähitulevaisuudessa. Päiväkirjaansa Paasikivi merkitsi 1954 syyskuussa perusteluja puolustuslaitoksen perushankintojen tarpeellisuudesta. Armeijaa ei Paasikiven mukaan saisi päästää rappeutumaan. Mahdollisessa sodassa Suomen asema tulisi olemaan ”hyvin vaikea”. Mutta mitä paremmat puolustusvoimat Suomella olisi, sitä paremmat mahdollisuudet sillä olisi välttää Neuvostoliiton miehitys.<sup>258</sup>

Tammikuussa 1955 Paasikivi arvioi pääministeri Urho Kekkoselle Neuvostoliiton muodostamaa uhkaa Suomelle. Ruotsin sotilaallinen varustautuminen oli Paasikiven mielestä hyvä asia. Sotilaallisesti vahva Ruotsi vähensi siihen kohdistuvaa sotilaallista uhkaa. Suomen puolustuskysymys oli Paasikiven mielestä vaikea kysymys. Suomi pitäisi kyllä kiinni sopimuksistaan. Mutta Suomen tuli ottaa huomioon myös mahdollisuus, että Neuvostoliitto ei menettelisi näin. Jos Neuvostoliitto ryhtyisi ”väkivaltatoimiin” Suomea vastaan, olisi Suomen meneteltävä erilailla kuin tšekit ja puolalaiset. Tämän piti olla myös neuvostoliittolaisille selvä asia.<sup>259</sup>

Pääesikunnassakaan ei luovuttu valmistautumisesta neuvosto-hyökkäyksen uhkaan. Siellä laadittiin 1950-luvun lopulla suunnitelma Neuvostoliiton hyökkäyksen varalta. Operatiivista suunnittelua johti päämajoituspäällikö, kenraalimajuri Aatos Maunula. Suunnittelun lähtökohtana oli yllätyshyökkäyksen torjunta. Nopeimmin perustettavat joukot suunniteltiin ryhmitettäväksi Salpa-asemaan, joka oli rakennettu uuden itärajan suojaksi talvisodan jälkeen. Liikekannallepanossa perustettavat joukot oli tarkoitus keskittää Kymi-joelle, jossa olisi ollut puolustuksen painopiste. Suunnitelma tehtiin pienessä piirissä eikä alajohtoportaita otettu mukaan suunnitteluun. Toiminta oli salaistakin salaisempaa ja suunnitelma laadittiin vain kahtena kappaleena.<sup>260</sup>

<sup>258</sup> Emt, s. 438.

<sup>259</sup> Emt., s. 468.

<sup>260</sup> Tynkkynen, Vesa, emt., s. 296.

## 10.6 Presidentti Kekkosen dilemma idän ja lännen välissä

Presidentti Urho Kekkonen oli kylmän sodan aikaan presidenttinä vuosina 1956–1981. Hän totesi monesti Suomen ulkopoliittikan tavoitteeksi rauhantilan säilyttämisen Euroopassa ja erityisesti Pohjois-Euroopassa. Kekkosen esittämä Suomen puolueettomuuden perusolettamus, että se oli mahdollista vain rauhan aikana, herätti kovaa kritiikkiä.

Urho Kekkonen toi näkemyksensä ensimmäisen kerran julkisuuteen ollessaan pääministerinä. Maakansassa 1952 julkaisemassaan artikkelissa Kekkonen totesi Suomen olevan puolueeton maa. Mutta Suomen puolueettomuus edellytti Kekkosen mukaan rauhan säilymistä Pohjolassa. Artikkelin herätti suurta huomiota. Kekkosen artikkelia, ns. pyjamantaskupuhetta, kritisoitiin erityisen ankarasti Norjassa, Tanskassa ja Suomessa.

Paluumatkallaan Intiasta Kekkonen poikkesi helmikuussa 1965 Moskovassa. Siellä hän totesi päivällispuheessaan, että Suomi voisi ylläpitää puolueettomuuttaan ainoastaan sillä edellytyksellä, että rauhantila säilyisi Euroopassa. Puhe herätti suurta huomiota. Senaikainen ulkoministeriön virkamies Max Jakobson väitti myöhemmin puheen puolueettomuutta koskevan kohdan olleen vahinko. Ainakaan puheensa esittämisenä vuonna presidentti Kekkonen ei pitänyt lausumaansa vahinkona. Hän toisti 1965 marraskuussa julkisesti käsityksensä, että Suomi menettäisi puolueettomuutensa jos Euroopassa syttyisi sota. Tosin hän totesi nyt, että hänellä näin sanoessaan helmikuussa oli mielessään Lapin vaaranalainen tilanne.<sup>261</sup>

Presidentti Urho Kekkosen arkistoista ei ainakaan toistaiseksi ole selvinnyt yksiselitteisesti, miten ja miksi hän oli päätenyt em. paljon kritiikkiä herättäneeseen käsitykseen Suomen puolueettomuuden säilyttämismahdollisuudesta sodan aikana. Yksi selitysmalli on löydettävissä Suomen asemasta lännen ja lähinnä Yhdysvaltain sotasuunnitelmissa, joissa Suomi jätettiin mahdollisessa eurooppalaisessa sodassa yksin selvittämään välinsä Neuvostoliiton kanssa. Suomella ei oikeastaan ollutkaan ei rauhan eikä sodan aikana todellista vaihtoehtoa tavoitteelleen luottamuksellisista suhteista Neuvostoliittoon.

<sup>261</sup> Molemmat puheet, ks. esim. Kekkonen, Urho, Puheita ja kirjoituksia II. Puheita presidenttikaudelta 1956–1967, toimittanut Tuomas Vilkuna, Tapiola 1967, s. 369 ja 409



Yhdysvaltain kansallisen turvallisuusneuvoston (*National Security Council*, NSC) asiakirjat vuosilta 1954 ja 1960 luokittelevat Suomen puskuriksi Neuvostoliiton Skandinavian valtausta vastaan. Puolueettomana Suomella oli tärkeä osuus Pohjois-Euroopan puolustuksessa. Yhdysvalloille oli tärkeätä, että Suomi säilytti asemansa. Yhdysvalloissa arvioitiin, että suomalaiset yrittäisivät suursotatapauksessa pysyä puolueettomina ja olisivat haluttomia auttamaan Neuvostoliittoa sotilaallisesti. Neuvostohyökkäyksen arvioitiin kohtaavan Suomessa melko varmasti aseellista vastarintaa. Suomi jatkaisi miehitettynäkin vastarintaansa sissisotana. Vuoden 1954 asiakirjan mukaan Yhdysvallat tuki Suomen säilyttämistä itsenäisenä ja demokraattisena valtiona. Mutta sodan syttyessä Euroopassa Yhdysvalloilla ei ollut sotilaallisia voimavaroja yksinään tai Naton puitteissa osallistua Suomen puolustamiseen.<sup>262</sup>

Ainakin presidentiksi tulonsa jälkeen presidentti Kekkonen sai välikäsien kautta Yhdysvaltain em. lähtökohdan sisältäviä viestejä. Esimerkiksi syyskuussa 1959 Kekkonen sai raportin, jossa kerrottiin Yhdysvaltain tiedustelupalvelun everstin todenneen, että Suomen tulevaisuuden kannalta olisi tärkeätä säilyttää maassa luja vastarintahenki itään päin. Everstin mukaan olisi tärkeätä, että Neuvostoliitto joutuisi laskemaan kuluttavansa esimerkiksi kuusi päivää Suomen läpimarssiin. Tämä olisi niin pitkä aika kolmannen maailmansodan alussa, ettei Neuvostoliitolla olisi siihen varaa, ja Suomi voisi näin säästyä sodalta. Neuvostoliitto pyrki sodan alkuvaiheessa nopeasti Atlantille vain Keski-Euroopassa. Päiväkirjaansa Kekkonen kommentoi raporttia seuraavasti<sup>263</sup>: ”Ovatko ne hulluja vai luulevatko ne meitä hulluiksi!”

Helmikuussa 1961 Suomen sotilasasiamies Washingtonissa raportoi Suomen sotilaspoliittisesta asemasta Yhdysvaltain näkökulmasta. Sen mukaan Suomella oli sodan syttyessä kaksi eritasoista osaa. Yhdysvallat halusi ensisijaisesti varmistaa strategisten pommituslentojensa turvallisuuden. Tämän takia oli tärkeätä, ettei kohtaloltaan epävarma Suomi saanut käyttöönsä niitä uhkaavia aseita. Sotatilanteessa lännen olisi saatava puolustusvalmisteluilleen Suomesta kaikki mahdollinen hyöty. Suomen olisi viivytettävä neuvostojoukkojen etenemistä ja tuotettava hyökkääjälle tappioita. Suomelle suositeltiin

<sup>262</sup> Ks. Salminen, Pertti, emt., s. 25–26.

<sup>263</sup> Suomi, Juhani (toim.), Urho Kekkosen päiväkirjat 1, '58–'62, Keuruu 2001, s. 271–272.



sissisotadoktriinia Neuvostoliiton interventiota vastaan. Sissisodankäynti olisi vaikeuttanut neuvostojoukkojen selustatoimintoja ja näin tukenut lännen omilla edullisemmilla operatiivisilla alueillaan tapahtuvaa torjuntaa.<sup>264</sup>

Vuoden 1961 lopun noottikriisi ei sinällään muuttanut millään lailla amerikkalaisten ajatusta Suomesta Naton Norjassa olleiden joukkojen sissitoiminta-alueena neuvostojoukkojen hyökättyä Suomen alueen kautta Pohjois-Norjaan. Tällaiseen käsitykseen päätyivät Puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Sakari Simelius ja yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Aatos Maunula lokakuussa 1963 Yhdysvaltain maavoimien komentajan, kenraali Wheelerin Suomen-vierailuun liittyen. Suomalaiset olivat yrittäneet vakuuttaa vieraansa koukkaustaktiikan toimivuudesta ja maansa puolustumahdollisuuksista. Kenraali Wheeleriä kiinnosti kuitenkin lähinnä sissitoiminnan taso ja sovellukset. Amerikkalaiset ajattelivat Suomen maaperää yhä lähinnä lännen puolustusta tehostavana sissitoiminta-alueena.<sup>265</sup>

Tšekkoslovakian vuoden 1968 elokuun tapahtumat saivat presidentti Kekkonen menettämään uskonsa pienten maiden sotilaallisiin mahdollisuuksiin. Hänen valmistamansa puheluonnos marraskuussa 1968 vietetyn Helsingin ylioppilaskunnan 100-vuotisjuhlaan kertoo hänen pohdiskelustaan. Kekkosen hylkäämän puheluonnoksen mukaan tulevat sukupolvet oivaltaisivat kilpavarustelun mielettömyyden ja luopuisivat kuvitelmista, joiden mukaan se voisi taata rauhan maailmaan. Turvaa etsittäisiin toisenlaisista ratkaisuista: "Uskon siihen, että on tuleva aika ja ihmiset, jotka katsovat, että esim. pienen maan itsenäisyyden ja riippumattomuuden puolustaminen voidaan parhaiten rakentaa aseettoman siviilivastarinnan pohjalle".<sup>266</sup>

Varsovan liiton tai paremminkin Neuvostoliiton Tšekkoslovakian miehitys elokuussa 1968 korosti neuvostouhkaa puolustusvoimien piirissä. Ylipäällikkö, tasavallan presidentti Urho Kekkonen purki tuntojaan asiasta päiväkirjaansa seuraavasti<sup>267</sup>:

<sup>264</sup> Ks. Salminen, Pertti, s. 26–27 lähdeviitteineen.

<sup>265</sup> Emt., s. 235 lähdeviitteineen.

<sup>266</sup> Suomi, Juhani, Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968–1972, Keuruu 1996, s. 288.

<sup>267</sup> Emt., s. 288.

”En oikein ymmärrä sotilaspiirejämme: eivät ajattele asioita loppuun. Suurvaltasota päättyy ydinaseisiin, silloin ei meillä paljon puhumista. Erillissotaa ei tule. Ja jos tulee, asetelma seuraava: NL katsoo asiakseen turvata Suomen suunnalla etunsa ja suorittaa invaasion á la Tšekkoslovakia. Emme ehdi kuin henkäistä, länsi ei tule apuun. Jos taas länsi aikoi tehdä Suomen suhteen saman yllätyksen, sillä ei olisi siihen mitään käytännön mahdollisuuksia. Se vain johtaisi Suomen miehitykseen Nliiton toimesta.”

## 10.7 Varautuminen yllätyshyökkäykseen oli varautumista neuvostouhkiaan

Puolustusrevisio totesi vuonna 1949, että nykyaikainen sota voisi alkaa yllättäen. Pertti Salminen arvioi väitöskirjassaan yllätyshyökkäyksen uhkan kasvaneen 1960-luvulla sotilasjohdon arvioissa. ”Yllätyksen avulla nimenomaan Neuvostoliiton arvioitiin yrittävän muuttaa sotilaallista status quota nopeasti ja pyrkivän saattamaan länsi tapahtuneen tosiasian eteen.” Neuvostoliitolla oli parhaimmat mahdollisuudet yllätyshyökkäyksen toteuttamiseen Suomeen. Neuvostoliitolla oli riittävä välineistö esimerkiksi Helsingin nopeaan haltuunottoon. Uhkaa pahensi vielä siihen mahdollisesti liittyvä kumouksellinen toiminta. Kommunistit voisivat tukea kumouksellisella toiminnalla Neuvostoliiton yllätyshyökkäystä.<sup>268</sup> Tšekkoslovakian miehitys elokuussa 1968 lisäsivät Suomessa yllätyshyökkäyksen uhkaa. Sotilaiden uhkakuvissa ruvettiin puhumaan kaappauksenomaisesta yllätyshyökkäyksestä.<sup>269</sup>

Yllätyshyökkäys säilyi myös 1970-luvun uhkakuvissa. Parlamentaarinen puolustuskomitea totesi vuoden 1973 mietinnössään hyökkäyksen Suomea vastaan voivan alkaa joko ”yllätyksen luonteisena tai valmisteltuna, helpommin havaittavissa olevia voimien keskityksiä edellyttävänä hyökkäyksenä<sup>270</sup>.” Toinen parlamentaarinen puolustuskomitea määritteli 1976 komiteamietinnössään Suomen puolustusjärjestelmän vaikeimmaksi suoritevaatimukseksi kyvyn torjua konventionaalisin asein tapahtuva, yllätykseen pyrkivä ja Suomen

<sup>268</sup> Salminen, Pertti, emt., s. 362–363 ja 322–323.

<sup>269</sup> Ks. esim. Kanninen, Ermei, Suomen puolustus, Keuruu 1994, s. 21.

<sup>270</sup> Parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1973, s. 30.

alueen ja ilmatilan hyväksikäyttöön tähtäävä hyökkäys<sup>271</sup>. Kolmas parlamentaarinen puolustuskomitea piti Suomen mahdollisuuksia yllätyshyökkäyksen torjuntaan hyvinä. Komitean vuonna 1981 julkaistun mietinnön mukaan Suomen voimavarat mahdollistivat ”sellaisen sotilaallisen valmiuden ja suorituskyvyn ylläpitämisen, ettei maotamme voida nopeasti alistaa ilmakuljeteisten joukkojen hyökkäyksellä hallintokeskuksiin ja avainalueille”<sup>272</sup>.

## 10.8 Presidentti Kekkonen kielsi yya-sopimuksen tulkinnat

Julkisessa hallinnossa ja talouselämässä johtavassa asemassa olleiden vaikuttajien maanpuolustuskoulutus aloitettiin 1960-luvulla maanpuolustuskursseilla. Ensimmäisillä kursseilla oli uhkakuvien jatkoilanteissa käsitelty myös ns. symmetristä uhkakuva. Eräässä jatkoilanteessa lännen loukattua Suomen puolueettomuutta Pohjois-Suomessa olivat neuvostojoukot myös ylittäneet valtakunnan rajan. Tilanteen pohjalta syntyneessä keskustelussa oli päädytty siihen, että suomalaisjoukot taistelivat kummankin puolueettomuuden rikkojan joukkoja vastaan. Presidentti Kekkonen kielsi 1965 maaliskuussa tämänkaltaiset tilanteet maanpuolustuskursseilla. Opetuksessa ei saanut jatkossa käsitellä yya-sopimuksen konsultaatiotilanteita tai muita korkeimmalle johdolle kuuluvia ratkaisuja.<sup>273</sup>

Presidentti Kekkonen toisti kieltonsa tammikuussa 1969. Kekkonen kehotti puolustusvoimain silloista komentajaa jalkaväenkenraali Yrjö Keinosta huolehtimaan siitä, että puolustusvoimat eivät antaisi yya-sopimuksesta ”uusia tulkintoja” neuvottelematta ensin asiasta ulkoasiainministeriön kanssa. Syynä Kekkonen ”myllykirjeeseen” puolustusvoimain komentajalle oli Keinosen antama haastattelu Lalli-lehdelle. Siinä Keinonen oli määrittänyt yya-sopimuksen Suomen tärkeimmäksi valtiosopimukseksi ja määrittänyt Suomen vähimmäispuolustuskyvyn vaatimukseksi sen, että voidaan ”tehokkaasti torjua niin sanotut yllätyshyökkäykset ja siten taata riittävä aika esimerkiksi YYA-sopimuksen edellyttämien neuvottelujen käymiseen”. Kekkonen näki Keinon-

<sup>271</sup> Toisen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1976, s. 28.

<sup>272</sup> Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1981, s. 35.

<sup>273</sup> Ks. Salminen, Pertti, emt., s. 280.

sen toteamuksen antavan nimenomaan ulkopuoliselle tarkastelijalle kuvan Suomen puolustusvoimista Neuvostoliiton puolustusvoimien kylkiäisenä, ja se antaisi mahdollisuuden väittää, että Suomen turvallisuusstrategia rakentuisi Neuvostoliiton sotilaallisen avun varaan ja että kriisintilanteen loppujen lopuksi hoitaisi Neuvostoliitto.<sup>274</sup>

Ylipäällikön puuttumisesta puolustusvoimien harjoituksissa käytettyihin viholliskuvauksiin ja harjoitustilanteisiin ei ole toistaiseksi käytettävissä tutkimustietoa.

## **10.9 Parlamentaariset komiteat häivyttivät ns. symmetrisen uhkakuvan**

Suomen sotilaallisen maanpuolustuksen periaatteita käsiteltiin kolmessa parlamentaarisessa puolustuskomiteassa 1970-luvulla. Viimeinen parlamentaarinen puolustuskomitea antoi 1981 mietintönsä. Ensimmäinen komitea, nimeltään Parlamentaarinen puolustuskomitea kirjasi 1973 mietintöönsä Suomen sotilaallisen maanpuolustuksen suoritevaatimuksia mm. seuraavasti<sup>275</sup>:

”Sotilaallisille suoritteille asetettavissa vaatimuksissa ovat ensisijalla Suomen omat turvallisuusnäkökohdat. Tähän liittyen Suomen tulee YYA-sopimusta noudattaen osoittaa määrätietoisesti halunsa ja kykynsä täyttää sopimuksen velvoitukset. Myös länsivaltojen ja Ruotsin näkökulmasta luottamus Suomen puolueettomuuteen edellyttää, ettei Suomi aseta eikä aio asettaa aluettaan muiden valtioiden sotilaallisten pyrkimysten käytettäväksi.”

Komitean jäsenet Kauko Hjerppe ja Toivo Åsvik paheksuivat mietinnön eriävissä mielipiteessään ”pyrkimystä varautua mahdollisimman pitkälle yksin huolehtimaan puolustautumisesta”. Heidän eriävän mielipiteensä mukaan em. pyrkimys osoitti ”itäiseen naapuriimme kohdistuvaa luottamuksen puutetta”.<sup>276</sup>

<sup>274</sup> Kekkonen, Urho, Kirjeitä myllystäni 2 1968–1975, Keuruu 1976, s. 31–33.

<sup>275</sup> Parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1973, s. 28.

<sup>276</sup> Emt, s. 41.

Toisen parlamentaarisen komitean mietinnössä 1976 ns. symmetrisen uhkakuvan mahdollisuus oli tehty jo lähes olemattomaksi. Komitea arvioi mietinnössään sodan mahdollisuutta mm. seuraavasti<sup>277</sup>:

"Sodan syttymisen mahdollisuutta ei voida kuitenkaan sulkea arviointien ulkopuolelle. Sellaisessa tilanteessa Suomen turvallisuuspolitiikan tärkeimpänä tavoitteena on estää sodan hävitysten kohdistuminen kansakuntaan. Sotilaallisen maanpuolustuksen tulee tällöin olla poliittisen johdon käytettävissä ennalta ehkäisevän vaikutuksen aikaansaamiseksi, valtakunnan puolustamiseksi ja sen alueen kautta suuntautuvien hyökkäysten torjumiseksi.

Avointa sotaa todennäköisempi on maanosassamme sellainen tilanne, jossa rauha järkkyy, mutta osapuolten väliset suhteet eivät ole kärjistyneet sodan asteelle. Suomen turvallisuuspolitiikan tulee erityisesti varautua tällaiseen tilanteeseen. Suomen toimintalinja on tällöin riippuvainen kriisin luonteesta ja sen erityispiirteistä. Pääasiallisena huolenamme ovat varsinkin sellaiset kriisit, jotka saattavat vaikuttaa Suomen alueeseen tai sen kautta Neuvostoliiton turvallisuusintresseihin."

Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietinnössä symmetristä uhkakuva ei enää oikeastaan ollut. Yy-sopimuksen velvoitteet olivat uhkakuvassa pääallimmäisinä. Mietinnössä todettiin yy-sopimuksesta mm. seuraavaa<sup>278</sup>:

"Sopimus on omiaan ennalta ehkäisemään Suomen alueeseen kohdistuvia sotilaallisia pyrkimyksiä. Itsenäisenä valtiona Suomella on vastuu alueensa puolustuksesta, mutta mahdollinen hyökkääjä joutuu ottamaan huomioon Suomen omien puolustusvoimien lisäksi ne Neuvostoliiton voimavarat, jotka voidaan sopimuksen määrittelemällä tavalla yhteisesti sopia suunnattavaksi puolustuksemme vahventamiseksi."

Suomen ilmasotaa käsittelevässä kohdassa symmetrinen uhkakuva vielä kummitteli. Kohdassa todettiin, että "naapurimaittemme kannalta on tärkeää, ettei Suomen aluetta voida käyttää niitä vastaan suuntautuvien ilmasotatoimien tukialueena".

<sup>277</sup> Toisen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1976, s. 25.

<sup>278</sup> Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1981, s. 22.

Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean jälkeen siirryttiin puolustuspoliittisten kysymysten valmistelussa ”alemmantasoiseen” parlamentaariseseen käsittelyyn. Valtioneuvosto asetti 1985 huhtikuussa parlamentaarisen toimikunnan antamaan lausunnon puolustusministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelmasta vuosille 1987–1991. Toimikunta tyytyi uhkakuvaa käsitellessään lainaamaan Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintöä. Euroopan tulevaa muutosta ei vielä osattu ennustaa. Toimikunta totesi tulevaisuuden ennustamisen vaikeuden, mutta arvioi kuitenkin, että ”näköpiirissä ei ole sellaisia poliittisia muutoksia, jotka voisivat perusteellisesti muuttaa Suomen turvallisuuspoliittista tilannetta.”<sup>279</sup>

Valtioneuvosto antoi helmikuussa 1990 aikaisemmin asettamalleen parlamentaariselle puolustuspoliittiselle neuvottelukunnalle tehtävän arvioida puolustusvoimien senhetkistä suorituskykyä sekä esittämään kannanottonsa puolustusvoimien 1990-luvun kehittämissuunnitelmiin. Kylmä sota oli juuri päätymässä. Neuvottelukunnan työn aikana Suomi sanoutui yksipuolisesti irti pääosasta Pariisin rauhansopimuksen määräyksiä. Samassa syyskuussa 1990 pidetyssä hallituksen kokouksessa, jossa päätös yksipuolisesta irtautumisesta Pariisin rauhansopimuksesta tehtiin, alkoi myös Suomen irtautuminen yya-sopimuksesta. Presidentti Mauno Koivisto saneli valtioneuvoston pöytäkirjaan kannanoton, jossa todettiin, että yya-sopimuksen Saksaa koskevat osat olivat vanhentuneita. Yya-sopimus korvattiin 1992 tammikuussa Neuvostoliiton seuraajavaltion, Venäjän kanssa tehdyllä sopimuksella hyvästä naapuruudesta.<sup>280</sup>

## **10.10 Tulevaisuuden sota olisi totaalista ja taistelukenttä syvä**

Päämajan operatiivisen osaston päällikkö, eversti Valo Nihtilä nimettiin sodan jälkeen uuden kenttäohjesäännön pääkirjoittajaksi. Hänet pidätettiin ns.

<sup>279</sup> Parlamentaarisen puolustustoimikunnan lausunto puolustusministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelmasta vuosille 1987–1991, Helsinki 1986, s. 9 ja 2.

<sup>280</sup> Ks. esim. Raunio, Ari, *Finlands försvarspolitik under det kalla kriget*, Norsk utrikespolitisk instituttin julkaisussa *Finsk og norsk forsvar. Alltid for samme formål – alltid med ulik kurs?* Oslo 1996, s. 44.

asekätkentäjutun yhteydessä. Hän osallistui kenttäohjesäännön kirjoittamistyöhön vankilassa ollessaan. Ohjesääntöä varten kirjoittamassaan johdannossa Nihtilä arvioi 1945 tulevan sodan kuvaa. Hänen mukaansa sota olisi totaalista ja siinä olisi erotettavissa kolme suurrintamaa. Ne olivat armeijoiden väliset sotatoimet, vihollisen sotatoimet kotirintamaa vastaan ja henkinen sodankäynti.<sup>281</sup>

Puolustusrevisio arvioi 1949 mietinnössään sodan laajenemista myös sotatoimien osalta koko yhteiskuntaa koskevaksi. Ennen toista maailmansotaa oli sodan totalisuudella vielä tarkoitettu vain valtion kaikkien aineellisten ja henkisten voimavarojen käyttöä sodan päämäärien hyväksi. Mutta toisessa maailmansodassa sodankäynti kohdistui voimakkaana myös siviiliväestöön, tuotantoelämään ja liikenneyhteyksiin. Massiiviset ilmapommitukset kasvoivat erittäin merkittäviksi mm. saksalaisia kaupunkeja vastaan. Sodassa oli käytetty myös saartoa, joka ennen kaikkea kohdistui siviiliväestön elinoloihin. Rintaman ja kotiseudun ero oli merkittävästi pienentynyt. Puolustusrevisio arvioi kehityksen jatkuvan samansuuntaisena. Atomipommien, ohjusten, kaasujen ja bakteerien vaikutus voisi entistä laajempaan kohdistua koko kansaan. Puolustusrevisio arvioi tulevaisuuden sotaa mm. seuraavasti<sup>282</sup>:

”Viime sota jo osoitti sotilaallisen toiminnan vaativan laajoja tukialueita maapallon eri puolilta ja taistelun ulottuvan myös maailman raaka-ainelähteisiin, mistä johtuen huomispäivän sodan sota-äyttämöt voivat syntyä mihin maapallon osaan hyvänsä ja sodan välitönkin vaikutus voi ulottua myös ei-sotaakäyviin maihin. Sota on totalisuuden lisäksi tullut myös universaaliseksi.”

Suomen kannalta sodan kuvan kehitys tarkoitti puolustusrevision mukaan mm. sitä, että sota voisi ”alkaa yllättäen ja kohdistua mihin osaan valtakuntaa tahansa, yhtä hyvin sisämaata kuin rajoja ja rannikkojakin vastaan”. Tästä syystä puolustusrevisio arvioi vaikeaksi määrittää ennakolta puolustusvoimille mahdollisen sodan ensimmäistä tehtävää. Ulkopoliittiset syyt saattaisivat lisäksi estää liikekannallepanon ja muiden sotilaallisten valmistelujen toteuttamisen ajoissa.<sup>283</sup>

<sup>281</sup> Tynkkynen, Vesa, emt., s. 308.

<sup>282</sup> Puolustusrevision mietintö 1949, s. 47 ja 59.

<sup>283</sup> Puolustusrevision mietintö osa III (1948), s. 6.



## 10.11 Suomen ei tullut varautua ydinasehyökkäykseen

Puolustusrevisio piti maaliskuussa 1949 ilmestyneessä mietinnössään ydinasetta yhtenä mahdollisena tulevan sodan taisteluvälineenä. Samaa mieltä, mutta revisiotakin varauksellisemmin oli puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Aarne Sihvo. Hän oli tammikuussa 1949 laatimassaan muistiossa Suomen sotilaspoliittisesta asemasta arvioinut mahdollisen suurvaltain välisen sodan kestävänsä useita vuosia, vaikka maailmalla oli esitetty käsityksiä, että atomipommi lyhentäisi sodan muutamaan viikkoon tai kuukauteen<sup>284</sup>.

Puolustusvoimissa arvioitiin 1950-luvulla ydinaseille voivan käydä kuten ensimmäisen maailmansodan kaasuseille. Puolustusvoimien epävirallinen julkinen kannanotto atomiaseisiin tulevaisuuden sodissa oli luettavissa 1950 ilmestyneessä Upseerin käsikirjan II osassa. Kirjassa nähtiin ydinaseiden käytölle kaksi täysin vastakkaista vaihtoehtoa. Toisen vaihtoehdon mukaan ydinasetta ei käytettäisi sen valtavan tuhovoiman takia. Toisena vaihtoehtona olisi ydinaseiden laajamittainen käyttö ohjuksissa ja lentokoneiden pommeissa. Tämä johtaisi ennen pitkää siihen, että perinteiset maavoimat menettäisivät merkityksensä. Vesa Tynkkynen päätyi väitöskirjassaan 1996 arvioon, jonka mukaan 1950-luvun alussa atomiasetta ei Suomessa toistaiseksi pidetty kovin suurena uhkana. Suurvaltojen voimakeinoinhin kuuluvalla aseella ei Suomessa ollut riittävän tärkeitä kohteita. Kuitenkin olisi varauduttava suojautumaan lähellä käytettyjen atomiaseiden välillisiä vaikutuksia vastaan.<sup>285</sup>

Wolf H. Halsti julkaisi 1954 kirjan Suomen puolustuskysymys. Siinä käsiteltiin Suomen toisen maailmansodan jälkeistä sotilaspoliittista asemaa varsin seikkaperäisesti. Halstin mukaan suurvallat olivat ydinaseesta saaneet ”erittäin tehokkaan painostamisvälineen keskikokoisia ja pieniä, erityisesti tiheästi asuttuja valtakuntia kohtaan”. Mutta 1953 päättynyt Korean sota oli osoittanut, ettei ydinasetta poliittisista syistä kuitenkaan voitu käyttää. Halstin mukaan ydinaseiden käyttö ei ollut itsestään selvää edes tasavertaisten suurvaltojen välisessä sodassa. ”Tasapainotila” voisi ehkäistä ydinaseiden käytön.<sup>286</sup>

<sup>284</sup> Ks. esim. Visuri, Pekka, emt., s. 89.

<sup>285</sup> Ks. esim. Tynkkynen, Vesa, emt., s. 355.

<sup>286</sup> Halsti, Wolf. H., Suomen puolustuskysymys, Kuopio 1954, s. 13–14.

Ydinaseet muodostuivat keskeisiksi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisessä vastakkainasettelussa. Puolustusneuvostolle lokakuussa 1958 laaditussa muistiossa Yleiskatsaus Suomen puolustuskysymykseen todettiin, että Suomi ja Ruotsi olivat etupiirien rajavyöhykkeellä, mutta kuitenkin sivussa ratkaisualueelta. Kriisin kärjistyessä sodaksi Yhdysvaltojen ilmavoimien ja kauko-ohjusten reitit kulkisivat heti sen ensi vaiheessa Suomen yli. Ydinsodan kulkua olisi vaikea ennustaa.<sup>287</sup> Puolustusvoimat piti tarpeellisena jonkinasteista varautumista myös ydinasesotaan. Vuoden 1963 kenttäohjesääntö otti vielä konkreettisesti huomioon ydinaseiden mahdollisen käytön. Samoihin aikoihin käsiteltiin Maanpuolustuskurssilla lisätilannetta, jossa kuvattiin ydinräjähdys tarkasteluvuorossa olleen läänin alueella väestönsuojelutoimien ja niiden tukemisen selvittämiseksi.<sup>288</sup>

Puolustusvoimissa ydinaseiden käyttömahdollisuutta mahdollisessa sodassa pidettiin ongelmallisena koko 1960-luvun. Vuosikymmenen lopulla ongelma kirjattiin maanpuolustuskurssien oppikirjaksi laaditussa Tietoja maanpuolustuksesta -kirjaan. Siinä todettiin, että ”keskeisenä ongelmana on kysymys, käydäänkö suursota ydinasein vai ei. Vaikka tällä hetkellä ydinsodan todennäköisyys on varsin pieni, on kuitenkin huomattava, että suurvallat ääritapauksena kuitenkin varautuvat ydinsotaan ja suorittavat siten arviointinsa pahimman vaihtoehdon pohjalta.” Kirjassa arvioitiin ydinaseiden käyttömahdollisuuden vaikutusta Suomen osalta seuraavasti<sup>289</sup>:

”Yhteenvetona on lopuksi todettava, että yksikään maailman valtio ei ole nykyään ehdottomasti turvassa. Totaalinen tuho on teknisesti mahdollinen. Laajamittainen ydinasesota näyttää kuitenkin tällä hetkellä epätodennäköiseltä. Lisäksi Suomen syrjäinen sijainti ja kansainvälisesti merkittävien suurkohteiden puuttuminen ehkä turvaavat maamme ydinasehyökkäyksiltä siinäkin tapauksessa, että näitä aseita rajoitetusti käytettäisiin. Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että lähellä Suomen aluetta on tärkeitä Neuvostoliiton suurkohteita, erityisesti Leningrad.”

Vuonna 1970 asetettu parlamentaarinen puolustuskomitea päätyi 1973 mietinnössään siihen, että ydinsodan todennäköisyys oli entisestään vähentynyt.

<sup>287</sup> Ks. esim. Visuri, Pekka, emt., s. 154–155.

<sup>288</sup> Ks. esim. Salminen, Pertti, emt., s. 322–323 ja 280.

<sup>289</sup> Ks. Lehti, Olavi J. ja Pajunen Aimo, luku Yleistä maanpuolustuksesta teoksessa Tietoja maanpuolustuksesta 1969, s. 9–10.

Suurvallat olivat kuitenkin jatkuvasti kehittäneet valmiuttaan myös ydinsotaan, eikä sitä täten voitu kokonaan sulkea pois. Mutta komitea sulki Suomen osalta ydinaseiden käytön sotilaallisen puolustuskyvyn valmisteluista pois. Koska ydinaseiden käyttö Suomea vastaan olisi vaikea torjua, ei Suomen sotilaallista puolustuskykyä voitu mitoittaa tällaisen tapauksen varalta. Suomen oli vaurauduttava tavanomaisin asein käytävään sotaan, lähinnä joko suursodan yhteydessä tai sellaiseen tilanteeseen, joka syntyisi suursodan uhatessa. Varausminen ydinaseiden käytön välilliseen torjuntaan oli komitean mielestä kuitenkin tärkeitä. Väestönsuojelua ja puolustusvoimien suojelualaa oli kehitettävä niin, että myös ydinsodan oloissa voitaisiin mahdollisimman pitkälle suojella väestöä ja aineellisia arvoja.<sup>290</sup>

## 10.12 Taistelukentän syvyys kasvoi

Heti sotien jälkeen arvioitiin syvyyden tulevaisuuden taistelukentällä kasvavan merkittävästi. Hyökkääjä pyrki maahanlaskuilla puolustuksen murtamiseen takaapäin. Uusi rintama voitaisiin maahanlaskuilla muodostaa puolustajan selustaan esimerkiksi keskeiseen lentokenttään tai aukea-alueisiin tukeutuen. Hyökkääjä voisi estää puolustajan huollon kuljetukset ja reservin liikkeet ottamalla haltuun keskeiset rauta- ja maantieyhteydet.<sup>291</sup>

Puolustusrevisio arvioi vuoden 1949 mietinnössään koko maan voivan joutua sodan alusta alkaen sotatoimien kohteeksi. Ilmahyökkäysten lisäksi hyökkääjä voisi suorittaa sekä maahanlaskuja että maihinnousuja. Puolustusvoimissa 1950-luvun koulutuksessa ohjesäännön asemassa ollut Upseerin käsikirja arvioi 1953 ilmestyneessä kolmannessa osassa hyökkääjän ilmavoimien voivan tietyillä alueilla ja tiettyinä ajankohtina vaikeuttaa merkittävästi kaikkea liikennettä. Hyökkääjän ilmavoimien yhtenä tavoitteena olisi tuhota puolustajan komentopaikat, joukkojen keskitykset ja huoltolaitokset. Hyökkääjän moottoroidut ja tulivoimaiset maavoimien joukot voisivat aluksi pyrkiä erityisesti pääteiden suunnissa nopeisiin läpimurtoihin. Kaikkiin läpi-

<sup>290</sup> Parlamentaarisien puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1973, s. 28.

<sup>291</sup> Ks. Tynkkynen, Vesa, emt., s. 331.

murtoihin saattaisi myös liittyä maahanlaskuja pääetenemissuuntien koko syvyydessä. Hyökkääjä pystyisi käytössään olleella tulivoimalla maalta, mereltä ja ilmasta luomaan paikallisesti murskaavan tulivaikutuksen läpimurtoalueille. Hyökkääjä saattaisi myös pyrkiä laivastonsa ylivoimaisen tulen ja vahvan ilma-aseensa turvin murtamaan rannikon puolustuksen. Tätä voisi seurata hyökkääjän maihinnousu nykyaikaista maihinnousukalustoa hyväksi käyttäen sata-mattomillekin rannikon osille, jonne hyökkääjä voisi tuoda lyhyessä ajassa runsaasti joukkoja.<sup>292</sup>

Uuden jalkaväen taisteluohjesäännön ensimmäinen osa, pataljoonan taistelu, otettiin monisteena käyttöön marraskuussa 1965. Ohjesäännössä kuvattiin taistelujen luonne seuraavasti<sup>293</sup>:

"Päämääriensä saavuttamiseksi hyökkääjä suuntaa tavallisesti panssarivaunuilla ja tiestön ulkopuolella sekä kesällä että talvella liikkumaan kykenevillä panssaroiduilla ajoneuvoilla varustettuja, runsaasti suora-ammunta-aseita omaavia sekä epäsuoran tulen ja lentojoukkojen voimakkaasti tukemia joukkoja kaikkien etenemisurien suunnissa ja niiden ulkopuolellakin häikäilemättä etäisiin tavoitteisiin. Runsas tiestö ja avoin maasto helpottavat ja nopeuttavat hyökkääjän moottoroitujen joukkojen ja panssarivaunujen liikkeitä. Vesistöt eivät muodosta nykyaikaisin välinein varustetulle hyökkääjälle estettä, vaan saattavat päinvastoin nopeuttaa etenemistä, sillä uivat ajoneuvot ja jäätyneet vesistöt mahdollistavat vesistöjen ylittämisen pysähtymättä sekä nopeat ylimenovälineet syvälle vastustajan selustaankin suuntautuvat syöksyt.

Etenemisensä nopeuttamiseksi rintamassa käytäviin taisteluihin liittyen hyökkääjä pyrkii helikoptereilla kuljetetuin joukoin sekä laskuvarjojoukoin valtaaman etenemistä helpottavia maastonkohtia, eristämään vastustajan joukot sekä ylittämään maastoesteitä ja vesistöjä.

Vastarinnan lamauttamiseksi hyökkääjä kohdistaa suora-ammuntatulen ohella vastustajan rintamassa taisteleviin ja niitä tukeviin joukkoihin sekä reserveihin tykistö-, ohjus-, raketti-, kranaatinheitin- ja lentoyksiköidensä sekä rannikolla myös laivastoyksiköidensä tulen. Tulen käyttöön voi liittyä myös taisteluaineiden, erityisesti ydinräjähteiden käyttö.

Vastustajan joukkojen siirtojen estämiseksi ja huoltoyhteyksien katkaisemiseksi hyökkääjä valvoo lentojoukoillaan jatkuvasti liikennereittejä

<sup>292</sup> Upseerin käsikirja 1953 III osa joukkoja varten, Helsinki 1953, s. 7.

<sup>293</sup> Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I) Pataljoonan taistelu, Pääesikunnan asiakirja N:0 2744/ Ohjeststo/8b, Helsinki 10.11.1965, s. 3.

kaukana vastustajan selustassakin ja kohdistaa sissitoimintaa, lentorynnäköitä ja kauaskantoista tulta toteamiaan rivistöjä ja ryhmitysalueita vastaan.”

Ohjesäännön uudempi, painettu versio ilmestyi kesäkuussa 1966. Taistelujen luonne oli kolme vuotta vanhempaan ohjesääntöön verrattuna täsmentynyt taisteluaineiden ja ydinräjähteiden osalta. Ohjesäännössä todettiin näistä asioista seuraavasti<sup>294</sup>:

”Ydinräjähteitä vihollinen voi käyttää taistelujoukkojensa välittömään tukemiseen tai selustan kohteiden tuhoamiseen. Taistelukaasuilla se saattaa aiheuttaa tappioita käyttämällä ilmakaasuja yllättävästi joukkojen ryhmyksiä vastaan sekä maastokaasuja aikaansaamaan pitkäaikaisia saasteita. Polttotaisteluaineita vihollinen voi käyttää massamaisesti haitaten vastustajan joukkojen keskityksiä sekä reservien, tuliasemien ja huollon toimintaa. Biotaisteluaineilla vihollinen voi aiheuttaa tauteja ja myrkytyksiä ihmisissä ja eläimissä.”

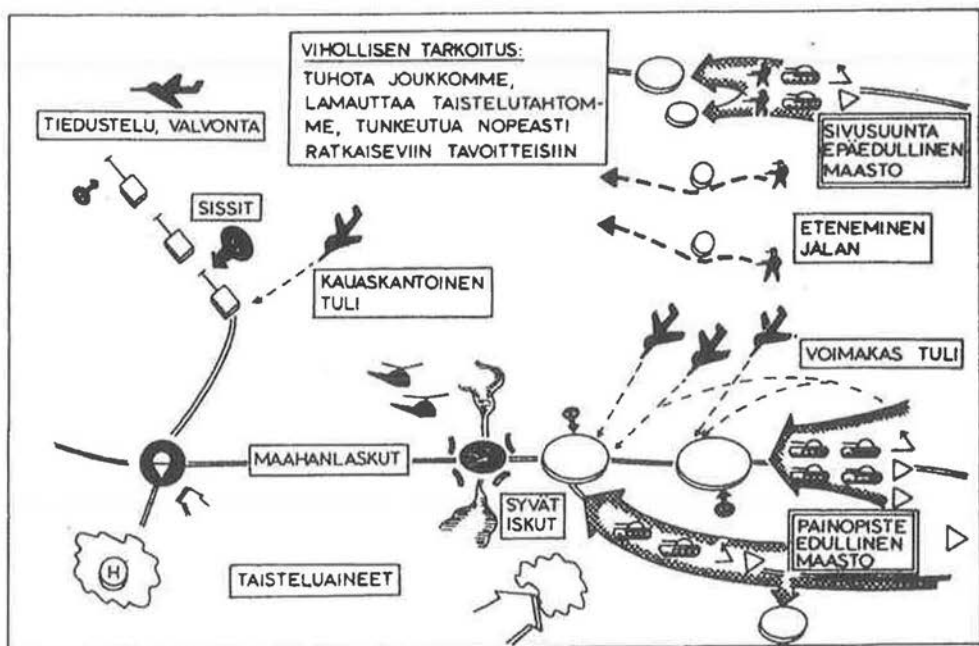
Hyökkääjän mahdollinen ydinaseiden käyttö ei poistunut parlamentaarisen puolustuskomitean vuoden 1973 komiteamietinnön jälkeen heti ohjesäännöistä. Uudessa jalkaväen taisteluohjesäännössä vuodelta 1977 taistelujen luonnetta kuvaavassa luvussa todetaan edelleenkin, että vihollinen voisi käyttää ydinräjähteitä taistelujoukkojensa välittömään tukemiseen tai kohteiden tuhoamiseen puolustajan selustassa. Taistelukaasut ja polttotaisteluaineet kuuluivat myös hyökkääjän taisteluvälineisiin. Uutta taistelukentän kuvassa oli vihollisen mahdollisuus taistella myös pimeällä.<sup>295</sup>

Ydinaseet poistuivat ohjesääntöjen taistelukentän kuvasta 1980-luvulla. Mutta sotatekniikan viimeisin kehitys oli muutoin otettu huomioon. Hyökkääjä pystyisi elektronisen sodankäynnin keinoin suorittamaan mm. puolustajan radioliikenteen tiedustelua ja häirintää. Lisäksi ohjesäännössä todettiin hyökkääjän alkuvaiheen hyökkäyksistä syviin tavoitteisiin, että hyökkääjä toteuttaisi ne sivustoistaan välittämättä.<sup>296</sup>

<sup>294</sup> Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I) Pataljoonan taistelu, Mikkeli 1968, s. 13–14.

<sup>295</sup> Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I) Pataljoonan taistelu, Helsinki 1978, s. 14.

<sup>296</sup> Ks. esim. Prikaatin taisteluohje (1984), s. 12–15.



Kuva 7. Pelkistetty piirros vihollisen toiminnasta vuoden 1981 Jalkaväen taisteluhjesäännön II osassa. Ohjesääntö käsitteli komppanian taistelua.

## 10.13 Tekninen kehitys pienten valtioiden ongelmana

Puolustusrevisio kirjasi 1949 mietintöönsä toisen maailmansodan vaikutusta taistelukenttään. Mietinnössä todettiin sodankäynnin jatkuva teknistyminen. Tulivoima taistelukentällä ilman atomiasettakin oli moninkertaistunut. Puolustusrevisiion mukaan jalkaväki ei enää ollut sellainen yhdenmukaisesti aseistettu, kaavamaisesti toimiva "massa", jollaisena se esiintyi vielä ensimmäisen maailmansodan alussa. Jalkaväen aseistus oli monipuolistunut. Kiväärin ja konekiväärin rinnalle olivat tulleet mm. konepistoolit, kranaatinheittimet, tykit ja sekä panssarintorjunta- että ilmatorjunta-aseet. Jalkaväen muukin varustus oli monipuolistunut. Sillä oli käytössään moottoriajoneuvoja, viesti-, pioneeri- ja kaasusuojeluvälineistöä. Nykyaikaisen taistelun puolustusrevisioli näki jatkuvana vuorotteluna hyökkäyksen ja puolustuksen välillä.



Puolustushaarat ja aselajit joutuisivat taistelukentällä myös jatkuvaan vuorovaikutukseen, joka edellytti niiltä joustavaa ja kitkatonta yhteistoimintaa.<sup>297</sup>

Sotatekniikan kehitys jatkui kiivaana koko kylmän sodan ajan. Kolmas parlamentaarinen puolustuskomitea totesi 1981 mietinnössään sotatekniikan kehityksen olleen voimakasta koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan. Komitea arvioi kehityksen jatkuvan myös 1980- ja 1990-luvuilla. Pienet maat eivät komitean arvion mukaan pystyisi suuntaamaan taisteluvälineiden kehittämiseen läheskään niin paljon resursseja kuin suurvallat, jotka komitean mukaan olivat kehityksen kärjessä lähes kaikilla sotatekniikan aloilla. Komitea piti ilmeisenä, että suurvaltojen ja pienten valtioiden sotatekniikka ja taktiikka eroaisivat entistä enemmän toisistaan.<sup>298</sup>

## 10.14 Alueellinen puolustus

Puolustusrevisio hahmotteli arvioimansa tulevaisuuden ja sodan vaikutusta Suomen sotilaalliselle puolustusjärjestelmälle. Yllätyshyökkäys voisi periaatteessa tapahtua mihin valtakunnan alueelle tahansa. Tällaisten hyökkäysten torjunnassa olisi nopeat vastatoimet tärkeät. Puolustajan joukoilta vaadittaisiin nopeuden ja iskukyvyyn lisäksi suurta alueellista valmiutta. Viimeksi mainittu edellytti puolustusrevision mukaan alueellista maanpuolustusjärjestelyä. Maa oli jaettava eri seutujen sotilaallisen merkityksen mukaisesti yhtenäisiin alueisiin, joilla olisi tiettyjä joukkoja ja jotka tarpeen vaatiessa voisivat perustaa lisää torjunnassa tarvittavia joukkoja. Ottaen huomioon vihollisen mahdollisuus liikenneyhteyksien katkaisemiseen olisi alueiden muodostettava sekä puolustuksellisesti että talouselämän puolesta kokonaisuuksia, jotka pystyisivät itsenäiseen toimintaan.<sup>299</sup>

Pääesikunnan operatiivisessa osastossa laadittiin 1950 asiakirjaluonnos uudesta aluejärjestelmästä. Siihen siirtymistä perusteltiin mm. sillä, että ”sodankäynnin luonteen muuttuessa yhä totaalisemmaksi ja sotatoimien saadessa enemmän syvyyttä maan sisäosiin on puolustusvoimiemme sodan ajan

<sup>297</sup> Puolustusrevision mietintö osa III (1948), s. 1–3.

<sup>298</sup> Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1981, s. 31.

<sup>299</sup> Puolustusrevision mietintö 1949, s. 2.



johdon perustaksi otettu ns. alueellinen puolustus”. Asiakirjaluonnoksen mukaan maa oli tarkoitus jakaa viiteen vastuualueeseen. Näistä kolmella eli Lounais-Suomen, Sisä-Suomen ja Pohjois-Suomen alueilla johtoportaina olisivat kokoonpanoltaan armeijan esikuntaa vastaavat esikunnat. Ne oli tarkoitus muodostaa rauhanajan divisioonien esikunnista. Uudenmaan ja Pohjanmaan alueille oli tarkoitus muodostaa vahvennetun armeijakunnan esikunnat. Vastuualueiden puolustuksesta vastaisivat niiden rauhanaikaiset komentajat, joilla olisi käytössään kaikki ne joukot, jotka Päämaja alistaisi niille liikekannallepanossa tai myöhemmin. Laivasto, lentojoukot ja eräät erikoisjoukot sekä Päämajan reservit jäisivät Päämajan johtoon.<sup>300</sup>

Pääesikunnan operatiivisessa osastossa hahmoteltu aluejako ei toteutunut vielä vuoden 1952 organisaatiouudistuksessa. Joulukuussa voimaan astuneen puolustusvoimien uuden organisaation mukaan maa jaettiin kolmen rauhan ajan divisioonan vastuualueeseen. Divisioonan alueella toimineet rauhan ajan joukot olivat periaatteessa niiden alaisia. Poikkeuksena oli Panssariprikaati, joka toimi suoraan Pääesikunnan alaisena. Rannikkotykistö ja ilmatorjunta liitettiin maavoimiin. Vastuu liikekannallepanosta ja kutsunnoista jäi aluejärjestölle, joka muodostui seitsemästä sotilasläänistä ja 27 sotilaspiiristä.<sup>301</sup>

Upseerin käsikirjan III osassa 1953 kuvailtiin alueellista puolustusjärjestelmää mm. seuraavasti<sup>302</sup>:

”Alueellinen maanpuolustusjärjestelmä tarkoittaa maan jakoa alueisiin, joiden johtoportaiden tehtävänä on suorittaa alueillaan kaikki maanpuolustukseen liittyvät valmistelut, huolehtia niiden täytäntöön panemisesta sekä johtaa sotatoimia ylimmän johdon antamien käskyjen ja ohjeiden mukaan. Toteutettuna tämä tarkoittaa mm. seuraavaa:

- Maa jaetaan ylimmän johdon alaisiin vastuualueisiin,
- Vastuualueen komentaja johtaa alueensa kaikkia puolustusvalmisteluja ja sotatoimia. Hänelle alistetaan kaikki vastuualueen sotatoimia varten tarkoitetut maavoimien joukot.
- Ylipäällikön johdossa toimivat meri- ja ilmavoimat, ylimmän johdon reservit sekä erinäiset laitokset ja elimet.

<sup>300</sup> Tynkkynen, Vesa, emt., s. 293.

<sup>301</sup> Ks. esim. Visuri, Pekka, emt., s. 105.

<sup>302</sup> Upseerin käsikirja 1953, s. 6.

- Kotialueen ja sotatoimialueen välille ei enää voida vetää jyrkkää rajaa, minkä vuoksi erilaisten alueellisten tehtävien hoitaminen uskotaan vastuualueiden johdon huoleksi ylimmän johdon pitäessä vain tiettyt tehtävät ja toimialat välittömässä alaisuudessaan.”

Upseerin käsikirjan mukaan oli vastuualueiden yllätyshyökkäystapauksissa aloitettava ”vihollisen hyökkäyksen häiritseminen ja hidastaminen ajan hankkimiseksi muualla maassa suoritettaville ja vihollisen lyömiseen tähtääville valmisteluille”. Alueellinen taistelu saattoi Upseerin käsikirjan mukaan kehittyä yllätyshyökkäyksen seurauksena joillakin alueilla ”erillisten ja usein vajaa-vahvuisten joukkojen, jopa väestönkin joustavaan ja aktiiviseen toimintaan, joka vihollisen haltuun joutuneilla alueilla voi muuttua häikäilemättömäksi sissisodaksi tai huipentua kaikkia keinoja hyväksi käyttäväksi vastarintaliikkeeksi”.<sup>303</sup>

Upseerin käsikirja oli edellä aikaansa ja ennakoi tulevaa. Siinä esitettyjen näkemysten mukaiseen aluejärjestelmään siirryttiin 1960-luvulla. Puolustusvoimien uusi aluejärjestelmä astui voimaan 1.7.1966. Maa oli jaettu seitsemään useita siviililäänejä sisältäneeseen sotilaslääniiin. Niiden alaisina toimivat sekä rauhan ajan joukko-osastot ja mm. sodan ajan joukkojen perustamisesta vastanneet sotilaspiirit. Nämä saivat vastuuta myös paikallispuolustuksesta. Pertti Salminen kuvaa väitöskirjassaan alueellisen puolustusjärjestelmän esittelyä presidentti Urho Kekkoselle seuraavasti:

”Uudistuksesta esiteltiin presidentti Kekkoselle 25.11.1965 aluejaon päämäärät ja toteutus sekä korostettiin sotilasläänien itsenäisyyttä ja komentajan kaikenkattavaa vastuuta alueestaan. Kekkonen näytti ymmärtävän hyvin uudistuksen perusajatuksen, joka kaiketi yhtyi hänen käsityksiinsä uhkamahdollisuuksista. Esiteltäessä komentajan oikeutta aloittaa puolustus välittömästi hänen alueensa joutuessa sotatoimien kohteeksi, Kekkonen käveli seinälle heijastetun kartan luo, löi kämmenensä Savo-Karjalan sotilasläänin kohdalle ja totesi ’Siis täällä oleva komentaja ryhtyy puolustamaan aluettaan vaikka minä olisin poissa pelistä?’ Vahvistuksen saatuaan hän totesi: ’Tämä on hyvä’. Kekkonen näyttääkin hyväksyneen Neuvostoliiton-vastaisen suunnitelman ja järjestelmän olemassaolon, kunhan se vain pidettiin pois julkisuudesta. Yksityiskohtaisia suunnitelmia ei esitelty, mutta hän näki järjestelmän sopivan puolueettomalle, laajalle maalle.”

Parlamentaarinen puolustuskomitea määritteli 1973 mietinnössään alueellisen puolustusjärjestelmän toimintaa. Paikallisjoukkojen oli pidettävä hallussaan alueensa strategisesti tärkeitä kohteita. Vastuu hyökkäyksen torjunnasta oli yleisjoukoilla. Kaikkien joukkojen on kyettävä sissitoimintaan. Merivoimien ja rannikkotykistön oli kyettävä rajoittamaan ja hidastamaan hyökkääjän toimintaa sekä tuottamaan sille tappioita edellytysten luomiseksi maalla tapahtuvalle torjunnalle. Komitea edellytti myös varautumista Ahvenanmaan puolueettomuuden turvaamiseen ja puolustamiseen. Ilmavoimien oli komitean mielestä kyettävä keskitetyllä hävittäjätoiminnalla kaikissa lento-oloissa tekemään pyrkimykset ilmatilamme hyväksikäyttöön tappioita tuottavaksi. Ilmavoimien oli varauduttava myös tiedustelu-, tulituki- ja kuljetustoiminnalla tukemaan maa- ja merivoimien taistelua. Ilmatorjunnan oli suojattava taistelujoukot sekä tärkeimmät valtakunnalliset ja sotilaalliset kohteet.<sup>304</sup>

Puolustuspoliittinen neuvottelukunta oli lähes kaksikymmentä vuotta myöhemmin, kylmän sodan päättymisvaiheessa edelleenkin alueellisen puolustusjärjestelmän kannalla. Neuvottelukunnan mukaan puolustuksen perusratkaisuna säilyisi edelleen koko maan kattava alueellinen puolustusjärjestelmä, jota kehitettäisiin lisääntyneet toiminta- ja rationalisointivaatimukset huomioon ottaen. Puolustuksen painopistealueita olivat Etelä-Suomi ja Lappi sekä koko maan ilmatila. Puolustushaarojen ja rajavartiolaitoksen tehtävät alueellisessa puolustusjärjestelmässä neuvottelukunta kuvasi lausunnossaan 1990 mm. seuraavasti<sup>305</sup>:

”Alueellisessa puolustusjärjestelmässä maavoimat muodostavat edelleen puolustuksen rungon ja samalla sotaa ehkäisevän elementin. Maavoimilla on ratkaiseva osuus estettäessä hyökkääjää saamasta haltuunsa kansalaisten elinmahdollisuuksien säilymisen kannalta tärkeitä alueitamme. Merivoimien, ilmavoimien ja myös rajavartiolaitoksen toiminta painottuu rauhan ja sodan uhkan ajan kriisitilanteiden hallintaan ja alueellisen koskemattomuuden turvaamiseen.”

<sup>304</sup> Parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1973, s. 30–31.

<sup>305</sup> Parlamentaarisen puolustuspoliittisen neuvottelukunnan mietintö 19.2.1990, Helsinki 1991, s. 36–38.

## Lähteet

Halsti, Wolf. H., Suomen puolustuskysymys, Kuopio 1954.

Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I) Pataljoonan taistelu, Pääesikunnan asiakirja N:o 2744/Ohjeststo/8b, Helsinki 10.11.1965.

Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I) Pataljoonan taistelu, Mikkeli 1968.

Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I) Pataljoonan taistelu, Helsinki 1978.

Kanninen, Ermei, Suomen puolustus, Keuruu 1994.

Kekkonen, Urho, Kirjeitä myllystäni 2 1968–1975, Keuruu 1976.

Kekkonen, Urho, Puheita ja kirjoituksia II. Puheita presidenttikaudelta 1956–1967, toimittanut Tuomas Viikuna, Tapiola 1967.

Klenberg, Jan, Kriisien mahdollisuuksista ja todennäköisyyksistä teoksessa Tietoja maanpuolustuksesta, Helsinki 1988.

Koivisto, Mauno, Historian tekijät Kaksi kautta II, Juva 1995.

Lehti, Olavi J. ja Pajunen Aimo, luku Yleistä maanpuolustuksesta teoksessa Tietoja maanpuolustuksesta 1969.

Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1981.

Paasikivi, J. K., J. K. Paasikiven päiväkirja 1944–1956 toinen osa 25.4.1949–10.4.1956, Juva 1986.

Parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1973.

Parlamentaarisen puolustuspoliittisen neuvottelukunnan mietintö 19.2.1990, Helsinki 1991.

Parlamentaarisen puolustustoimikunnan lausunto puolustusministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelmasta vuosille 1987–1991, Helsinki 1986.

Prikaatin taisteluohje (Prst-ohje), Jyväskylä 1984.

Puolustusrevision mietinnön osat I, II, IV, V, Helsinki 1949.

Puolustusrevision mietinnön osa III, asevelvollisuutta koskeva osa, Helsinki 1948.

Raunio, Ari, Finlands försvarspolitik under det kalla kriget, Norsk utrikespolitisk institutins julkaisussa Finsk og norsk forsvar. Alltid for samme formål – alltid med ulik kurs?, Oslo 1996.

Salminen, Pertti, Puolueettomuuden nimeen. Sotilasjohto Kekkonen linjalla ja sen sivussa 1961–1966, Helsinki 1995.

Suomi, Juhani, Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968–1972, Keuruu 1996.

Suomi, Juhani (toim.), Urho Kekkonen päiväkirjat 1, '58–'62, Keuruu 2001.

Tietoja Maanpuolustuksesta maanpuolustus turvallisuuspolitiikan osana, Pääesikunnan koulutusosaston julkaisuja, Mikkeli 1973.

Toisen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Helsinki 1976.

Tynkkynen, Vesa, Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1/1996, Joutsa 1996.

Upseerin käsikirja 1953 III osa joukkoja varten, Helsinki 1953.

Visuri, Pekka, Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961, Juva 1994.

## 11 Kehityslinjoja 1900-luvun sodan ja taistelun kuvassa

Monet sotahistorian tutkijat pitävät 1800-luvun alkua klassisen taktiikan päätepisteenä. Ranskan vallankumous ja siihen liittyneet Napoleonin sodat aloittivat sodankäynnissä uuden aikakauden. Hallitsijoiden välisistä sodista siirryttiin kansojen välisiin sotiin.

Tekniikan nopea kehittyminen viime vuosituhannen viimeisellä vuosikaudella on ollut keskeinen syy tulivoiman ja liikkuvuuden valtavaan kasvuun 1900-luvulla. Sodankäynti muuttui sadassa vuodessa enemmän kuin sitä edeltäneinä kahtena vuosituhantena. Tästä huolimatta sodankäynnin ”kehitykseen” on sisältynyt ajanjaksoja, joissa ”kehitys” on ollut tosiasiallisesti taantumista.

Tulevan sodan luonteen ennustaminen on aina osoittautunut vaikeaksi. Aikaisemmista sodista tehtiin 1900-luvulla useita vääriä johtopäätöksiä, ja uusimman sotatekniikan kehityksen vaikutuksia oli yleensä vaikea ennustaa. Vastoin odotuksia ensimmäisestä maailmansodasta muodostui pitkä asemasota. Ennen toista maailmansotaa valmistauduttiin liikkuvaan sodankäyntiin perustuvaan lyhyehköön suursotaan. Sodasta muodostui jälleen pitkä. Toisen maailmansodan jälkeen aloitettiin valmistautuminen kolmanteen maailmansotaan, joka tällä kertaa arvioitiin pitkäaikaiseksi ydinaseen musertavasta tulivoimasta huolimatta. Kolmannen maailmansodan uhka poistui Neuvostoliiton hajottua.

Yhdysvalloissa sotataito pysähtyi tai jopa taantui vuosikymmeniksi toisen maailmansodan jälkeen. Maailmansodassa saavutettu voitto, ydinase ja usko omaan tekniseen ylivoimaan työnsivät sotataidollisen ajattelun taka-alalle. Ydinaseet ja sotatekninen ylivoima eivät taanneetkaan voittoja niissä sodissa, joihin Yhdysvallat maailmansodan jälkeen joutui.

Tappiollisen Vietnamin sodan jälkeen Yhdysvalloissa kaivettiin esille sota-aidon teorian klassikot. Sotakouluissa alettiin tutkia Carl von Clausewitzin ja Sun Tzun ajatuksia sodasta ja sotataidosta. Ensiksi mainitun sodan kolminaisuuden teoriasta löydettiin myös selitys Yhdysvaltojen tappiolle. Kolminai-

suuden teoriassa päävaikuttajat sodassa ovat kansa, asevoimat ja hallitus. Vietnamin sodassa hallitukselta puuttui selvä päämäärä eikä kansa tukenut sodankäyntiä. Mutta asevoimienkin toiminnassa oli paljon puutteita. Sodan jälkeen käynnistettiin asevoimien uudistustö. Siinä asetettiin asevoimien kaiken toiminnan päämääräksi kaikilla tasoilla voittaa seuraavan sodan ensimmäinen taistelu.

Kylmän sodan loppuvaiheessa käyty Persianlahden sota päättyi Yhdysvaltain ja sen johtaman liittouman voittoon. Persianlahdella taistelleiden Yhdysvaltain ja sen eurooppalaisten liittolaisten joukot oli koulutettu lähinnä suur-sodan eurooppalaiselle sotänäyttämölle. Yhdysvaltojen johtaman liittouman joukot voittivat sodan kaikki taistelut. Ilma-aseella oli näyttävä ja ratkaiseva osa sodassa.

Yhdysvaltojen johtaman liittouman hyökkäys Kuwaitin vapauttamiseksi alkoi tammikuussa 1991 ilmahyökkäyksin. Irakilaisten joukkojen asemia pommitettiin ”tyhmillä” pommeilla, mutta Irakin pääkaupunkiin Bagdadiin iskeytyi heti liittouman hyökkäyksen alkuvaiheessa Tomahawk-ohjuksia ja laserohjattuja pommeja. Näille aseille oli ominaista suuri tarkkuus ja kohteen mukaan mitoitettu tuhovaikutus. Vahingot kohteen ympäristössä jäivät vähäisiksi.

## 11.1 Suursodista rajoitettuihin sotiin

Toisen maailmansodan jälkeen englantilainen sotateoreetikko B. H. Liddell Hart kirjoitti kirjasen sodankäynnin vallankumouksesta. Hänen mukaansa vallankumous oli kaksinainen. Muutokset koskivat sekä sodassa käytettyjä teknisiä välineitä että sodankäynnin luonnetta. Viimeksi mainitulla hän tarkoitti menetelmiä sodan tavoitteiden saavuttamiseksi. Liittoutuneet käyttivät sodan tavoitteen, Saksan ja Japanin ehdottoman antautumisen, saavuttamiseksi mitä raaimpia menetelmiä (*the most uncivilizing means*).

Liddell Hartin mukaan tekniikan kehittyminen oli muuttamassa tulevaisuuden sodankäyntiä tiedemiesten väliseksi yhteenotoksi, jossa asevelvoillisilla massa-armeijoilla ei olisi suurtakaan merkitystä. Ydinase oli ”automaatio-sodankäynnin” kehitykselle kohtalokasta. Kaksipuolinen ydinsota olisi itsemurha.



Ainakin supervallat ja ilmeisesti myös muut ydinasevallat valmistautuivat koko kylmän sodan ajan käyttämään ydinaseitaan mahdollisessa suursodassa. Pyrkimys suursodan välttämiseen oli ilmeisesti merkittävin syy siihen, ettei Yhdysvallat käyttänyt ydinaseitaan Koreassa ja Vietnamsissa. Selvä alivoimaisuus ns. konventionaalisissa asevoimissa oli puolestaan keskeisin peruste Yhdysvalloille valmistautua taktisten ydinaseiden käyttöön Euroopassa.

Yhdysvalloissa aloitettiin jo 1960-luvulla erikoisjoukkojen kouluttaminen lähinnä käytettäväksi sotilaallisiin tehtäviin vallankumoussodissa. Asevoimien kehittämisen painopiste oli kylmän sodan aikana Korean ja Vietnamin sodista huolimatta valmistautumisessa suursotaan Euroopan taistelukentillä. Yhdysvaltojen merkittävin kylmän sodan aikainen asevoimia koskeva organisatorinen muutos toteutettiin 1986. Maapallon eri alueita varten muodostettiin alueelliset johtoportaat. Ne valmistautuivat johtamaan kaikkien puolustushaarojen johtoportaan toiminta-alueella mahdollisessa sodassa keskitettäviä joukkoja. Vastuu operatiivisesta valmistautumisesta sotaan siirrettiin puolustushaaroilta näille alueellisille johtoportaille. Vuoden kuluttua puolustushaarojen erikoisjoukot alistettiin operatiivisesti Yhdysvaltain erikoisjoukkojen operaatioiden esikunnalle.

Arabian niemimaalla ja sen lähiympäristössä mahdollisen sodan varalle perustettu amerikkalainen johtoporras *Central Command* laati aluksi kaikki sotasuunnitelmansa mahdollisen Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle. Aluejohtoportaan komentajaksi 1989 nimetty kenraali Norman H. Schwarzkopf antoi seuraavan vuoden esikuntaharjoituksen teemaksi kuitenkin varautumisen Irakin hyökkäykseen naapurimaitaan vastaan. Esikuntaharjoituksessa laaditut suunnitelmat nopeuttivat huomattavasti vastatoimien suunnittelemista Irakin hyökättyä Kuwaitiin.

Yhdysvallat oli ennen Persianlahden sotaa päättänyt lakkauttaa mm. Euroopassa olleen Seitsemännen Armeijakuntansa. Armeijakunnan joukkoja siirrettiin vielä taistelemaan Persianlahdelle ennen niiden lakkauttamista. Suursodan uhka hävisi Yhdysvaltojen uhkakuvista Neuvostoliiton hajoamisen myötä. Neuvostoliitossa oli asevoimat valmistautuneet suursotaan kylmän sodan loppuun saakka.

Maailman ainoan supervallan, Yhdysvaltojen ja maapallon muiden läntisten suurvaltojen asevoimien kehittäminen kylmän sodan jälkeen rakentuu uhkakuvalle, jossa niiden, kansainvälisen yhteisön ja erityisesti länsimaiden



arvoja puolustetaan omien rajojen ulkopuolella, useasti jopa eri maanosissa. Näillä taistelukentillä ei enää valmistauduta kohtaamaan perinteisesti armeijakuntiin, divisiooniin ja prikaateihin organisoituja sotajoukkoja, jotka noudattaisivat tavanomaisen sodankäynnin oppeja.

## 11.2 Mullistuksia maavoimien aselajeissa

Asetekninen kehitys ja teollisuuden tarjoamat mahdollisuudet aseiden ja taisteluvälineiden massatuotannolle moninkertaistivat jo ennen ensimmäistä maailmansotaa tulivoiman taistelukentällä. Kehittyvä teollisuustuotanto mahdollisti myös massa-armeijoiden varustamisen tulivoimaisilla aseilla.

Tulivoiman kasvun seurauksena perinteinen ratsastava ratsuväki katosi ensimmäisessä maailmansodassa taistelukentältä. Taistelukentän pääaselajin, jalkaväen, suhteellinen osuus tykistöön nähden pieneni. Jalkaväki sai kokoonpanoihinsa omia raskaita aseita. Konekivääristä kehitettiin kiväärimiesten mukana liikkumaan pystyvä ase. Kranaatinheittimet ja jalkaväkitykit vakiintuivat jalkaväen raskaiksi aseiksi. Alkuvaiheessa hyökkäysvaunu eli panssarivaunu oli lähinnä jalkaväen apuase. Viesti- ja pioneeritoiminnan merkitys taistelukentällä rupesi kasvamaan. Lentokoneet ilmaantuivat myös taistelukentälle.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen englantilaiset mekanisoidun sodankäynnin teoreetikot John Fuller ja Basil Liddel Hart sekä ranskalainen Charles de Gaulle näkivät lähinnä panssariaselajissa keinon, jolla sotatoimet saatiin jälleen liikkuviksi. Heidän mielestään ammattisotilaista koostuneet mekanisoidut yhtymät (panssariyhtymät) olisivat mahdollistaneet liikkuvuuden palauttamisen sodankäyntiin, vähentäneet tappioita ja taanneet nopean voiton. Teoreetikoiden mukaan uusi panssariaselaji syrjäyttäisi ratsuväen ja vähentäisi jalkaväen merkitystä. Lentokoneet mahdollistaisivat nopeimman tulituen vihollisen rintaman syvyyteen murtautuville mekanisoiduille joukoille. Fullerin, Liddel Hartin ja de Gaullen ajatuksille oli vähän kannattajia heidän kotimaissaan. Ison-Britannian ja Ranskan armeijoissa panssarivoimat taantuiivat maailmasotien välisenä aikana. Neuvostoliiton ja Saksan armeijoissa panssarisodankäynnin teoreetikoihin suhtauduttiin vakavasti.

Mekanisoidun sodankäynnin toteuttaja toisen maailmansodan alkaessa oli Saksa. Sen hyökkäys Puolaan syyskuussa 1939 synnytti käsitteen salamasota. Käsite sai lisävahvistusta Saksan hyökkäyksistä keväällä ja kesällä 1940 Tanskaan, Norjaan ja Ranskaan. Saksan hyökkäys kesällä 1941 Neuvostoliittoon ei johtanut nopeaan voittoon, vaan asemasodan kautta viivytykseen ja tappioon, jonka sinetöi neuvostojoukkojen suorittama Berliinin valtaus keväällä 1945.

Jotkut saksalaiset historiantutkijat ovat todenneet, ettei saksalaisilla ollut ennen toista maailmansotaa varsinaisesti dokumentoituna oppia salamasodasta. Heidän mukaansa saksalaiset toteuttivat vanhaa oppiaan liikesodankäynnistä. Saksalla oli suhteellisen vähän liikkuvaan sodankäyntiin soveltuvia panssarijoukkoja ja moottoroituja divisioonia. Pääosa saksalaisistakin joukoista oli jalkaväkijoukkoja. Laajat joukkojensiirrot pystyttiin toteuttamaan vain rautatiekuljetuksin nopeammin kuin jalkaväen marsseina.

Neuvostoliitolla oli jo toisen maailmansodan aikana käytössään panssariarmeijoita. Maailmansodan jälkeen Neuvostoliitossa pidettiin maavoimia edelleenkin sodan ratkaisevana puolustushaaranä, joita muut puolustushaarat tukisivat. Sotataittoa ja maavoimien yhtymiä kehitettiin sotakokemusten perusteella. Panssarijoukkojen kehittämisen lisäksi pyrittiin jalkaväen moottorointiin. Moottoroidusta jalkaväestä ja panssarijoukoista luotiin suuren liikkuvuuden omaavia armeijoita. Jalkaväen suojan parantamiseksi otettiin käyttöön panssaroidut miehistönkuljetusajoneuvot. Perinteisestä jalkaväestä luovuttiin. Päädivisioonatyypeiksi jäivät panssaridivisioonat ja moottoroidut jalkaväkidivisioonat. Jalkaväen tulivoima kasvoi entisestään, kun miehistönkuljetusajoneuvojen aseistusta parannettiin ja niistä tuli taisteluvälineitä, joilla jalkaväki liikkui. Maavoimien panssaroidut ajoneuvot kehitettiin antamaan suojan myös ydinlaskeumalta.

Kylmän sodan viimeisinä vuosikymmeninä korostui myös Neuvostoliitossa taistelun kolmiulotteisuus. Neuvostoarmeijassa kehitettiin maavoimien kykyä ilmasodankäyntiin. Kehittämisaikoina olivat ilmatulituki, ilmatorjunta ja ilmakuljetukset. Neuvostoliiton maahanlaskujoukkoihin kuului 1980-luvun lopussa länsimaisten arvioiden mukaan mm. seitsemän maahanlaskudivisioonaa.

Yhdysvalloissa asevoimien kehittämisen painopisteenä toisen maailmansodan jälkeen oli valmistautuminen ydinsotaan. Euroopan puolustamiseen

sitoutumisen jälkeenkin maavoimien tehtävänä oli hieman pelkistään ensimmäisessä vaiheessa vetäytyminen Euroopan mantereelta. Neuvostoliiton masšiivisen maavoimien ylivoiman tasoittamiseksi kehitettiin taistelukentällä käytettäviksi suunnitellut taktiset ydinaseet. Maavoimissa otettiin 1950-luvulla käyttöön ydinsodan taistelukentällä suunniteltu viisijakoinen *Pentomic*-divisioona. Siitä luovuttiin seuraavan vuosikymmen alussa. Uudessa divisioonaorganisaatiossa divisioonatyypit määräytyi sen mukaan, mitä pataljoonatyyppejä divisioonassa oli eniten. Divisioonatyypit olivat jalkaväki-, mekanisoitu, panssari- ja maahanlaskudivisioona.

Maavoimien uusi taisteluoppi *AirLand Battle* otettiin käyttöön 1980-luvun alussa. Taisteluopin lähtökohtana oli pyrkiä heti taistelun alkuvaiheessa hyökkäykseen sekä ilmassa että maassa. Yhdistämällä maa- ja ilmavoimien toiminta taistelussa pyrittiin takaamaan taistelun aloittaminen alivoimaisenakin hyökkäävien neuvostojoukkojen toista porrasta vastaan.

Yhdysvaltojen maavoimien esikuntapäällikkö kenraali Meyer vaati valmistautumista sodankäyntiin myös Euroopan ulkopuolisilla taistelukentillä. Hänen mukaansa 1980-luvun vaativin haaste asevoimille olisi kehittää ja osoittaa kykyä kohdata Euroopan ulkopuolella sotilaalliset uhat Yhdysvaltain elintärkeitä intressejä kohtaan. Näidenkin sotilaallisten uhkien takana olisi Neuvostoliitto liittolaisineen ja jotkut sotilaallisesti kehittyneet kolmannen maailman valtiot.<sup>306</sup>

Maavoimien uusi divisioonatyyppeiden pääjako olikin raskaat ja kevyet divisioonat. Näistä erityisesti viimeksi mainitut soveltuivat taisteluun neuvostohyökkäyksen kärkeä vastaan. Divisioonille ryhdyttiin kehittämään uudet taistelujärjestelmät. Kehittämistyössä painopisteinä olivat seuraavat viisi perusjärjestelmää; taistelupanssarivaunu M 1 Abraham, jalkaväen taisteluajoneuvo M2/3 Bradley, taisteluhelikopteri AH-64 Apache, kuljetushelikopteri UH-60 Blackhawk ja ilmatorjuntaohjusjärjestelmä Patriot.

<sup>306</sup> Romjue, John L. From Active Defense to AirLand Battle: The Development of Army Doctrine 1973–1982, Tradoc Historical Monograph Series, Historical Office 1984, s. 39.

## 11.3 Ilmasodasta integroitu osa sotanäyttämön sotatoimia

Eräiden arvioiden mukaan Saksan tappio ensimmäisessä maailmansodassa johtui kotirintaman luhistumisesta. Maailmansotien välisenä aikana italialainen sotateoreetikko Giulio Douhet loi ilmasotateorian, jonka mukaan sota voitaisiin voittaa yksinomaan ilmavoimilla. Vihollisen vahvat armeijat ”kierretäisiin” ilmoitse. Ilmapommituksilla lamautettaisiin heti sodan alkuvaiheessa vihollisen kotirintama ja saavutettaisiin näin voitto. Maavoimien tehtäväksi jäisi ainoastaan antautuneen vihollismaan miehittäminen.

Toisen maailmansodan aikana länsiliittoutuneet pommittivat pitkään Saksan kotialueita. Saksa luhistui lopullisesti vasta Neuvostoliiton ja länsiliittoutuneiden maavoimien vallattua taistellen maan. Pommitukset Japanin kaupunkoja vastaan näyttivät aluksi yhtä tuloksettomilta kuin Saksan pommitukset. Kaksi ydinpommia elokuussa 1945 muutti kuitenkin tilanteen. Maavoimat pääsivät Japanin pääsaarille ilman taistelua, miehittäjinä.

Vietnamin sodan aikana Yhdysvallat pommittivat laajasti liikenneyhteyksiä ja sotilaallisia kohteita Pohjois-Vietnamissa. Ilmapommituksilla ei pystytty murtamaan vihollisen johtajien tai kansan tahtoa jatkaa sotaa. Pikemminkin pommitukset vahvistivat kansan taistelutahtoa. Pommitukset pyrittiin suunnittelemaan niin, että siviiliuhrien määrä olisi mahdollisimman vähäinen. Tästä huolimatta pommituksia vastustivat myös monet kansalaiset ja kansalaisjärjestöt Yhdysvalloissa ja sen liittolaismaissa.

Sekä Korean että Vietnamin sodissa ilmavoimat tukivat tulellaan tehokkaasti maavoimien taistelua. Molempien sotien aikana Yhdysvaltojen ilmavoimat joutuivat taistelemaan ilmanherruudesta vihollisen ilmavoimia vastaan. Viholliskoneiden lisäksi sen lentotoimintaa vaikeutti vihollisen ilmatorjunta. Korean sodassa yhdysvaltalaisen pudotustilasto oli heille edullisempi yhden suhteessa kuuteen. Yhtä omaa lentokonetappiota kohden pudotettiin kuusi viholliskonetta. Vietnamissa lentokonetappiot viholliseen nähden olivat yhden suhteessa yhteen.

Falklandin sodan aikana kumpikin osapuoli pystyi toimimaan ilmavoimillaan. Argentiinalaisten lentokoneistaan laukaisemat merimaaliohjukset pakottivat englantilaiset siirtämään tärkeimmät aluksensa vihollisen toimintasäteen ulkopuolelle.

Persianlahden sodassa Yhdysvallat pystyi estämään käytännössä kokonaan Irakin ilmavoimien toiminnan. Vihollisen ilmatorjuntaa ei pystytty täydellisesti lamauttamaan, mutta uudet täsmäaseet mahdollistivat tarkat ilmapommitukset vihollisen ilmatorjunnan tehokkaan kantaman ulkopuolelta. Yhdysvaltojen ja sen liittouman toteuttama ilmasota Persianlahdella ei enää ollut selvästi jaoteltavissa erilliseen strategiseen ja taktiseen vaiheeseen. Sotänäyttämön komentaja johti myös ilmasodankäyntiä. Taistelussa ilmanherruudesta ollaan ainakin murrosvaiheessa. Lineaarinen kehitys voisi johtaa siihen, ettei alivoimaisen osapuolen ilmavoimilla olisi tulevaisuuden sodassa mahdollisuutta taistella ilmanherruudesta, saati osallistua maavoimien joukkojen taistelun tukemiseen hetkellisen tai alueellisen ilmanherruuden turvin.

Kuuden päivän sodassa Israel oli käyttänyt lentokoneitaan myös panssaritorjuntaan. Israel pystyi heti sodan alussa saavuttamaan lähes täydellisen ilmanherruuden. Sen jälkeen sen ilmavoimat tukivat tehokkaasti panssarijoukkojen hyökkäyksiä mm. tuhoamalla vihollisen selustassa olleita panssarivaunuja. Jom kippur -sodan aikana arabimaat pystyivät kuitenkin tehokkaalla ilmatorjuntaohjusjärjestelmällään vaikeuttamaan merkittävästi Israelin ilmavoimien toimintaa taistelukentällä.

Läpimurto helikopterin kehityksessä maavoimien taisteluvälineeksi ja joukkojen kuljetusvälineeksi tapahtui Vietnamin sodassa. Siellä aloitettiin myös helikopterien kootun käytön kehittäminen. Helikoptereista on sen jälkeen tullut yhä kiinteämpi osa varsinkin suurvaltojen maavoimia. Yhtenä taisteluhelikoptereiden käyttömahdollisuutena on pidetty niiden kiinteää yhteistoimintaa panssarijoukkojen kanssa.

Tavanomaisessa sodankäynnissä alivoimaisen osapuolen helikopterien käytölle taistelukentällä ei näytä olevan mahdollisuuksia nykyvaiheessa Persianlahden sodan kokemustenkaan perusteella. Vihollisen tehokkaat yhden miehen ilmatorjunta-aseet ovat suurin haitta ilmanherruuden omaavan osapuolen helikoptereiden käytölle taisteltaessa vihollisen sissejä vastaan. Sissien ilmatorjunta sekä Vietnamin että Afganistanissa rajoitti helikopterien käyttöä.

## 11.4 Suomessa sodan kuva hämärtyi kylmän sodan aikana

Ennen toista maailmansotaa Suomi valmistautui yksiselitteisesti sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Pahimpana uhkakuvana oli Neuvostoliiton yllätyshyökkäys Karjalan kannaksella. Puolustusvoimien kokoonpano ja rauhanaikainen toiminta muokattiin 1930-luvulla vastaamaan tätä uhkakuvaa. Neuvostoliiton ehtymättömät voimavarat tunnustettiin, ja Suomen ei katsottu selviävän yksin sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Puolustusvoimien päätehtävänä pidettiin neuvostohyökkäyksen pysäyttämistä Karjalan kannaksella ja ajan voittamista länsimaiselle avulle. Toisaalta hyökätessään Suomeen Neuvostoliiton arvioitiin olevan sodassa myös muita valtioita vastaan.

Länsimaisen avun mahdollisuus Suomelle heikkeni 1935, kun Iso-Britannia ja Saksa solmivat laivastosopimuksen. Se lisäsi Saksan vaikutusta Itämerellä ja sulki ainakin teoriassa Ison-Britannian pois Suomen mahdollisten auttajien joukosta. Suomen ulkopoliitikassa pohjoismainen suuntaus nousi hallitsevaksi. Se ei taannut sotilaallista apua talvisodassa. Sodan alkaessa Suomen puolustusvoimat olivat valmiina itärajalla. Valmiuden kohottaminen ei estänyt sotaa. Neuvostoliitto hyökkäsi ja Suomi oli yksin eikä Neuvostoliitto käytännössä käynyt sotaa muita valtioita vastaan.

Kylmän sodan aikana Suomea sitoi Neuvostoliiton kanssa solmittu sopimus ystävyydestä, yhteistyöstä ja keskinäisestä avunannosta. Sopimuksesta huolimatta Suomessa pidettiin Neuvostoliittoa ainoana varsinaisena sotilaallisena uhkana. Aluksi pahimpana uhkakuvana oli ilmeisesti Neuvostoliiton hyökkäys, jolla se pyrki valtaamaan Suomen kuten talvisodassa tai kesällä 1944. Myöhemmin pahimmaksi uhkakuvaksi muodostui syvässä rauhantilassa tapahtuva Neuvostoliiton yllätyshyökkäys, jossa pääkohteena olisi Helsinki.

Ainakin Suomen ylin valtiollinen ja sotilaallinen johto tiesivät myös sen, ettei lännellä ollut voimavaroja eikä tämän takia haluja Suomen auttamiseen Neuvostoliiton yllätyshyökkäystapauksessa tai Neuvostoliiton hyökätessä Suomeen mahdollisessa eurooppalaisessa suursodassa. Suomen puolustusvoimien valmistautumisessa korostuikin toista maailmansotaa edeltäneestä ajasta poiketen kylmän sodan aikana enemmänkin puolueettomuuden loukkausten estäminen rauhan ja mahdollisen sodan aikana. Tilanteenmukaisesta valmiuden kohottamisesta kehittyi taistelutaitoa tärkeämpi ohjenuora puolustusvoimien kehittämiseksi. Toisaalta alueellisesta puolustusjärjestelmästä



muodostui ratkaisu sekä yllätyshyökkäyksen että suurhyökkäyksen torjuntaan.

Sodan ja taistelukentän kuva kehittyi Suomessa länsimaisia yleisiä käsitteitä mukaillen. Ennen toista maailmansotaa yritettiin ja kehitettiin sinänsä nopeasti köyhän miehen taktisia ja teknisiä ratkaisuja ilma- ja panssariasetta vastaan. Ilma- ja merivoimien yleismaailmallisten linjausten mukaiset taisteluvälinehankinnat eivät kaikilta osin osoittautuneet hyviksi talvi- ja jatkosodassa.

Toisen maailmansodan jälkeen maavoimien kehittämiseen vaikuttivat omat sotakokemukset. Keskeisenä tavoitteena oli edelleenkin kyky torjua suurvaltavihollisen suurhyökkäys. Sodan ajan armeijan varustaminen nykyaikaisilla vähemmän kehittyneilläkin asejärjestelmillä osoittautui käytettävissä olleiden resurssien puitteissa mahdottomaksi. Parlamentaaristen puolustuskomiteoiden aikakaudella 1970-luvulla otettiin tavoitteeksi uusia vain suojajoukoiksi nimetystä noin 200 000 miehen vahvuisten joukkojen taisteluvälineet. Taisteluvälineiden kiihtyvä kallistuminen romutti nämäkin suunnitelmat.

Vähäisistä voimavaroista huolimatta Suomessa uskottiin toisen maailmansodan jälkeen mahdollisuuksiin puolustautua myös ydinsodassa. Tästä luovuttiin vasta 1970-luvulla. Parlamentaarinen puolustuskomitea totesi, ettei Suomella ollut taloudellisia edellytyksiä valmistautua ydinsotaan.

Kylmän sodan päättyminen on vaikuttanut ratkaisevasti myös Suomen sotilaallisen maanpuolustuksen perustana olevaan uhkakuvaan. Suursodan uhkan väistyminen Euroopasta ainakin lähivuosiksi oikeuttaa kysymään, minkälaiseen rajoitettuun sotaan puolustusvoimien pitäisi valmistautua: maan puolustamiseen Suomessa yksin tai yhdessä mahdollisten apuvoimien kanssa vai demokratian, ihmisoikeuksien ja muiden länsimaisten arvojen puolustamiseen muiden samojen arvojen puolesta taistelevien maiden kanssa Euroopassa tai missä tahansa maapallolla? Vai onko sotilaallista maanpuolustusta kehitettävä molempien edellä mainittujen päävaihtoehtojen varalle?



- N:o 1. Martti Pelttonen, Korean ja Vietnamin sotien vaikutukset ilma-aseen käyttöajatukseseen ja käyttöön Yhdysvaltojen maavoimien sotatoimissa. Saarijärvi 1996.
- N:o 2. Mikael Feldt, Israelin sotilaalliset vastatoimet Intifadan kukistamiseksi Lansi-rannalla ja Gazassa. Saarijärvi 1997.
- N:o 3. Risto Kolstela, Clausewitz ja Yhdysvaltain sotataito. Saarijärvi 1998.
- N:o 4. Pasi Kesseli (toim.), Kumouksellinen ja vastakumouksellinen sota. Tutkimus Malaijan (1948–60), Vietnamin (1946–75) ja Algerian (1954–62) sodista. Saarijärvi 1998.
- N:o 5. Jari Leskinen, Taktisesta voitosta strategiseen tappioon. Yhdysvalloissa käyty väittely Vietnamin sodan (1965–75) strategiasta, taktiikasta ja opetuksesta. Jyväskylä 1998.
- N:o 6. Petteri Jouko – Harri Niskanen, Ison-Britannian merikuljetukset ja maaoperaatiot Falklandin sodassa. Helsinki 2000.
- N:o 7. Vladimir Panschin, Kasvottomien miesten sota. Päämajan valvontaosaston toiminta jatkosodassa. Saarijärvi 2000.

ISBN 951-25-1336-6

ISSN 1456-4874

Maanpuolustuskorkeakoulu

National Defence College